

NEUTRALIN

ES

KIS

JULKIS

TAITEEN

NEUVA

LUKKA

TILOJEN

MAKSE

TA

TE

EN

NE

VA

U

U

U

Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista

Tämä kirja koostuu artikkeleista ja puheenvuoroista julkisesta taiteesta, sen ajankohtaisista ilmiöistä ja tulevaisuuden suunnista. Artikkelien kirjoittajat edustavat monipuolisesti julkisen taiteen eri aloja, rakentamista, kaupunki- ja aluesuunnittelua, taidekonsultointia ja taidepalvelujen tuottamista, media-aidetta, kokemuksellisen taiteen uusia muotoja sekä ympäristötaidetta ja julkisen taiteen pedagogiikkaa.

KIRJAN TEEMAT

- Väliaikainen julkinen taide ja uudet teknologiat
- Ympäristötaide ja pienet paikkakunnat
- Hallinto, kuratointi ja kaupunkisuunnittelu
- Kokemuksellisuus ja pedagogiikka
- Julkisen taiteen polemiikki

Tämä kirja on luettavissa avoimena julkaisuna Taideyliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa.

ISBN 978-952-353-409-4 (painettu) • ISBN 978-952-353-410-0 (pdf)

JULKISEN TILAN TAITEEN TILASTA

Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista

JULKISEN TILAN TAITEEN TILASTA
Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista

© Taideyliopisto ja kirjoittajat 2021

Julkaisija Taideyliopisto, Helsinki 2021

Toimittaneet Sirke Pekkilä
Petri Kaverma
Kalle Lampela
Petteri Nisunen
Denise Ziegler

Ulkoasu Miika Nyysönen
Pekka Niemi, Rhinoceros Oy

Kannen kuva Miika Nyysönen

Painatus Hansaprint Oy, Vantaa 2021

Tämä julkaisu on toteutettu Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksessa Taideyliopisto, Avoin kampus.

Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutus toteutetaan Taideyliopiston, Aalto-yliopiston ja Lapin yliopiston yhteistyönä. Koulutuksen koordinoijana toimii Taideyliopisto ja päärahoittajana Opetus- ja kulttuuriministeriö.

ISBN 978-952-353-409-4 (painettu)

ISBN 978-952-353-410-0 (pdf)

Tämä kirja on luettavissa avoimena julkaisuna Taideyliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa.

**TAIDE-
YLIOPISTO**

A!
Aalto-yliopisto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Sisällysluettelo

Johdanto7

Väliaikainen julkinen taide ja uudet teknologiat

Tiina Veräjänkorva

Pysyvää ja väliaikaista – ammattitaiteilijoiden kuvataiteilijajärjestö ja julkisen taiteen projektit13

Sara Pathirane

Selfie-kulttuurin hyödyntäminen julkisen taiteen hankkeissa 36

Inari Porkka

Julkisessa tilassa ilman tilaajaa51

Pasi Rauhala

Lisätyn todellisuuden mahdollisuudet julkisen tilan taiteessa61

Rosa Hultman

Katutaiteilijasta julkisen taiteen asiantuntijaksi76

Kirsi Ihalainen

Ääni on tullut jäädäkseen 93

Ympäristötaide ja pienet paikkakunnat

Saija Vihervuori

Maataidetta haavoihin – parantamisesta ja paranemisesta 111

Antti Ylönen

Art Linnakallio – kivilouhoksen uusi elämä123

Janne Kauppinen

Julkinen taide periferiassa – paikkasidonnaista julkista taidetta Pohjois-Pohjanmaalla137

Hallinto, kuratointi ja kaupunkisuunnittelu

Jari Auer

Uutta kuhinaa kutsareihin155

Heli Lukkarinen

Taiteen paikka muuttuvassa toimistoympäristössä165

Milla Nummikoski

Kaupunkitaide osana kaupunkirakentamisen taidetta179

Annina Vainio

Taideasiantuntijan tehtäväkenttä julkisen kaupunkiympäristön kontekstissa193

Eveliina Eteläkoski

Virkamies soluttautuu nerojen maailmaan –
kokemuksia julkisesta taiteesta 200

Kokemuksellisuus ja pedagogiikka

Soila Hänninen

Aistikokemus immerssiivisessä teoksessa 214

Kaisa Berry

Paluumuuttaja retkellä idässä 228

Heli Ryhänen

Hiipimällä asiantuntijaksi 240

Julkisen taiteen polemiikki

Denise Ziegler

Käymässä Itä-Helsingissä 255

Tom Engblom

Julkisen taiteen sisällöistä 269

Petri Kaverma & Kalle Lampela

Intressien ristivetoa – julkinen taide
kontekstien ja kompromissien puristuksessa 280

Johdanto

Erikoistumiskoulutus julkisen taiteen kehittäjäyhteisönä

Idea tälle julkaisulle syntyi ensimmäisessä julkisen taiteen taideasiantuntijoille suunnatussa erikoistumiskoulutuksessa, joka toteutettiin kaksivuotisena maisterintutkinnon jälkeisenä yliopistollisena koulutuksena vuosina 2019–2020. Erikoistumiskoulutus kokosi yhteen 20 julkisen taiteen asiantuntijaa eri puolilta maamme syventämään ja laajentamaan osaamistaan julkista taidetta uudistavassa työssään ja kehittämistehtävissään taidealojen organisaatioissa, julkisella sektorilla, yrittäjinä tai vapaina taiteilijoina. Osallistujat edustavat monipuolisesti julkisen taiteen eri aloja, rakentamista, kaupunki- ja aluesuunnittelua, taidekonsultointia ja taidepalvelujen tuottamista, mediataidetta, kokemuksellisen taiteen uusia muotoja, ympäristötaidetta ja pedagogiikkaa.

Uusimuotoinen koulutus tuo mukaan julkisen taiteen kehittämiseen ja yhteistyöhön taidealan yliopistot, Taideyliopiston, Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun ja Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnan, jotka muodostavat koulutusta toteuttavan yhteistyökonsortion. Julkisen taiteen erikoistumiskoulutuksessa olemme kiinnostavien uusien taideilmiöiden äärellä. Sekä koulutukseen osallistuvat julkisen taiteen ammattilaiset ja asiantuntijat, että heidän ohjaajinaan ja mentoreinaan toimivat yliopistojen opettajat, tutkijat ja taiteilijat sekä vierailevat kouluttajat julkisen taiteen työelämäkentältä ja yrityksistä tuovat mukaan koulutukseen parhaan osaamisensa, tietonsa ja kokemuksensa, mikä luo hyvin monimuotoisen ja tulevaisuuteen suuntaavan kehittäjäyhteisön ja erinomaisen asiantuntijana kehittymisen foorumin. Näissä kaikissa yliopistoissa julkisen taiteen uudet ilmiöt ja mahdollisuudet ovat kiinnostava ja ajankohtainen kehittämiskohde sekä koulutuksessa, tutkimuksessa että yliopistojen taiteellisessa toiminnassa.

Erikoistumiskoulutus luo kohtauspaikan ja yhteisön, jossa taiteen ammattilaiset ja asiantuntijat saavat mahdollisuuden kehittää osaamistaan yhteisessä dialogissa alan ammattilaisten ja yliopistoyhteisön kanssa. Osaamistaan kehittävät ammattilaiset ovat myös yliopistolle tärkeitä kehittämis- ja yhteistyökumppaneita.

Sekä erikoistumiskoulutuksen osallistujien monipuolinen kokemus taiteen ammattilaisina, että yliopistojen ja julkisen taiteen työelämän tuoma osaaminen tarjoavat innostavan ja rikkaan kehittämisfoorumin kaikille niille ajatuksille, kehittämisideoille, kysymyksille ja haasteille, joita julkisen taiteen asiantuntijat pääsevät yhdessä pohtimaan, jakamaan ja käymään dialogia alansa monipuolisen asiantuntijaverkoston kanssa. Kohokohtia koulutuksessa ovat olleet erityisesti siinä virinneet hedelmälliset ja avoimet keskustelut, joissa osallistajat yhdessä kouluttajien ja vierailevien asiantuntijoiden kanssa pääsevät syventymään ja pohtimaan julkisen taiteen tämänhetkistä tilaa, ilmiöitä, haasteita ja tulevaisuuden suuntia.

Näissä yhteisöllisissä ja dialogisissa keskusteluissa syntyy juuri niitä ideoita, uusia suuntia ja uutta luovia ajatuksia, joita osaamisen kehittäminen ja oppiminen voi parhaimmillaan tuottaa. Näillä taiteilijoiden ja julkisen taiteen eri alojen asiantuntijoiden kohtaamisilla ja syventävällä dialogilla on tärkeä rooli myös osallistujien oman taiteilijuuden kehittämisessä ja uran uusien kehittämisspolkujen löytämisessä.

Arvokkaita osaamisen ja asiantuntijuuden kehittymisen paikkoja luovat myös koulutuksen osuudet, joissa osallistajat ovat päässeet kertomaan omasta kehittämistyöstään ja jakamaan työnsä akutteja haasteita sekä testaamaan ideoitaan yhdessä vertaisryhmänsä kanssa.

Erikoistumiskoulutus luo parhaimmillaan asiantuntijoiden yhteisen kohtaamispaikan ja yhteisön, jossa taiteen ammattilaiset ja asiantuntijat saavat mahdollisuuden kehittää osaamistaan yhteisessä dialogissa alansa ammattilaisverkoston ja yliopistoyhteisön kanssa.

Oleellinen osa erikoistumiskoulutusta on myös osaamisen kehittämisen kytkeminen osallistujan uuteen ja kehitteillä olevaan kehittämishankkeeseen omassa organisaatiossaan tai muussa yhteistyöprojektissaan. Asiantuntija saa sekä korkeatasoisen alan kollegaverkoston että yliopiston tuen osaamisen kehittämislleen. Erikoistumiskoulutus tukee myös julkisen taiteen asiantuntijaa oman alansa uusien innovaatioiden kehittämisessä ja oman uran uuden suunnan löytämisessä. Tässä pilottikoulutuksessa moni osallistuja on löytänyt uuden kehittämisalueen, jonka idea syntyi ja lähti käyntiin erikoistumiskoulutuksen aikana.

Uusia näkökulmia julkiseen taiteeseen ja sen innovatiivisiin toteutuskeinoihin, kehityssuuntiin, merkityksiin ja haasteisiin tuovat koulutuksessa myös ulkomaiset taiteilija- ja kouluttajavieraat,

joita tässä koulutuksessa ovat olleet mm. norjalainen äänitaiteilija *Jana Winderen* sekä professori ja kuvataiteilija *Gediminas Urbonas* MIT-yliopistosta Bostonista Yhdysvalloista. Winderen ja Urbonas toivat kansainvälisten taideprojektien kautta havainnollisesti esille rohkaisevia ja konkreettisia keinoja, miten taide voi toimia yhteiskunnan vahvana ja merkityksellisenä muutosvoimana ja miten taiteet voivat avata uusia keinoja globaalien haasteiden tunnistamiseen ja ratkaisujen etsimiseen.

Tämä julkaisu koostuu julkisen taiteen ajankohtaisista artikkeleista, joista moni ankuroituu asiantuntijakoulutuksen aikana rakennettuun kehittämisprojektiin ja sen toteutukseen. Lisäksi mukana on artikkeleita koulutuksen aikana syntyneistä, kirjoittajia puhuttelevista teemoista. Molempien artikkelityyppien tavoitteena on innostaa ja haastaa löytämään julkisen taiteen uusia mahdollisuuksia ja nostaa esille keskeisiä teemoja julkisesta taiteesta käytävään keskusteluun. Julkaisun tavoitteena on edistää ja kehittää julkista taidetta, sekä tuottaa tietoa ja ajankohtaista kuvaa julkisen taiteen tämänhetkisestä tilasta ja tulevaisuuden uusista mahdollisuuksista. Tavoitteena on samalla rohkaista ja kannustaa sekä julkisen taiteen tekijöitä että tilaajia ja muita yhteistyösapuolia julkisen taiteen uusien paikkojen ja mahdollisuuksien löytämiseen ja toteuttamiseen.

Tähän erikoistumiskoulutukseen osallistuneet julkisen taiteen asiantuntijat ovat toteuttaneet kehittämisprojekteja monipuolisesti eri alueilta mm. julkisesta taiteesta rakentamisessa, alue- ja kaupunkisuunnittelussa, sairaalaprojekteissa sekä yhteisöllisten, inspiroivien ja hyvinvointia luovien työympäristöjen ja tilojen suunnittelussa, maisemasuunnittelussa, tulevaisuuden teknologian ja digitaalisen median hyödyntämisessä julkisessa taiteessa, sekä immersiiivisestä taiteesta julkisen taiteen ilmiönä. Lisäksi kehittämiskohteina ovat olleet taidehankintojen toteutus, julkisen taiteen hankintamallien kehittämiseen liittyvät projektit sekä prosentti-taideperiaatteen toteutuminen eri puolilla maatamme. Erikoistumiskoulutuksen projekteissa peilataan myös kaupunkien ja maaseudun julkisen taiteen tilaa.

Tämän julkaisun artikkelit muodostavat viiden laajemman teema-alueen kokonaisuuksia. Ensimmäisessä teemaryhmässä **Välialainen julkinen taide ja uudet teknologiat**, kirjoittajat *Tiina Veräjänkorva*, *Sara Pathirane*, *Inari Porkka*, *Pasi Rauhala*, *Rosa Hultman* ja *Kirsi Ihalainen* käsittelevät artikkeleissaan ammattitaiteilijoiden

ja kuvataiteilijajärjestön julkisen taiteen projekteja, julkisen taiteen pysyvyyttä ja väliaikaisuutta, selfie-kulttuurin hyödyntämistä ja lisätyn todellisuuden mahdollisuuksia julkisessa taiteessa. Lisäksi artikkeleissa pohditaan julkista taidetta ilman tilaaja, miten katu-taiteilija kasvaa julkisen taiteen asiantuntijaksi ja miten ääni on tullut jäädäkseen julkiseen tilaan.

Toisessa teemaryhmässä **Ympäristötaide ja pienet paikkakunnat** *Saija Vihervuori, Antti Ylönen ja Janne Kauppinen* kirjoittavat artikkeleissaan maataiteen merkityksistä parantamiseen ja parantamiseen, miten kivilouhos Art Linnakallio saa uuden elämän ja kuinka julkinen taide elää periferiassa – miten paikkasidonaisuus ilmenee taiteessa Pohjois-Pohjanmaalla.

Hallinto, kuratointi ja kaupunkisuunnittelu -teemaryhmässä kirjoittajat Jari Auer, Heli Lukkarinen, Milla Nummikoski, Annina Vainio ja Eveliina Eteläkoski avaavat uusia näkymiä taidekilpailumuotojen kehittämiseen, taiteen uusiin paikkoihin ja toteutusmahdollisuuksiin uudistuvissa työ- ja toimistoympäristöissä ja aiheeseen miten taide sovitetaan kaupunkirakentamiseen. Teemaryhmän artikkeleissa kerrotaan myös miten taideasiantuntijan tehtäväkenttä laajenee ja kehittyä kaupunkiympäristön konteksteissa ja kuinka virkamies soluttautuu nerojen maailmaan julkisessa taiteessa.

Teemaryhmässä **Kokemuksellisuus ja pedagogiikka** kirjoittaja *Soila Hänninen* syventyy artikkelissaan Aistikokemukseen immersivisessä taiteessa ja *Kaisa Berry* avaa julkisen taiteen kehittämismahdollisuuksia Itä-Helsingin alueelle. *Heli Ryhänen* kertoo artikkelissaan miten julkinen taide yhdistyy hänen rooleissaan opettajana julkisen taiteen pedagogisessa kehittämistyössä sekä omassa taiteilijuudessa ja sen kehittämisessä.

Viidennessä teemaryhmässä **Julkisen taiteen polemiikki** *Denise Ziegler* haluaa laajentaa artikkelissaan käsityksiämme mitä julkinen tila on ja mistä se koostuu. Artikkelin perustuu kokeiluun, jossa kirjoittaja hahmottaa tiettyä paikkaa ja valitsemaansa reittiä kolmen eri henkilön kanssa tehtyjen kävelyjen ja näiden aikana käytyjen keskustelujen kautta. *Tom Engblom* tarkastelee artikkelissaan viimeaikaisia julkisen taiteen taidehankintoja ja prosenttitaitteen toteutumista sekä näihin hankintoihin liittyviä tekijöitä, jotka

vaikuttavat teosten sisällölliseen ja visuaaliseen laatuun. Julkaisun päättää *Petri Kaverman* ja *Kalle Lampelan* keskusteluun innostava artikkeli, Intressien ristivetoa – julkinen taide kontekstien ja kompromissien puristuksessa.

Kiitämme Julkisen taiteen erikoistumiskoulutuksemme erinomaisesta onnistumisesta, julkista taidetta uudistavien kehittämissä projektien ohjaamisesta, sekä tämän julkaisun artikkelien kirjoittamisen luotsaamisesta pääkouluttajiamme, joiden monipuolinen ja kansainvälinen taiteilijuus ja asiantuntijuus yhdistyi opiskelijoitamme rohkaisevaan mentoroivaan pedagogiikkaan. Kiitos Taideyliopiston lehtori ja kuvataiteilija *Petri Kaverma* ja työelämälehtori *Laura Köönikkä*, Lapin yliopiston apulaisprofessori ja kuvataiteilija *Kalle Lampela*, kuvataiteilija ja arkkitehti *Petteri Nisunen*, sekä Taideyliopiston Kuvataideakatemiaan tutkijatohtori *Denise Ziegler*.

Kiitämme myös pilottikoulutuksen kokonaisuuden rakentamisessa erinomaisesta tuesta ja yhteistyöstä ohjausryhmäämme, johon edellä mainittujen pääkouluttajien lisäksi on kuulunut Aaltoyliopiston professori *Teemu Leinonen*. Kiitämme myös Taideyliopistomme professoreita ja vararehtoreita *Jaana Erkkilää* ja *Lauri Väkevää*, sekä Avoin kampuksen koulutuspäällikköä *Sanna Takalaa* tuesta ja kannustuksesta erikoistumiskoulutuksemme suunnittelussa ja koulutusta tukevan yliopistokonsortion rakentamisessa. Olemme myös hyvin kiitollisia Opetus- ja kulttuuriministeriön Prosenttitaitteen ohjausryhmälle koulutuksemme käynnistämiseen saamastamme tuesta. Kiitos ohjausryhmän vetäjälle, erityisasiantuntija *Henri Terholle* sekä kaikille ryhmän jäsenille, joista kuvataiteilija, arkkitehti *Petteri Nisunen* ja asiakaspäällikkö, arkkitehti *Jari Auer* olivat myöhemmin mukana myös tässä koulutuksessa. Kiitämme myös Opetus- ja kulttuuriministeriötä ja opetusneuvos *Sanna Hirsivaaraa* Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksemme pääsystä yliopistojen erikoistumiskoulutusten kategoriaan sekä koulutukselle myönnetystä rahoituksesta.

Helsingissä 17.12.2020

Sirke Pekkilä

Filosofian maisteri ja pianonsoitonopettaja
Sirke Pekkilä toimii Taideyliopistossa projektipäällikkönä taidealojen erikoistumiskoulutuksessa ja kehittämishankkeissa.

Pysyvää ja väliaikaista

Ammattitaiteilijoiden kuvataiteilijajärjestö ja julkisen taiteen projektit

*Tarkastelen tässä tekstissäni valtakunnallisen taiteilijajärjestön uudenlaista asiantuntijaroolia julkisen taiteen kentällä ja avaan näkymiä Suomen Kuvanveistäjäliiton kahteen julkisen taiteen projektiin, jotka toimivat tapaus-esimerkkeinä: **Sculpture Expanded – Liikkuva julkisen taiteen laboratorio** -näyttelyprojekti toteutettiin vuosina 2018–2019 Helsingissä ja toinen lokakuun 2020 alussa julkaistu **Isot veistokset vuokraus- ja ostosivusto**.*

Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen alkaessa syksyllä 2018, olin vetänyt jo toista vuotta isoa Helsinkiin sijoittuvaa Kuvanveistäjäliiton näyttelyprojektia lähtien sen ideoinnista ja rahoituksen hakemisesta. Hain mukaan koulutukseen päivittääkseni, laajentaakseni ja syventääkseni julkisen taiteen osaamistani myös liittomme julkisen taiteen asiantuntijaroolin näkökulmasta.

Olen toiminut vuodesta 2012 lähtien Suomen Kuvanveistäjäliiton toiminnanjohtajana ja työhöni on kuulunut vuosina 2012–2016 Suomen Taiteilijaseuran kilpailuasiamiehen tehtävät. Kirjoitan tätä artikkelia liiton toiminnanjohtajan ja projektien vetäjän positiostani. Tekstissäni keskityn pohtimaan valtakunnallisen taiteilijajärjestön

asiantuntijaroolia ja sen kehittämien mallien toteuttamisen yhteydessä esiin nousseita kysymyksiä.

Lähestymistapani on osittain pragmaattinen. Nostan esille käytännön työn kautta syntyneitä näkökulmia, nimenomaan liittomme ja hankkeidemme operatiivisen johtajan asemastani käsin. Järjestömme valvoo jäsentensä etuja, tiedottaa kilpailuista, teos-hauista, antaa lausuntoja ja neuvontaa sekä on mukana kehittämässä ja päivittämässä toimivia malleja ja rakenteita. Kaikki nämä kuuluvat näkemykseni mukaan olennaisesti julkisen taiteen asiantuntijan rooliin.

Yhteiset pelisäännöt julkisen taiteen kentälle

Julkinen taide on viime vuosikymmeninä saanut rakennushankkeissa yhä enemmän jalansijaa ja kentällä sille on jatkuvasti kasvavaa kysyntää. Alalla toimii lukuisia eri ammattialojen asiantuntijoita eri nimikkeillä ja uusia toimintatapoja ja julkisen taiteen hankintamalleja on myös luotu. Julkisen taiteen hankintaprosesseista saatujen käytännön kokemusten, keskustelujen ja kentän palautteen kautta tarve yhtenäistää toimintamalleja, pelisääntöjä, terminologiaa ja viestintää on noussut vahvasti esiin. Nostan seuraavassa esiin joitakin julkisen taiteen lähivuosien toimijoita ja prosesseja.

Prosenttiperiaatteen¹ käytön yleistymisen on lisännyt kiinnostusta julkisen taiteen hankintaa kohtaan. 2000-luvun aikana prosenttiperiaatteen malli on laajentunut koskemaan myös muita tapoja suunnitella ja yhdistää taidetta rakennushankkeisiin². Taiken prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma (2014–2018)³ ja prosenttiperiaatteen läänintaiteilijoiden toiminta vilkastutti edelleen periaatteen käyttöä ja se myös synnytti yhdessä kentällä toimivien julkisen taiteen koordinaattorien ja konsulttien toiminnan pohjalta keskustelua taiteen hankintamalleista. Tämä keskustelu taas kyseenalaisti ajoittain Suomen Taiteilijaseuran kilpailusääntöjen ja

¹ Noin prosentti rakennushankkeen kokonaiskustannuksista käytetään taiteen hankintaan. Suomessa prosenttiperiaate on noussut keskusteluissa esiin jo 1930-luvulla ja 1960-luvulta sitä on alettu jossain määrin käyttää. Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi, ohjausryhmän raportti, <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160373>;

² <https://minedu.fi/-/prosenttitaiteen-periaatetta-laajennetaan>
<https://minedu.fi/prosenttiperiaate>

³ <https://www.taike.fi/f/prosenttiperiaate>

taiteilija-asiantuntijuuden merkityksen. Monipuolinen keskustelu ja myös ns. ”villit kilpailut” johtivat Taiteilijaseurassa julkisen taiteen strategiatyöryhmän perustamiseen. Olin mukana tässä työryhmässä (2019–2020), joka päivitti Taiteilijaseuran kilpailusäännöt sekä loi ohjeistukset portfoliohauille ja rinnakkaiselle luonnostilaukselle. Uudistustyötä tehtiin vuorovaikutuksellisesti yhteistyössä taiteilijoiden, taiteen tilaajien ja kentällä toimivien julkisen taiteen asiantuntijoiden kanssa.

Suomen Taiteilijaseuran ja sen nimittämän julkisen taiteen strategiatyöryhmän tekemä työ on osaltaan päivittänyt alan terminologioita ja käytäntöjä. Taiken julkisen taiteen asiantuntijapalvelut⁴ ovat merkittävässä asemassa taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluviraston kokoamassa, kehittämässä ja jalkauttamassa hyviä toimintatapoja kentälle. Julkisen taiteen hankintojen viestinnässä Suomen Taiteilijaseuran ylläpitämällä *Prosenttiperiaate.fi* -sivustolla⁵ on ollut tärkeä rooli ja sen puitteissa on myös luotu käsikirjat taiteen tilaajalle ja taiteilijalle.

Rakennustietosäätiön alaisuudessa toimiva *Taide rakennushankkeessa* -päätoimikunta jatkoi jo entisen Ympäristötaiteen Säätiön työskentelyä, jonka pyrkimyksenä oli vastata rakennuttajan yhä useammin esittämään kysymykseen: mistä löytää hankkeeseen sopiva taiteilija?⁶ *Taide rakentamisessa* -sivusto⁷ ja sen alla toimiva taiteilijapankki⁸ julkaistiin vuonna 2020. Olen ollut kahden liittomme kuvanveistäjäjäsenen kanssa tämän laajapohjaisen toimikunnan jäsenenä (2019–2020) ja mukana päivittämässä vuonna 2014 ensimmäisen kerran julkaistua *Taide rakennushankkeessa* RT-korttia. Tämä toimikunta on koonnut saman pöydän ääreen taiteen, kiinteistö- ja rakentamisan toimijoita ja yhteisöjä. Tätä kirjoittaessa toimikunnan kausi on päättymässä ja pohditaan sen jatkoa. Näkisin, että yhdellä eri osapuolia kokoavalla julkisen taiteen keskustelu- ja tiedonvaihtofoorumilla on tärkeä merkitys julkisen

⁴ <https://www.taike.fi/f/taiderakentaa>

⁵ Suomen Taiteilijaseura ylläpitää sivustoa yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen, Ornamon, Rakennustietosäätiön, Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen ja Suomen Arkkitehtiliitto SAFAn kanssa.

⁶ <https://www.epressi.com/tiedotteet/kotimaa/ymparistotaiteen-saatio-kokoaa-kaikki-julkisen-taiteen-tekijat-valtakunnalliseen-taiteilijapankkiin.html>

⁷ <https://taiderakentamisessa.fi/taide-rakennushankkeessa/>

⁸ <https://taiderakentamisessa.fi/taiteilijat/>

taiteen edistämistyössä. Eri näkökulmien valottaminen, viestintä ja tiedonvaihto sekä yhteiset tavoitteet eri alojen toimijoiden kanssa ovat mielestäni paras tie toimiviin julkisen taiteen prosesseihin.

Rakennustietosäätiön taidepankki on osaltaan kuulunut Ornamon vetämään *Taide käyttöön* -ESR-hankkeeseen. Hanke on kehittänyt ratkaisumalleja taiteen ja rakentamisen yhdistämiseen⁹. Hankkeen puitteissa on mm. kehitetty malleja taiteen taloudellisten vaikutusten arvioimiseen, julkisen taiteen palveluiden hankintaohje ja toimintakortit, joita myös Kuvanveistäjäliitto on ollut kommentoimassa.

Näkemykseni mukaan yksi valtakunnallisesti toimiva hyvin toteutettu ja markkinoitu taiteilijapankki tilaajille suunnattuine hakutyökaluineen riittää. Tällöin ei olisi tarvetta kaupunkien, sairaaloiden ja muiden julkista taidetta hankkivien tahojen viime vuosina luomille taiteilijapankeille. Näkisin, että sekä tilaajien että taitelijoiden näkökulmasta useiden eritasoisten taiteilijapankkien olemassaolo vain sekoittaa pakkaa ja syö turhia resursseja.

Kuvanveistäjäliiton julkisen taiteen taiteilija- ja taideasiantuntijuus

Jäsenemme ovat kuvanveiston, sen tekniikoiden ja materiaalien asiantuntijoita, joiden rooli erilaisissa juryissä tai työryhmissä on tuoda esiin oman alansa asiantuntijanäkökulma. Näin on laita myös julkisen taiteen kohdalla. Taiteilijajärjestön näkökulmasta tämän osa-alueen osaamista ja asiantuntemusta on viime vuosina jouduttu perustelemaan toistuvasti. *Sculpture Expanded* ja *Isot veistokset* projektien myötä olemme voineet konkreettisesti testata julkisen taiteen sääntöjä ja toimintamalleja ja luoda tälle osa-alueelle uusia ja kiinnostavia käytäntöjä.

Kuvanveistäjäliiton julkisen taiteen asiantuntijuus juontaa juurensa sen perustamisvuoteen 1910, mistä lähtien liitto on ollut vaikuttamassa kilpailusääntöjen muokkaantumiseen, palkintoraatien toimintaan ja sopimus pohjien laatimiseen.¹⁰ Kuvanveistäjäliiton

⁹ <https://www.taidekayttoon.fi/>

¹⁰ Emil Wikströmin laatima sopimusmalli kuvanveistäjän ja veistoksen tilaajan välille hyväksyttiin vuonna 1913 pidetyssä liiton kokouksessa ja samana vuonna hän oli laatimassa pelisääntöjä myös veistoskilpailun järjestämistä varten, *Mamia*, s. 13.

toiminnanjohtajat ovat myös toimineet Suomen Taiteilijaseuran kilpailuasiamiehinä aina vuoteen 2016 asti, jolloin tehtävä liittomme aloitteesta siirrettiin Suomen Taiteilijaseuran lakimiehelle. Yhtenä syynä tähän oli julkisen taiteen kentältä tuleva paine lisätä resursseja julkisen taiteen hankintamallien kehittämiseen ja viestintään, jolloin tehtävä toiminnanjohtajan muun työn ohessa ei enää ollut resurssien puitteissa mahdollista. Kilpailuasiamiehen kautta kulkevat käytännössä kaikki Suomessa järjestetyt kilpailuhankkeet, joissa käytetään Suomen Taiteilijaseuran sääntöjä.¹¹

Kuvanveistäjäliitto edistää toiminnallaan taiteilija-asiantuntijuutta ja jäsentemme käden jälki näkyy julkisissa teoksissa ympäri maata¹². Liittomme toiminnan tarkoituksena on edistää suomalaisia kuvanveistotaidetta, valvoa kuvanveistäjien ammatillisia, taloudellisia ja sosiaalisia etuja sekä parantaa alan yleisiä toimintaedellytyksiä sekä edistää yleisön kiinnostusta kuvanveistoon. Julkisessa taiteessa näitä sääntöjä ja toiminnan tarkoitusta on voitu konkreettisesti toteuttaa.

Väliaikaisten teosten näyttelyinterventio Helsingin kaupunkitilaan

Kuvanveistäjäliitto on koko toimintansa ajan järjestänyt eri puolella Suomea laajoja kuvanveiston katselmuksia. Viimeisin niistä on vuoden 2016 alussa päättynyt Rovaniemen taidemuseossa, Korundissa järjestetty kuvanveistonäyttely, jonka jälkeen mielessäni heräsi ajatus julkisen nykykuvanveiston ja tilallisen taiteen näyttelystä Helsingissä.

Liittomme nimittikin vuoden 2017 alusta työryhmän¹³ ideoi- maan uudenlaista julkisen taiteen näyttelyä julkiseen kaupunkitilaan. Työryhmä kehitti näyttelyhankkeen, jossa mukaan valittujen teosten paikkoja siirrettäisiin näyttelykesän aikana. Näyttelyn

¹¹ Taiteilijaseuran kilpailuasiamiehen tehtävänä on neuvoa julkisen taiteen tilaajaa hankintaprosessin läpi aina sopivan kilpailumuodon tai tilausmallin löytämisestä taitelijavalinnan tekemiseen ja siitä tiedottamiseen. Yleisenä pelisääntönä on, että Suomen Taiteilijaseuran kilpailusääntöjen ja ohjeistusten käyttäminen on osoitus taidehankkeen ammattimaisuudesta, korkeasta taiteellisesta laadusta sekä taiteilijoiden tasapuolisesta kohtelusta tilausprosesseissa. <https://artists.fi/palvelut-ja-edut/taidekilpailut/>

¹² Ks. Tarja Kekäläinen, Riitta Koramo, Sari Nokkanen.

¹³ Anssi Pulkkinen, Kimmo Schroderus, Kristina Sedrelova ja Tiina Veräjänkorva

työnimenä oli ”Julkisen taiteen liikkuva laboratorio”. Hanke pääsi Suomen Kulttuurirahaston isojen projektien Taide²-apurahahaussa toiselle kierrokselle ja saimme myös kakkosvaiheen avustushakemukseen sparrausapua¹⁴. Työstin työryhmämme ja sparraajiemme kommentoimana avustushakemuksen valmiiksi loppukesällä 2017 ja näin onnistuimme saamaan avustuksen¹⁵. Avustuksen saamisen yhtenä edellytyksenä oli yhteistyökumppani ja meille kumppaniksi lupautui Helsingin taidemuseo HAM. Yhteistyö HAM:in kanssa konkretisoitui ohjausryhmässä¹⁶ ja heiltä saatu julkisen taiteen asiantuntija-apu oli ensiarvoisen tärkeää liikkuessamme heidän toimikentällään Helsingin kaupungin julkisen taiteen alueella.

Näyttelyn tavoitteet, toteutussuunnitelma ja talousarvio luotiin apurahahakemusvaiheessa. Taitelijoiden palkkiot, ja maksettavat toteutuskulut teosten siirtokuluineen sovittiin Kuvanveistäjäliiton taitelijapainotteisessa työryhmässä, joka tarkoitti, että taitelijat siis itse määrittelevät teoksiin käytettävän rahan. Apurahahakemusta varten tehty toimintasuunnitelma ja budjetti toimi koko hankkeen läpi käsikirjana, joka auttoi koko näyttelykonseptin läpiviemisessä ja myös tuottajan vaihtuessa kesken projektin¹⁷. Työryhmämme päättyi sekä Suomen Kulttuurirahaston että HAM:in näkemyksen mukaan siihen, että näyttelyhaku avataan avoimena ja kansainvälisenä, eikä pelkästään Kuvanveistäjäliiton jäsenille.

Syksyllä 2017 siirryimme prosessissa käytännön toteutukseen hankkimalla julkisen haun kautta osa-aikaisen tuottajan avukseni. Teoshaku oli auki joulukuulta 2017 huhtikuun 2018 alkuun. Teoshakuilmoituksessa¹⁸ kerrottiin seuraavaa:

¹⁴ Harri Mäcklin ja Maarit Kivistö

¹⁵ Hakijoita oli 110. Ks. Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2018–2019 https://skr.fi/vuosikertomus/skr-vuosikertomus_2018-2019/#p=13, Veistokset kiertueella Helsingissä, Kynnys tutustua taiteeseen oli matala, kun erilaiset veistokset levittyivät kaupunkiin, 12–13.

¹⁶ Ohjausryhmä: Taru Tappola (julkisen taiteen päällikkö, HAM), Klas Fontell (arkkitehti, HAM) ja Kristina Ljokkoi (amanuenssi, HAM), Harri Mäcklin, FT, taidekriitikko; Maarit Kivistö, (päätoimittaja, My Helsinki) ja Jenni Peisa (suunnittelija, Helsingin kaupunki), projektin tuottaja (Maria Junno 2018, Moona Tikka 2019 /SKL) ja Tiina Veräjänkorva (ohjausryhmän puheenjohtaja /SKL).

¹⁷ Maria Junno jäi äitiyslomalle vuoden 2018 lopussa, joten jouduimme rekrytoimaan hankkeeseen uuden tuottajan Moona Tikan vuodelle 2019.

¹⁸ https://sculptors.fi/wp-content/uploads/2018/03/sculpture_expanded-teoshaku_fn_updated.pdf

Teoshaku julistetaan avoimena kaikille kuvanveistotaiteen, kolmiulotteisen ja tilallisen taiteen tekijöille. Hakijana voi olla myös työryhmä, jossa on mukana eri taiteenalojen edustajia, kuten esimerkiksi arkkitehtejä, valo- ja äänitaiteilijoita ja performanssitaiteilijoita.

Näyttely tarjoaa kaupunkilaisille mahdollisuuden kohdata taidetta osana katuelämää ja arkea. Tämän toivotaan herättävän ihmisiä katsomaan ympäristöään uudella tavalla sekä synnyttämään keskustelua taiteen mahdollisuuksista kaupunkiympäristössä. Samalla laajennetaan ihmisten käsitystä nykykuvanveiston mahdollisuuksista sekä ylitetään taiteidenvälisiä raja-aitoja. Yleisöltä tullaan myös keräämään palautetta julkisen taiteen kokemisesta, merkityksestä ja mahdollisuuksista.

Juryimme¹⁹ teosvalinnat huhtikuussa. Hakemuksia saimme yhteensä 140, joista neljäkymmentä tuli ulkomailta. Näyttelyprojektiin valittiin mukaan yhteensä kymmenen taiteilijaa ja taiteilijaryhmää: taiteilijapari Andy Best ja Merja Puustinen ja taiteilijaryhmät Forest Camp ja Pagan sekä taiteilijat Anna-Kaisa Ant-Wuorinen, Timo Heino, Shoji Kato, Riikka Puroinen, Pia Sirén ja Denise Ziegler sekä kaukaisimpana osallistujana vietnamilainen Le Hien Minh.²⁰

Taiteilijavalintojen jälkeen aloitimme yhteistyön taiteilijoiden ja taiteilijatyöryhmien kanssa ja pidimme heidän kanssaan projektin edetessä muutaman yhteisen taiteilijatapaamisen, mutta suurin osa viestinnästä tapahtui sähköpostitse. Näyttelyn vieminen Helsingin julkiseen tilaan alkoi teospaikkojen kartoittamisella, neuvotteluilla eri toimialojen edustajien kanssa ja lupahakemusten tekemisellä. Toteutimme tuottajamme Maria Junnon ja myöhemmin Moona Tikan kanssa juryn tekemiä taiteellisia valintoja ja tässä mielessä toimintamalli eroaa kuraattorivetoisesta näyttelystä²¹, jossa kuraattori yleensä tekee itse taiteilija- ja teosvalinnat.

Itse kuvailen liiton sisäلتä nousseen näyttelyidean viemistä normaalien toiminnan ulkopuoliselle alueelle eräänlaisena interventiona

¹⁹ Juryyn valittiin liittomme edustajana Lauri Astala, HAM:in edustajana julkisen taiteen asiantuntija, arkkitehti Klas Fontell ja kansainvälisenä jäsenenä kuraattori ja nykyinen Copenhagen Contemporaryn johtaja Marie Nipper.

²⁰ Taitelijoiden ja heidän teoksiensa esittelyt ovat luettavissa Harri Mäcklinin kirjoittamina näyttelyhankkeen julkaisussa Sculpture Expanded, Liikkuva julkisen taiteen laboratorio Helsingissä.

²¹ Ks. esim. Tuukkanen, Johanna, Curatorial Practice Embedded in the City – A Case Study of Curating New Genre Public Art in a Festival Context <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71061>

kaupungin toimintarakenteisiin ja kaupunkitilaan. Tämä prosessi avasi sisältäpäin kaupungin toimialojen ja toimijoiden työskeloa ja niitä lonkeroita, joita kaupungin hallinto ulottaa eri toimintoihin. Teosten paikkojen etsinnässä ja sijoituslupien hakemisessa toimimme paljolti juuri näiden eri asiantuntijoiden osaamisen ja aikataulujen ehdoilla. Teoksien sijoitusten suunnittelussa ja lupa-prosesseissa emme olisi selvinneet ilman Helsingin kaupunkiympäristön, kulttuurin ja vapaa-ajan ja liikuntapalveluiden toimialojen apua. Saimme kaupungilta paljon myös kannustavaa tukea. Hankkeemme osui sopivaan ajankohtaan, sillä se liittyi Helsingin kehittämiseen kuvataidekaupunkina, Töölönlahden kehittämislinjauksiin ja taiteen viemiseen lähiöihin.

Väli aikaista nykykuvanveistoa kaupunkitilassa

Julkiseen kuvanveistotaiteeseen on perinteisesti liitetty ikuisuuden käsite. Aikaa kestävästä materiaaleista tehdyt patsaat ovat määritelleet ja muodostaneet suuren yleisön kuvan julkisen tilan kuvanveistotaiteesta. Hankkeemme nimen alkuosa *Sculpture Expanded* viittaa Rosalin Kraussin vuonna 1979 kirjoittamassa esseessä *Sculpture in the Expanded Field*²² nostamiin näkökulmiin 60-luvun veistotaiteen murroksesta ja sen nykyulottuvuuksiin, miten nykykuvanveistoa laajasti käsiteltynä määritellään tänään ja minkälaisia ulottuvuuksia ja ilmenemismuotoja sillä voi olla väli aikaisina toteutuksina²³.

Siirryttäessä galleria- tai taidemuseotilasta pitämään näyttelyä ulos julkiseen kaupunkitilaan siirrytään myös laajentuneen kentän alueelle. Tätä siirtymää pohditaan myös Daniel Burenin teoksessa *Within and Beyond the Frame*, joka nostaa esiin kysymyksen teoksen paikasta ja sen merkityksestä. John Weber Galleryssa, New Yorkissa vuonna 1973 esillä ollut raidallisten lippujen vana laajenee gallerian fyysisten rajojen ulkopuolelle ikkunan kautta ulos katutilaan.²⁴

Julkisessa kaupunkitilassa myös taiteen vastaanottajien määrä kasvaa ja taide koskettaa myös heitä, jotka eivät näyttelytilaan astu. Väli aikaisen julkisen taiteen vieminen kaupunkitilaan aiheuttaa väistämättä yleisön ja taiteen uudenlaisia kohtaamisia.

²² Rosalind Krauss *Sculpture in the Expanded Field*, 1979.

²³ Ks. Spyros Papapetros and Julian Rose (edit.) *Retracting the Expanded Field. Encounters between Art and Architecture*.

²⁴ Known, 14–18. <https://www.danielburen.com/images/exhibit/149>.

Taidehistorioitsija Saara Karhusen mukaan ”Teosten ja katsojien törmäyttämisen taustalla on ajatuksia taiteen demokraattisuudesta ja tasa-arvosta, yhteisöllisyyden ja paikallisuuden vahvistamisesta sekä taiteen hyvinvointia vahvistavista vaikutuksista”.²⁵

Teoksien siirtely, tilapäisesti esillä olevat ja ajallisesti vain tietyn ajan kestävät teokset ovat meille tuttuja ja niistä löytyy esimerkkejä loputtomiin niin vuosikymmenten takaa kuin tämän päivän julkisen taiteen ja näyttelytoiminnan kentässä. Myös Helsingissä on ollut useita tilapäisiä teoksia, kesänäyttelyitä ja näyttelyhankkeita kuten *Lux Helsinki*²⁶. Kiinnostavan näkökulman väli aikaiseen, tässä tapauksessa katoavaan, julkiseen taiteeseemme nosti vuonna 2014 Eduskuntatalon lisärakennuksen edustalle asetettu Stuart Wreden *Kesämonumentti*-teos²⁷, joka oli kesäsaunassa sulava iso jääkuutio. Myös valtion taideteostoimikunnan ja Kiasman vuonna 2014 järjestetyn taidekilpailun jaetulle ensimmäiselle sijalle valittu Nestori Syrjälän tunnin mittaisista juoksuista koostuva teos *Running Man*²⁸ rikkoi suomalaisen julkisen taiteen kaanonin.

Tässä yhteydessä ei ole tarpeen mennä syvemmälle julkisen taiteen sisältöihin ja määrittelyyn, eikä avata nykykuvanveiston ja tilallisen taiteen teoreettista nykykeskustelua. En myöskään pohdi käsitteiden tilapäinen, määräaikainen, väli aikainen, katoava merkityksiä enkä teoksen elinkaarta.

Teoksien liikuttelu keskustasta lähiöihin

Näyttelykesän aikana teoksien paikkoja siirrettiin kolmesta viiteen kertaan. Käytännössä tämä tarkoitti yhteensä 32 teossiirtoa, niihin liittyvien välineiden kuten henkilönostimien hankintaa ja kymmeniä erilaisia lupahakemuksia, joita tuottajamme Maria Junno (2018) ja Moonika Tikka (2019) työstivät. Osa teoksista oli interventiotia ja

²⁵ Taidehistorioitsija Saara Karhunen kirjoittaa artikkelissaan Havaintoja *Sculpture Expanded* -teosten ääreltä – Julkisen taiteen ja yleisön kohtaamisista kokemuksistaan näyttelyn teosten vastaanotosta, 96.

²⁶ <https://www.luxhelsinki.fi/> Arvio vuoden 2020 kävijämäärästä on n. 60 000.

²⁷ <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004359323.html> Vuoden esteettinen teko -palkinto Stuart Wredelle. Arkkitehti ja ympäristötaitelija Stuart Wrede on saanut Vuoden esteettinen teko -kunniamerkinnän teoksestaan Kesämonumentti.

²⁸ <https://kiasma.fi/tietoa-kiasmasta/taidekilpailu/>

ne kestivät kerrallaan vain muutaman tunnin. Mukana oli myös *Pagan*-ryhmän AR-teknologiaa hyödyntävä teos. Teosten siirtämisen lähtökohtana oli sijoittaa samoja teoksia hyvin erilaisiin paikkoihin, keskustasta lähiöihin. Juuri saman teoksen siirrot ja teosten vieminen ihmisten arkeen heidän asuinalueilleen ja päivittäisten reittien varteen tekivät näyttelystä kiinnostavan.

Niin kutsutun ”Helsingin mallin” tavoitteena on tasapainottaa ja monipuolistaa kaupunginosien taide- ja kulttuuritarjontaa, ja *Sculpture Expanded* -teoksia vietiinkin juuri niihin lähiöihin, jossa julkista taidetta ei ole ollut liiemmästi esillä. Niinpä lähiöiksi valikoituivat Tapulikaupunki, Vuosaari ja Malminkartano ympäristöineen. Teosten sijoituspaikkojen etsinnässä auttoivat HAM:in lisäksi Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan sekä kaupunkiympäristön toimialat. Teimme myös yhteistyötä asukasyhdistysten kanssa ja osa aktivoituikin järjestämään omalle alueelleen teokseen liittyviä asukastilaisuuksia.

13.9.2018 *Istuin töideni jälkeen Tapulikaupungissa sijaitsevassa kodissa Tapulikaupunki-Seura ry johtokunnan kokouksessa. Olin tullut kertomaan heille Julkisen taiteen laboratorio -hankkeestamme ja Tapulikaupunki oli valikoitunut yhdeksi teosten sijoituskohteeksi Helsingin mallin pohjalta yhteistyössä Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan kanssa. Juotiin kahvia ja teetä ja keskusteltiin Tapulikaupungin yhteisöllisestä toiminnasta ja taideteostoiveista, myös kariutuneista hankkeista. Minut ja hankkeemme otettiin lämpimästi vastaan ja johtokunnan jäsenet kertoivat teossuosikeistaan. Keskustelu polveili, ja Bestin ja Puustisen työn nimi johdatteli keskustelumme teoksen nimen alkuperään Billie Holidayn kappaleeseen *Strange Fruit* ”Southern trees bear a strange fruit. Blood on the leaves and blood at the root / Black bodies swingin’ in the Southern breeze / Strange fruit hangin’ from the poplar trees/... Tapulikaupungissa myös järjestettiin asukkaiden kesätapahtuma Timo Heimon Sokean lauman vierailun yhteyteen.*

Hankkeen vetäjän näkökulmasta heräsi paljon kysymyksiä: kenen varpaille astutaan, minkälaisia riskejä otamme erilaisissa teosriipustuksissa, kuka määrää milloin, minkälaisia ja mihin teoksia saa sijoittaa, miten selviämme tuotannollisista kustannuksista. Vaikka ripustuspaikkojen lupien hakeminen oli aloitettu jo syksyllä 2018, venyi lupien saaminen muutaman teoksen kohdalla pitkälle kevääseen 2019. Joidenkin teosten paikkaa jouduttiin miettimään

1. Shoji Katon Reaching Kansallismuseon tornissa.

Kuva: Jussi Tiainen

uudelleen vielä ihan viime hetkillä. Forest Campin mukaan jurytetty teos jouduttiin vaihtamaan kokonaan toiseen, koska Helsingin ranta-alueille suunnitellulle teokselle ei saatu lupaa sen

mahdollisesti aiheuttamien riskien vuoksi.

Kaikki teokset saatiin kuitenkin 17.5. avajaispäivään mennessä paikoilleen, lukuun ottamatta Andy Bestin ja Merja Puustisen teosta. *Strange Fruit* piti sovitusti olla avajaispäivänä komeasti Finlandia-talon katolla, mutta huippuvartioidun EU-kokouksen järjestäjät peruivat teoksen ripustuksen vain muutamaa päivää aikaisemmin ja teos saatiin ripustaa vasta kokouksen jälkeen. Finlandia-talon katolle ripustettava teos katsottiin kokouksen järjestelijöiden näkökulmasta turvallisuushaksi. Vastaavasti Shoji Katon *Reaching* Kansallismuseon tornissa (kuva 1) sai avajaispäivänä katsojaksen arvovaltaisia vieraita Japanista.

Teosten liikuteltavuus paikasta toiseen tuotiin esiin jo hakuilmoituksessa. Teokset eivät pääsääntöisesti olleet paikkasidonnaisia (*site-specific*)²⁹ ja suunniteltu tiettyyn paikkaan³⁰. Näyttelyn mielenkiintoisuutta lisäsivät kysymykset siitä, miten sama teos otettiin vastaan eri puolilla Helsinkiä ja muuttuiko teos luonteeltaan eri paikoissa.

Liikuteltavuuden ajatus toteutui konkreettisimmin Anna-Kaisa Ant-Wuorisen *Autokulta*-teoksessa (kuva 2), jossa pyörillä oleva autoteos siirrettiin kesän aikana viisi kertaa, ja siirto Esplanadin puistosta Oodin tuntumaan tehtiin työntämällä. Tämän performansin aikana saimme poliisilta apua liikenteen hetkelliseen pysäyttämiseen. Pia Sirén sen sijaan sovelsi omaa tekniikkansa ja rakensi lainapeitteistä ja rakennustelineistä erilaiset installaatiot kolmeen eri paikkaan Malminkartanoon, Mauno Koiviston aukiolle Kamppiin ja Oodin eteen (kuva 3). Forest Camp -työryhmän *Kakutus* tehtiin

2. Anna-Kaisa Ant-Wuorisen *Autokulta* Töölönlahdenkadulla Sanomatalon edessä.

Kuva: Jussi Tiainen

²⁹ Ks. esim. Kwon 11–33

³⁰ Lue myös Harri Mäcklinin teksti Kuvanveiston paikka, *Sculpture Expanded – Liikkuva Julkisen taiteen laboratorio*, s. 82–93.

3. Pia Sirénin *Julkiset* rakennustyöt: Oodin palmut.

Kuva: Jussi Tiainen

interventiona kaupungin isoille ja pienille hiekkarannoille (kuva 4). Denise Ziegler käytti teoksensa *Helmiä sioille* huputtamisessa eräänlaista camouflage-tekniikkaa, upottaakseen teoksen

kuhunkin ympäristöön sopivaksi: Tuomiokirkon edessä valkoiseksi, Kaarelan jäähallin edessä siniseksi ja Töölönrannan ravintolan edessä harmaaksi. Timo Heinon *Sokea lauma* jalkautui kesän aikana viiteen paikkaan muutamaksi tunniksi kerrallaan ja laumaa piti vahtia aina esilläolon ajan.

Laaja, koko kesän kestävä näyttely sisälsi joukon riskejä, joita pyrittiin kaikin tavoin ennakoimaan. Esimerkiksi myrskyt, sateet, ilkvallantekijät ja itse kaupunkitila luovat ulkona olevien teosten ympärille jännityksen auraa. Taiteilijoita oli jo teoshaun yhteydessä pyydetty huomioimaan teosehdotuksissaan julkisen kaupunkitilan haasteet. Vaikka kaikki sujui lopulta hienosti ja taiteilijat tekivät työnsä suurella ammattitaidolla, ei ilman metalliosien vääntöjä, lommoja ja meluhaittoja selvitty. Vietnamilaisen taiteilijan Le Hien Minhin teos oli ihan tarkoituksella rakennettu sateen ja sään vaihdosten kuluttavan vaikutuksen varaan. Shoji Katon *Reaching*-teosta ei olisi voitu toteuttaa sateella sen kiipelijöille tuomien liukastumisriskien

vuoksi ja kiipeilyä testattiin turvallisuussyistä etukäteen teoskohteissa. Asukasyhdistysten kanssa pyrittiin tekemään yhteistyötä ja aktivoimaan heitä järjestämään asukastilaisuuksia. Toiveenamme oli myös, että lähiöihin sijoitettavat teokset herättäisivät asukkaissa lähiympäristöstä ja teoksista huolehtimisen tarpeen.

Teoksen siirto paikasta toiseen vaikutti siihen, että teos sai eri paikoissa hyvinkin erilaisen luonteen. Esimerkiksi *Strange Fruit* -teos Finlandia-talon katolla näytti varsin pienelle, mutta kun se siirrettiin Malminkartanon lähiöön, mittasuhteet muuttuivat ja teoksen koko ja vaikutus suhteessa ympäristöön muuttui merkittävästi. Puhaltimien ääni resonoi aukiolla juuri ja juuri yli sallitun desibelirajan ja vaikka olimme saaneet ympäristötarkastajilta luvan pitää teokset katolla, ääni koveni päivien aikana ja päädyimme valitusten, lukuisten puhelujen ja viestien sekä kaupungin ympäristöviranomaisten kehotuksen jälkeen teoksen ennenaikaiseen purkamiseen.

Palautetta katsojilta

Näyttelyn teosten katsojien näkemyksiä kartoitettiin kyselyllä, joka tehtiin sekä taideteosten ääressä haastatteleamalla että sähköisellä kaikille avoimena kyselyinä. Tämä kysely oli myös laboratorioajatuksen taustalla. Kyselyä edelsi Helsingin yliopiston lähinnä taidehistorian maisteriopiskelijoille suunnattu *Sculpture Expanded –kysymyksiä ja ratkaisuja julkisen taiteen haasteisiin* -kurssi. Kursin vetäjänä toimi professori Kirsi Saarikangas ja me tuottajan ja ohjausryhmän jäsenten kanssa olimme mukana hankkeen asiantuntijoina. Työelämään orientoivan kurssin keskusteluissa ja opinäytetöissä pohjustettiin ja työstettiin kyselyn tekemistä ja julkisen tilan taiteen eettisiä kysymyksiä.

Julkisessa kaupunkitilassa olleiden teosten nähneiden henkilöiden kokonaismäärää on mahdoton arvioida. Näyttelyä koskevaan kyselyyn³¹ vastasi 241 henkilöä, joista helsinkiläisiä oli 177. Vastaajista noin 64 prosenttia koki, että tapahtuma lisäsi onnistuneesti alueiden kiinnostavuutta. Kyselyn perusteella lähes yhdeksän kymmenesosa vastaajista sekä toivoi alueille julkista taidetta

³¹ Ks. kuraattori ja kuvataiteilija Athanasía Aarniosuon tiivistelmä kyselystä otsakkeella Kokemuksia Sculpture Expanded -näyttelystä, s. 132–139, julkaisussa Sculpture Expanded

4. Forest Campin Kakutus Aurinkolahden uimarannalla.

Kuva: Jussi Tiainen

että katsoi sen kohentavan alueiden esteettistä ilmettä.³² Lähes 61 prosenttia vastaajista koki väliaikaisen julkisen taiteen tuomisen alueelle erittäin kiinnostavana ja haluttavana.

Kyselyn vapaan kentän osiossa nousi esiin positiivisina kommentteina mm.: ”Hyvä asia, että tulee uutta ja uusia innovaatioita.”, ”Tämä on kaupunkilaisia arvostava hanke.”, ”Lisää tällaista, kiitos.” Jotkut kritisoivat palautteessa teosten sijoittelua: ”Väärä teos tällä alueella, ei näytä täällä samalta kuin esimerkiksi Eirassa.”, ”Teos oli huonosti sijoitettu; liian piilossa”. Yksi vastaajista kirjoitti, että ”osassa teoksista niiden paikkaa olisi voitu miettiä paremmin, mutta itse teokset ovat erittäin hienoja sekä mielenkiintoisia”.

Tilapäisellä julkisella taiteella voidaan nostaa esiin osin myös hyvin erilaisia sisällöllisiä kysymyksiä kuin pysyvällä taiteella. Moni vastanneista koki tämän hyvänä tiedostaen, ettei julkisen nykytaiteen tarkoitus ole suinkaan tarjota yksinomaan kauneuden elämyksiä. ”Toivon paljon julkista taidetta, joka aiheuttaa riitaa, vastustusta ja puolustusta”, oli erään vastaajan näkemys. Tämä tilanne

³² Tämä tukee Suomen Taiteilijaseuran tilaustutkimusta Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja (2016), jossa 75 % suomalaisista kertoo haluavansa taideteoksia arkiympäristöönsä, kuten asuinalueelleen, työpaikoille ja kouluihin. 79 % on sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä sekä turvallisuutta ja 67 % vastaajista uskoo, että taide nostaa asuinalueen sekä kiinteistön arvoa. (Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle 2019, Suomen Taiteilijaseura <https://prosenttiperiaate.fi/kasikirja/>; Prosentti taiteelle -hanke 2014 <https://artists.fi/ajankohtaista/hankkeet-ja-projektit/prosentti-taiteelle/> ja Suomen Taiteilijaseura 2016 <https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Kyselytutkimus-2016.pdf>).

korostui erityisesti Malmikartanon alueen facebook-ryhmässä käydyssä keskustelussa, jossa oltiin vahvasti puolesta ja vastaan. Positiivista palautetta tuli erityisesti Tapulikaupungin alueelta, ja tämä ilmeni myös vapaan kentän vastauksissa: ”On kiva, että myös Tapulikaupunki muistetaan” ja ”Tapulikaupungissa ei ole taidetta, joten näyttely on oikein hieno ja positiivinen asia.” Siellä toivottiin myös taidetta jatkossa: ”Olisi kiva saada lisää taidetta Tapulikaupunkiin.”

Moni vastaajista myös mainitsi arvostavansa näyttelyn pyrkimystä laajentaa taiteen yleisöä. Vapaan kentän vastauksissa sanottiin: ”On keksitty erilaisia materiaaleja ja tapoja tehdä taidetta.”, ”Ei aina tarvitse olla perinteistä, vaan uutta ja hienoa, joka kiinnostaa myös nuoria.” Joitakin myös ärsytti: ”Nykykuvanveisto on vähän ärsyttävää, kun taas vanhempi taide on hienompaa ja toivottavampaa.” Kyselytulosten yhteenveto osoitti, että moni vastaajista oli aidosti yllätynyt ja kiinnostunut siitä, miten moninaista nykykuvanveisto voi olla.³³

Kysely antoi case-otoksen ihmisten kokemuksista tämän yhden näyttelyn pohjalta ja on sellaisenaankin arvokasta tietoa julkisen taiteen parissa työskenteleville. Projektin lopuksi olisi ollut hyvä kartoittaa kyselyllä myös taiteilijoiden kokemuksia, mutta valitettavasti siihen ei resurssimme enää riittäneet. Järjestimme kyllä taiteilijoille palautekeskustelun ja olemme saaneet suullista palautetta. Myös hankkeen loppuseminaarin³⁴ ja Kuvataideakatemia järjestämän symposiumin³⁵ paneelikeskusteluissa mielenkiintoiseksi anniksi muodostuivat taiteilijoiden pääosin myönteisistä kokemuksista kertoneet puheenvuorot.

³³ Aarniosuo, 136.

³⁴ Projekti päättyi HAM:issa 20.11.2019 järjestettyyn, täyden yleisön saaneeseen Julkisen taiteen uudet muodot -seminaariin, joka myös striimattiin. Seminaarissa oli useita alustuksia, pidettiin paneelikeskustelu ja julkistettiin näyttelyn kokoavat Eetu Lipposen tekemä dokumenttivideo ja Moona Tikan ja Tiina Veräjänkorvan toimittama kirja, jonka taittoi koko projektin graafisen ilmeen suunnitellut Fanni Perälä.

³⁵ Kuvanveistäjäliitto osallistui Kuvataideakatemia järjestämään Conversations in Dimensions Tomorrow -tilaisuuteen 6.9. esittelemällä Sculpture Expanded -projektia ja järjestämällä siihen liittyvän paneelikeskustelun. Liitosta tilaisuuteen osallistuivat Pia Sirén, Andy Best, Shoji Kato ja Denise Ziegler sekä toiminnanjohtaja Tiina Veräjänkorva. Tilaisuuden koordinaattorina toimi James Prevett ja se järjestettiin Kuvataideakatemia Exhibition Laboratoryssa.

5. Timo Heimon Sokea lauma Kurvissa Hämeentien rakennustyömaan keskellä.

Kuva: Jussi Tiainen

Väliaikaisen julkisen taiteen näkymiä

Kuten näyttelyssä esillä olleet teokset Shoji Katon sosiaalinen veistos *Reaching*, Forest Campin *Kakutus* ja Timo Heimon *Sokea lauma* (kuva

5) olivat muutaman tunnin kestäviä interventioita kaupunkitilaan, voidaan myös koko näyttelyprojekti nähdä interventiona kaupungin julkisen tilaan ja sitä hallitseviin mekanismeihin sekä kaupunkikulttuuriin. Liitossamme kehitettiin idea, joka jalkautettiin Helsinkiin. Kaupungin eri toimijoilta saamamme apu ja neuvonta sekä erinäiset luvat ovat olleet niitä välineitä, taloudellisen tuen lisäksi, millä tämä näyttelyinterventio on ollut mahdollista toteuttaa. Hanke osoitti, että kaupunkiorganisaation ulkopuolelta tuleva mittava projekti on ollut mahdollista toteuttaa onnistuneesti; kaupunki otti meidät ideoinemme hyvin vastaan ja saimme apua, tukea ja sparrausta mm. näyttelyn markkinoinnissa. Projektin vetäjänä sain myös paljon uutta tietoa kaupunkikulttuurista, joka antoi minulle ja Kuvanveistäjäliitolle avaimia jatkoon. Liitolle tämä mittava hanke on antanut hienon mahdollisuuden toteuttaa liittomme strategisia

tavoitteita, tuomalla nykykuvanveistoa näkyväksi ja saavutettavaksi osaksi elävää kaupunkikulttuuria sekä olemalla kiinni yhteiskunnan kehityksessä ja julkisen taiteen keskusteluissa.

Väliaikainen taide avaa julkiseen taiteeseen uusia mahdollisuuksia. Ei ole vain yhdenlaista julkista taidetta vaan koko ajan laajeneva julkisen taiteen muotojen kenttä. Väliaikaisella taiteella on tässä kentässä oma merkittävä roolinsa pysyvän ja hetkellisen välissä. Taiteen tilapäisyys mahdollistaa myös sellaisten asioiden ja sisältöjen esittämisen ja kestoltaan lyhytaikaisten materiaalien käytön, mihin ikuisuusarvoihin tähtäävällä julkisella taiteella ei ole ollut mahdollisuuksia. Näyttelyn teoksista esimerkiksi Riikka Purosen teos *Eau de Sculpture* sitruunaisine tuoksuineen, Shoji Katon teoksen kiipeilijöiden adrenaliini ja Kakutusryhmän rantahiekkaan hajoavat hiekkakakut ja Denise Zieglerin jääkuutiot kertovat materiaaleista ja teoksista, joita vain väliaikaisen taiteen keinoin voidaan tuoda julkiseen tilaan.

Julkinen kaupunkitila nostaa esiin vaativia ulkotilan haasteita, joihin taitelijat teoksillaan ja ammattitaidollaan pystyivät hienosti vastaamaan, vaikka lupien saamisen odottelu oli varmaan heidän näkökulmastaan turhauttavaa. Taitelijat teoksineen olivatkin koko projektin kantava voima. Teokset toivat ihmisten arkeen monimuotoisia kokemuksia. Kun teokset poistettiin paikoiltaan, jäi kaupunkitilaan teosten jättämiä tyhjiä paikkoja, jotka voivat jäädä elämään katsojien mielissä teosten jättäminä muistikuvina.

28.8. *Hei Tiina! Haluan vielä kiittää, että saimme Vuotalon myötä olla kesällä mukana osa teidän järjestämää Sculpture Expanded – Liikkuva julkisen taiteen laboratoriota. Andyn ja Merjan työ todellakin herätti vuosaarelaisissa hyviä tunteita. Myös se, että vuosaarelaiset olisivat halunneet teoksen takasin – oli koskettavaa (töiden palauttamista katolle tultiin meiltä suoraan kadulta vaatimaan). Sculpture Expanded – Liikkuva julkisen taiteen laboratorion idea teosten hetkellisyydestä ja liikkuvuudesta oli ihana. (Vuotalon johtaja).*

Sculpture Expanded – Liikkuva julkisen taiteen laboratorio nosti esiin julkisen taiteen keskusteluun väliaikaisen julkisen taiteen uuden näyttelymallin. Työryhmällämme ei ollut tiedossa vastaavaa näyttelymallia myöskään kansainvälisessä mittakaavassa. Hanke avasi myös uusia väyliä julkisen taiteen esittämiseksi ja toivottavasti rohkaisee näyttelyiden järjestäjiä ja taitelijoita pohtimaan uusia väliaikaisen julkisen taiteen esitysmuotoja myös tulevaisuudessa.

Julkisen taiteen uusi hankintamalli – Isot veistokset -osto- ja vuokrauspalvelu

Ajatukset tilapäisen taiteen mahdollisuuksista ja saman teoksen kierrättämisestä paikasta toiseen, herättivät näyttelymme innostamina kiinnostusta Tukholmaa ja Tallinnaa myöten. Myös eri kaupunkien ja taidemuseoiden edustajat ovat tiedustelleet näyttelyprojektin toteuttamiseen liittyvistä kysymyksistä. *Sculpture Expanded* -tapahtuma pilotoi erään näyttelymallin ja seuraavassa esittelen myös koulutuksen aikana toteutuneen ja Kuvanveistäjäliiton lokakuussa 2020 julkaiseman uuden *Isojen veistosten palvelun*. Tämä palvelu antaa myös konkreettisen työvälineen teosten liikutteluun perustuvaan julkiseen taiteeseen.

Taitelijoilla on valtava määrä valmiita, kuten näyttelyssä esillä olleita teoksia varastoituna omiin työtiloihin ja erilaisiin varastotiloihin. Suomen Kuvanveistäjäliiton jäsenten kolmiolotteiset teokset ovat usein myös hyvin tilaa vieviä. Kuvanveistäjäliiton toiminnanjohtajana tein syksyllä 2019 Opetus- ja kulttuuriministeriön välittäjäportaan erityisavustushakemuksen Isojen veistosten osto- ja vuokrauspalvelun kehittämiseen ja tekniseen toteuttamiseen ja saimme rahoituksen. Isot veistokset -palvelun tavoitteena on koota taiteen kysyntä ja taitelijoiden varastoissa jo olemassa olevat teokset uudeksi taiteen hankintamalliksi.

Alkuvuodesta 2020 aloitetussa kehittämisprojektissa³⁶ luotiin uudenlainen digitaalinen julkisen kuvanveistotaiteen osto- ja vuokrauspalvelu, joka mahdollistaa ammattikuvanveistäjien valmiiden teosten ostamisen tai vuokraamisen lyhytaikaiseenkin käyttöön.

Hankkeen taustalla oli myös kehittää kevyempi malli julkisen taiteen hankintoihin. Julkisen taiteen hankinnoissa ei aina ehditä tai ei ole tarvetta ja resursseja kilpailun järjestämiseen tai suoran tilauksen tekemiseen. On myös erilaisia tapahtumia, joissa taiteella olisi tilausta, mutta sen hankintaan ei riitä aika tai hankkiminen on liian monimutkaista. Näihin tilanteisiin uusi sivusto

³⁶ Projektia oli apunani toteuttamassa osa-aikainen tuottaja Moona Tikka. Ohjausryhmään kuuluivat Tikan ja minun lisäksi SKL:n hallituksen nimeämänä kuvanveistäjä Kalle Mustonen. Teknisestä toteutuksesta vastasi Webaula ja graafisen ilmeen logoineen suunnitteli Fanni Perälä. Kuvanveistäjäliiton hallitus (Sampo Malin pj., Denise Ziegler vpj., Andy Best, Kalle Mustonen, Hermanni Saarinen, Tiina Raitanen ja Jenni Tieaho) kommentoivat projektin hallitustyöskentelyn kautta. Markkinointivideot toteutti Eetu Lipponen.

asiantuntijapalveluineen tarjoaa vaihtoehdon, jossa ammattitaiteilijoiden teoksia on mahdollista ostamisen lisäksi myös vuokrata julkiseen (tai yksityiseen) tilaan määräajaksi. Tällainen tapahtuma voi olla esimerkiksi kaupungin tai kunnan juhluvuosi, yrityksen seminaari, festivaali tai muu tapahtuma, johon halutaan taidetta tilapäisesti tai pysyvästi esille.

Palvelun sisältö perustuu taiteilijoiden itse lataamaan materiaaliin. He voivat halutessaan ilmoittaa teoksiaan sivustolle sähköisen lomakkeen kautta, johon he lisäävät teostiedot, haluamansa hinnat ja laadukkaat kuvat. Sivulla on myös ohjeet sekä tilaajalle että taiteilijalle. Tilaajan kiinnostuessa jostakin teoksesta, hänet ohjataan ottamaan yhteyttä liittoon, jossa hoidamme yhteydenpidon tilaajan ja taiteilijan välillä ja hoidamme käytännön järjestelyt ja teemme sopimukset. Koska tarjolla olevien taideteosten ja tilaajatahojen spektri on varsin laaja, auttaa asiantuntija-apumme työstämään kulloinkin kyseessä olevaan tilanteeseen sopivan ratkaisun. Sivuston tavoitteena on olla informatiivinen, selkeä ja helposti käytettävä sekä mahdollistavan nopeatkin tilaukset.

Kuluvan vuoden aikana on tavoitteenamme ollut tehdä palvelua esittelevät markkinointivideot. Koronaepidemia on kuitenkin laittanut kapuloita rattaisiin ja jo lähes varmat videoitavat teosten tilauskohteet peruuntuivat, kuten esimerkiksi kesäfestivaalit. Syksyn 2020 alussa meillä ei ollut vielä yhtään videointikohteeksi sopivaa tilausta, kunnes sain liittoon soiton.

8.9. Minulle soitti lavastaja Kristiina Saha, joka kyseli kuvanveistäjää, jolta voisi saada teoksia elokuvan lavastukseen. Lähetin hänelle linkin vielä työn alla olleeseen Isot veistokset -sivustoon ja 21.9. Saara Cantellin elokuvan kuvauksissa oli Jenni Tieahon veistoksia. Saimme tässä yhteydessä tehtyä myös ensimmäisen pilottivideon hankkeen markkinointia varten.

Elokuvalavastajan soitto avasi teosten vuokraukseen uuden näkökulman, jota en ollut osannut edes ajatella. Uuden julkisen taiteen hankintamallin toivotaankin lisäävän taiteen kierrätystä ja käyttömahdollisuuksia sekä näkyvyyttä julkisissa tiloissa ja erilaisissa tapah- tumissa, tässähän on vain tilaajan mielikuvitus rajana. Palvelu tuo myös taiteilijoille mahdollisuuden ansaita jo olemassa olevilla teoksillaan. Esimerkiksi näyttelyissä esillä olleisiin teoksiin on sidottu suuri taiteellinen panos, työaika ja materiaaleja. Malli on myös ekologinen ja toteuttaa kestävä kehityksen ja kiertotalouden ajatusta; varastoiduille valmiille teoksille saadaan uusia käyttökohteita.

Myös vanhemmat työt voivat saada uuden sijoituskohteen, jolloin tilauksen lähtökohtana voi olla taiteilijan, materiaalin ja teoksen luonteen lisäksi myös teoksen valmistumisajankohta.

Uusi sivusto on nyt tuonut julkisen ja yksityisenkin taiteen hankintamalleihin uuden palvelun, joka on tilaajan käytettävissä, jopa kotisohvalta käsin. Hankintamallissa huomioidaan myös mahdollisuus ostaa vuokrattuna ollut teos³⁷. Malli on nopea vaihtoehto hankkia jo olemassa olevaa julkista taidetta, mutta ei korvaa tiettyyn paikkaan suunniteltuja julkisia teoksia ja niiden hankkimista kilpailujen kautta.

Lopuksi

Laajasti katsottuna julkisella taiteella – pysyvällä ja väliaikaisella – on sen ympäristöä kohentavien arvojen lisäksi iso mahdollisuus työllistää taiteilijoita. Taiteilijoille julkiset teokset ovat yksi merkittävä työtilaisuuksien lähde ja tämä tulisi huomioida myös taiteilijoiden peruskoulutuksessa. Koulutuksen tulisi antaa vankka pohja julkisen taiteen kentällä toimimiseen, ei ainoastaan teosten taiteelliseen suunnitteluun ja toteutukseen vaan myös vahvistamaan taiteilijaa oman alansa asiantuntijana toimimaan rakennuttajien, instituutioiden ja julkisten tahojen kanssa.

Toiminnanjohtajana saan jonkin verran yhteydenottoja, joissa taiteilija on joutunut sopimusvaiheessa arvaamattomiin tilanteisiin. Taiteilijajärjestöjen ja tekijänoikeusjärjestöjen tehtävänä on auttaa ja ajaa taiteilijan asemaa sekä olla mukana yhteisten toimivien pelisääntöjen kehittämisessä ja päivittämisessä.

Usein edelleenkin taiteilija toimii varsin yksin tilaajaosapuolen kanssa, joka voi olla vaikkapa iso rakennusfirma tai kunta lakimiehineen ja rakennustuotantoon kuluvine sääntöineen. Tähän väliin tarvitaan julkisen taiteen asiantuntijoita, mutta myös taiteilijoiden koulutuksen kautta saadut työvälineet voivat tukea taiteilijaa julkisen taiteen kentällä toimimisessa. Taiteilija-asiantuntija, taideasiantuntija ja muiden alojen asiantuntijat ovat nähtävä julkisen taiteen toimijoina tasa-arvoisessa asemassa edustamassa oman alansa ammattilaisuutta.

³⁷ Vrt. taidelainaamatoiminta https://artists.fi/wp-content/uploads/2018/10/Saavutettavaa_taidetta_taidelainaamojulkaisu.pdf <https://artists.fi/ajankohtaista/uutiset/taidelainaamot-tarkea-vayla-taidemyynnille-mutta-toiminta-vaatii-kehittamista-kertoo-tuore-selvitys/>.

Uusissa projekteissaan Kuvanveistäjäliitto nosti julkisia teoksia jalustoiltaan tuoden niitä ihmisten arkeen ja madalsi niiden hankintaan liittyvää kynnystä. Hankkeet ovat nostaneet laajempaan keskusteluun väliaikaisen julkisen taiteen mallit ja niiden tuomat mahdollisuudet.

Lähteet

- Aarniosuo, Athanasía, Kokemuksia Sculpture Expanded -näyttelystä, s. 132–139, julkaisussa Sculpture Expanded.
- Karhunen, Saara, Julkisen taiteen ja yleisön kohtaamisista – Havainnot Sculpture Expanded -teosten ääreltä – kokemuksistaan näyttelyn teosten vastaanotosta, 96–109, Sculpture Expanded -julkaisu.
- Kekäläinen Tarja, Kuvataide rakennetussa ympäristössä, 46–53, Mamia, Hanna, toim. Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 2010, SKS, Kariston kirjapaino, Hämeenlinna.
- Koramo, Riitta, kuvanveisto yhteisessä olohuoneessamme, 64–79, Mamia, Hanna, toim. Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 2010, SKS, Kariston kirjapaino, Hämeenlinna.
- Krauss, Rosalind, Sculpture in the Expanded Field, 1979, The Anti-Aesthetic: Essays on modern Sculpture, ed. Hal Foster, Bay press, Seattle, Washington, 1982, 11–42. Julkaistu suomeksi teoksessa Kuvanveiston laajentunut kenttä, Lintinen Jaakko, toim., Modernin ulottuvuuksia, Kustannus Oy Taide, Jyväskylä, 1989, 190–206. Ks. myös Juhani Pallasmaa, Raimo Utriainen – Muodon rakentaja teoksessa Kaikin tavoin by Any Means Uutta suomalaista kuvanveistoa, Valjakka Timo, toim., PARVS, Porvoo 2017, 10–11.
- Kwon, Miwon, One Place After Another, Site-specific Art and Locational Identitys, MIT Press, 2004.
- Mamia, Hanna, toim. Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 2010, SKS, Kariston kirjapaino, Hämeenlinna.
- Nokkanen, Sari, Kilpailutettua taidetta, 80–89, Mamia, Hanna, toim. Kuvanveisto ajassa ja tilassa, 2010, SKS, Kariston kirjapaino, Hämeenlinna.
- Papapetros, Spyros and Rose, Julian (editors), Retracting the Expanded Field, MIT Press, 2014.
- Sculpture Expanded – Liikkuva julkisen taiteen laboratorio Helsingissä, Tikka, Moona ja Veräjänkorva, Tiina, toim., 2019, Parus Verus, 142.
- Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi; ohjausryhmän raportti, OKM julkaisuja 2017:50. <https://minedu.fi/prosenttiperiaate>

- Tuukkanen, Johanna, Curatorial Practice Embedded in the City – A Case Study of Curating New Genre Public Art in a Festival Context <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71061>

www-sivut

- <https://artists.fi/ajankohtaista/hankkeet-ja-projektit/prosentti-taiteelle/>
- <https://artists.fi/ajankohtaista/uutiset/taidelainaamot-tarkea-vayla-taidemyynille-mutta-toiminta-vaatii-kehittamista-kertoo-tuore-selvitys/>
- <https://artists.fi/palvelut-ja-edut/taidekilpailut/>
- https://artists.fi/wp-content/uploads/2018/10/Saavutettavaa_taidetta_taidelainaamojulkaisu.pdf
- <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160373>
- <https://minedu.fi/-/prosenttitaiteen-periaatetta-laajennetaan>
- <https://minedu.fi/prosenttiperiaate>
- <https://prosenttiperiaate.fi/kasikirja/>
- <https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Kyselytutkimus-2016.pdf>
- <https://sculptors.fi/project/sculpture-expanded/>
- https://skr.fi/vuosikertomus/skr-vuosikertomus_2018-2019/#p=13
- <https://taiderakentamisessa.fi/taide-rakennushankkeessa/>
- <https://taiderakentamisessa.fi/taiteilijat/>
- <https://www.taike.fi/fi/prosenttiperiaate>
- <https://www.taike.fi/fi/taiderakentaa>
- <https://veistoskauppa.fi/isot-veistokset/>
- <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004359323.html>
- <https://www.luxhelsinki.fi/>
- <https://www.sculptureexpanded.com/>
- <https://www.taidekaytton.fi/>
- <https://www.taike.fi/fi/taiderakentaa>

Sculpture Expanded videot

- <https://vimeo.com/369387961/0688370799>
- <https://vimeo.com/336651243/840378a51e>

Tiina Veräjänkorva (*TaM, KM*) on toiminut Suomen Kuvanveistäjäliiton toiminnanjohtajana vuodesta 2012 ja Suomen Taiteilijaseuran kilpailuasiamiehenä vuosina 2012–2016.

- www.sculptors.fi

Selfie-kulttuurin hyödyntäminen julkisen taiteen hankkeissa

Tässä esseessä kartoitan selfie-kulttuurin ja laajemmin kuvaamisen kulttuurin ilmiöitä etsien niistä malleja, joilla voidaan sitouttaa tietty yhteisö tai matkailijat julkisen taiteen teokseen.

Kerään tekstissä yhteen havaintojani valokuvaturismista erilaisten nähtävyyksien luona, joista on ajan saatossa muodostunut ikonisia kuvauskohteita. Haluan tarjota näkökulmia kuvaamisen kulttuuriin käytäntöjen tuomiseksi julkisen taiteen kentälle sekä pohtia keinoja luoda uovaa kokemusta ja tekemistä vahvistavaa tarinallista julkista tilaa.

Alkusanat

Kiinnostuin valokuvaturismista globaalina ilmiönä matkustaessani kaupunki- ja luontokohteissa eri puolilla maailmaa. Olin usein tilanteessa, jossa ilmassa toisiinsa kolisevat selfiekepit ja ylös nousevat peukalot estivät minua näkemästä maisemaa tai taide-teosta.

Olin itsekin tullut paikalle kuvaamaan nähtävyyttä, mutta huomioni siirtyikin muiden ihmisten kuvausharrastukseen. Sen jälkeen olenkin käsitellyt valokuvaturismia maisemakohteissa videoteoksessani *Holding Clouds* (2018), jonka kuvasin kiinalaisten kotimaanmatkailijoiden suosimalla sumuisella Keltaisella vuorella sekä teoksissa *Chasing Waterfalls* (2016) ja *(Owl) Mona Lisa's Eye* (2016). Pisan kaltevalla tornilla kuvasin teoksen *The Leaning and the Blind* (2017). Olen siis usean vuoden paneutunut valokuvaturismiin aikamme ilmiönä.

Tässä esseessä hahmottelen julkisen taiteen ja kuvauskulttuurin suhdetta ja mahdollisuuksia. Valokuvaturismissa vallitsevia käytäntöjä voidaan soveltaa julkisen taiteen hankkeisiin jo teoksen suunnitteluvaiheessa tai kun mietitään keinoja, miten sitouttaa tietty yhteisö valmiiseen teokseen. Luomalla teosten ympärille kuvaamisen kulttuuri, julkisen taiteen teoksen myyttiarvoa voidaan kasvattaa ja sen ympärille voidaan rakentaa urbaanin legendan kaltaisia tarinallisia jatkumia. Teksti perustuu omiin havaintoihin erilaisissa kuvauskohteissa. Käytän termejä selfie-kulttuuri, kuvaamisen kulttuuri ja valokuvaturismi, koska ne painottavat saman ilmiön eri puolia. En paneudu eri kuvien ja videoiden jakamiseen suunniteltuihin sosiaalisen median kanaviin, vaan käytän esimerkkinä lähinnä Instagramia.

Valokuvaturismista vuonna 2020

Kun Covid19-rajoitukset hiljensivät lentoliikenteen keväällä 2020, Kolin juuri aloittamassa tätä esseitä. Ensimmäinen ajatukseni oli, että suurten massojen valokuvaturismin aikakausi on päättymässä. Samalla kun taidemuseot suljettiin, julkisen taiteen rooli nousi keino tarjota kulttuuria ja ajatuksia ulkoilijoille. Olin suunnittelemassa aasialaisille turisteille suunnattua väliaikaista julkista teosta Helsinkiin, mutta yhtäkkiä kohderyhmäni katosi täysin katukuvasta. Tällaista ei olisi voinut mitenkään arvata. Sibelius-monumentin edusta autioitui, matkamuistokojut katosivat sen luota, eikä suuria busseja pysäköinyt puiston laitaan. Oodin edusta hiljeni turisteista ja lopulta koko keskusta autioitui. Helsinkiläiset siirtyivät kaupungin reunoille, ulkoilemaan merenrantaan ja metsäisiin puistoihin sekä suurissa määrin internettiin erilaisiin videopalaverihin.

Kun kevään lopussa rajoituksia alettiin pikku hiljaa purkaa, näin selatessani kännykkää uutiskuvan hiljentyneestä, mutta eloon heräävästä Pariisista. Kuvassa näkyi Eiffel-torni, jonka edessä ja takana käveli kauniita pariisilaisia kännykkä ilmassa, maskeilla suojattujen kasvojen edessä. Mieleeni tuli heti, että valokuvaturismin yksi suurimmista kohteista olikin taas mukana pelissä.

Nyt elokuussa 2020, kun selaan kuvia #eiffeltower Instagramista, fiidissä vastaan tulee kuvia kasvonaamarit päällä selfietä ottavista pariskunnista Eiffel-torni taustalla. Yksi kuvateksti menee näin: ”The responsible restart of #tourism is underway around the #world.

Because a growing number of #destinations are easing #COVID19 related #travel restrictions. Ensimmäisen COVID-rajoituskauden päätyttyä kuvia alkoi taas virrata kuuluisista kohteista Instagramiin. Instagram onkin länsimaalaisille yksi tärkeä alusta matkakuvien jakamiseen. Vakavasti Instagram-matkakuvaamiseen suhtautuvien käyttäjien tapoihin kuuluu ennen kohteeseen menoa katsoa, minkälaisia kuvia kohteesta yleensä julkaistaan ja matkia paikassa aikaisemmin otettuja kuvia, kuten poseerausta, kuvakulmaa tai kuvaus-aikaa (kuten auringonlasku). Näin jaetut kuvat alkavat muistuttaa toisiaan, mutta toisto vain vaikuttaa lisäävän kohteen suosiota. Valokuvia saattavat jakaa myös some-vaikuttajat, joilta otetaan mallia omia kuviin. Olen itse matkustanut eri kohteissa mm. vapaa-ajallaan elämäntavakseen Instagram-kuvissa poseeraavan espanjalaisen ja romanialaisen some-vaikuttajan kanssa. Kuvien ottamiseen valmistaudutaan jo paljon ennen matkaa suunnittelemalla kuvauskohde sekä asukokonaisuudet valmiiksi. Matkustin myös nuoren kiinalaisen naisen kanssa ja seurasin hänen selfiematkaansa Sri Lankassa. Hän katsoi kohteet etukäteen kiinalaisten käyttämästä WeChatista, jossa paikkahaku näyttää muiden ottamia kuvia samassa paikassa, ja paikkoihin tehdään kuvakansioita. Hän matkusti yksin vaaleanpunaisen selfiekepin kanssa ja kertoi kuvaavansa selfieitä näyttääkseen, että on itsekin ollut paikalla ja ottanut samanlaisen kuvan kuin muut. Kuvan ottaminen on osoitus yksilöllisyydestä ja yhteenkuulumisesta. Matkaseurani matkimiin poseerauksiin kuului ilmaan hypääminen kädet v-asennossa ja sormella maisemaan osoittaminen.

Kiinalaiset milleniaalit ovat valtava kohderyhmä, jonka houkutteluun monet museot, kuten The British Museum, ovat panostaneet. Tähän kohderyhmään Suomessakin kannattaa satsata, kun turismi elpyy. Netistä löytyy monia hyviä artikkeleita, joissa kerrotaan vinkkejä nuorten kiinalaisten turistien houkuttelemiseen. Artikkelit sisältävät hyviä ohjeita myös yleisimmin somen ja selfie-kulttuurin hyödyntämiseen.¹ Minua kiinnostaa kuitenkin erityisesti kuvien jakamisen kulttuuri ilmiönä ja sen luovien mahdollisuuksien soveltaminen julkisen taiteen hankkeisiin taiteellisesti mielenkiintoisella tavalla.

¹ <https://jingtravel.com/5-steps-to-attracting-chinas-millennials-to-your-museum/>

<https://www.marketingtochina.com/attract-chinese-millennial-museum/>

<https://www.museumnext.com/article/get-millennials-museum/>

Näkymä Pisan tornilta.

Pysäytyskuva videoteoksesta "The Leaning and the Blind" Sara Pathirane, 2017

Pisan kalteva torni

Pisan kalteva torni on valokuvaturismin keidas. Valokuvaturismi tornilla alkoi tietojeni mukaan toisen maailmansodan jälkeen, kun amerikkalaisia sotilaita jäi Eurooppaan, ja alkoi sodan jälkeinen matkustelu. Tornilla on ollut vuosikymmeniä päivittäinen jatkuva virta turisteja. Ennen Covid-rajoituksia tornin vuotuinen kävijämäärä on ollut viisi miljoonaa turistia, joista suuri osa ottaa juuri tietynlaisen valokuvan tornin kanssa. Kun tornille tullaan, sen kanssa asetetaan poseeraukseen nostamalla kädet litteinä ilmaan kasvojen vierelle niin, että näyttää kuin poseeraaja kannattelsi kaatuvaa tornia kämmenillään. Sen lisäksi tornilla poseerataan lukuisin hassuin sekä muodikkain tavoin. Torni laitetaan sopimaan jäätelötötteeröön, torni nostetaan ilmaan kämmenelle, sitä halataan jne.

Tornin edustalle on vuosien saatossa muodostunut jatkuva koreografia, kun päivittäin paikalle ympäri maailmaa saapuvat turistit etsivät samankaltaista poseerausta tornin kanssa. Kun yksi ryhmä lähtee, toinen ryhmä saapuu ja liike jatkuu. Ihmisiä on alueella parin sadan metrin verran kaikki hakemassa oikeaa kuvakulmaa. Vain kevään 2020 rajoitukset katkaisivat tämän vuosia kestäneen koreografian, kun tornin alue suljettiin kolmeksi kuukaudeksi. Rajoituksia alettiin purkaa toukokuun lopussa. Aikaisempina vuosina suurista kävijämääristä johtuen valokuvaturismia

alueella on rajoitettu niin, että nurmikentät tornin edessä on kokonaan suljettu yleisöltä. Siitä lähtien kuvat on täytynyt ottaa nurmialueita kiertävältä jalkakäytävältä tai betoniselta istuinmuurilta. Tämä on muuttanut kuvia niin, että hassut ryhmäkuvat, joissa monta ihmistä kannattelee tornia samaan aikaan, esimerkiksi niin kuin monikätinen jumala, eivät onnistu.

Tornin ympärillä tapahtuva valokuvausilmiö on kiinnostava, koska se ei katso kansalaisuutta, kulttuuria tai kieltä. Pisan torni onkin uusi Baabelin torni, jonka äärellä voi kuulla puhetta kaikilla kielillä, mutta nähdä vain yhdenlaista kaikkia maailman ihmisiä yhdistävää liikekieltä.

Tällaisen kohteen luominen keinotekoisesti julkisen taiteen puitteissa esimerkiksi Helsinkiin olisi huomionarvoinen haaste.

Keskustakirjasto Oodille oma poseeraus

Helsingissä kuuluisin valokuvakohde on luultavasti Sibelius-monumentti, joka on varsin toimiva ja merkittävä kuvauskohde. Helsingin katukuvaan on myös tuotu ympäri kaupunkia siirtyvä MyHelsinki-kyltti. Kyltti on mielestäni liian suoraviivainen. Kesällä 2020 Helsingin kaupunki brändäsi onnistuneesti Senaatintorin terasseja Instagramissa keskittäen kaiken huomion ikonisen Tuomiokirkon ympärille. Helsingin oma pysyvä ikoninen kuvauskohde voitaisiin kehittää kuitenkin hullunkurisemmin, kuin pelkkiin tunnelmakuviin nojaavalla some-näkyvyydellä. Esimerkiksi Sibelius-monumentille jo syntynyttä kuvaamisen kulttuuria voisi vahvistaa ottaen mallia Pisasta luomalla alueelle oma hassu poseeraus, joka parhaimmillaan toistuisi kaikkien turistien valokuvissa.

Helsinki voisi tarvita myös kokonaan uuden ikonisen kuvauskohteen, jonka mainetta voitaisiin tietoisesti kasvattaa samanlaisella keskittämällä, kuin mitä käytettiin Senaatintorin terrassin markkinoinnissa.

Kohde voisi olla esimerkiksi keskustakirjasto Oodin kolmannen kerroksen lasinen uloke, joka on jo suosittu kuvauspaikka. (Sen funktioksi on ilmeisesti suunnitteluvaiheesta asti määritelty, että kulmauksesta tulee ikoninen kuvanottoaika. Muistan lukeneeni tämän jostain, mutta en ole nyt löytänyt vahvistusta käsitykselleni).

Lasinen kulmaus jatkuu kolmannen kerroksen pitkästä Kansalaisyhteistyön puoleisesta lasiseinästä ilman päälle kurottua Sanomataloa kohti. Kulmaukselle johtaa pitkä, leveä ja kalteva puinen ramppi. Kulmaus toimii hyvin Oodin valokuvaidentiteetin vahvistajana, se edustaa yksityiskohtana koko taloa. Kun Instagramiin kirjoittaa #oodihelsinki tai #oodi kulmasta löytyy useita kuvia. Kuvissa kävijät poseeraavat kulman lasiseiniä vasten. Seurasin paikallisten ja ulkomaalaisten Oodi-turistien toimintaa kulman lähellä vilkkaana turisticaikana alkusyksystä 2019. Kulmalle tulijat vaikuttivat tietävän etukäteen, että matkamuistokuva Oodista otetaan siinä tai ainakin he hakeutuivat kulmalle kuvaamaan. Monet poseerasivat kulmalla kauan ryhmissä, yksin ja pareina. Kuvan ottamiseen valmistauduttiin jo kiivetessä. Joissakin kävijöissä, kuten keski-ikäisessä espanjalaisessa pariskunnassa, kuvan ottaminen aiheutti eripuraa ja hämminkiä: ”Ota video, eikun ota stilli, kuvaa kun kävelen ylös, eikun kuvaa kun seison kulmalla”, sanoi mies. ”Tule takaisin, eikun pysy siinä, nosta kädet ylös eikun seiso tavallisesti”, sanoi nainen ja lopuksi molemmat myrtsäsivät.

Oodin kuvanottoaika on siis arkkitehtonisesti ja sosiaalisesti valmis, mutta siltä puuttuu silti vielä tärkeä määre, nimittäin nimikkoposeeraus. Pisan kaltevan tornin suosio perustuu juuri tiettyyn tunnistettavaan paikkasidonnaiseen poseerausasettoon. Oodin kulma tarjoaa mehevät mahdollisuudet vakiintuneelle klassikkoposeeraukselle, joka voisi olla vaikka lainaus Titanic-elokuvan kuuluisasta ”Minä lennän” -kohtauksesta. Vai sopisiko nurkkaan oma twerkkaus-moovi? Oodi voisi kutsua kuuluisia somevaikuttajia tekemään oman poseerauksensa nurkassa, joista äänestettäisiin tai vielä tehokkaampaa, pyytää heitä toistamaan valmiiksi suunniteltu poseeraus.

Olen itse halukas kehittämään Oodille paikkasidonnaisen nimikkoposeerauksen julkisesta taiteesta käsin ajateltuna. Ajatukseni on yhdessä tanssitaiteilijan kanssa suunnitella juuri Oodin kulmaan sopiva poseeraus sekä määrittää koreografisesti kävijöiden liikerata heidän noustessaan kaltevaa rampia ylös lasikulmalle. Heidän liikerataansa pitkin rampia voisi ohjata niin, että jo rampilla syntyy vain määrättyä liikekieltä tai tiettyjä askelten suuntia, eli koreografisesti suunniteltu kulku kohti kulmausta. Tällaista liikettä on orgaanisesti ilman suunnittelua vuosien aikana syntynyt Pisan tornille. Julkinen taide voitaisiin ymmärtää laajemmin myös tilassa liikkumisen suunnitteluna.

Valokuvaturismi museoissa

Valokuvaturismi niin kuin massaturismi on aikamme ilmiö. Se kytkeytyy halpoinhin lentoihin, viikonloppumatkoihin, kaupunkilomaan ja vapaa-aikaan. Ennen kaikkea se kytkeytyy läheiseen suhteeseemme nykyajan tamagochiin, älypuhelimeen. Näin myös taide on jotain, jota koetaan niin, että siitä saadaan tai tehdään sisältöä omaan älypuhelimeen ja sen sosiaalisiin kanaviin. Taidenäyttelyissä älypuhelinelämäntapaa ja valokuvaturismia kutkuttava taide on osattu hyödyntää kuratoinnissa, kun halutaan saada paljon näkyvyyttä. Helsingissä lähivuosina Amos Rexin avajaisnäyttely Teamlab: *MassLess* vuonna 2018 ja Helsingin taidemuseon vuoden 2016 päätösnäyttely japanilaisen Yayoi Kusaman taiteesta ovat olleet valokuvaturismin läpimurtoja. Kiasman viidennessä kerroksessa vuonna 2019 esillä ollut norjalaisen Hrafnhildur Arnardóttirin *Shoplifter*-näyttely oli poseeraajien taivas. Näyttelyssä My Little Pony -väriset lattiasta kattoon ulottuvat hiuslisäkkeet roikkuivat tilassa ja seinillä. Niiden edessä vierailijat poseerasivat lähes kääriytyen pehmeään tukkapilveen. Kuvia tulee yhä instagramhaussa #kiasma todella paljon. Samassa näyttelyssä yksi suosituimmista valokuvauskohteista oli saman viidennen kerroksen näyttelytilan pitkä valkoinen seinä, joka oli jätetty kokonaan puhtaaksi taiteelta. Seinän tasainen pinta ja valo houkuttelivat kävijöitä pitkiin poseeraussessioihin vasten seinää. Tämä keimaileva poseeraustyyli sopi hyvin yhteen näyttelyn raikkaan hiuslisäketunnelman kanssa.

Monet kokonaisvaltaiset taideteokset kutkuttavat valokuvamaan, kuten Olafur Eliassonin *The Weather Project* -keino auringonvalo Tate Modernissa vuonna 2003. Näihin teoksiin pätee sama kuin luonnon taltioimiseen valokuvaan: niistä saa vain osan tallennettua kuvaan ja itse kokemus paikasta jää vahvemmaksi muistoksi. Kuva pystyy kuitenkin vahvistamaan muistoa kokonaisvaikutelmasta jälkikäteen. Kiasman viidennen kerroksen vuoden 2019 loppupuolen näyttely Ragnar Kjartanssonin *Visitors* on hyvä esimerkki teoksesta, jota ei voi tallentaa valokuvalla. Pitkin tilaa asetetuilla videoseinillä omissa huoneissaan kuvatut muusikot musisoivat yhdessä luoden museotilaan hartaan konsertin. Tilaan tulija hiljeni ja pysähtyi vaistomaisesti, näyttely tapahtui hänessä ja hänen ympärillään.

Museoissa sijaitsevista valokuvauskohteista klassikko sijaitsee sekin varmaan Pariisissa. Pientä lasin takaa myhäilevää Mona Lisaa

on kuvattu vuosikaudet. Kävin Mona Lisan luona ensimmäistä kertaa vuonna 2000, jolloin maalausta tuskin näki kuvaajilta, ja sen jälkeen meno on vain kiihtynyt. Viime vierailulla selfiekepit olivat kielletty kuvaamisen apuvälineinä taulun lähellä, sillä ihmismäärä taulun edessä vastasi festivaalikonserttia. Kuvaaminen ja taulun näkeminen olivat käsirysyä, jossa hitaasti edettiin kohti eturiviä. Kuvasin muutamalle kanssaryysijälle yhteiskuvan La Giocondan kanssa ja poseerasin huviksi salaa yhden perheen selfien taustalla. Valokuvauskohteet ovat intensiivisiä paikkoja, jossa jokainen kävijä haluaa itselleen sen, mitä on tullut hakemaan. Kohde muuttuu tapahtumapaikaksi, jossa vallitsee oma pienoiskulttuurinsa.

Tarinallinen tila ja fiktiossa liikkuminen

Kun julkisella taiteella halutaan luoda kaupungille tai paikalle oma symboli tai ilmiö, luodaan samalla fiktiota, tarinallista tilaa. Anish Kapoorin Chicagon Millennium Parkissa sijaitseva Cloud Gate, jota tuttavallisesti nimitetään Chicago Beaniksi, Chicagon pavuksi, on hyvä esimerkki siitä, kuinka kaupungille voidaan jälkepäin luoda symboli ja maamerkki julkisen taiteen keinoin. Metallipintainen veistos kokoa pakopisteen lailla sitä ympäröivän pilvenpiirtäjistä muodostuvan kaupungin horisontin itseensä ja heijastaa sen takaisin tiivistetyssä muodossa. Nimensä mukaisesti teos on portti kaupunkiin, mutta samalla se on kaupungin tiivistymä: nyt suuri metalliveistos edustaa koko miljoonakaupunkia. Vaikka Kapoorin suunnittelema veistos rakennettiin juuri ennen ensimmäistä iPhonea ja selfie-sanaa ei löytynyt vielä silloin sanakirjoista, veistos on nykyään nimenomaan selfie-kohde.

Tarinallisen tilan luominen voidaan ajatella myös laajemmin kuin yksittäisen symbolin kautta. Tällaisia kohteita ovat muun muassa kansallismaisemat, kuten Suomessa Koli tai Kiinassa yksi maansäisen turismin ykköskohde Huangshan – Keltainen vuori. Huangvuorelle nouseaan gondoli hissillä. Kohteen lipun oston yhteydessä kävijät saavat reittikartan, koska vuorella kaikki kulkevat samaa hyvin huollettua reittiä pitkin. Karttaan on merkitty hyvät valokuvauskohdat, joista osa on merkitty myös kylteillä maastoon. Näkymä

vuoren päällä ja vuorelta alas laaksoon on usein sumun peittämä. Silti vuorella kuvataan innokkaasti, vaikka kuvassa näkyisikin vain poseeraaja värikkäissä ulkoiluvaatteissa sumua vasten. Reittikartan avulla maisemasta voi kuitenkin erottaa kiinnostavia yksityiskohtia. Reittikartan kohteet luovat yhteistä tarinallista tilaa maisemasta. Matka alkaa karttaan merkitystä mäntyisestä näkymästä, joka vastaa visuaalisesti kiinalaisessa maalaustaiteessa usein käytettyä mäntyaihetta. Reitti kulkee kallioseinämien välissä pieniltä huipuilta toisille. Vuoren päällä tuntee kävelevänsä taivaissa. Kaukaiset ympäröivien vuorten huiput häilyvät sumun takana sumun hälvetessä ja sumetessa uudestaan. Karttaan on merkitty maisemasta erottuvia yksityiskohtia, kuten apinakivi: istuvaa apinaa muistuttava kiven muoto yhden huipun laella sekä kilpikonnan kivi: suuri kilpikonnan muotoinen kallionlohkare keskellä kävelyreittiä. Kartan avulla maisema tarinallistuu. Se sitoo maiseman kiinalaiseen maisemamaalauksen perinteeseen ja luo kaikille kävijöille yhteiset havainnot ja symboliikan, johon maisema nivoutuu. Maisemaa siis sanoitetaan ja liitetään osaksi kulttuurihistoriaa. Kolin kansallismaiseman reittikarttaan on merkitty Järnefeltin usein teoksiinsa maalaama mänty.² Sama mänty toistui taiteilijan aiheena läpi hänen taiteensa ja mänty-teeman kautta on tulkittu Järnefeltin ajatuksia muun muassa Suomen itsenäistymisestä.

² <https://www.ukko-kolinystavat.fi/media/Kolin%20tutkimukset/KertomusEeroJarnefeltinKolimannysta24052015.pdf>

Mies kuvaa sumun verhoamaa kansallismaisemaa Keltaisella vuorella.

Pysäytyskuva videoteksestä "Holding Clouds" Sara Pathirane, 2017

Myös kansanperinne ja myytit luonnosta ovat maiseman tarinallistamista. Esimerkiksi Uudessa Seelannissa maorilegenda kertoo, että kuuluisan Wakatipu-järven pinta nousee ja laskee vuoroveden lailla, koska sen pohjassa yhä sykkii tapetun Matau-jättiläisen sydän. Vastaavia maisemaan liittyviä myyttejä on luontokohteissa ympäri maailmaa, myös Kolin luontoon liittyä paljon varhaisia kansanuskomuksia ajalta ennen kuin maisema valjastettiin kansallisromantiikan käyttöön.

Maisemakohteissa olevat elementit eivät luo maisemaan hankaavaa kontrastia, niin kuin nykytaide voi luoda suhteessa ympäristöönsä. Maisemakohteissa liikutaan yleensä eheässä tarinassa. Nykytaide tuo paikkaan usein rinnakkaisen tai risteävän narratiivin. Tämän takia julkista taidetta myös kritisoidaan, sillä usea teos olisi helpompi kokea museossa kuin osana elinympäristöä.

Esimerkiksi Kalasataman uudelle asuinalueelle tilattu ruotsalaisen taiteilijan Jacob Dahlgrenin *Early One Morning* –piirretyn viivan idealla leikkivä teräsveistos on herättänyt mielipiteitä sen paikkaan kuulumattomuuden takia. Teos on vaaleanpunainen, eikä mikään sen muotokielessä viittaa Kalasataman historiaan, mutta se luo paikalle uutta identiteettiä. Mielestäni teos sitoo Kalasataman alueena globaalisti suurkaupunkeihin, samankaltainen teos voisi olla vaikka Brooklyn Bridge Parkissa New Yorkissa.

Kiinnostavin maisemakohde, jossa olen vierailut lähiaikoina, on Wadi Rumin autiomaan Jordaniassa. Kuivuneesta joen uomasta muodostunut laakso on aika pieni alue maan eteläosassa. Sen ytimeen pääsee puolesta tunnissa jeepillä maan läpi kulkevan moottoritien reunalla olevalta parkkipaikalta. Autiomaassa on rinnakkain ainakin kolme eri todellisuuden kerrostumaa: vanhat beduiini elämäntavat, päivittäin vaihtuvien turistien omat matkatodellisuudet ja elokuvateollisuuden vuosien ajan paikkaan jättämät fiktiiviset kerrostumat. Wadi Rumissa turisteja kuljetaan reitillä, joka koostuu muistoista eri elokuvakuvauksista. Niistä ensimmäinen, ja se joka muutti pysyvästi beduiinien asuttaman autiomaan todellisuuden, on Lawrence arabialainen (1962). Autiomaan vuoria ja laaksoja on jälkeensä ja ainakin oppaiden turisteille suuntaamassa kielessä nimetty elokuvan eri kohtausten mukaan. Minusta tuntui kuin kulkin kangastuksesta toiseen, kun oppaamme kuvaili massiivisia taistelukohtauksia, kamelikulkujeita ja Lawrencen riutumista eri kohdissa tyhjää autiomaata, tai oikeastaan vilkasta, sinne tänne

suhaavien turistijeeppien täyttämää autiomaata. Oppaan isoisä oli ollut mukana monissa elokuvan kohtauksissa, kuten melkein kaikkien Wadi Rumin beduiinien lähisukulainen. Vaikka mukana olleet ovat jo kuolleet tai todella vanhoja, tarinat jatkuvat yhä niin kuin uusi sukupolvi itse olisi ollut paikalla elokuvahahmo-Lawrencen rinnalla. Lawrencen jälkeen Wadi Rumissa on kuvattu lähes 50 elokuvaa, kuten Star Wars -episodi The Rise of Skywalker (2019) ja uusin Aladdin (2019). Eri fiktioiden kerrostuminen jatkuu siis yhä paikallisten muistissa. Kiinnostavaa olisikin, miten tällaisia fiktiivisiä muistoja voisi käyttää hyväksi julkisessa taiteessa, esimerkiksi osana uuden vasta rakentuvan kaupunginosan ja siihen yhdistyvän taiteen suunnittelussa. Usein julkisessa taiteessa lähdetään paikan nykyolemuksesta tai oikeista historiallisista muistoista käsin, mutta taiteen keinoin paikalle voisi luoda myös uuden kerroksen fiktiivisiä muistoja tai tulevaisuuden kuvia. Todellisuuksien rinnastuminen on mieltä kutkuttavaa. Wadi Rumissa näin tapahtui, kun juuri Lawrencesta vuolaasti kertova oppaamme pysäytti jeeppin keskellä hiekkalaaksoa seisovan vanhan miehen viereen, ja he vaihtoivat kuulumiset. Miehellä oli kädessään tyhjä ämpäri. Hänen aasinsa oli karannut vedenhakumatalla lähteelle ja nyt mies odotti, jos aasi tulisi takaisin.

Toinen esimerkki tarinallisesta tilasta, josta on kasvanut osa yhteistä globaalia tarustoa ja sen jälkeen todellisuutta, on Sangri-La. Sangri-La on myyttinen paikka, josta alun perin kertoo romaanissaan Sininen kuu (Lost Horizon, 1933) kirjailija James Hilton. Sen jälkeen eri maiden alueet Himalajalla ovat julistautuneet Sangri-Lan esikuviksi. Kiina on nimennyt Yunnanin maakunnassa kokonaisen piirikunnan fiktiivisen Sangri-Lan mukaan. Kävin itse Sangri-La teemapuistossa kuvatessani materiaalia videoreliefiini *Nüwa's people* (2018). Puisto oli rakennettu Etelä-Kiinassa sijaitsevan Guilinin kaupungin lähelle ja sinne myytiin iltapäiväretkiä paikallisille ja ulkomaalaisille turisteille. Sangri-Lassa kuljettiin pienessä lautassa, jonka edessä kiinalaisten fantasiaelokuvien vihreäsilmäisen jumalattaren näköinen opas selosti maisemakohteita. Lautta lipui ohi kalliosyvänteeseen, jossa fiktiivisen kyläyhteisön naiset tanssivat luolatanssia kaislahameissa. Matka jatkui pimeään luolan läpi, josta näkymä aukeni kukkivien persikanpuiden reunustumaan joenuomaan. Lautta saapui kylän keskelle, jossa kohosi kylän toteemipatsas. Toteemi oli suunnattu myös ulkomaalaisille, toteemin kivijalustaan oli kaiverrettu digitaalisesti englanninkielinen teksti,

joka kertoi kylän historiasta. Kiveen kaiverrettuun tekstiin oli jäänyt tavuviivat kummallisiin kohtiin varmaan automaattikäynnökseen takia. Lopuksi kaikki matkalaiset kerääntyivät yhteiseen tanssiin, joka huipentui Lucky Ballin heittoon. Onnenpallo lensi suoraan meille!

Kuvaamisen kulttuurin näkökulmasta teemapuistot ovat hauska esimerkki siitä, kuinka fiktiivisesti rakennetut kuvaelmat, hahmot ja luonnonmuodot kelpaavat valokuvien aiheiksi ja kuinka niistä syntyy matkamuittoja ja kuvia muiden matkavalokuvien sekaan. Turistin katse ei välttämättä erottele Eiffel-tornia ja EuroDisneyn Lumikkia eri kategorioihin. Yhteinen tarina pitää koko matkajoukon hyppysissään matkan ajan ja tarinan luominen alkaa jo kauan ennen saapumista paikan päälle. Tällaista yhteistä tarinallista tilaa kokevat varmaan myös Naantalın Muumimaailman kävijät. Myös Muumimaailmaan on kehittynyt rituaaleja, joihin kävijät voivat osallistua. Rituaaleissa fiktiivinen maailma voi yhdistyä arkitodellisuuteen: Muumimaailmassa lapset voivat jättää tuttinsa Muumiamman tuttikattilaan, kun on tullut aika vierottua tutista.

Ihminen aiheena ja toimijana

Valokuvaturismissa ihminen itse nousee kuvauskohteen rinnalle kuvan tärkeimmäksi aiheeksi. Missä ja kenen kanssa olen, kuinka hyvin voin ja miltä näytän nousevat kuvan suurimmiksi sisällöiksi. Valokuvaa on sen alkuaajoista lähtien käytetty antropologisena työkaluna kertomaan ihmisyyden ja kulttuurien kirjosta. Nykyvalokuvaturismin synnyttämä ihmiskuva on melko yksipuolinen, johtuen siitä, että kuvat perustuvat toisten kuvien matkimiselle. Sosiaalisessa mediassa kohteesta jo julkaistut kuvat antavat raamit omalla poseerauksella kohteessa. Kulttuuriset erot jäävät eri somekanavien sisään: esimerkiksi kiinalaiset jakavat kuvansa WeChatissa, joten länsimaalaiset eivät saa heidän kuviensa tyylistään vaikutteita. Vaikka eri julkaisualueet synnyttävät erilaista kuvakieltä, kuvien maailmat ovat verrattain keskiluokkaisia ja edustavat globaalia monokulttuuria. Tätä voi edistää myös applikaation oma algoritmi ja sensuuri, joka päästää kuvafidiin, eli muiden käyttäjien nähtäväksi, vain tietynlaista kuvastoa.

Julkisen taiteen kentällä olisi kiinnostavaa luoda alusta, joka salisi samanlaisen ilmaisun ja olemassaolollisuuden moninaisuuden,

kuin minkä nykytaide tuo näkyväksi parhaimmillaan. Tällaisella monimuotoisuudella tarkoitan syvempää ja monipuolisempaa itseilmaisun vapautta, jonka valokuvaushetki voi helposti oikeuttaa tulevan näkyväksi kaupunkitilassa.

Kuvasin itse kesän lopulla helsinkiläisen laulaja-lauluntekijä Lätsän eli Lauri Antti Mattilan musiikkivideota ”Jos joskus kaipaat”³ yhdessä hänen ja koreografi Laura Pietiläisen (Laura – The Light of All) kanssa Lauttasaaren sillalla. Kuvasimme pitkiä otoksia muutaman tunnin ajan. Laura ja Lätsä liikkuvat tanssien muiden jalankulkijoiden joukossa ja peruskorjattavan sillan rakennustyömaalla. Tanssin liikekielen tuominen yleensä funktionaaliseen sillan ylitys tilanteeseen avasi tilan toisella ajalla ja paikan kokemukselle. Kuvaustilanteessa kameran luoma turva antoi esiintyjille vapauden tunteen liikkua vapaasti arkiympäristössä. Kamera luo eteensä tilan, jossa on lupa toimia toisin. Aika tuntuu jännittyvän play-pause painallusten väliin, johon mahtuu kokonaan toinen todellisuus. Tällaista luovan olemisen

Pysäytyskuva Lätsän musiikkivideosta ”Jos joskus kaipaat” Lauri Antti Mattila ja Laura – The Light of All tanssivat Lauttasaaren sillalla.

Kuva: Sara Pathirane, 2020

KATSELE TÄSTÄ!

³ <https://youtu.be/ZNwLsm-Y5gQ> Lätsän ”Jos joskus kaipaat” -musiikkivideo, ohjaus: Sara Pathirane, tanssi: Lauri Antti Mattila ja Laura – The Light of All, 2020

mahdollisuutta kaupunkitilassa voisi vahvistaa myös julkisen taiteen keinoin ilman tarvetta edes kameran läsnäololle. Julkisella taiteella voidaan antaa ihmisille myös uusia kokemuksia fyysisestä arjen tilasta, jolloin kaiken fiktiivisen ja arjen fantasian ei tarvitse toteutua rinnakkaistodellisuuksissa digitaalisessa maailmassa, vaan taiteella voidaan luoda kohtaamispaikkoja reaali maailmaan.

Pokémon go on mielenkiintoinen esimerkki virtuaalista- ja kaupunkitilaa yhdistävästä konseptista. Kännykällä pelattavan lisättyä todellisuutta hyödyntävän pelin kerättävät kohteet sijoitettava kaupunkitilaan niin kutsuille pokestopeille. Stopeille pysähtytään kaappaamaan pokémoneja pokepalloihin. Stopin tunnistaa muun muassa siitä, että sen kohdalle on pysähtynyt kadulla muitakin pelaajia. Kadun varrella saattaa seistä porukka ihmisiä, jotka liu’uttavat sormeja keskittyneesti kännykkänsä pinnalla. Pelin takia tuntemattomat kasaantuvat lähekkäin toisiaan kaupunkitilassa. Helsingissä esimerkiksi Ruttopuiston pokestopeille kerääntyi välillä täyden puiston verran pelaajia. Myös julkisessa taiteessa on hyödynnetty lisättyä todellisuutta, tekniikkaa johon Pokémon go perustuu. Pelin kaltaisessa tilanteessa AR-todellisuus muuttuu erilailla sosiaalisesti kuin vai yksin koetuksi ja nähdyksi.

Minua kiinnostavatkin juuri sosiaaliset ilmiöt kaupunki- ja maisemakohteissa sekä niihin vaikuttaminen julkisen taiteen keinoin. Pokémon go tempasi mukaansa pelaajia kaikista ikäryhmistä: lapset, nuoret, aikuiset ja eläkeläiset saattoivat pelata rinnan pokestopeille, kuten Ruttopuistossa. Myös julkisen taiteen hankkeilla voitaisiin luoda kaupunkitilaan sukupolvia ylittävää tilankäyttöä ja kanssakäymistä. Julkisen taiteen teoksilla voitaisiin myös luoda nuoria kiinnostavia muotoja ja kuvastoa kaupunkitilaan ja motivoida heitä sen avulla liikkumaan ja käyttämään kaupunkia. Yleensä skeittipuistot ja graffitiseinät ovat ensimmäiset ajatukset nuorille suunnatusta kaupunkitilan suunnittelusta, mutta tilaa olisi myös uusille luoville ratkaisuille esimerkiksi kuvaamisen kulttuurista hyödyntäen.

Loppusanat

Julkisen taiteen hankkeissa kannattaa ottaa huomioon haluttu suhde kuvaamisen kulttuuriin, esimerkiksi kuvaamiseen kansanhuvina tai identiteettiä ja yhteisön tarinaa vahvistavana voimana.

Suunniteltaessa uutta teosta uudelle asuinalueelle, heräteltäessä eloon vanhaa monumenttia tai suunniteltaessa tilapäisiä

teoksia ja julkisen taiteen tapahtumia on hyvä määrittää hankkeen suhde kuvaamisen kulttuuriin. Kun tämä näkökulma integroidaan teokseen jo suunnittelun varhaisessa vaiheessa, siitä voi tulla osa teoksen sisältöä ja taiteellista kieltä. Julkinen taide tapahtuu sosiaalisessa tilassa ja sen kannattaa oppia ja poimia sosiaalisen kulttuurin nykyaajasta, jossa asukkaat, turistit, kansalaiset ja kuluttajat kulkevat toinen jalka Instafiidissä. Tekstissä esittelemäni ilmiöt ovat kaikki materiaalia, joista julkisen taiteen alalla toimivat ammattilaiset, kuten taiteilijat, tilaajat, museoamanuenssit, rakennuttajat, kunnat ja alueellisen matkailun kehittäjät voivat poimia eri lähestymistapoja julkisen taiteen teoksen ja siihen liittyvän kuvaamisen kulttuurin suunnitteluun.

Valokuvalla on voimaannuttava vaikutus ja sillä voi voimaannuttaa myös unohdukseen vaipuneen tai uuden julkisen taiteen teoksen. Toisaalta kuvaamiseen liittyvät käytännöt voivat olla teos itsessään: sosiaalinen koreografia ja uudenlainen tapa käyttää julkista tilaa. Integroimalla teoksen sosiaalinen kuvaidentiteetti alusta asti teokseen, voidaan suunnitella teoksen kuvallinen kaari ja kaikki aspektit teoksen satelliittinäköymästä sen luona syntyvään ikoniseen poseeraukseen ja selfie-kuvaan. Parhaimmillaan kuvaamisen kulttuurin ja julkisen taiteen yhteishankkeilla voidaan luoda monimuotoista ja moniäänistä kaupunkikulttuuria ja kannustaa käyttämään julkista tilaa demokraattisesti ja luovasti. Hankkeilla voidaan luoda tilaa kokonaan uudenlaisen liikekielen näkymiseen julkisessa tilassa ja esimerkiksi tuoda tanssitaidetta näkyväksi osaksi urbaania elämää.

Kirjoitettu Kärsämällä AirFrosteruksen taiteilijaresidenssissä paikallisen kuvauskohteen, Paanukirkon naapurissa elokuussa 2020.

Sara Pathirane on helsinkiläinen kansainvälisesti työskentelevä kuvataiteilija. Hän käsittää taiteen laajasti ihmisiä yhdistävänä ja tilanteita luovana esteettisenä rakenteena. Pathirane on kiinnostunut uudenlaisten kaupunkikokemusten suunnittelusta julkisen taiteen erityisasiantuntijan roolista käsin.

• www.sarapathirane.com

Julkisessa tilassa ilman tilaajaa

Monet taiteilijat tekevät taidetta erilaisiin julkisiin tiloihin omatoimisesti osana taiteellista työskentelyään. Prosessi on erilainen verrattuna tilauksena toteutettavaan julkiseen taiteeseen

Taiteilijana kävelen aina silmät auki rakennetussa julkisessa tilassa. Kuvittelen, minkälaisen teoksen tai projektin laittaisin juuri tuohon rautaverkkoaitaa tai parvekkeiden kadun yllä roikkuvaan alapohjaan tai noihin aina lamelliverhoilla peitettyihin ikkunoihin – siis jos minä saisin päättää. Vuoteen 2018 mennessä olin ollut mukana prosenttiperiaate-projektin tapahtumissa ja kiinnostus julkiseen taiteeseen – sekä tekijänä että yleisönä – omassa kotikaupungissani Haminassa alkoi heräillä. Mutta kynnyks vaikuttu hirmuisen korkealta: kaupunki ei ollut tehnyt prosenttiperiaatepäätöstä ja Voima-sonni -saagan jälkeen minkäänlaisen suuren julkisen taiteen projektin ehdottaminen Haminassa tuntui vapaaehtoisesti mestauslavalle menemiseltä. Julkisen taiteen tekeminen kilpailujen kautta tuntui myös minulle vaikealta, sillä en jostain syystä kykene ideoimaan teoksia pelkkien suunnitelmien tai kuvausten perusteella. Tämä oli kiinnostava haaste. En uskonut olevani ainoa taiteilija, joka olisi kiinnostunut julkisen taiteen tekemisestä kilpailujen ja tilausten ulkopuolella. En luultavasti ollut myöskään ainoa taiteilija, joka toimi taiteelle vastahakoisessa kunnassa.

Hain Taideyliopiston julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutukseen kehittämisprojektilla, joka madaltaisi kynnystä julkisen taiteen kentällä toimimisen aloittamiselle, niin taiteilijan kuin tilaajan roolista kiinnostuneille tahoille. Kurssin aikana keskusteltiin usein julkiseen tilaan sijoitetun taiteen ja galleriassa näyttelyssä olevan taiteen eroista. Nämä erot – jotka liittyvät mm.

julkisen tilan mukanaan tuomiin vastuisiin – voivat aiheuttaa epävarmuutta julkisen taiteen kentälle lähtemisestä. Kehittämiskojehtini lopputulos on malli, joka jäsentää näitä asioita, joita julkisen taiteen kentällä toimiessa tulee ottaa huomioon. Malli ei ratkaise ongelmia, mutta sen avulla julkisen taiteen kentällä toimimisesta kiinnostunut taiteilija tai tilaaja voi tehdä tietoon perustuvan päätöksen leikkiin lähtemisestä.

Rajasin projektiani omien kiinnostusten kohteiden ja julkisen taiteen kentällä jo toimivien käytäntöjen mukaan. Olen taiteilijana kiinnostunut inhimillisistä mittasuhteista ja teen enimmäkseen kaksiulotteisia teoksia. Koska Suomessa suurikokoisen, veistoksellisen julkisen taiteen puolesta tehdään paljon töitä (prosenttiperiaate edistää hankkeiden rahoitusta, Suomen Taiteilijaseura puolustaa taiteilijoiden oikeuksia mm. kilpailusääntöjen avulla), ei minun panostani tarvita sillä saralla. UPEArtilla puolestaan on hommat hanskassa jättimäisen muraalitaiteen suhteen. Näin ollen kehittämiskojehtini malli keskittyy pienempiin ei-massiivisiin, kaksiulotteisiin teoksiin.

Kaksiulotteisuus luonnollisesti rajaa teoksiin käytettäviä materiaaleja jonkin verran, mutta halusin myös rajata projektin ulkopuolelle sellaiset materiaalit, joiden käyttöön taiteilija tarvitsee apulaisia. Esimiesasema tuo mukanaan omat vastuukysymyksensä – jotka ovat pitkälti samat kuin museo- ja galleriakonteksteihin tehtävän taiteen parissa – ja ajattelen projektini kohdeyleisöön kuuluvien taiteilijoiden olevan enempi uransa alku- tai keskivaiheessa, joille apulaisten palkkaaminen ei ole ajankohtaista.

Paikallisuus on minulle tärkeä arvo, joten se näkyy myös projektissa. Malli olettaa, että taiteilija tai julkisen taiteen tilaamisesta kiinnostunut taho toimii omalla alueellaan, jossa heillä on verkostoja tai mahdollisuuksia niiden muodostamiseen. Kannustan mallissa myös julkisen taiteen toimijoita ajattelemaan yhteisöllisesti: miettimään, keiden arkeen taideteos tulee ja kuinka olisi mahdollista kommunikoida näiden ihmisten kanssa projektin koko keston ajan, sen sijaan, että taideteos vain yhtäkkiä tupsahtaa heidän elinympäristöönsä.

Väliaikainen julkinen taide on ollut viime aikoina paljon esillä, mm. vuonna 2019 järjestetyn Sculpture Expanded -tapahtuman vuoksi. Myös minä suosittelen mallissa väliaikaisia julkisia teoksia hyvänä keinona madaltaa kynnystä niin taiteilijoille ja/tai tilaajille kuin yleisöille uuden asian kokeilemiseen. Väliaikainen teos ei

välttämättä herätä paikallisissa intohimoja yhtä paljon kuin pysyväksi tarkoitettu teos, eikä taiteilijankaan lautaselle päädy aivan yhtä paljon asioita hoidettavaksi, kun teoksen elinkaarta tai tulevaisuuden huoltotoimenpiteitä ei tarvitse miettiä. Väliaikaisuus myös laajentaa käytettävissä olevia materiaaleja ja jopa taiteenlajeja esimerkiksi esitystaiteiden suuntaan.

Hometalo, Other ja Stolpersteine

Kurssin aikana meitä opiskelijoita kehoitettiin tutustumaan laajasti julkisiin taideteoksiin. Itse en enää erinäisistä syistä (joista ilmastonmuutos ei ole vähäisin) liiku kovin paljon Suomessa, saati maailmalla, eikä kurssin aikainen kotikaupunkini Hamina ollut erityisen ansioitunut julkisen taiteen saralla, joten vaikutti, että suositusta olisi vaikea noudattaa. Mutta olin näihin aikoihin myös tiiviisti töissä Loviisassa – ensin monitaidefestivaalin tuotantotiimissä ja sitten myös kaupungin museossa, välillä molemmissa yhtä aikaa – ja matkustin Loviisan ja Haminan väliä harvakseltaan kulkevilla bussivuoroilla. Nämä julkisten kulkuvälineiden odotteluun hukuvat hetket käytin Loviisan keskustassa samoihuun, useimmiten PokemonGo¹ -pelin varjolla. Tätä kautta löysin julkisesta tilasta muutamia teoksia, joissa oli juuri niitä piirteitä, joista olen kiinnostunut.

Ensimmäinen löytö oli Karlskronabulevardilla seisova *Hometalo – Kadotetun rakennustaidon muistomerkki*, jonka on tehnyt Tero Maksimainen. Teos on leikkimökin kokoinen pieni talo, joka on koottu talkoovoimin kirjoista, jotka on poistettu Loviisan historiallisessa Seurahuoneessa sijainneesta kirjastosta sisäilmaongelmien vuoksi. Teos on ajateltu väliaikaiseksi sillä ymmärryksellä, että materiaalinsa vuoksi se ei tule kestäämään, mutta ilman, että sille on annettu mitään tiettyä poistamispäivää – teoksen kestosta on jopa lyöty leikkimielisiä vetoja. *Hometalo* on helposti lähestyttävä ja teemaltaan monille suomalaisille tärkeä, erityisesti Loviisassa, jossa rakennetun kulttuuriperinnön vaalimista edistävän

¹ PokemonGo ym. lisätyn todellisuuden pelit ovat mielestäni mainio apuväline taiteelle kaupunkitilassa, kun erilaiset maamerkkimäiset teokset merkitään pelissä PokeStopilla tai muulla pelielementillä, joka puolestaan vetää pelaajia luokseen. Myös monet taiteilijat kokevat teoksensa PokeStoppiuden sulkana hatussa.

Loviisan Wanhat Talot -yhdistyksen jokakesäinen tapahtuma tuo kaupunkiin vuosittain kymmeniä tuhansia kävijöitä. Kysymys ”miksi nykyrakentamisen ja -korjaamisen tekniikoilla rakennuksiin tulee niin usein homeongelmia, kun vaikuttaa siltä, että yli satavuotiaat rakennukset ovat terveitä?” herää helposti Loviisan tapaisessa kaupungissa ja teos kritisoi juuri näitä aiheita. Kirjasto on symbolisesti tiedon koti ja rakennustiedon puutteiden vuoksi poistetuista kirjaston kirjoista rakennettu monumentti on oivaltava ja osuva.

Sosiaalisissa medioissa #loviisa-aihetunnistetta selatessa *Home-talo* tulee vastaan turistien kuvissa lähes yhtä usein kuin Laivasillan Suola-aitat tai Kukukiven näkötorni. Ihmiset selvästikin kokevat sen mielenkiintoisena osana Loviisaa – olen itsekin jakanut sen Instagramissa, kun sen ensimmäisen kerran kohtasin. Minun on uutena loviisalaisena myönnettävä, että sitten jos/kun teos viimein joudutaan poistamaan sen tultuaan elinkaarensa päähän, jään kaipaamaan sitä. Mutta on myös tunnistettava, että teos ei todennäköisesti ole kovin ympäristöystävällinen, koska kirjaston kirjat on päälylystetty muovilla. Teoksen materiaaleista luultavasti irtoaa mikromuoveja ympäristöön, jotka puolestaan Loviisan sijainnin takia päätynevät Itämereen. Tämän prosessin huomioiden olisi varmaankin parasta, että teos poistetaan ennen sen täysivaltaista hapertumista.

Toinen Loviisassa mielekkääksi kokemani väliaikaisen julkisen taiteen teos oli kesällä 2019 Kappelipuistoon ripustettu Heidi Lunabban *Other*-sarjakuvaprojektin osa, jonka hän oli tehnyt yhteistyössä mm. Generalshagens-alakoulun oppilaiden kanssa. Säänkestävälle pressulle painetut suurikokoiset valokuvakollaasit oli ripustettu puiston puiden väliin köysillä ja puita suojaavilla liinoilla, käännökset (sarjakuvien puhekuplat olivat työpajan osanottajien äidinkiellällä eli ruotsiksi) ja teostiedot oli ripustettu puiden runkoihin. Ulkoilmanäyttely puistossa oli osa Kucku-festivaalia, jossa toimin tuottajana, joten sain kokea teoksen myös niin sanotusti kulissien takaa ja keskustella taiteilijan kanssa projektista. Koulu on aivan puiston vieressä ja Lunabballe on tärkeää, että valmiit teokset nähdään projektin työpajoihin osallistuneiden ihmisten arkikontekstissa. *Other* tekee valokuvista koostettujen sarjakuvien avulla näkyväksi erilaisia normeja ja toiseuttamisen muotoja, joita työpajaan osallistujat kokevat omassa elämässään. Lasten elämästä tuli työpajassa vahvasti esiin sukupuoli- ja sukupuolijonon tiukkuus. Teokset kuvasivat

tilanteita, joissa lapset normittivat toistensa hiuksia, käytöstä, vaatteita, kenkien väriä, ym. Normien mukaan tytöt eivät voi olla vahvoja ja pojilla ei saa olla vaaleanpunaisia kenkiä.

Other-sarjan teosten voima tulee valokuvista, joissa esiintyvät tarinansa kertovat osallistujat itse. Niistä välittyy heidän oman kokemuksensa ja oman totuutensa jakamisen tuntu. Kappelipuistossa olleiden teosten kohdalla tunne oli vielä voimakkaampi, koska osallistujat olivat lapsia ja on hyvin yleistä, että aikuiset sivuuttavat lasten mielipiteet ja kertomukset kokemuksistaan. Ironista kyllä, teosten ollessa esillä puistossa, joku – todennäköisesti aikuinen ihminen – oli kirjoittanut ja tulostanut oman mielipiteensä sukupuolirooleista ja kiinnittänyt sen erään teoksen lähellä olevaan puuhun. Taiteilija poisti lappusen noteeraamatta sitä julkisesti – lähinnä siitä syystä, että hän ei yksinkertaisesti ehtinyt pohtia, kuinka suhtautua kommenttiin, joka vähättelee koko projektin keskeisintä teesiä normien haastamisesta. Itsekään en tiedä vielä, miten olisin siihen taiteilijana suhtautunut. Toisaalta on hyvin epäilevä, että taiteilija tekee valtavan määrän työtä (ohjaa työpajan, muokkaa käsikirjoitukset, kuvaa, muokkaa valokuvat ja tekstit yhteen, painaa teokset, hankkii luvat niiden ripustamiseen ja ripustaa ne) ja joku muu vain ripustaa oman lappunsa luvatta samaan paikkaan, hyödyntäen taiteilijan tekemää työtä oman normittavan mielipiteensä esiin nostamiseen. Mutta toisaalta tila on julkinen ja julkinen tila on hallitsematonta ja kaikille avointa ja taiteilijoiden, jotka haluavat hallita itsevaltaisesti kaikkea omia teoksiaan koskevaa toimintaa, on paras pysyä gallerioissa. Taide julkisessa tilassa on riski ja sen yleisö ei voi pakottaa suhtautumaan siihen millään tietyllä tavalla. Kysymys on monitahoinen.

Viimeiseksi esimerkiksi haluaisin nostaa Gunter Demnigin teoksen *Stolpersteine* (Kompastuskivet), joka koostuu kymmenistä tuhansista eri puolille Eurooppaa sijoitetuista metallipäälylysteistä katukivistä. Muistolaatan tavoin ne merkitsevät kansallissosialismin uhrien viimeistä omavalintaista asuinpaikkaa. Helsingin Hotelli Tornin edustalle on sijoitettu kompastuskivi Suomesta turvapaikkaa hakeneelle juutalaiselle pakolaiselle Elias Kopelowskylle, joka asui hotellissa ennen kuin Suomen valtio lähetti hänet kuolemaansa Saksaan. Metallilaatassa lukee ainoastaan: ”Tässä asui Elias Kopelowsky, s. 1882 Ilgen. Pakeni Suomeen. Luovutettiin Gestapolle 6.11.1942. Vietiin Auschwitziin 1943. Murhattiin.” Menin

katsomaan teosta puolisoni kanssa ollessamme Helsingissä maahanmuuttovirastossa asioimisen takia. Vaikka olin nähnyt teoksen aiemminkin, kuljimme siitä vahingossa ohi. Jalkakäytävälle hotellin oven eteen sijoitettu metallilaatta on n. 10 sentin kokoinen neliö, jonka yli ihmiset helposti kävelevät huomaamattaan (nimestään huolimatta kompastuskivet ovat kadunpinnan kanssa samantasoisia eikä niihin voi fyysisesti kompastua). Demnig kertoo verkkosivuillaan valinneensa vähäeleisen ulkoasun nimenomaan siksi, että holokaustin hirvittävyyttä on mahdotonta kuvata. Kiven äärelle pysähtyvät ihmiset ovat myös osa teosta. Mielestäni teos toimii uskomattoman hienosti ja hienovaraisesti: Kopelowskyn kohtalon faktojen yksinkertainen toteaminen parilla sanalla riittää. Teoksen huomaamattomuus myös korostaa sitä, kuinka pienistä teoista niinkin äärimmäisen suuri pahuuden kokonaisuus kuin holokausti koostuu. Kopelowskyn kohtalo kuulostaa myös hyvin samankaltaiselta kuin monien 2010-luvulla Suomesta pakkopalautettujen pakolaisten kohtalot, joten Helsingin ydinkeskustaan sijoitettu muistomerkki kuolemaansa lähetetylle pakolaiselle ei toimi kompastuskivenä ainoastaan Suomen sodanaikaiselle hallitukselle vaan myös tämän päivän valtiolle ja sen nykyisten virkamiesten toiminnalle.

Mutta vaikka yksittäinen *Stolperstein* on pieni ja huomaamaton, *Stolpersteine*-projekti on kymmenien tuhansien kiviensä vuoksi maailman suurin ja laajimmalle levinnyt muistomerkki. Tätä kirjoittaessani kiviä on vuodesta 1996 alkaen asennettu yli 75 000², ja projekti jatkuu vielä kauan (projektin internetsivuilla on varoitus, että jono kivien asentamiseen on pitkä ja että uutta kiveä toivovat voivat joutua odottamaan pitkälti yli vuoden). Helsingissä muurattiin marraskuussa 2020 kolme uutta kiveä, nostaan kokonaisuutensa seitsemään. Suomesta luovutettiin kaikkiaan kahdeksan juutalaista Saksaan, mutta kauppamatkustaja Hans Szybilskille valettiin vuonna 2019 muistokivi Ruotsiin, jossa hän oleskeli ennen Suomeen tuloaan. Suomessa projektia on sponsoroinut Holokaustin uhrien muisto -yhdistys.

² 75 000 kuulostaa valtavalta määrältä, mutta kun muistaa kansallissocialismin uhrien määrän olevan ainakin yli kymmenen miljoonaa (ja Demnig ei ole rajoittanut projektiaan mitenkään vaan Kompastuskiven voi saada kuka tahansa holokaustissa kärsinyt, myös selviytyjät), tehtävä tuntuu mahdottomalta ja projektin tähänastiset saavutukset pelkältä pisaralta valtamereessä.

Esimerkkejä omista teoksistani

Valitsin yllä olevat teokset tähän tekstiin ja projektini malliin, sillä niistä jokaisessa on hienoja esimerkkejä elementeistä, jotka vetoavat minuun julkisessa taiteessa. *Hometalo* on helposti lähestyttävä, kierrättää materiaaleja, ja se tehtiin vapaaehtoisvoimin taiteilijan omaan yhteisöön. *Other* antaa taiteilijan osaamisen osallistujien käyttöön symbioottisella tavalla, avaa keskusteluja normeista yhteiskunnasta ja tulee ainakin väliaikaisesti osallistujien omaan ympäristöön. *Stolpersteine* palkitsee huomaamista, luo valtavan kokonaisuuden pienistä osista ja käsittelee tietyn paikan historiaa merkityksellisellä tavalla.

Mutta teokset toimivat myös hyvinä esimerkkeinä taiteilijalähtöisestä julkiseen tilaan sijoitetusta taiteesta, josta olen projektini puitteissa kiinnostunut. Ne eivät ole osa rakennusprojektia eikä niitä ole valittu taidekilpailussa. Ne ovat kokonsa puolesta mahdollisia toteuttaa yksin (*Stolpersteine*-projektilla tosin on työryhmä, joka auttaa taiteilijaa eri tavoin, mutta ryhmä on kasvanut orgaanisesti projektin ympärille sen edetessä; teos ei ole mahdoton yhden ihmisen toteuttaa). Jokainen teos on sijoitettu tilaan paikallisten viranomaisten luvalla, mutta ilman että kaupungin tai muun tahon on tarvinnut osallistua teokseen virallisena yhteistyökumppanina. Jokaisella on erilainen tapa toimia paikallisesti: Maksimainen teki *Hometalon* omaan kotikaupunkiinsa paikallisten vapaaehtoisten kanssa reaktiona kaupungissa tapahtuneeseen; Lunabba työskentelee *Otherin* parissa eri puolilla Suomea ja maailmaa niin, että yhteisö tai osallistuja on taiteilijan kanssa yhdenvertainen teoksen tekijä; ja Demnig tulee paikalle vain paikallisen yhteisön tai ihmisten sponsoroina.

Toisten taiteilijoiden onnistuneiden teos esimerkkien lisäksi malli käyttää joitakin omia teoksiani apuna, sillä näin pystyn antamaan esimerkkejä myös eri syiden vuoksi epäonnistuneista yrityksistä³. Julkisessa tilassa toimiminen on hankalampaa kuin galleriakontekstissa, kun erilaisia haasteita voi nousta esiin yllättäen, ja sen tähden malli yrittää valmistella lukijoita arvaamattomien tilanteiden kohtaamiseen. Kurssin aikana ryhmä on keskustellut

³ Käyttäisin mielelläni myös muiden taiteilijoiden epäonnistumisia, mutta en halua alkaa epähienotunteisesti osoittelemaan muiden virheitä, joten voisin käyttää niitä mallissa ainoastaan taiteilijan omalla luvalla.

usein erilaisista rakennuttajien, virkamiesten, taiteilijoiden ja muiden ihmisten aiheuttamista vaikeuksista. Minusta vaikuttaa, että erilaiset neuvottelutekniikat ja sosiaaliset taidot ovat julkisen taiteen kentällä työskentelemisessä mahdollisesti jopa taiteellisia ansioita tärkeämpiä. Tämä havainto myös korostaa suurten projektien tarvetta taidekoordinaattoreille ja muille taiteilijoita tukeville toimijoille.

Yksinkertaisimmillaan teos voi kaatua kommunikaatiokatkokseen. Näin tapahtui Haminassa Sibeliuskatu 34:n kiinteistön ikkunoihin ehdottamalleni teokselle. Olin pyytänyt lupaa tehdä teos sisäilmaongelmien vuoksi purkutuomion saaneen kiinteistön ikkunoihin, ja kaikki vaikutti lupaavalta. Olin pitänyt Valojen yö-tapahtuman aikana työpajan, jossa ihmiset osallistuivat teoksen sanallisen sisällön tuottamiseen. Olin valmis aloittamaan teoksen toteuttamisen ja yritin saada asiaankuuluvan henkilön kiinni, jotta olisimme voineet sopia käytännön asioista (minä päivänä ja mihin aikaan pääsen rakennukseen ja miten avainten kanssa toimitaan), eikä kukaan yksinkertaisesti saanut henkilöä kiinni useisiin viikoihin. Sitten erilaiset olosuhteet muuttuivat enkä itse ollut enää tilanteessa, jossa teoksen teko olisi onnistunut. Homma kuivui kokoon.

Koronapandemia aiheutti paljon hankaluuksia kaikilla taiteen kentillä, julkinen taide mukaan luettuna, mutta itse sain siitä myös yllättävän mahdollisuuden toteuttaa teos, jota olin pitkään hautonut. Julkisesta taiteesta on hankala puhua ilman että ottaa keskusteluun mukaan katutaiteen, joka on äärimmäisen taiteilijalähtöistä taidetta julkisessa tilassa. Itse rajasin katutaiteen oman projektini ulkopuolelle, sillä en halua omia juttua, jota en tunne omakseni. Katutaiteen täytyy myös vähän väliä painia vandalismia vai taidetta -kysymyksen kanssa, enkä koe sitäkään itselleni tärkeäksi kysymykseksi. Mutta olen pitkään miettinyt, olisiko mahdollista tehdä katutaideomaisesti teos, joka olisi ikään kuin vandalismin käänteispuoli; joka olisi roskien keräämiseen verrattavaa ympäristöä kiistämättä kohentavaa toimintaa, mutta myös taidetta?

Olin huomannut erilaisissa tapahtumanjärjestämissyhteisissä, että vanhoille yleisille ilmoitustauluille on hankala laittaa julisteita vuosikymmenten aikana kerääntyneiden niittien ja nastojen takia. Varsinkin Haminan torilla paraatipaikalla oleva kuusisivuinen laudoista tehty ilmoitustaulutorni oli aivan täynnä vanhaa metallia.

Koronan peruttua kaikki tapahtumat torni tyhjjeni ilmoituksista ja päätin toteuttaa teoksen sen pintaan poistamalla niittejä aaltomaisesti etenevien viivojen alalta. Työstin teosta rakennelman kolmelle sivulle aika ajoin säiden mukaan maaliskuusta toukokuuhun. Teosta ei huomaa kauempaa katsoen, mutta tarpeeksi lähelle tultaessa se tulee ilmeiseksi. Ja luonnollisesti niittömät kohdat helpottavat uusien julisteiden kiinnitystä. Yhteiskunnan taas avautuessa teos tulee peittymään julisteiden alle, ja tarpeeksi pitkän ajan kuluttua, katoamaan kokonaan uusien niittien peittoon.

Viimeiseksi haluan mainita vielä yhden oman teokseni, jota käytän mallissa, vaikka se onkin mahdollisesti koronan jälkeisessä maailmassa vähemmän hyödyllinen esimerkkitapauksena. Otan sen mukaan malliin siitä huolimatta, koska se oli omasta mielestäni ihanteellinen julkisen taiteen projekti. Se sai alkunsa, kun kävin Kymsoten Terveys- ja Hyvinvointipiste Linnoituksessa pistättämässä influenssarokotuksen ja tuttu hoitaja siinä samalla tiedusteli kiinnostustani järjestää yhdessä jonkinlainen taiteen hyvinvointivaikutuksista kertova teemapäivä. Vaihdoin yhteystietoja ja kehitelimme idean kaksipäiväisestä teematapahtumasta, jossa Terveyspisteen kävijät voivat kohdata taiteilijan työssään, keskustella omasta suhteestaan taiteeseen ja osallistua yhteisöllisesti toteutetun väliaikaisen teoksen tekoon. Terveyspiste on hieno tila Haminan uimahallin yläkerrassa. Siellä työskentelee vakituisesti samat kaksi hoitajaa, jotka saavat pitkälti itse päättää pisteessä tapahtuvasta oheisohjelmasta. Se, että hoitajat olivat tiiviisti mukana teoksen ideoinnissa, auttoi sekä teoksen toteutuksessa (he pystyivät toimimaan sisäänheittäjinä kehottaen kävijöitä osallistumaan teoksen tekoon) että sen hyväksymisessä osaksi heidän työtilaansa. Teoksen materiaalit olivat sekä minun että hoitajien kaapeista löytynyttä ylijäämää, joten myös oma kiinnostukseni kierrätykseen toteutui teoksessa.

Julkinen tila mahdollisuutena

Taiteilijana koen jatkuvasti inspiraatiota ja saan ideoita uusista teoksista ja projekteista, joita ehdotan eri yhteistyökumppaneille ja joille haen rahoitusta. Iso osa näistä projekteista ei toteudu erinäisistä syistä. Mutta en koe niiden kuihtumista harmillisena, sillä joku projekti tai teos aina löytää tiensä tämän alkuvaiheen vaarojen läpi ja saa elämän. Joskus lopahtanut idea voi tulla takaisin

ja löytää uuden kontekstin, jossa se pääseeikin pystyyn. En tiedä kuinka tavanomainen tämä tapa työskennellä on taiteilijoiden keskuudessa, mutta minulle se toimii. Julkisessa tilassa toimimisessa on paljon liikkuvia osia ja yhteistoimintaa erilaisten ihmisten kanssa. Näin ollen minkään tietyn projektin todennäköisyys tulla toteutetuksi on heikko.

Tästä johtuen en voi tässä loppukaneetinomaisesti kertoa, mitä aion lähitulevaisuudessa tehdä julkiseen taiteeseen liittyen. Mutta koen saaneeni koulutuksesta työkaluja, joita tulen käyttämään omassa työskentelyssäni ja joita tulen jakamaan muille samantapaisessa tilanteessa oleville taiteilijoille mallin kautta. Uskon vahvasti, että eri alat ja raja-aidat ylittävä yhteistyö on kaikilla luovilla aloilla äärimmäisen tärkeää, ja julkisessa taiteessa erityisesti, ja minulle erikoistumiskoulutus vahvisti tätä näkemystä.

- Malli löytyy sivulta <https://teetuotaidetta.wordpress.com/>
- Inari löytyy Facebookista ja Instragramista <https://www.facebook.com/InariPorkkaVisualArtist> ja <https://www.instagram.com/inariporkkavisualartist/>

Inari Porkka on kuvataiteilija, joka asuu ja työskentelee Loviisassa. Teoksissaan hän yhdistelee eri kiinnostuksen kohteitaan remix-kulttuurin periaatteilla – usein yllättävin tuloksin. Porkka toimii myös aktiivisesti erilaisissa yhteisissä ja verkostoissa paikallisesti ja alueellisesti uusien työmahdollisuuksien luomiseksi tai löytämiseksi taiteilijoille.

Lisätyn todellisuuden mahdollisuudet julkisen tilan taiteessa

Taustat ja keskeiset käsitteet

Lisätty todellisuus (engl. augmented reality, lyh. ar tai AR) viittaa näkymään, johon on lisätty tietokonegrafiikalla tuotettuja elementtejä ja jota käyttäjä tarkastelee läpikatseltavien (see-through) näyttöjen kautta. Se on siis järjestelmä, jossa keinotekoisista, tietokoneella tuotettua tietoa (kuva, ääni, video, teksti, GPS-informaatio) on lisätty näkymään todellisesta ympäristöstä.¹

Toisin sanoen, lisätty todellisuus tarkoittaa teknologiaa, jossa virtuaalisia elementtejä luodaan todellisen ympäristön keskelle. Tunnetuin AR:ää hyödyntävä sovellus lienee mobiilipeli Pokémon Go², jossa virtuaalisia hahmoja jahdataan todellisessa maailmassa. AR-toteutusten katsomiseen riittää oma älypuhelin. Lisätty todellisuus tulee osaksi arkeamme laajemmin kuin vielä osaamme edes kuvitella. Samalla tavalla se tulee osaksi taiteilijoiden työkaluvalikoimaa siinä missä videokamera 1980-luvulla. Videotaide oli kymmeniä vuosia marginaalissa ennen kuin siitä tuli valtavirtaa. Lisätyllä todellisuudella on kaikki edellytykset nousta vastaavaan asemaan taidekentällä.

¹ https://fi.wikipedia.org/wiki/Lis%C3%A4tty_todellisuus luettu 23.10.2020

² www.pokemon.com/fi/app/pokemon-go/

Lisätty todellisuus sekoitetaan usein virtuaalitodellisuuteen, eli VR:ään. Nämä ovat kuitenkin kaksi eri asiaa. Näiden välille yhdistäväksi tekijäksi on viime vuosina noussut käsite Mixed Reality eli MR ja Cross Reality eli XR. Jälkimmäisestä käytetään myös nimitystä Extended Reality, jonka lyhenne on myös XR. Näissä kaikissa kolmessa on yhteistä se, että ne yhdistävät virtuaalimaailman ja todellisen ympäristön yhteen digitaaliseen kuvaan. XR lasit eroavat VR laseista siinä, että niissä on useita kameroita linssien edessä, josta kuva ympäristöstä välittyy muuten suljettuun näkymään. Laseilla ei siis näe mitään, jos ne ovat pois päältä. AR-lasit ovat taas läpinäkyvät, jolloin niillä näkee ympäristön ihan tavallisesti, vaikka lasit olisivat pois päältä. Tässä on merkittävä ero, jos ajatellaan lasien käyttöä. VR- ja XR-lasien kanssa kukaan ei lähde ulos kävelemään, tai niiden kanssa on hyvin vaikea edes kommunikoida muiden ihmisten kanssa. AR-lasien kehitys on taas menossa siihen suuntaan, että ne voivat jatkossa korvata tavalliset silmälasit ja lisätty todellisuus ilmestyy laseihin vain haluttaessa ja laseja voi käyttää koko päivän normaalien lasien tavoin ilman, että se vaikuttaa kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa.

Lisätyn todellisuuden historia

Lisätty todellisuus ei luonnollisestikaan ole syntynyt tyhjästä vaan sillä, kuten kaikella muullakin on oma historiansa. Lisätystä todellisuudesta näillä sanoilla on puhuttu 90-luvun lopulta alkaen. Ronald Azuma määritteli vuonna 1997 tutkimuksessaan A Survey of Augmented Reality³ lisätyn todellisuuden seuraavasti:

1. Yhdistää todelliset ja virtuaaliset objektit todellisessa ympäristössä.
2. Toimii interaktiivisesti ja reaaliaikaisesti.
3. Kohdistaa todelliset ja virtuaaliset objektit toistensa kanssa.

Lisätyn todellisuuden historia juontaa kuitenkin vielä tätäkin pidemmälle. Ensimmäisiä AR-lasien esivanhempia eli silmikkonäyttöjä kehiteltiin jo 1960-luvulla. Elokuvataiteen pioneeri Morton Heilig

³ Azuma Ronald T., A Survey of Augmented Reality. 1997. www.cs.unc.edu/~azuma/ARpresence.pdf

keksi ja patentoi silloin Sensoraman⁴, laitteen, joka yhdisti kuvaa, ääntä, tärinää ja tuoksuja. Matkalle kohti 2000-lukua mahtuu kymmeniä erilaisia patentoituja ratkaisuja, joista osa toimivampia ja osa vähemmän toimivia. Kehitys alalla kiihtyi huomattavasti, kun Jaron Lanier⁵ lanseerasi vuonna 1987 käsitteen virtuaalitodellisuus ja loi ensimmäisen virtuaalimaailmoin keskittyneen kaupallisen yrityksen. Pian lentokonevalmistaja Boeing otti käyttöönsä virtuaalilasit lentäjien koulutuksessa ja Yhdysvaltain ilmavoimat demonstroi tutkimuslaboratoriossaan lisätyn todellisuuden hyödyllisyydestä ihmisen toimintakyvyille. Tänä päivänä erilaiset virtuaalilaseilla koettavat sovellukset ovat iso osa tuotekehitystiimien työskentelyä kaikilla teollisuuden aloilla. Suomalainen Varjo⁶ on kehittänyt tämän hetken teknisesti edistyneimmät VR-lasit, joita käytetään nimenomaan teollisuudessa ja tuotekehityksessä laajasti eri aloilla.

Ensimmäiset dokumentoidut taiteeseen liittyvät kokeilut syntyivät kun 1994 Julie Martin loi ensimmäisen AR-teatteriproduktion Dancing in Cyberspace⁷. Teos esitti tanssijoiden ja akrobaattien ohjaamia, ihmisen kokoisia virtuaalisia objekteja reaaliajassa, heijastettuna samalle näyttämölle. Esityksessä akrobaatit sekoituivat virtuaaliseen ympäristöön. Hankkeen rahoittajana toimi Australia Council for the Arts.

Muita mainitsemisen arvoisia kehityksen alkuvaiheen taiteeseen liittyviä tuotantoja on muun muassa Bruce H. Thomasin kehittämä ARQuake⁸ lisätyn todellisuuden ulkoilmapeli vuonna 2002. Tästä voidaan vetää suora kehitysviiva vuoteen 2016, kun Niantic Labs julkaisi Pokémon Go -pelinsä. Viimeistään tuon pelin myötä myös suuret massat saivat ensikosketuksen lisättyyn todellisuuteen. Tämän jälkeen ala on kehittynyt huimin askelin, mutta tois- taiseksi mitään yhtä laajalle levinnyttä uutta sovellusta ei ole tullut markkinoille. Nähtäväksi jää kuinka hyvin Niantic Labs pystyy

⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Sensorama> luettu 23.10.2020

⁵ www.vrs.org.uk/virtual-reality/history.html

⁶ <https://varjo.com/>

⁷ <https://www.sutori.com/item/1994-julie-martin-creates-dancing-in-cyberspace-the-first-augmented-reality>

⁸ Piekarsi, Wayne ja Thomas, Bruce, ARQuage The Outdoor Augmented Reality Gaming System. https://www.researchgate.net/publication/220427063_ARQuage_The_Outdoor_Augmented_Reality_Gaming_System

hyödyntämään käyttäjiltä keräämänsä paikkadatan ja kuvamateriaalin uusien julkaisujen kohdalla. Ainakin heillä on iso etumatka mihin tahansa muuhun sovelluskehittäjään verrattuna.

Käytössä olevat teknologiat ja lisätty todellisuus laajempaa käsitteenä

Vaikka AR on pitkälti teknologinen termi, se pitää kuitenkin sisälleen sanan todellisuus. Lisätty todellisuus. Todellisuus on yksi merkittävä tekijä, joka erottaa AR:n virtuaalitodellisuudesta. Vaikka siinäkin on sana todellisuus, niin etuliite virtuaali merkitsee, että puhutaan jostakin, joka ei ole totta vaan on virtuaalista. Yhteys todellisuuteen on ratkaiseva tekijä. Ilman tuota yhteyttä ei voida puhua lisäystä todellisuudesta. Teknologialla sinänsä ei ole mitään merkitystä, vaan näkisin laajasti mahdollisuudet toteuttaa lisättyä todellisuutta myös taiteessa teknologioista riippumatta.

Kun puhutaan lisäystä todellisuudesta tänä päivänä, ajatellaan sen olevan usein jonkinlaisen läpikatseltavan näytön kautta koettavaa todellista maailmaa. Kuten historia on jo opettanut, se ei ole kuitenkaan pelkästään sitä. Tässä yhteydessä voidaan hyvin puhua käsitteestä *lisätty* laajemmin. Näkisin, että tietynlaiset projection mapping toteutukset voidaan ajatella olevan myös lisättyä todellisuutta. Niissä projisoidaan usein tunnettujen maamerkkirakennusten pintaan videoanimaatiota, joka muokkaa rakennusta tavalla tai toisella. Eli lisää todellisuuden päälle uuden kerroksen. Näkisin lisätyn todellisuuden nimenomaan tänä uutena kerroksena todellisuuden päällä, oli se sitten toteutettu millä tahansa teknologialla. Teknologiaa tärkeämpää on yhteys todellisuuteen, mutta ilman teknologiaa ei olisi lisättyä todellisuutta.

Älypuhelinteknologiat

Teknologioista lisätyn todellisuuden kokemiseen käytetään tällä hetkellä eniten älypuhelinta. Silloin katsomme puhelimen näytöltä reaaliajassa todellista maailmaa, jonka puhelimen kamera meille välittää. Puhelimessa oleva sovellus lisää tähän videokuvaan uuden kerroksen, josta käytämme nimitystä lisätty todellisuus. Kun Apple julkisti kesäkuussa 2017 ARKitiksi nimeämänsä lisätyn

todellisuuden alustan mobiililaitteilleen, tämä antoi myös pienille sovelluskehittäjille mahdollisuuden päästä käsiksi siihen asti kalliiseen ja hankalaan teknologiaan. Nyt Apple tarjosi sen ilmaiseksi kaikkien kehittäjien käyttöön. Loppuvuodesta 2017 Google seurasi perässä ja julkisti oman ARCorensa. Tämä noudattelee hyvin pitkälti Applen järjestelmää. Nyt molemmista työkaluista on tullut jo useampi päivitys ja kehitys on ollut huimaa. Suomessa on hyvin vahva kansainvälinen osaaminen AR-puolella. Arilyn on yksi pisimpään alalla olleista yrityksistä ja se on tehnyt yhteistyötä useiden isojen kansainvälisten brändien ja artistien, kuten Ozzy Osbournen kanssa. Merkille pantavaa on tapa, jolla Arilyn tuli markkinoille vuonna 2013. Se palkkasi muutamia taiteilijoita tekemään kiinnostavia kokeiluja sisältöpuolelle ja kehitti itse ohjelmaa taustalla tukemaan näitä sisältöjä.

Suurin kehitys älypuhelinpuolella AR-teknologiaan on tapahtunut vuoden sisällä. Natiiveista sovelluksista on siirrytty enemmän ja enemmän webAR-sisältöihin. Tämä tarkoittaa sitä, että mille tahansa nettisivulle voidaan luoda AR-sisältöä, joka on katsottavissa älypuhelimien web selaimella. Google kokeili tätä jo muutamia vuosia sitten, kun se liitti omaan uutissyötteeseensä 3D-malleja mukaan havainnollistamaan eri asioita, kuten NASAn avaruussukkulaa tai Berliinin muuria. Uutisesta sai helposti nämä elementit aidossa koossa omaan olohuoneeseen tai pihalleen. Tätä nykyä monet kaupalliset tahot ovat ottaneet webAR:n käyttöön uusien tuotejulkistusten yhteydessä. Apple ehkä näkyvimpänä näistä. Mutta myös monet pienemmät toimijat, kuten pieni Andorralainen maastopyörävalmistaja Forestal, joka julkisti uuden Siryon sähkömaastopyörän AR:ssä⁹. Yhtiön sivuilta voi ladata pyörän aidossa koossa itselleen ja tarkastella sen jokaista yksityiskohtaa niin läheltä kuin haluaa.

Älypuhelimissa suurin pullonkaula lisätyn todellisuuden sujuvaan kokemiseen on ollut kamerateknologia ja sen puutteet. Applen lokakuussa 2020 julkistama iPhone 12 Pro -puhelin pitää sisällään LIDAR-skannerin kolmen tavallisen kameran lisäksi. Tämä teknologia mahdollistaa reaaliaikaisen 3D-mallintamisen puhelimella. Sitä tarvitaan, jos halutaan viedä lisätty todellisuus seuraavalle askelmalle. Tähän asti puhelimet ovat tunnistanee luotettavasti tasaisia

⁹ <https://forestal.com/en/products/siryon>

pintoja kuten lattian tai seinät ja ovat voineet lisätä niihin sisältöä. Jatkossa yleistyvien 3D-maailmaa tunnistavien LIDAR-skannerien myötä puhelin voi tunnistaa reaaliajassa minkä tahansa esineen, rakennuksen tai ihmisen. Tällöin lisättyä todellisuutta voidaan sijoittaa huomattavasti monipuolisemmin ympäristö huomioiden. Toinen merkittävä tekijä ovat uudet 5G-verkot, jolloin lisääntyneen tiedonsiirtokapasiteetin avulla voidaan ladata entistä monimutkaisempia ja näyttävämpiä sisältöjä verkosta nopeasti älypuheliin. Nämä kaksi tärkeää kehitysaskelta avaavat sisällöntuotannon puolelle ja myös taiteelle aivan uudenlaisia mahdollisuuksia.

AR-lasit

Google oli AR-lasien kohdalla aikaansa edellä ja julkisti Google Glass¹⁰ -lasit jo vuonna 2013. Silloin juuri kukaan ei näistä innostunut ja niitä vierastettiin kaikissa käyttäjäryhmissä. Pian lasit vedettiin pois markkinoilta ja kehitystyötä jatkettiin pienemällä mittakaavalla. Muutama vuosi Googlen epäonnistumisen jälkeen Microsoft julkisti kuluttajakäyttöön ensimmäisen sukupolven HoloLens¹¹-lasit. Tällä kertaa vastaanotto olikin jo huomattavasti innostuneempi, johtuen pitkälti teknisen kehityksen tuomien teknisesti parempien lasien. Jo ennen näitä eri valmistajilta oli tullut VR-laseja, joissa todellisuus näkyi videokuvana lasien sisällä olevalla näytöllä. Mutta HoloLens-lasit olivat ensimmäiset oikeat AR-lasit, eli lasit, joissa on läpinäkyvä näyttö ja todellisuus näkyi sellaisena kuin se todellisuudessa on. Laseissa digitaalinen sisältö tuli näkyviin läpinäkyvään näyttöön, jolloin syntyi vahva vaikutelma siitä, että kaksi maailmaa on yhtä. Viime vuosina useilta eri valmistajilta on tullut vastaavia laseja, mutta läpimurtoa varsinaiseksi hittituotteeksi vielä odotellaan. Applen panostus AR-tekniikkaan on ollut jättimäistä ja tältä valmistajalta odotetaan paljon tulevien AR-lasien suhteen. Myös Google on tehnyt isoja yritysostoja ja hankkinut alan osaamista itselleen, joten lähivuosina tullaan näkemään isoja harppauksia kehityksessä tällä saralla.

AR-laseilla tulee olemaan valtava vaikutus siihen, miten me näemme ja koemme ympäristön tulevaisuudessa. Uskon, että niistä

¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Google_Glass luettu 23.10.2020

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_HoloLens luettu 23.10.2020

tulee tämän vuosikymmenen loppupuolella yhtä arkinen käyttöesine kuin älypuhelin on meille nyt. Iso osa asioista mihin käytämme nyt puhelinta, siirtyy laseihin ja voidaan automatisoida. Esimerkkinä, ikkunasta ulos katsoessamme näemme todellisen sään ja samaan aikaan ennusteen tuleville tunneille. Lasit tunnistavat, mitä ihminen katsoo ja pystyy hakemaan siitä lisätietoja puheohjauksella tai täysin automaattisesti. Tässä yhteydessä voi-kin sitten miettiä, miten se tulee vaikuttamaan taiteeseen? Minkälaisia uusia kerroksia tämän teknologian kautta voidaan tuoda myös jo olemassa olevaan taiteeseen, kuten julkisessa tilassa ole- viin veistoksiin tai muraaleihin? Ja ennen kaikkea, minkälais- uutta taidetta se mahdollistaa toteutettavan mikä ei vielä tänä päivänä ole mahdollista?

Projection mapping

Projection mapping¹² -tekniikalle ei löydy varsinaista suoraa suomen- nosta, usein puhutaan videomappauksesta, joka taipuu suuhun vähintään yhtä huonosti. Kyseessä on projektoreiden avulla tehtävä usein 3D-ohjelmilla suunniteltu videosiirto, joka projisoidaan kol- miulotteiselle pinnalle. Kokoluokka voi olla mitä tahansa pöydällä olevasta esineestä pilvenpiirtäjiin. Yhteistä näillä on sisältö, joka suunnitellaan useimmiten tavalla tai toisella projisoitava pinta hu- mioiden. Kaupallisena esimerkkinä vaikka Smart Pixels -yrityksen Nikelle kehittämä NIKEiD Direct Studio -palvelu¹³, jossa telineessä olevaan valkoiseen lenkkariin projisoidaan kaikki saatavilla olevat väri- vaihtoehdot yksinkertaisen käyttöliittymän avulla. Automes- suilla uusien autojen lanseerauksen yhteydessä viime vuosina on käytetty myös paljon projection mappingia. Sillä saadaan näyttä- mään, että auto liikkuu ja pyörät pyörivät ja taustalla maisemat vili- stävät, vaikka auto pysyykin paikallaan yleisön edessä. Auto voidaan myös virtuaalisesti avata ja esittää yleisölle, mitä sen sisältä löytyy.

Taidepuolella erilaiset valotaidefestivaalit ympäri maailmaa eivät olisi mitään ilman massiivisia projection mapping -toteutuksia. Isoimpiin toteutuksiin on käytetty kymmeniä suurtehoprojektoreita

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Projection_mapping luettu 23.10.2020

¹³ Claxton, Dave. 28.1.2018. <https://www.sporttechie.com/nike-customers-customizable-sneakers-augmented-video-mapping>

ja useita tietokoneita sisällön pyörittämiseen. Tämän kokoluokan tuotannot ovat valtavia ja verrattavissa helposti suomalaisten pitkien elokuvien tuotantobudjetteihin. Tästä johtuen ison kokoluokan projisointeja ei juurikaan Suomessa nähdä. LUX-Helsinki antaa vuosittain hieman maistiaisista siitä, mitä maailmalla tehdään aiheen parissa. Lähes joka vuosi isoimpana vetonaulana tässä valotaide festivaalissa on ollut jonkin sortin projection mapping -teos. Vuosien varrella näitä on nähty mm. Kansallismuseon, Tuomiokirkon ja Enson pääkonttorin seinässä pienempiä kohteita unohtamatta. Tälläkin saralla kehitys on ollut viime vuosina huimaa. Projekteissa on siirrytty kalliista ja suuritehoisista lampuista vähän virtaa vieviin laser valolähteisiin ja samalla laitteiden valotehot ovat kasvaneet huimasti. Tällä hetkellä maailman tehokkain laser projektori kykenee 50 000 lumenin valotehoon. Panasonic suunnitteli laitteen vuoden 2020 Tokion Olympialaisiin, jossa niillä oli tarkoitus toteuttaa avajaisnäytöksen valtavat projisoinnit.

Taiteen kannalta merkittävintä on se, että esityslaitteet ovat halventuneet ja laser valolähteen myötä niiden käyttöikä ja käyttökustannukset ovat parantuneet huimasti. Joten videotäiteestä on tullut merkittävä vaihtoehto myös pysyviin prosenttiperiaatteella toteutettaviin julkisiin taidehankkeisiin. Lähivuosina näitä onkin syntynyt esim. Vantaan Koivukylään Vesa-Pekka Rannikon teos Varpusen sanoja¹⁴.

Lisätyn todellisuuden mahdollisuudet taiteessa

Suhteellisen vähälle huomiolle jäänyt Digimuseo.fi¹⁵ -virtuaalimuseohanke on yksi isoimmista viime aikoina toteutetuista kulttuurialan AR-hankkeista Suomessa. Se syntyi keväällä 2020, kun koronavirus sulki kaikki museot ja ala siirtyi vauhdilla verkkoon. Usean toimijan yhteistyönä ja John Nurmisen säätiön rahoittamana syntynyt hanke on webAR-pohjainen palvelu, johon museot pystyivät liittymään ja rakentamaan oman näyttelynsä. Digimuseossa

¹⁴ <https://vantaakanava.fi/varpusen-sanoja>

¹⁵ <https://digimuseo.fi>

liikutaan virtuaalisessa tilassa ja katsellaan oikeassa museossa esillä olevia teoksia. Vaikka teknisesti tämä hanke on toteutettu webAR-teknologiaa hyödyntäen, se on enemmän virtuaalitodellisuutta kuin lisättyä todellisuutta. Mikä entisestään hämärtää näiden kahden teknologian välisiä eroja. Digimuseossa on pidättäytytty sisältöjen osalta kaksiulotteisissa teoksissa eli lähinnä tauluissa, koska se on teknisesti huomattavasti helpompaa. Uskon, että jatkossa monipuolisemmat virtuaaliset museohankkeet yleistyvät ja näyttelyt siirtyvät entistä enemmän monimedialaiseen muotoon ja verkkoon fyysisen paikan lisäksi.

Kansainvälisiä kiinnostavia hankkeita viimeajoilta on mm. Acute Art -yhteisön AR-sovellukset. Acute Art¹⁶ toi ensimmäisenä tahona kaupallisen galleriatoiminnan lisättyyn todellisuuteen. Heidän sovelluksensa kautta voi ostaa niin Olafur Eliassonin, Anish Kapoorin kuin Marina Abramovicinkin teoksia. Sovelluksella niitä voi katsoa ilmaiseksi, mutta jos haluat omistaa virtuaaliveistoksen, sinun tulee maksaa siitä käypä hinta. Acute Art on monessa mielessä askeleen edempänä. Teokset, joita he taiteilijoilta esittävät ovat lähtökohtaisesti suunniteltu lisättyyn todellisuuteen. Ne eivät ole siis vanhoja teoksia, jotka olisi digitoitu ja tuotu nyt uudelle alustalle. Tällä on iso merkitys. Lisätty todellisuus on oma mediansa. Yhtä lailla kuin kuvanveisto ja videotaide eroavat toisistaan, eroaa lisätyn todellisuuden taide näistä molemmista. Toki tämä ei estä esittämästä vanhoja teoksia uudella medialla samalla tavalla kuin maalauksia voidaan esittää valokuvina. Mutta ei se valokuva ole silti se maalaus, vaikka kuinka olisi samankokoinen ja samanlaisissa kehyksissä.

Pelillisuus, vuorovaikutteisuus ja kokemuksellisuus lisättyssä todellisuudessa

Lisätyn todellisuuden taide eroaa monessa mielessä perinteisistä taidemedioista. Se on lähtökohtaisesti digitaalista ja tilallista. Tämä tosiseikka huomioiden matka siihen, että taide muuttuu

¹⁶ <https://acuteart.com>

pelilliseksi tai vuorovaikutteiseksi, on paljon lyhyempi kuin monen muun taidemedian kohdalla. Lisätyn todellisuuden teoksiin voidaan kohtuullisen helposti liittää vuorovaikutteisia elementtejä, jotka lisäävät niiden ainutlaatuisuutta verrattuna fyysisen maailman teoksiin. Tämä ei automaattisesti tarkoita, että se tekisi niistä millään tavalla parempia, päinvastoin se voi tehdä niistä helposti hyvinkin surkeita versioita tietokonepeleistä. Siksi onkin hyvin tärkeä ymmärtää pelien käyttölogiikkaa siirryttäessä taiteen virtuaalimaailmoihin. Fyysiset escape room eli pakohuonepelit ovat toimintalogiikaltaan sellaisia, joista tullaan varmasti ammentamaan lisätyn todellisuuden taiteeseen jatkossa. Teoksissa voidaan hyödyntää useita eri käyttäjiä ja mahdollistaa sitä kautta erilainen yhteisöllinen kokemus verrattuna yksittäisen ihmisen ja teoksen kohtaamiseen. Pelitaide on muutenkin kovassa nosteessa, ja sen rinnalla VR ja AR ovat merkittäviä tekijöitä, kun mietitään, miltä taide näyttää kymmenen vuoden kuluttua.

Uudenlainen julkinen tila ja virtuaalitilan suhde julkiseen tilaan

Pokémon Go sai ihmiset ulos metsästäämään pelin hirviöitä pallojen sisään. Muutaman vuoden ajan monissa puistoissa oli ruuhkaksi asti ihmisiä, kun pelaajat ottivat mittaa virtuaalihakmoista. Tämä jos joku, on hieno osoitus virtuaalitilan ja julkisen tilan yhteydestä lisätyssä todellisuudessa. Peliä ei yksinkertaisesti pysty pelaamaan kotisohvalta, vaan se pakottaa pelaajat menemään ulos julkiseen tilaan. Taidepuolella ei olla nähty vielä mitään näin massiivista ja isoja massoja liikuttelevaa. Eikä välttämättä tulla koskaan näkemäänkään. Mutta se ei tarkoita, etteikö sille olisi tilausta ja käyttäjiä. Koronan synnyttämä uusi maailmantila, jossa pyritään pitämään etäisyydet toisiin ihmisiin ja työskennellään etänä, luo myös tilausta tämänkaltaisille taide-elämyksille. Myös pienemmän yleisön uusille kokeiluille. Korona-aika on toisaalta eristänyt ihmisiä toisistaan fyysisessä maailmassa, mutta samaan aikaan se on synnyttänyt uusia yhteisöjä verkkoon. Lisätyllä todellisuudella on mahdollisuus toimia välittäjänä ihmisten välillä silloin kun fyysinen etäisyys on liian suuri, mutta halutaan kuitenkin toimia yhdessä. Virtuaaliseen museoon AR-teosten äärelle voi

kuka tahansa liittyä, mistä päin maailmaa tahansa ja kommunikoida teosten äärellä kuin oltaisiin samassa tilassa. Toistaiseksi nämä ovat konseptitasolla olevia suunnitelmia, mutta AR-lasien myötä niiden tekninen toteutus helpottuu ja kynnys käyttää tulee olemaan huomattavasti pienempi.

Lisätty todellisuus julkisessa taiteessa

Julkinen taide oli pitkään betonoitu ajatukseltaan ikuisuuden kestäväksi. Viime vuosina on kuitenkin alettu ymmärtämään, että näin ei tarvitse olla, vaan voidaan tehdä myös prosenttihankeena lyhykestoisia teoksia. Tietääkseni ensimmäinen lisättyä todellisuutta hyödyntävä prosenttiperiaatteella rahoitettu kokonaisuus Suomessa valmistui Jyväskylän Kankaalle. Kankaan Taika¹⁷ nimeä kantava mobiilipeli kuljettaa ihmisiä ympäri Kangasta, jossa vihjeiden perusteella etsitään taidesisäلتöjä. Taidesisäلتöt ilmestyvät pelissä näkyviin lisätyn todellisuuden keinoin. Tämä on hyvä esimerkki sekä paikkasidonaisuudesta että väliaikaisesta taiteesta mitä nykypäivänä tehdään. Toinen esimerkki on oma teokseni Helsingin Kalasatamassa. Flamigos¹⁸ on valoteos sillan alla olevissa pilareissa. Tämän lisäksi teoksessa on lisätyn todellisuuden keinoin toteutettu animaatio, jossa aidon näköiset flamingot käyskentelevät sillan alla. Tämäkin teos on väliaikainen, valoteoksen osalta arvioitu käyttöikä on 5 vuotta ja lisätyn todellisuuden teos oli päällä ensimmäisen vuoden. Tällä hetkellä AR-osiosta ollaan tekemässä erillistä pidemmälle vietyä sovellusta, joten sen on tarkoitus jatkaa elämäänsä myöhemmin myös itsenäisenä teoksena.

Digitaalinen taide, kuten lisätty todellisuus nähdään jo teknisen luonteensa vuoksi väliaikaisena. Se sopiikin erityisen hyvin muutuviin kaupunkiympäristöihin, johon ei ole mahdollista tai järkevää vielä sijoittaa pysyvää taidetta. Yhtä lailla se toimii väliaikaisena

¹⁷ Ruokolainen, Vilja. Kuntatekniikka. 2.8.2018. <https://kuntatekniikka.fi/kankaanpalasia/2018/08/02/kankaan-taika-mobiilipeli-tuo-lisatyn-todellisuuden-avulla-taidetta-ympari-jyvaskylan-kangasta/>

¹⁸ www.hamhelsinki.fi/sculpture/flamigos-pasi-rauhala/

pysyvän taiteen osana. Lisätyn todellisuuden avulla voidaan tehdä seiniä koristavista staattisista muraaleista koko rakennuksen haltuunottavia 3D animaatiota tai vuorovaikutteisia pelillisiä teoksia. Arabian katutaidefestivaali¹⁹ on tuottanut Toukolan ja Arabian alueella vuosien aikana useita muraaleja, mutta viimeisen kahden vuoden aikana ei ole enää maalattu uusia, vaan on tehty lisätyn todellisuuden avulla vanhoihin muraaleihin uutta digitaalista taidetta. Tästä on maailmalla paljon hienoja esimerkkejä, kun otetaan lisätty todellisuus mukaan jo muraalin suunnitteluvaiheessa. Saadaan sekä näyttävä pysyvä teos että immerssiivinen kokemuksellinen digitaalitaideteos.

Paikkasidonnaisuus ja toisaalta paikattomuus

Lisätty todellisuus on lähtökohtaisesti paikkasidonnaista jo sen vuoksi, että siinä lisätään jotakin olemassa olevaan paikkaan. Teknologia ottaa paikan huomioon tunnistuen siinä olevat pinnat ja sijoittaa halutun sisällön suhteessa niihin. Tällä ei kuitenkaan ole mitään tekemistä perinteisen sisällöstä kumpuavan paikkasidonnaisen taiteen käsitteen kanssa, vaan se on enemmänkin tekninen. Tekniikka antaa kuitenkin todella hyvät mahdollisuudet toteuttaa paikkasidonnaisia teoksia. Uusimmat sovellukset pystyvät tunnistamaan luotettavasti kolmiulotteisia pintoja ja sijoittamaan sisällön tarkasti niihin. Tällä tavalla voidaan tunnistaa patsaita, rakennuksia, autoja tai lähes mitä tahansa kolmiulotteisia objekteja koosta riippumatta. Lisätyn todellisuuden keinoin voidaan siten toteuttaa projection mapping -tyyppisiä sisältöjä suoraan rakennusten seiniin ilman, että siihen tarvitaan kymmenientuhansien eurojen tekniikkaa ja pimeää iltaa.

Lisätty todellisuus on myös paikatonta siinä mielessä, että sama sisältö voidaan halutessa sijoittaa mihin tahansa. Lisätyn todellisuuden avulla voidaan rakentaa veistospuisto, jonka voi kokea missä tahansa riittävän aukealla paikalla. Yksittäisen teoksen voi sijoittaa myös oman kotinsa seinälle tai kirjahyllyyn, jossa se pysyy

¹⁹ www.arabiankatufestivaali.fi/

Pasi Rauhalan Flamigos teoksessa on vuorokauden aikojen mukaan vaihtuva valoanimaatio sekä erillinen lisätyn todellisuuden osio. Pasi Rauhala, Flamigos, 2019

nähtävillä aina kun sitä katsoo sovelluksen kautta. AR-lasit avaavat tässäkin huomattavasti laajemmat mahdollisuudet, kun halutesaan jokainen perheenjäsen voi sisustaa kodin haluamaansa kuosiin välittämättä muiden mausta. Samalla tavalla voimme jatkossa kerätä AR-taidetta osaksi taidekokoelmaa huomattavasti helpommin kuin tänä päivänä.

Oma historiani lisätyn todellisuuden maailmassa

Olen työskennellyt tiiviisti Arilyn kanssa erilaisten taidesisältöjen tuotannoissa vuodesta 2014. Olen tehnyt useita installaatioita, joissa lisätty todellisuus on osana kokonaisuutta sekä puhtaasti lisättyyn todellisuuteen sijoituvia teoksia ja näiden yhdistelmiä. Mäntän kuvataideviikoille 2019 toteutin Concrete Pixel-nimisen vuorovaikutteisen videoinstallaation ja siihen liittyvän

toisinnon lisättyyn todellisuuteen. Visuaalisesti identtiset teokset keskustelivat verkon välityksellä keskenään. Teoksen idea oli tuhota itsensä sen käyttäjien toimesta. Mitä enemmän teosta katsottiin, sitä nopeammin sen fyysinen yksilö kuvataideviikoilla tuhoutui, tässä tapauksessa video pikselöityi. Jokainen kävijä näyttelyssä jätti siihen jälkensä ja jokainen lisätyssä todellisuudessa teoksen kokenut tuhosi sitä kymmenkertaisella voimalla.

Omien teosteni ohella olen ollut mukana tuottamassa useita muiden taiteilijoiden teoksia Kunstventures Oy:n kautta. Aluksi Koneen Säätiön rahoituksella vuosina 2016–2018 tuotimme 12 eri taiteilijan teoksia. Näistä suuri osa toteutettiin lisätyn todellisuuden keinoin julkiseen tilaan Helsingissä. Yksi suosituimmista tässä sarjassa tuotetuista teoksista on ollut Vappu Rossin Swan. Siinä katsoja sai itselleen Rossin piirtämät joutsenen siivet asetuttuaan Tähtitorinmäelle kuvattavaksi Arilyn-sovelluksella. Koneen Säätiön avustuksen päätyttyä olemme jatkaneet hanketta AVEKin Mediarata-tuella ja tuottaneet 3–4 uutta teosta vuosittain.

Vappu Rossin Swan teoksessa katsoja saa itselleen Vapun piirtämät joutsenen siivet.

Kuva: Pasi Rauhala
Teos: Vappu Rossi, Swan, 2018

Tuorein puhtaasti lisättyyn todellisuuteen liittyvä hanke Kunstventuresissa käynnistyi syksyllä 2020. Korona kriisin myötä aloimme kehittämään nettiselainpohjaista järjestelmää, jolla voisi helposti tuoda taiteen lisätyn todellisuuden keinoin ihmisten luokse. Hankkeen nimi on WebARt ja sen rahoittajana toimii Business Finland.

Kunstventuresin tuotantojen ohella olen tällä hetkellä mukana Helsinki XR Centerin -hubissa, jossa on kymmeniä alan työryhmiä kehittämässä tekniikka ja sisältöjä. Suurin osa työryhmistä työskentelee peliteollisuuden ja laitteiden parissa, mutta meidän Path A -työryhmän ohella pari muutakin ryhmää työskentelee enemmän taidesisältöjen parissa. Ensimmäiset työryhmämme tuotokset on määrä julkistaa vuoden sisällä. Näissä lisätyllä todellisuudella on merkittävä rooli.

Lähteet

- The History of Augmented Reality <https://www.sutori.com/story/the-history-of-augmented-reality--wjdUz4TB2U3t6ucTQjFFdX9g>
- The History of Virtual Reality www.vrs.org.uk/virtual-reality/history.html

Pasi Rauhala on toiminut aktiivisesti kuvataidekentällä erilaisissa rooleissa vuodesta 2005. Hän on ollut mukana perustamassa mm. galleriaa, residensikeskusta ja mediataiteeseen erikoistunutta tuotantoyhtiötä. Taiteilijana Rauhala on tutkimusmatkailija, joka hyödyntää suvereenisti teknologian kehityksen suomia mahdollisuuksia taiteessaan.

Teksti: Rosa Hultman

Katutaiteilijasta julkisen taiteen asiantuntijaksi

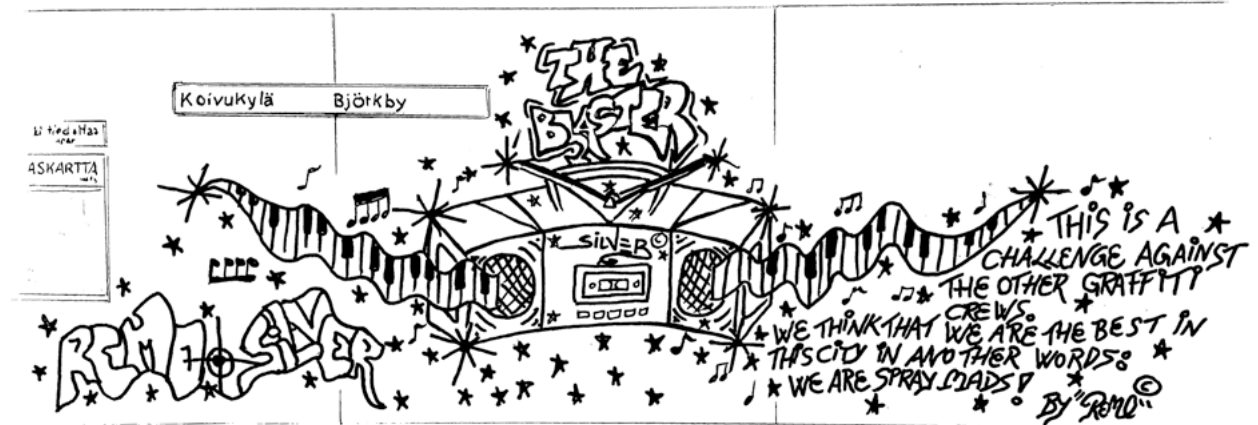
Matkani kulkee lapsuuden lähiöistä kohti viimeisen vuosikymmenen ilmiötä nimeltään katutaide, joka tuli myös Suomeen jäädäkseen. Alakulttuuri vei minut mennessään ja huomasi jo olevani matkalla taas uuteen. Tämä graffitikulttuurista voimansa ammentava taiteenlaji käsitetään tänä päivänä osana julkista taidetta.

Aika ennen katutaidetta

Uteliaisuuteni ja kokeilunhaluni eri kuvataiteen muodoista ovat tuoneet minut sattumien kautta katutaiteen äärelle. Olen aina ollut kiinnostunut kuvataiteesta ja lapsuudessa piirtäminen oli lähes ainoa vahvuuteni. Sen avulla tunsin itseni hyväksytyksi, ja siitä saakka muistan sen kuuluneen osana elämäni. Koulu-aika oli pääasiassa epämiellyttävää kahlaamista, paitsi taideaineet, joista ehdoton suosikkiaineeni oli kuvaamataito. Teini-iässä kuvataide jäi muiden asioiden jalkoihin, mutta löysin takaisin taiteen pariin onneksi uudelleen taas parikymppisenä.

Varhaislapsuuteni 1970–80-luvuilla vietin kahdessa vantaalaisessa lähiössä – Martinlaaksossa ja Koivukylässä, jossa työväenluokan elämä oli hyvin kirjavaa, ja muistot siltä ajalta ovat ristiriitaisia. Hyvinä muistoina lähiölapsuudesta ovat mielikuvitukselliset leikit kavereiden kanssa, joita riitti paljon. Oman pihapiirin lisäksi koko lähiö toimi jännittävänä seikkailukenttänä. Näiden rinnalla alkoholismi, vähävaraisuus ja vanhempien riitely – pelko, epävarmuus ja häpeän tunne, olivat arkipäivää lähiön lapselle.

Vanhempieni erottua tuli elämäni uusi alku muutettuamme pois Vantaalta Helsingin Punavuoreen. Tunsin pitkään, että oli onni päästä pois lähiöstä juuri teini-iän kynnyksellä vuonna 1985, koska heti tämän jälkeen päihteet tulivat vahvasti monen

COPIED BY ruusa 2020

Piirros nimimerkkien Remo ja Silver maalaamasta ghettoblaster-graffitista, joka maalattiin Koivukylän juna-asemalle vuoden 1986 veturimiesten lakon aikana. Jäljennös/piirros kuvasta: Ruusa

lapsuudenystäväni elämään. Se oli aikaa, jolloin lama alkoi näkyä Suomessa ja aiheutti myös nuorisossa oirehdintaa. Samoihin aikoihin nuoriso otti myös graffitit omaksi ilmaisumuodokseen.

Ensimmäisiä muistikuviani graffitikulttuurista ovat junat ja Helsingin raitiovaunut, jotka olivat täynnä *tägejä*¹ sekä Koivukylän juna-asemalle junalakon aikana ilmestynyt legendaarinen *Ghettoblaster-graffiti*². Vaikka graffiteja näkyi paljon junaratojen varsilla eri lähiöissä, ei se ollut vain lähiönuorten harrastus. Moni Suomen tunnetuimmista nykypäivän graffititaiteilijoista on lähtöisin esi-merkiksi Helsingin arvoalueilta.

Kymmenen vuoden nollatoleranssi

Kun graffitikulttuuri rantautui Suomeen 1980-luvun puolivälin aikoihin, graffiteihin suhtauduttiin aluksi melko positiivisesti ja ne koettiin kaupunkitilan kaunistajina. 1990-luvun alussa graffitimaalareilta tilattiin teoksia jopa Helsingin kaupungin toimesta muun muassa Malminkartanon juna-asemalle, Kulosaaren melumuriin

¹ Nimimerkki tai allekirjoitus, usein piirretty tussilla tai maalattu spraymaalilla.

² Nimimerkkien Remo ja Silver maalaama vanhaa kasettisoitinta kuvaava (ghettoblaster) graffiti Koivukylän juna-asemalle vuoden 1986 veturimiesten lakon aikana.

Koivukylä Tolu -graffiti, Krylon, Koivukylän juna-asema, 1991.

Kuva: Timo Leiman

ja Itä-Pasilaan. Tähän tuli kuitenkin muutos vuosikymmenen loppupuolella, kun kaupunkikuvassa näkyi yhä enemmän tägejä taidokkaasti tehtyjen graffitien rinnalla. Alkoi graffitimaalareiden ja vartijoiden kissa ja hiiri -leikki, jonka aikana myös tilaustyöt poistettiin katukuvasta tægien rinnalla.

Helsingissä vuosien 1998–2008 aikana toteutettu graffitien vastainen *Stop töhryille -projekti*³ näyttelee merkittävää osaa Suomen graffitikulttuurin historiassa. Projektin toimesta Suomessa vallitsi kymmenen vuoden *nollatoleranssin*⁴ ajanjakso, jolloin koko alakulttuuri mustamaalattiin rikolliseksi toiminnaksi viranomaisten linjausten toimesta. Julkisen tilan siistiminen tukahdutti graffitikulttuurin kehittymisen Suomessa kymmeneksi vuodeksi. Vallinnut graffitipolitiikka ajoi monet nuoret samalla taloudelliseen ahdinkoon, kun heille langetettiin suhteettoman suuret vahingonkorvaukset laittomista graffitimaalauksista. Tämä synnytti lisää turhautumista ja kapinointia yhteiskuntaa vastaan. Varsinkin graffitimaalareita

³ Brunila, Ranta & Viren (2011), 15.

⁴ Brunila, Ranta & Viren (2011), 39.

jahdanneet *FPS:n vartijat*⁵ nousivat omilla ansiollaan ajan inhokki-ilmentymiksi. Voisin sanoa graffitikulttuurin olevan yksi tämän ajan väärinymmärretyimmistä ilmiöistä. Graffiteissa on kuitenkin perimmiltään kyse taiteen lajista, joka on syntynyt nuorisokulttuurin tarpeesta saada oma äänensä kuuluviin. Ilman luvattomia graffiteja ei olisi myöskään nykyistä laajan yleisön tuntemaa katutaiteita. Laittomat graffitit ja tägit pysyvät varmasti aina jossain määrin osana kaupunkiympäristöä laillisten graffitien ja muiden katutaideostojen rinnalla.

Merkittävä käänne, joka vaikutti katutaiteen nousuun Suomessa tapahtui vuonna 2008, kun Stop töhryille -projekti päätettiin. Muun muassa Helsingin kaupunginvaltuutettuna toimineen *Paavo Arhinmäen* eri aloitteiden vaikutuksesta nollatoleranssista lopulta luovuttiin⁶, ja Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen avustuksella ryhdyttiin ajamaan hanketta luvallisista graffitimaalauksipaikoista.

Ilman kymmenen vuoden nollatoleranssin ajanjaksoa, olisi katutaiteen eri muodot varmasti nousseet aiemmin esille suomalaisessa katukuvassa, ja yhdeksi arvostetuksi taiteen muodoksi jo paljon aiemmin.

Monia tapoja määritellä

Tekstissäni nousee esiin erilaisia käsitteitä, joilla katutaiteesta puhutaan. Määritelmät ovat ihmisillä hieman erilaisia, ja tavat puhua asioista ja käsittää termejä poikkeavat hieman toisistaan.

Katutaide-käsite määritellään usein graffitikulttuurin yhdeksi kattotermiksi. Näin tulkittuna graffiti olisi yksi katutaiteen alainen taidemuoto. Graffiti on usein tekijän oma nimimerkki, eli spraymaalilla maalattu kirjainyhdistelmä, kun taas hahmojen ja muiden esitävien kuvien maalaaminen mielletään ennemmin katutaiteeksi. Silti graffitimaalaukset ovat usein monen taiteilijan yhteisteoksia, joissa eri taiteilijoiden omat teokset yhdistyvät kirjainten välissä olevien hahmojen, taustan tai yhteisen väriteeman avulla. Vielä laajemmassa tulkinnassa katsotaan katutaiteeksi eri maalaus-tekniikoilla toteutettujen maalausten lisäksi myös neulegraffiti,

⁵ Finnish Protection Service Oy vartiontialan yritys. Brunila, Ranta & Viren (2011), 68.

⁶ Brunila, Ranta & Viren (2011), 141.

erilaiset installaatiot tai jopa julkisessa tilassa tapahtuvat performanssit, mutta tässä kirjoituksessani en kuitenkaan viittaa niihin.

Muraali eli seinämaalaukset on samalla tulkinnalla yksi katutaiteen alla oleva taiteenlajinsa. Itse kutsun muraaleiksi suuria, esimerkiksi kerrostalon päätyseiniin taidokkaasti maalattuja suuria seinämaalauksia, kun taas pienemmät seinämaalaukset ovat katutaidetta.

Olen törmännyt usein termeihin, jotka särähtävät korvaani niin sanotusti ”väärin käytettyinä”. Tällä tarkoitan kuitenkin sitä, miten itse määrittelen termit ja esimerkiksi itseni taiteen tekijänä.

Kun aloitin spraymaaleilla maalaamisen, koin etten ollut vielä katutaiteilija, enkä varsinkaan graffitimaalari. Kokemuksen ja taitojen karttuessa aloin kutsumaan itseäni katutaiteilijaksi, kun koin, että minulla on siihen riittävät valmiudet. Tämän määritelmän käyttö tuli eteeni, kun aloin vahvemmin luomaan uraa taiteilijana vuoden 2014 paikkeilla. Toisinaan käytän itsestäni laajempia määritelmiä omaa taidettani tehdessä, kuten: visuaalinen taiteilija, kuvataiteilija tai vaan taiteilija.

Vaikka tekemäni taide on välillä graffitien maalaamista, en koe luontevaksi käyttää itsestäni nimitystä graffitimaalari tai puhekielillä *graffari* tai *peinttari*. Tämän termin käyttämiseen tarvitaan mielestäni vankka kokemus ja taito graffitien maalaamisesta tai jopa kokemusta laittomien graffitien maalaamisesta.

Jäljennös vuoden 1986 Koivukylän juna-asemalle maalatusta ghebboblaster-graffitista.

Taiteilija: Krylon, osa yhteisteosta. Muut taiteilijat: Ruusa, Nilam, Poppamaija ja Wabs, 2018. Kuva: Rosa Hultman

Toinen termi jota harvemmin kuulee käytettävän itsestään taiteilijana on *muralisti*⁷. Suomessa taidokkaiden seinämaalauksen eli muraalien tekeminen on melko lapsen kengissä, joten meillä on vain harvoja taiteilijoita, joita kutsuisin muralisteiksi. Näyttäviä muraaleja tehdään jo suomalaistenkin taiteilijoiden toimesta, mutta jälleen kerran nostaisin esiin pitkän kokemuksen ja riittävän tietotaidon omaamisen, jotta termiä tulisi käyttää.

Tutustuminen graffitikulttuuriin ja katutaiteeseen

Tutustuin graffitikulttuuriin, kun Helsingin ensimmäinen laillinen graffitiseinä avattiin keväällä 2009 Suvilahden⁸. Tapasin tuolloin silloisen kumppanini, jonka elämään graffitikulttuuri vahvasti kuului. Suvilahden lisäksi viereisen Kalasataman alueen rakentaminen oli alkanut, ja alueen lähes kilometrin mittainen työmaa-aita annettiin myös väliaikaiseksi lailliseksi maalauspaikaksi (2010–2016).

Laillisten graffitiseinien merkitys suomalaisen katutaiteen historiassa on suuri. Lailliset seinät mahdollistivat vihdoinkin graffitimaalauksen ja katutaiteen laillisen harrastamisen, samalla taidot paranivat ja kohdattiin muita taiteilijoita – verkostoiduttiin. Graffiti-seinät keräsivät myös paljon uteliaita kaupunkilaisia paikalle ihailemaan taidetta. Graffiteja ja katutaidetta alkoi näkymään myös hyvin paljon lehtien sivuilla ja mainoksissa – siitä oli tullut ajan trendi.

Vietimme suurimman osan vapaa-ajastamme sekä Suvilahden että Kalasataman alueella sijaitsevilla laillisilla graffitiseinillä. Samalla tutustuin yhä enemmän ja enemmän alan suomalaisiin tekijöihin. Olin aluksi mukana lähinnä sivustakatojan roolissa, mutta rohkaistuini lopulta muiden kannustamana kokeilemaan itsekin spraymaaleilla maalaamista. Tämä kokemus oli jotain aivan muuta kuin kuvittajan työssä käyttämäni tussi- tai vesiväritekniikka. Kontrasti oli suuri aiempaan taiteen tekemiseeni – pienestä piper-ryksestä suureen kanvaasiin – siitä se kipinä katutaiteen tekijäksi

⁷ Muralisti (engl. muralist, mural artist), seinämaalauksia eli muraaleja maalaava taiteilija

⁸ Suvilahden graffitiseinä avattiin 16.5.2009. Helsingin kulttuuri- ja kirjastolautakunta myönsi ensimmäisen Helsingin kulttuuriteko-palkintonsa Suvilahden graffitaidalle vuonna 2009. Osoitteessa: <https://yle.fi/uutiset/3-5709002>

lopulta lähti. Aluksi maalasin harvemmin, mutta ajan saatossa oma tyylini kehittyi ja vahvistui.

Verkostoituminen

Graffitikulttuuri on monesti myös hyvin yhteisöllistä. Vaikka maalaisitkin teosta itsekseksi, on ympärillä oleva ryhmä usein tärkeässä roolissa. Yhdessä maalaaminen luo yhteisöllisyyttä, siinä tutustuu toisiin taiteilijoihin ja samalla tulee itse tunnetuksi. Myös ulkomaan matkoihimme sisältyi usein myös tutustuminen paikalliseen graffitikulttuuriin ja taiteilijoihin. Vieraanvaraisuus alakulttuurin sisällä on aina ollut käsittämättömän vahva, myös yli kulttuurirajojen. Matkustitpa vaikka toiselle puolelle maailmaa, tunnet aina itsesi tervetulleeksi. Tästä hyvänä esimerkkinä käy myös interrailmatkailu, joka toi suomalaisia graffitimaalareita maailman kartalle 1990-luvulla. Samoilta matkoilta saatiin vaikutteita ulkomaalaisilta taiteilijoilta ja solmittiin loppuelämän ystävyysuhteita eri puolille maailmaa.

Verkostoituminen, uusien suhteiden luominen ja hyväksytyksi tuleminen taiteilijayhteisön sisällä on aina ollut tärkeää.

Omakohtaisena kokemuksenani voin todeta tullessani kohdeksi erittäin hyvin uutena tekijänä tutustuessani graffitikulttuuriin. Minua on aina kannustettu ja tuettu omassa taiteen tekemisessäni yhteisön sisältä. Verkostoni muihin taiteilijoihin on hyvin merkityksellinen itselleni. Oma taustani katutaiteilijana auttaa ymmärtämään alakulttuurin erityispiirteitä, joka puolestaan tukee tänä päivänä myös toimimistani tuottajana ja oman alan asiantuntijana julkisen taiteen kentällä. Olen osa yhteisöä, enkä vain ulkopuolinen kasvoton tuottaja, joka tekee työtä katutaiteen parissa. Koen, että lähtökohdani taiteilijana ja tuottajana osana Suomen katutaiteen historiaa toimii voimavarana myös erilaisissa tulevaisuuden projekteissa.

Taiteilijasta tuottajaksi

Olin vuonna 2014 kymmenen kuukautta vuorotteluvapaalla ennen kuin jäin pysyvästi pois vakituisesta työstäni viikkolehden graafikkona. Tämän jälkeen arkeni täyttyi yhä enemmän taiteesta, kun sille vapautui vihdoin aikaa. Syksyllä 2015 pidin ensimmäisen yksityisnäyttelyni Make Your Mark Galleryssa Suvilahdessa. Näyttelyn teema käsitteli Helsingin eri kaupunginosia ja itselleni tärkeitä paikkoja rakennusten ja arkkitehtuurin kautta.

Ruusa, Myllypuron historia -muraalin maalaus, 2017.

Kuva: Alexander Popov

Samana vuonna kypsyi idea järjestää tapahtuma vain naistaiteilijoille, joka lopulta toteutettiin Taiteiden yö -tapahtuman yhteydessä elokuussa 2015 Helsingin Vallilassa. Tästä

syntyi *Mimmit peinttaa*⁹, joka on kasvanut sen jälkeen vuosittaisesta katutaide tapahtumasta Suomen vaikuttavimmaksi naisten katutaidekonseptiksi. *Mimmit peinttaa* -katutaidekonsepti mahdollistaa ammattitaiteilijoille, ja heidän opastuksellaan myös harrastelijoille, tilaisuuksia luoda taidetta julkiseen tilaan. *Mimmit peinttaa* rinnalle syntyi myös rapmusiikkikonsepti *Mimmit räppää*¹⁰, joka sai alkunsa *Mimmit peinttaa* iltajuhlasta kesäkuussa 2016. Seuraavan vuoden lopusta alkaen toimintaa jatkettiin kaupunkikulttuuriyhdistys *Mimmit ry:n*¹¹ alla, jonka perustin yhdessä taiteilijakollegoideni kanssa. Näin pystyimme pystyisimme paremmin vahvistamaan naistaiteilijoiden asemaa miesvaltaisten alakulttuurien kentällä.

Kun ensimmäinen *Mimmit peinttaa* -tapahtuma oli suunnitelmassa, ei minulla ollut aiempaa kokemusta tapahtumien

⁹ Naisille suunnattu katutaidekonsepti osoitteessa: <https://www.mimmit.net/>

¹⁰ Naisille suunnattu rapmusiikkikonsepti osoitteessa: <https://www.mimmit.net/>

¹¹ Kaupunkikulttuuriyhdistys *Mimmit ry* osoitteessa: <https://www.mimmit.net/>

tuottamisesta. Kysyin neuvoa tutultani *Jorgos Fanarikselta*, jolla oli vuosien kokemus keikkojen ja tapahtumien järjestämisestä Suomen rap-musiikkigenressä ja joka oli juuri tuolloin tekemässä aluevaltausta myös katutaiteen tuottamisen pariin.

Jo samana vuonna, kesällä 2015, päädyin mukaan *Upeartin*¹² toimintaan Upeartin taiteellisen johtajan Jorgos Fanariksen kutsusta (silloiselta nimeltään *Katutaideyhdistys Päävärit*), kun Graffitin SM-kilpailut järjestettiin ensimmäistä kertaa 25 vuoteen elokuussa 2015. Toimin ensin tuotantotiimin yhtenä tuottajana vuosien 2015 ja 2016 Graffitin SM-kilpailuissa, samoihin aikoihin otin vastaan myös luottamustehtävän Upeart ry:n puheenjohtajana vuoteen 2020 saakka.

Vuosi 2016 näyttäytyi suurena muraalivuotena Suomessa, kun Upeart lanseerasi *Upeart-taidefestivaalin*¹³ (aiemmin nimellä *UPEA-katutaidefestivaali*) syyskuussa 2016. Vuosien 2016–2019 aikana neljä kertaa järjestetty taidefestivaali keskittyi pääasiassa muraaleihin. Samanaikaisesti eri puolille Suomea ulottunut festivaali toi mukanaan ensi kertaa kansainvälisiä arvostettuja muraalitaiteilijoita, jotka maalasivat teoksiaan kaupunkeihin eri puolille maata. Festivaalin tarkoituksena oli tuottaa näyttävää ja korkeatasoista taidetta julkiseen tilaan. Mukana olleet taiteilijat kuratoitiin tuotantotiimin puolesta ja valikoiduissa taiteilija- ja teosvalinnoissa huomioitiin tyyliään erilaisten toteutusten lisäksi vahvasti myös muu kaupunkiympäristö, johon teos sijoitettiin.

Tapahtumaa kritisoitiin hieman siitä, ettei kotimaiset taiteilijat olleet vahvemmin esillä taiteilijavalinnoissa. Tässä kohtaa nousee esille jälleen Suomessa kymmenen vuotta vallinneen nollatoleranssin vaikutus myös katutaiteeseen. Tämän ajanjakson vaikutuksesta ei kotimaisten taiteilijoiden kokemus eikä tietotaito muraalitaiteesta ole ollut kansainvälisten taiteilijoiden tasolla, joilla puolestaan on ollut paremmat edellytykset kotimaissaan taitojensa kartuttamiseen.

Onneksi ajan nyt mennessä eteenpäin ovat kotimaisetkin taiteilijat näyttäneet osaamisensa, ja Suomessa alkaa olla monia kansainvälisen tason omaavia taiteilijoita myös katutaiteen kentällä.

¹² Upeart. Osoitteessa: <https://www.uepart.com/>

¹³ Vuosina 2016–2019 useissa kaupungeissa yhtäaikaisesti järjestetty tapahtuma on tuottanut korkeatasoista julkista taidetta ympäri maata. Osoitteessa: <https://www.uepart.com/uepartfestival2019/>

Työkokemukseni julkisen taiteen saralla on liittynyt vahvasti maalattuihin pintoihin julkisessa tilassa, eli katutaiteeseen. Olen ollut vuodesta 2014 alkaen hankkeissa mukana erilaisissa rooleissa – sekä taiteilijana että tuottajana. Tuotantotiimin ollessa pieni on vastuualueet tuotannoissa olleet vaihtelevat ja kattaneet hyvinkin erilaisia osa-alueita. Jotta tuotanto toimi, tarvittiin joustavuutta työtuntien venyessä ja valmiuksia tarttua tilanteeseen kuin tilanteeseen. Toimin muun muassa yhteyshenkilönä tilaajan ja tuotannon välillä, olin osa kuratointitiimiä ja vastasin yhtenä vuonna henkilönostimien tilaamisesta. Upeartin tuotannoissa vastuu lupasioiden hoidosta päättyi myös minulle, johon lopulta pääasiassa keskityin. Oma fokukseni on usein ollut tekemisessä ja sen kautta oppimisessa. Olen iloinen, että omat intressini katutaiteen parissa johdattivat minut myös katutaiteen tuottajaksi.

Erikoisosaamiseni tuottajana

Muraalihankkeissa lupa-asiat on yksi tärkeimmistä asioista hoitaa, ja toimiva yhteistyö rakennusvalvontavirastojen kanssa on tärkeää. Lupa-asiat käsittää ensiksikin toimenpideluvan hakemisen alueen rakennusvalvontavirastosta. Lupaa varten julkisivun maalaushanke tulee olla jo pitkälle suunniteltu ja hakijana on aina tilaaja, jonka valtuuttamana työn tekee usein lupa-asioista vastaava tuottaja.

Hakuprosessissa on monta vaihetta, ja asiakirjoja, joita hakemukseen tulee työstää. Koska asia liittyy rakennuksiin ja julkiseen tilaan, täytyy hakemuksiin liittää myös muun muassa rakennushankkeen tavoin julkisivupiirros, asemapiirros ja kuvaopetus, jotka on työstetty juuri tätä hanketta varten. Tässä kohtaa minua on tukenut aiempi osaamiseni graafikkona ja kuvankäsittelytaidot. Tärkeänä osana ovat myös hankesuunnitelma ja teosluonnos, joka tulee sisällyttää myös mahdollisiin naapureiden kuulemisiin. Myös taiteilijan aiempi tuotanto ja kokemus on hyvä tuoda esille, joka taas tukee ammattimaista tekemistä ja toteutusta.

Muraalimaalausten lupakäytännöt ovat erilaisia, riippuen kaupungeista ja käytössä olevista sähköisistä järjestelmistä. Varsinkin Upeartin alkuvuosina, kun aiempaa kokemusta muraalimaalauksille myönnettyistä toimenpideluvista ei monissa kaupungeissa ollut, oli hakemamme toimenpideluvat opettelua myös paikallisille rakennusvalvontavirastoille ja heidän virkailijoilleen. Näissä tapauksissa minun kokemukseni ja osaamiseni aiempien hankkeiden kautta eri

kaupungeissa hakemistani toimenpideluvista on ollut arvokasta. Koen ettei virkailijat tee hakemisesta tahallaan haastavaa, vaan kokemuksen puuttuessa se näkyy epävarmuutena tehdä päätöksiä, koska aiempi kokemus ja ennakotapaukset puuttuvat.

Rakennusvalvontavirastojen lupakäsittelijöiden ja eri kaupunkien julkisivulaitakuntien tehtävinä on punnita teoksen soveltuvuutta rakennukseen ja etenkin rakennettuun kaupunkiympäristöön. Vastuu teoksen taiteellisesta sisällöstä on puolestaan taiteilijan lisäksi taiteen kuratoijalla tai kuratointitiimillä.

Toisena lupiin liittyvänä alueena voisi mainita liikennejärjestelyt maalaushankkeen osalta, joista olen vastannut. Jos seinä sijaitsee yleisellä kadulla, eikä yksityisellä piha-alueella, korostuu väliaikaisen liikennejärjestelyiden tarve. Näin otetaan huomioon muut alueella liikkujat ja minimoidaan riskit.

Katutaide on julkista taidetta

Mietin, tulisiko minun pohtia kirjoituksessani väitettä, onko katutaide julkista taidetta. Mutta päädyn toteamaan, että on. Koska katutaidetta esiintyy usein kaupunkitilassa, on se siten julkiseen tilaan tehtävää taidetta. Varsinkin julkiseen tilaan tehty näyttävät murallit ovat herättäneet suuremman yleisön huomion katutaidetta kohtaan viimeisen viiden vuoden aikana. Vielä vajaa kymmenen vuotta sitten tämä taiteenmuoto suomalaisille oli tuttua lähinnä

Amy Solin muraali vuodelta 2019 Espoon Karakalliossa on yksi Karakallio Creative -hankkeen teoksista.

Kuva: Rosa Huittman

kaupallisista mainosmuraaleista. Lapsuudestani 1980-luvulla muistan hyvin muun muassa isot maalatut talon päädyt Helsingin Kaisaniemessä, Kurvissa ja Runeberginkadulla Töölössä.

Tätä ennen murallit olivat lähinnä vain taiteesta kiinnostuneiden ja matkailijoiden tietoisuudessa. Tänä päivänä julkisesta taiteesta puhuttaessa on huomio ollut pääasiassa myönteistä. *Prosentti taiteelle -hankkeen*¹⁴ ja Suomen taiteilijaseuran *vuonna 2016 tekemän tutkimuksen*¹⁵ mukaan 75 % suomalaisista haluaa taidetta elinympäristöönsä. 67 % puolestaan uskoi, että taide nostaa asuinalueen tai kiinteistön arvoa.

Luvallinen katutaide poikkeaa muista julkisen taiteen muodoista siten, ettei se ole pysyvää. Katutaide voi olla hyvinkin lyhytaikaista, ja tämä tulisi huomioida myös, kun mietitään teosten elinkaarta. Murallit saattavat kestää hyväkuntoisina muutamasta vuodesta ehkä kymmeneen vuoteen, riippuen monesta eri tekijästä, joihin ei voida vaikuttaa. Viime aikoina on pohdittu myös, tulisiko muralleille myönnettävien toimenpidelupien olla määräaikaista. Tällöin jäisi pois keskustelu, kuka vastaa teoksen huollosta tai ennallistamisesta, kun maalattu teos ajan myötä rapistuu. Mielestäni pohdintalupien määräaikaaisuudesta on tässä kohtaa paikallaan, katutaiteen luonteen ja teosten elinkaariajattelun huomioiden.

Esimerkkinä yhdestä toimintatavasta on *Karakallio Creative -hanke*¹⁶, joka on tuonut taidetta Espoon Karakallioon vuodesta 2017 alkaen. Alueella on tällä hetkellä seitsemän muraalia ja neljä pienempää installaatiokokonaisuutta. Hankkeen jatkuessa on mainittu vaihtoehto, jossa asukkaat saisivat äänestää jo olemassa olevien seinämaalausten jatkosta ja säilyttämisestä. Tällä mallilla asukkaat pääsisivät vaikuttamaan siihen, säilytetäänkö heille tutuksi ja ehkä tärkeäksi tullut muraali vai maalataanko sen tilalle kenties uusi taideteos.

¹⁴ Prosentti taiteelle -hanke. Pulkkinen, Miisa (2019), 4. Osoittessa: <https://prosenttiperiaate.fi>

¹⁵ Prosenttiperiaatteen edistämishankkeen tilaama kysely (TNS Gallup, 2016). Pulkkinen, Miisa (2019), 70. Osoittessa: <https://prosenttiperiaate.fi/tutkimus2016/>

¹⁶ Upeartin, Espoon tapahtuma- ja kulttuuripalveluiden sekä Karatalon yhteistyössä koordinoiman taidehankkeen tavoitteena on kehittää Espoon Karakalliosta monimuotoinen taidealue. Osoitteessa: <https://www.upeartin.com/karakallio-creative/>

Katutaidetoimijat Suomessa

Katutaiteen kentällä Suomessa on *Upeartin ja Mimmit peinttaan* lisäksi ollut samanaikaisesti muutamia muitakin alalla aktiivisesti vaikuttavia toimijoita ja ryhmittymiä, jotka tuottavat erilaisia julkisen taiteen hankkeita. Jokaisella toimijalla on hieman oma kulmansa ja toiminta-alueensa, mutta lähtökohtaisesti tavoitteet ja päämäärät ovat samat – edistää katutaiteen asemaa ja tuoda katutaidetta vahvemmin osaksi rakennettua kaupunkiympäristöä.

Kotimaisen katutaidekentän ollessa vielä nuori, on nähtävissä ilmiö, jossa henkilöt eri ryhmittymien takana ovat osittain samoja. Itse näen tämän johtuvan toimijoiden intressien hioutumisesta eri kulmiin. Samaten uusien mahdollisuuksien avautuessa, ollaan valmiita viemään aiempien projektien rinnalla myös uusia eteenpäin. Taidehankkeiden ollessa projektiluonteisia, en kuitenkaan näe tässä mitään ristiriitaa.

Ensimmäisenä ryhmittymänä mainittakoon vuonna 2010 perustettu *Multicolored Dreams*¹⁷-katutaidekollektiivi, jonka jäsenenä on ollut pääasiassa graafisia suunnittelijoita ja kuvataiteilijoita. Kaupunkikuvassa kollektiivi näyttäytyi muun muassa Helsingissä työmaa-aitoihin maalatuin teoksin. Kollektiivin toiminnan hiipuessa, osan jäsenistä oli perustamassa myös *Street Art Vantaa*¹⁸-kollektiivia.

Vantaalla vaikuttava urbaanin taiteen kollektiivi *Street Art Vantaa* perustettiin vuonna 2013. Kollektiivi on tuottanut pääasiassa kaupunkilaisia osallistavia yhteisötaidehankkeita eri lähiöissä. Vuosien 2017–2018 aikana toteutettu *Seinähullu Vantaa -hanke*¹⁹ toi myös Vantaalle monia muraaleja toteutettuna kansainvälisten ja kotimaisten taiteilijoiden voimin.

Helsingissä vaikuttava *Helsinki Urban Art*²⁰-kaupunkitaideyhdistys nousi *Upeartin* kanssa samoihin aikoihin aktiiviseksi katutaide toimijaksi vuonna 2016. Helsinki Urban Art sai alkunsa kaupunkiaaktivisti-tuottaja *Jaakko Blombergin* yhdessä *G-Rexin*²¹ kanssa

¹⁷ Multicolored Dreams. Osoitteessa: <http://multicoloureddreams.com/>

¹⁸ Street Art Vantaa. Osoitteessa: <https://streetartvantaa.com/>

¹⁹ Seinähullu Vantaa -hanke.

Osoitteessa: <https://streetartvantaa.com/seinahullu-vantaa>

²⁰ Helsinki Urban Art. Osoitteessa: <http://www.helsinkiurbanart.com/>

²¹ Katutaidekilta G-Rex. Osoitteessa: <https://www.g-rex.fi/>

vetämästä *Lisää katutaidetta Helsinkiin*²² -projektista, joka toteutti Helsinkiin useita katutaide teoksia samana vuonna. Vuodesta 2017 lähtien yhdistyksen toiminta on keskittynyt enemmän Helsingin Itä-Pasilaan katutaidekaupunginosaan.

Street Art Vantaassa toimiva *Jesse Pasanen* ja Helsinki Urban Artin tuottaja *Maikki Rantala* perustivat 2014 visuaalisen viestinnän suunnittelijoiden ammattijärjestö *Grafia ry:n* katutaidekillan *G-Rexin*. *G-Rexin* toiminta tähtää graafisen taiteen ja kuvituksen esiintuomiseen kaupunkitilassa. Kilta kokoaa yhteen visuaalisen viestinnän alan ammattilaisia ja opiskelijoita, kaupunkitaiteesta kiinnostuneita suunnittelijoita ja kuvittajia.

Myös *G-Rexin* pyrkimys on olla nostamassa korkeatasoisen muraalitaiteen profilia Suomessa.

Tässä kohtaa ei saa unohtaa *Helsingin kaupungin katutaide toimistoa*²³, joka on tehnyt raivaustyötä katutaiteen ja graffitikulttuurin eteen 1990-luvulta saakka. Katutaide toimisto on luonut monille alan harrastajille ja kokeneemmillekin taiteilijoille mahdollisuuksia erilaisten tapahtumien ja pienempien projektien toteuttamiseen kaupunkitilassa. Myös Helsingin monet luvalliset maalauspaikat on Katutaide toimiston ansiota. Katutaide toimisto toimi aiemmin *Supafly* nimellä, jota veti vuosien ajan vuoden 2019 loppuun saakka nuorisopalveluiden mediatuottaja *Antti Salminen*. Toiminta jatkuu edelleen *Katutaide Helsinki* nimen alla.

Oma projektini

Yksi tämänhetkisistä projekteistani on vuorovaikutteinen julkinen taideteos, jota aloinideoimaan vuoden 2018 lopulla. Taiteilijana suunnittelen ja määrittelen teoksen estetiikan, ja samalla toimin myös taidehankkeen koordinaattorina. Vastaan teoskokonaisuuden eri osa-alueiden toteutumisesta alan ammattilaisten avustuksella ja heidän osaamistaan hyödyntäen.

Teos on monitaiteellinen paikkasidonnainen julkinen taideteos, joka näyttäytyy erilaisena riippuen vuodenajasta, leikitellen struktuurilla, väreillä, valolla ja varjoilla. Kun valoisaan vuodenaikaan

²² Lisää katutaidetta Helsinkiin. Osoitteessa: <http://www.jaakkoblomberg.fi/portfolio/lisaa-katutaidetta-helsinkiin/>

²³ Helsingin kaupungin katutaide toimisto

Puolalainen taiteilija Sainer maalasi Toinen Linja 10 kerrostalon päätyseinän syyskuussa 2018 Helsingissä. Teos oli osa UPEA18-taidefestivaalia, joka järjestettiin samanaikaisesti eri kaupungeissa ympäri Suomea. Kuva: Rosa Huittman

teos nähdään fyysisen abstraktin teoksen kautta, pimeällä teos puolestaan koetaan valojen ja varjojen kautta. *AR-teknologia*²⁴ luo lisäarvoa fyysisen teoksen rinnalle, tuoden siihen kerrontaa, valoa, ääntä ja kuvaa. Lisätyn todellisuuden avulla kokija pääsee sukeltamaan syvemmin tähän taideteokseen.

Tavoitteenani on saada hankkeen eri osa-alueiden suunnitelmat tarkentumaan vuoden 2020 loppuun mennessä. Työtehtäviin tänä aikana kuuluu muuan muassa budjetointi, yhteistyötohojen kartoitus ja yhteistyömahdollisuuksista sopiminen eri alan asiantuntijoiden kanssa.

Toteutuessaan tämä hanke toimii teossarjan ensimmäisenä teoksena, kuten myös esimerkkinä onnistuneesta taiteen ja teknologian alojen yhteistyöhankkeesta. Tämä paikkasidonnainen taideteos voidaan luoda yhä uudelleen eri puolille maailmaa. Pitkälle

²⁴ AR-teknologia https://fi.wikipedia.org/wiki/Lisätty_todellisuus

tähtävänä suunnitelmanani on taideteoksen konseptointi ja samalla oman ammattitaitoni jatkuva kehittäminen sekä työllistyminen julkisen taiteen tekijänä. Hanke vahvistaa osaamistani sekä taiteilijana että taideasiantuntijana.

Minä julkisen taiteen asiantuntijana

Vuosi 2020 on ollut hyvin poikkeuksellinen ajanjakso maailmassa vallitsevan *Covid-19*²⁵ pandemian johdosta. Pelko ja epävarmuus tulevasta heijastuvat yleiseen ilmapiiriin. Yhteiskunnan osittainen sulkeutuminen ja taloudellinen epävarmuus on vaikuttanut myös omassa työssäni projektien peruuntumisiin tai siirtymiseen toteutettaviksi myöhemmin. Samalla tämä aika on tuonut tilaa ajatustyölle pitkäaikaisempien taidehankkeiden työstämiseen ja uuden suunnitteluun.

Koen työni julkisen taiteen parissa mielenkiintoisena ja vaihtelevana: välillä voin olla tuottamassa ja kokoamassa taidekilpailuun osallistuvan taiteilijan kilpailumateriaaleja, toisinaan vastaan tarjouspyyntöjen laatimisesta taiteilijoille tai vaikka taidehankkeen toteutuksesta taloyhtiölle.

Yksi viimeaikaisista hankkeista on myös osallistava julkinen taideteos, jossa toimin sekä tuottajana että taiteilijana osana työryhmää. Hankkeen lopullinen toteutuminen on tällä hetkellä vielä avoinna.

Olen kiitollinen, että olen saanut olla edistämässä monien taiteilijoiden työllistymistä ja ideoiden viemistä eteenpäin. Vaikka kaikki aloitetut taidehankkeet eivät aina olekaan lopulta toteutuneet, ovat ne olleet merkittävänä osana tuomassa kokemusta tähän päivään.

Itselleni läheisin julkisen taiteen ala, katutaide, on edelleen mielestäni erittäin kiinnostavaa ja mahdollisuuksia täynnä. Teknologian kehittyessä myös katutaiteella on mahdollisuus uudistua ja rikkoa rajoja perinteisen katutaidekäsitteen rinnalla. Viime vuosien aikana on jo ollut nähtävänä suuntaus erilaisiin poikkitaiteellisiin teoksiin, jossa katutaidekaan ei ole enää pelkkää julkisivuun maalattua pintaa. Maalauksen lisäksi nähdään esimerkiksi projisoituja valoelementtejä tai uv-valon avulla havaittavia teoksen osia, jotka eivät näy

²⁵ Koronaviruspandemia 2019–2020, eli COVID-19 pandemia Osoitteessa: https://fi.wikipedia.org/wiki/Koronaviruspandemia_2019–2020

valoisaan aikaan. Lisätty todellisuus on tulevaisuudessa varmasti yhä useammin mukana tuomassa lisäarvoa myös katutaideteoksiin.

Verkostoni katutaiteilijoihin ollessa maailmanlaajuiset, ei työskentelyni rajoitu pelkästään kotimaahan. Vaikka kokemukseni julkisen taiteen parissa on ollut vahvasti eri katutaiteen projekteissa, tavoitteenani on kartuttaa osaamistani ja saada kokemusta laajemmin julkisen taiteen hankkeissa.

Kiinnostukseni laaja-alaisempiin toteutuksiin on vahvistunut. Näen itseni ammattimaisena tekijänä erilaisissa monialaisissa taidehankkeissa. Uskon, että parhaat edellytykset onnistuneisiin hankkeisiin syntyvät ennakkoluulottomalla, avoimella ja intuitiivisella eri taiteenalojen yhteistyöllä. Tulevaisuuden visioni on työskennellä innovatiivisissa projekteissa yhdessä taiteilijoiden ja muiden oman alansa asiantuntijoiden kanssa.

Lähteet

- Brunila, Mikael & Ranta, Kukka & Viren, Eetu 2011. Muutaman töhryn tähden. Helsingin töhrysoita 1998–. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Helin, Mika 2014. Luvallinen graffiti Helsingissä ”Meidän kulttuurista ja meidän juttu, kun pääsee tekee...” Osoitteessa: https://www.hel.fi/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/14_05_16_Tutkimuksia_2_14_Helin.pdf
- Pulkkinen, Miisa 2019. Prosenttiperiaatteen käsikirja. Helsinki: Suomen Taiteilijaseura.

Rosa Hultman (*Ruusa*) on toiminut katutaiteen kentällä viimeisen vuosikymmenen sekä taiteilijan että tuottajan rooleissa. Oman alansa asiantuntijana hänellä on kokemusta moninaisista toteutuksista ja vastuista erityyppisissä julkisen taiteen projekteissa. Kiinnostus myös monitaiteellisiin julkisen taiteen teoksiin näkyy hänen toteutuksissaan jo tänä päivänä.

- Nettisivu: ruusaart.com | <http://ruusaart.com/>
- Instagram: [@ruusa_art](https://www.instagram.com/ruusa_art)

Ääni on tullut jäädäkseen

Ääni julkisessa tilassa

Olen ollut tekemisissä äänen ja musiikin kanssa lapsesta asti. Itse tunnen kokevani maailman oikeastaan täysin äänien kautta. Ääni on intohimoni, mutta myös kiroukseni. Äänitänkin lähestulkoon aina kaiken ympärilläni. Kuulen ääniä niin tarkasti, että se herättää muissa ihmisissä jopa ihmetystä. Nykyään työskentelenkin äänen kanssa päivittäin työssäni niin äänitaiteilijana kuin yrittäjänäkin Kelosound Oy:ssä, joka valmistaa äänituotteita ja äänijärjestelmiä. Olen tutkinut ääntä paljon myös kaikkien opintojeni aikana. Mielestäni ääntä ja sen erilaisia vaikutuksia tutkitaan silti vieläkin aivan liian vähän. Myös yritykseni avulla tutkin äänen vaikutuksia ihmisiin, eritoten terveystieteiden sektorilla, jonka vuoksi äänen tutkimisesta on tullut minulle osa työtäni.

Ääni on pikkuhiljaa noussut esille kuin uutena asiana, vaikka äänen historia on pitkä. Ääni on kuitenkin aina tullut kuvallisen kokemuksen jälkijunassa, vaikka kuvan kanssa äänen vaikutus kokemukseen on vähintään 50 %. Tässä yhteydessä haluan kuitenkin kertoa niistä havainnoista, joita itse olen huomannut taiteilijana. Haluan kertoa myös siitä, kuinka ääni siirtyy yksityisestä tilasta julkiseen tilaan, mitä tässä prosessissa tapahtuu ja kuinka ihmiset reagoivat ääneen julkisessa tilassa. Kerron myös äänen tunnevaikutuksista ja äänen kokemisesta sekä pohdin voimkeko taklata ennakoasenteet äänitaidetta kohtaan. Samalla olen kuitenkin joutunut palaamaan peruskysymykseen siitä, mitä äänitaide oikeasti on nykyään ja mikä on julkisessa tilassa olevaa äänitaidetta tai miten se määritellään. Mietin myös, miten voitaisiin olla takerantumatta äänitaiteen teknologiakeskeisyyteen ja voiko äänitaidetta tehdä kuka tahansa. Ennen kaikkea pohdin, että halutaanko äänitaidetta julkiseen tilaan ja miten voidaan tehdä julkisessa tilassa

toimiva ääniteos sekä onko äänitaide taiteenlaji, jota arvostetaan nimenomaan taiteena. Löytääkseni vastauksia, haastattelin myös äänitaiteilijoita, Simo Alitaloa ja Petri Kuljuntaustaa.

Äänestä taiteeksi

Äänitaide on lisääntymään päin, ja ääniteoksia on alkanut ilmestyä pikkuhiljaa moniin eri paikkoihin, kuin sieniä sateella. Äänellisiä ratkaisuja myös mietitään enemmän kuin aikaisemmin muultakin kannalta kuin vain akustointilevyjen tarpeellisuuden näkökulmasta käsin. Kuitenkin käsitys siitä, mikä on äänitaidetta, on vielä hyvin epäselvää. Ääni on selkeästi ollut aina mukana elokuvateollisuudessa ja musiikkiteollisuus on ollut jo pitkään dominoivin ääniteollisuuden muoto. Äänellistä materiaalia taiteessa on kuitenkin aina vähätelty ja se on ollut monesti ylenkatsottu taiteenmuoto. Äänitaidetta ei vielä osata ajatella yhtä vakiintuneena taiteenmuotona kuin mitä kuvataide on. Wikipediassakin siitä puhutaan kokeellisena

Pysyvä ääniteos "Luontoäidin kutsu – Kirsi Ihalainen"
Suomen luontokeskus Haltiassa Nuuksiossa.

Kuva: Suomen luontokeskus Haltia, 2018

Herkkä ääniteos hukkuu kahvilan ääniin ja pehmeään käytävämattoon. "FFF – Finnish Forest Frequencies – Kirsi Ihalainen" Spiral-galleriassa, Tokiossa. Kuva: Kirsi Ihalainen, 2014

taiteen muotona tai se mielletään väliaikaiseksi taiteeksi¹. Pysyviä äänitaideteoksia onkin hyvin vähän. Itse olen vain yhden pysyvän teoksen onnistunut tekemään.

Äänitaitelija-käsitettä ei oikein vielä myöskään ymmärretä, koska ei tiedetä, mitä äänitaiteilija oikeastaan tekee. Äänisuunnittelija, äänieditoija, äänittäjä, miksaaja ja jopa foley-artisti ovat jo selkeitä äänialan ammattinimikkeitä, joista tiedetään mitä kukakin tekee, mutta äänitaiteilija-termi ei ole vielä vakiintunut. Galleriayhteyksissä äänelliset taideteokset mielletään usein mediateoksiksi, mutta usein vasta taiteilijan itsensä antamasta määräyksestä äänitaideteoksiksi. Julkisessa tilassa asia ei myöskään ole niin yksioikoinen kuin esimerkiksi näköispatsas, sillä julkinen ääniteos voidaankin julkisessa tilassa helposti sekoittaa radioon, musiikkiin, kuulutuksiin, äänimainoksiin tai av-tuotantoon. Julkinen ääniteos kilpaileekin kaikkien näiden, mutta myös akustisen tilan luomien äänireviirien

¹ Wikipedia (2019). Äänitaide. Vierailtu 15.10.2020:
<https://fi.wikipedia.org/wiki/%C3%84%C3%A4nitaide>.

kanssa. Ääni hukkuu nopeasti toisiin ääniin ja äänen pysyvyyttä tilassa on vaikea ylläpitää. Kuva on aina kuva, niin kauan kunnes joku maalaa päälle. Ääni kuitenkin katoaa tilaan ja aikaan nopeasti.

Kuunteleminen on kultaa

Se, että ymmärtääkö kuulija kuuntelevansa äänitaideteosta julkisessa tilassa, voi olla vielä hämärän peitossa. Monesti ihmiset eivät kuule – eivät vaikka huutaisi megafoniin vieressä. Kuuleminen on oikeastaan tahtotila. Kuulemme mitä haluamme ja se mitä emme halua kuulla, jätämme joko huomiotta tai ärsyynnymme kuulemattamme. Kuunteleminen onkin kultaa ja kuuntelemiseen opitaan. Mutta kuka opettaa kuuntelemaan? Miten oppisimme kuulemaan ja kuuntelemaan enemmän sekä kiinnittämään huomiota äänelliseen sisältöön? Kuuntelemmeko oikeasti tarpeeksi vieläkään ja ymmärrämmekö tai tajuaammeko kuulemaamme? On paljon kysymyksiä siitä, miten kuunteleminen ja äänien kuuleminen oikeasti ymmärretään, vaikka sitäkin on tutkittu paljon.

Ääniteoksien tekemisellä ja äänitaiteella on valtavasti mahdollisuuksia opettaa meitä kuulemaan eri tavoin. Äänitaiteen hyödyntäminen julkisessa tilassa varmasti muuttaisi tapaamme kuunnella ja kuulla ympäristöämme, sillä tällä hetkellä julkisessa tilassa ääni on lähestulkoon aina musiikkia tai tilaan on laitettu äänijärjestelmä vain kuulutuksia varten.

Kerran olutosastolla Citymarketissa näin, että kattoon oli ripustettu kaiuttimet. Jäin ihmettelemään niitä, ja kun satuin hetken odottamaan ja syvennyin kuuntelemaan, niin saatoinkin kuulla, kuinka olutpullon korkki avattiin, kuinka olut siirsi, kuinka se kaadettiin lasiin ja sitten joku joi sen. Tosin ääni oli niin hiljaisella, että sitä ei varmasti kukaan kuullut, ellei oikeasti pysähtynyt kuuntelemaan. Minäkään en olisi pysähtynyt, ellen olisi huomannut roikkuvia kaiuttimia. Muutamien kuukausien päästä kaiuttimet oli otettu pois eikä ääniä enää kuullut olutosastolla. Jäin todella miettimään, kuinka kauan moni oikeasti kuuli tuon äänen.

Yksi suurimmista vitsauksista äänen kannalta onkin juuri äänenvoimakkuus. Monesti äänet vaaditaan laittamaan todella hiljaiselle, kun taas jotkut eivät kuule kunnolla ja haluavat ääntä lujemmalle. Toisin sanoen, samassa äänen volume- napissa on kiinni itse äänitaitelija, joka yrittää laittaa ääniä lujemmalle, teoksen tilaaja, joka ei osaa kääntää nappia eikä tiedä mitä tehdä sillä, sekä tiloissa aikaa

viettävä työntekijä, joka on alkanut vihata tuota ääntä ja laittaa äänen niin hiljaiselle etteivät muut kuule sitä, koska ääni ikään kuin yhä soisi hänen omassa päässään. Kuuntelija, joka ei edes tiedä kuulevansa mitään, mutta jos tietäisi, että voisi kuulla jotain, niin haluaisi ehdottomasti laittaa äänen lujemmalle, mutta ei vain pysty, koska hänelle ei anneta oikeutta koskea volume-nappiin. Äänenvoimakkuuden säätelyyn ei juurikaan ole mitään ratkaisua, mikä mielilyttäisi kaikkia. Ajastuksilla ja automatisaatiolla voidaan kuitenkin tehdä erilaisia ratkaisuja, tosin niitäkin varmasti saisi olla koko ajan säätämässä, koska mielipiteitä asiasta satelee kuulijoilta jatkuvasti.

Ennakkosenteet ääntä kohtaan ovatkin suuret, ja mikäli henkilöllä on ollut yksikin huono kokemus äänestä, niin hän kokee automaattisesti, että kaikki äänet ovat pahasta. Monet myös vierastavat ajatusta äänestä. Esimerkiksi saunaan ei saa laittaa ääniä, koska sauna on pyhä tai Tokion metrossa/junassa ei saa olla ääntä, ja siellä puhuminenkin on kielletty kyltein. Vaikka Tokiossa kaikkialla muualla on oikeastaan ääniä, kun jokainen ulkomainostaulu soi ääntä ja musiikkia, sekä äänimainontaa on joka puolella. On monia ennakkokäsityksiä ja jopa kulttuurillisia eroja siinä, minne ääni sopii ja minne se ei sovi sekä minne ääntä halutaan. Mielenkiintoista olisikin nähdä, miten voisimme äänitaiteen avulla muuttaa näitä ennakkokäsityksiä tai sitä, miten voisimme äänellä vaikuttaa tapaamme kuunnella. Varmaa kuitenkin on, että yksikin negatiivinen kokemus nopeuttaa mute-napin painamista. Ääniteoksia on jopa poistettu julkisista tiloista yhden ihmisen negatiivisen kokemuksen perusteella, mikä vain enemmän vahvistaa ennakkosenteitä.

Ääni on aina kokemus

Äänen vaikutuksista on puhuttu pitkään ja siitä on tehty useita tutkimuksia. Ääni vaikuttaa eritoten tunnepohjaisesti. Äänet tunnistetaan muistojen pohjalta eli siitä, miten tai missä tilanteessa ääni on kuultu aikaisemmin, ja näitä kokemuksia heijastetaan muistojen luomiin tunteisiin. Ääni sisältää siis aina muiston ja tunteen, jopa tuoksun². Tämä on biologisestikin todistettu, sillä meillä kaikilla on aivoissa Auditory Cortex -alue². Äänen kuuleminen voi

² Rettner, Rachael. (2010). Brain's Link Between Sounds, Smells and Memory Revealed. Vierailtu 15.10.2020: <https://www.livescience.com/8426-brain-link-sounds-smells-memory-revealed.html>.

myös aiheuttaa tunnereaktion lisäksi fyysisen reaktion kuten hätäkähdyksen, kiihtyvän pulssin, adrenaliinin nousun, hikoilun tai verenpaineen nousun, mikäli kuuntelija kuulee äänen, joka ei häntä miellytä. Pahimmassa tapauksessa kuuntelija stressaantuu kuulemastaan³. Ääntä on tämän vuoksi käytetty myös kidutusmenetelmänä ja käytetään edelleenkin⁴. Päinvastaista reaktiota on myös tutkittu, kuten kuinka ääni hivelee kuulijaansa, eli miten äänipulssit stimuloivat aivoja ja tuottavat mielihyvää, jolloin ääntä käytetään terapeuttisissa hoidoissa. Hyvä esimerkki on myös se, miten mielikuvitus alkaa laukata äänen ansiosta, äänikirjat ovat tästä hyvä esimerkki. Myös luontoäänien on todettu rentouttavan⁵ ja jotkut saavat kihelmöintiä ASMR-äänistä⁶ sekä äänet voivat näkyä ihmisille myös kuvina tai väreinä⁷.

Ääni aiheuttaa tilassa tunnereaktion kuulijalle, mutta se luo myös mielikuvituksen avulla tilan, joka ei välttämättä ole fyysisesti mitenkään oikeasti läsnä tai aito. Äänellisen tilan luominen fyysisen tilaan on myös vaikeaa, sillä siihen vaikuttavat huomattavan paljon tilan teknologian lisäksi akustiikka, jolloin äänien hallinta voi olla tilassa jopa mahdotonta, niin sisä- kuin ulkotilassakin. Tärkeimmät tilaäänen kokemiseen vaikuttavat tekijät ovatkin tilan koko, etäisyys, perspektiivi, suuntaavuus, subjektiivinen ja emotionaalinen tila sekä liike⁷. Koska ääniteoksen äänet eivät koskaan ole tilan ainoat äänet, tilaan luodut äänet sekoittuvat aina tilan omiin ääniin. Äänellä on aina oma reviirinsä ja reviirin monistaminen toiseen äänireviirilliseen tilaan ei onnistu ilman, että nämä reviirit sekoittuisivat. Näin käy varsinkin julkisessa tilassa. Äänireviiri onkin helpommin

³ Ihalainen, Kirsi (2015). Generative sound design: Complexity, realness, and quality and quality including study cases of an interactive 3D environment sound research and a generative sound installation. Vierailtu 15.10.2020: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/18609>.

⁴ Teikari, Erkki (2018). Näkymätön saaste vie yöunet – ja käytetään sitä nykyään kidutuskeinonakin. Vierailtu 20.10.2020: <https://www.aamulehti.fi/a/200781583>.

⁵ Gould van Praag et al. (2017). Mind-wandering and alterations to default mode network connectivity when listening to naturalistic versus artificial sounds. Vierailtu 15.10.2020: <https://www.nature.com/articles/srep45273>.

⁶ ASMR Suomi (2020) Mikä on ASMR? Vierailtu 2.11.2020: <https://asmr.fi/>.

⁷ Sonnenschein, David. (2001). Sound design: the expressive power of music, voice, and sound effects in cinema. Studio City, CA, Michael Wiese Productions.

KUUNTELE TÄSTÄ!

Luontoääni rentouttaa kuulijaansa ja äänen voi myös tuntea resonointina kehossa halattavien ja soivien KELOSOUND®-puiden avulla. Kuva: Markku Penttinen, 2020

hallittavissa yksityisessä tai suljetussa tilassa, kuten galleriassa tai kuulokkeilla kuultavassa materiaalissa, jolloin kokemuskin on hyvin erilainen, mahdollisesti jopa yksityisempi/intensiivisempi. Julkisessa tilassa ääniteos onkin siis aina akustinen kokemus⁸.

Meillä jokaisella on myös oma äänellinen reviirimme, eli se alue, jonka kuulemme tai haluamme kuulla ympärillämme. Äänireviirimme ääri-rajat pystymme itse muuttamaan halutessamme, mutta mikäli joku tunkeutuu äänireviirillemme möykkäämään, koemme sen nopeasti epämiellyttävänä. Omia korvia kun ei pysty sulkemaan halutessaan kokonaan. Ääniteos julkisessa tilassa voi myös muuttua tilanteeksi, jossa äänireviirien törmäys käy sietämättömäksi,

⁸ Chagas, Paulo C. (2006). Virtuality and Metadesign: Sound Art in the Age of Connectivity. Music, Meaning, and Media. Acta Semiotica Fennica XXV. Approaches to Musical Semiotics 11. Toim.: Erkki Pekkilä et al. Helsinki: International Semiotics Institute, s. 137–153.

varsinkin jos äänellinen teos sijaitsee paikassa, jossa pitäisi työskennellä joka päivä vaikkapa useita tunteja päivässä tai ääniteoksen läpi on mentävä joka päivä. Äänireviirille tunkeutunut epämiellyttävä ääni koetaan aina ärsyttävänä, olipa ääni mikä tahansa. Pelkkä hetkellinen meteli ei välttämättä yksistään ärsytä, myös äänen toistuvuus koetaan usein ärsyttävänä. Äänen toistuessa usein, sen alkaa muistaa ja tunne siitä, että ”olen kuullut jo tämän” käy ylitsepääsemättömäksi. Ärsyttävyys taas nopeasti liitetään kokemukseen siitä, että onko äänellinen teos kuulijan mielestä hyvä vai huono. On myös tutkittu sitä, että korkeammat äänitaajuudet ärsyttävät enemmän kuin matalat⁹.

Miellyttävä ääni on usein hetkellinen ja se yhdistetään johonkin tiettyyn hetkeen tai positiiviseen kokemukseen. Se voi olla myös johonkin tilaan tai tapahtumaan yhdistetty ääni, jota ei ole tarkoitus kuunnella ikuisuuksia. Onnistuneen ääniteoksen voisikin määritellä siten, että mitä kauemmin kuulijan saa viettämään aikaa ääniteoksen parissa tai siinä tilassa missä ääniteos on, sen onnistuneempi teos on. Äänen kuuleminen onkin sidottu aikaan, sillä äänien tunnistamiseksi muiston ja äänen yhdistämiseen menee aikaa. Yleensä ääni, jota ei ole kuultu koskaan aikaisemmin, herättää harvemmin minkäänlaisia tuntemuksia kuulijassa. On taitelijasta kiinni, pyrkiikö hän teoksensa äänien olevan epämiellyttäviä, miellyttäviä, vai sellaisia, joita kuulija ei mahdollisesti tunnista ollenkaan. Mikäli ääneen ei liity muistoa, on vaarana, ettei kuulija myöskään ymmärrä tai hahmota kuulemaansa ääntä sekä asennoituu kokemukseen välinpitämättömästi.

Äänen suhde hiljaisuuteen on myös otettava huomioon. Täydellinen hiljaisuus ei ole myöskään luonnollista ja osa ihmisistä kokee hiljaisuuden ahdistavana. Toisille hiljaisuus voi tarkoittaa myös jotain äänimaisemaa, kuten luonnon äänimaisemaa tai ilmastointikoneen hurinaa. Ääniteoksessa kannattaa hyödyntää aina myös hiljaisuutta, ehkä tehokeinona tai sitten vain siksi, että sillä tuodaan teokseen siirtymiä, rytmiä, mielenkiintoa tai hengähdystaukoja äänellisen materiaalin sekaan. Myös ääniteoksessa pitää olla jonkinlainen tasapaino – kukaan ei jaksaa kuunnella teosta,

⁹ Turun Sanomat (2017). Tutkimus: Soinnilliset äänet ärsyttävimpä korkeilla taajuuksilla. Vierailtu 20.10.2020: <https://www.ts.fi/uutiset/paikalliset/3645255/Tutkimus+Soinnilliset+aanet+arsyttavimpia+korkeilla+taajuuksilla>.

Kalasadaman terveysaseman hiljainen käytävä muuttuu miellyttävämmäksi KELOSOUND®-puista luontoääniä kuunneltaessa ja odoteltaessa aikaa lääkärille.

Kuva: Jarkko Kauranen, 2020

jossa kaikki äänet pauhaavat täysillä ja tauotta tunnista toiseen, sehän alkaa jo muistutamaan terroristien kuulusteluissa käytettävää kidutusta⁴.

Hyvä ääniteos?

Miten siis oikeasti saadaan aikaan julkisessa tilassa toimiva ääniteos? Haastattelin asiasta kahta äänitaiteilijaa. Keskusteluissani äänitaiteilijoiden Petri Kuljuntaustan ja Simo Alitalon kanssa nousivat esiin seuraavat asiat.

Kun ääniteosta lähdetään tekemään julkiseen tilaan, on otettava huomioon jo edellä mainitut äänen aiheuttamat tunnetilat, äänen luoma kokemus sekä akustiikka, mutta tärkeään osaan nousee myös teknologia. Äänitaiteilijan pitää olla teknisesti tarpeeksi taitava luodakseen äänien lisäksi myös teknologian, joka tuottaa tilaan äänen. Monesti ääniteoksen tilaaja kavahtaakin, mikäli hän ei luota äänitaiteilijan taitoihin asentaa ääniteknologiaa, joka kestäisi aikaa ja pitkäaikaista käyttöä. Sen vuoksi tilaaja kokeekin ottavansa suuren riskin, mikäli äänitaiteilija ei pysty huoltamaan tai

ylläpitämään tiloissa olevaa laitteistoa, varsinkin jos laitteisto on tarkoitus integroida pysyvästi osaksi rakennusta tai julkista tilaa.

Petri Kuljuntausta nostaakin esiin, että usein on ongelmallista, jos odotukset eri osapuolilla ovat täysin erilaiset. Tilaa haluaa, että teos toimii, koska siitä on maksettu ja se on vavalla installoitu, siksi pettymys on suuri, mikäli teos ei toimikaan. Tärkeää onkin kommunikointi taiteilijan ja tilaajan välillä, jossa sovitaan teoksen elinaikaennuste, olipa se sitten kymmenen tai kaksikymmentä vuotta. Kun tämä sovitaan etukäteen, niin teos palvelee tuon ajan sitä maksettua palkkiota vastaan. Ikuista ääniteosta taiteilija ei silti voi koskaan luvata ja kannattaakin myös pohtia, että jos teoksen ohjelmistoa ei enää päivitetä, niin lakkaako teos olemasta.

Simo Alitalo on samoilla linjoilla ja toteaa, että ”taiteilijan kannattaa ajatella, että teokset ovat määräaikaaisia, koska

laitteistokanta vaihtuu usein. Ei tilaajat ymmärrä sitä, että se on tavallaan huvipuistostandardi ja sitten, kun löydät laitteita, joilla toimivuusaste on kuin huvipuistossa, niin niitä laitteita tehdään vähän ja hinta on tietysti sen mukainen.”

Tilaajan tai tavallisen kansalaisen voi olla vaikeaa erottaa tilassa kuultavasta äänimaisemasta, että onko se äänitaiteilijan, av-yrityksen vai amatöörin tekemä. Kuka tahansa ei osaa ääntä tehdä ja äänen ammattilaisena kuulen sen lopputuloksessa, mutta kuulvatko muut? Antaako kukaan palautetta? Vai onko sillä nyt väliä? Kunhan on jotain ääntä? Elokuvien äänimaisemia ei kuka tahansa pääse tekemään ilman ammattitaitoa ja koulutuksia, mutta entäpä julkisen tilan äänen?

Kuljuntaustan mukaan aikaisemmin ei ollut koulutusta ja itseoppineisuutta oli paljon. Tänä päivänä kuviot ovat hänen mielestään kuitenkin toisenlaiset. Taiteilijat ovat hyvinkin koulutettuja. Historiallisia ääniteoksia löytyy Kuljuntaustan mukaan tekijöiltä, joilla ei ole taiteellista koulutusta. Silti samaan hengenvetoon hän toteaa, että ”taiteilija ei välttämättä ole insinööri tai tekniikan tuntija, jolloin tulee ongelmia. Teokset eivät ole kestäviä. Materiaalien tuntemus voi olla heikko, idea on hyvä, mutta toteutus heikko.” Alitalon mukaan ääniä ei kuitenkaan pysty tekemään kuka tahansa. Täytyy olla tuntemusta ja koulutusta, usein koulutus ääneen ja sen käsittelyyn. Opetteluun menee useita vuosia ja jopa vuosikymmeniä. Alitalo toteaa, että jos pyytää ihan ketä tahansa tekemään ääniä, niin sitten voi myös odottaa lopputuleman olevan ihan mitä tahansa.

Tällaisessa tilanteessa tilaaja usein päätyy ottamaan av- tai jonkun muun yrityksen hoitamaan äänentoiston ja jopa itse äänellisen teoksen äänitaiteilijan teoksen sijaan. Monesti äänet sitten tekee joku valon tai videon parissa työskentelevä henkilö av-yrityksessä, jolla ei välttämättä ole minkäänlaista näkemystä tai taitoa äänitaiteen tekemisestä ja jotain ääniä vain ladataan ilmaiseksi jostain netin syövereistä. Pohdin, voisivatko av-yritykset tehdäkin enemmän yhteistyötä taiteilijoiden kanssa, vaikkapa toimien taiteilijan alihankkijana. Jos ajattelemme tämän hetken maailmankuuluja taiteilijoita, on heillä suuret tiimit, jotka työstävät teoksia taiteilijalle. Se, että taiteilija tekisi kaiken itse on vain suuri myytti.

Onhan se kuitenkin todella noloa, mikäli ääniteos ei toimi. Ihmiset kiertelevät ja ihmettelevät uutisissa näkemänsä hehkutetun ääniteoksen tai av-yrityksenkin toteuttaman teoksen luona ja sitten

se ei soikaan. Työt tehdäänkin helpon rahan perässä ja lyhyellä tähtämellä. Siitä miksi se ei nyt soi saa sitten kuunnella pitkiä selityksiä henkilökunnalta tai joltain muulta henkilöltä, jonka tiloissa teoksen pitäisi soida, koska kyllähän se eilen soi. Teos saatetaan nopeasti korvata tai sitten asia painetaan vain unholaan eikä halutakaan enää mitään äänen liittyvää tilalle, tai vielä yksinkertaisemmin: ei välitetä yhtään eikä asialle tehdä mitään. Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että tällainen toiminta voi nopeasti tuoda huonoa mainetta ääniteoksille ja äänelle julkisessa tilassa. Kuljuntausta vielä mainitsi, että ”kunhan nyt sinne päin eihän vastaanottaja ymmärrä, eli hällä väliä -asenne, se tuntuu vieraalta taiteilijapuolella.”

Äänitaide tilassa

Miten ääni koetaan? Mitä ihmiset sitten ovat mieltä äänestä julkisessa tilassa? Suurin osa kokee teokset positiivisina. Pohdimme myös, miten julkinen tila koetaan täysin eri lailla kuin yksityinen tila.

Alitalo huomaa kuuntelijoista heti, miten he kokevat teoksen. ”On hyviä kokemuksia: ihmiset pysähtyy kuuntelemaan ja välittömästi rupeavat ymmärtämään. Vaikein momentti on, että saa ihmiset suostumaan lainaamaan korviaan hetkiseksi, se on hyvin välitön”, hän sanoo ja jatkaa. ”Galleriatilaan mennään tietyllä ajatuksella, mutta jos se on sellanen tilanne, jota ei osata odottaa, niin on hyvä, että siinä on jokin visuaalinen elementti mukana. Se helpottaa mielikuvien kohdistamista, koska visuaalinen elementti fokusoi sitä asiaa. Ihmisten on vaikea hahmottaa, jos ääni tulee vain kaiuttimista seinillä.”

Kuljuntausta kuitenkin on sitä mieltä, että kokemus on aina henkilökohtainen. Hän sanoo: ”Taiteen tiloihin mennään ja silloin se on selvä juttu, kun siellä nähdään jotain tavallista poikkeavaa. Mutta kun kuljet kaupungilla, niin se voi olla paljon hankalampaa. On taiteilijoita, jotka ei halua nostaa teosta esiin, ei halunneet plakaattia, vaan se ääni on tilassa ja ne huomaa jotka huomaa.”

Yksi on varmaa, ja se on linnunlaulu julkisissa vessoissa. Sitä on kuultu jo 80-luvulta asti ja sitä tulee aina olemaan, siihen voidaan luottaa, ja kun sitä on ollut jo niin kauan, että täytyyhän sen nyt toimia kuin ”junan vessa”, vaikka junan vessassa linnunlaulua ei olekaan, ainakaan vielä. Riittääkö silti linnunlaulu julkisissa vessoissa äänitaiteeksi? Millaista äänitaiteen julkisessa tilassa pitäisi oikeasti olla?

Kelopuut ja valokuvat soivat Oulangan Luontokeskuksen käytävällä, ääneen on liitetty vahvasti visuaaliset elementit. "Soft Movements and Untamed Sounds – Kirsi Ihalainen ja Olli Lamminsalo, 2017". Kuva: Kirsi Ihalainen, 2017

Alitalon mukaan sisällöllisesti yksi laulava lintu ei oikein riitä, pitäisi olla myös muuta sisältöä sekä dramaturgiaa. Usein ääniteokset jäävät sisällöltään laihoiksi. Kuljuntaustalla on samanlainen näkemys: "Ei valmista teosta viedä vain tilaan. Lyhyt ääni, joka soi lujaa ja looppaa lyhyttä patkää päättymättömiin, niin on kamalaa, että ihmiset joutuvat kuuntelemaan sitä koko ajan." Hän samalla korostaa kuinka teoksiin pitäisi saada lisää uutta näkökulmaa: "Kuitenkin äänitaidetta on tehty pitkään, niin tekijät voisivat miettiä, että mitä seuraavaksi, mitä voisi tehdä enemmän ja miten integroida teosta enemmän tilaan.

Mikä on suhde ympäristöön, kommunikoiko se lainkaan ympäristön kanssa ja miten lähestyä teosta uudesta lähtökohdasta käsin."

Yritetäänkö äänitaiteella ja taiteella ylipäätään tilassa pelkääntään miellyttää tilaajaa tai tilan käyttäjiä? Pääseekö äänitaiteilija vapaasti määrittelemään minkälaista ääntä ja sitä, miten sen on tarkoitus vaikuttaa julkisessa tilassa? Onko äänitaiteen tarkoitus ylipäätään aina olla vain miellyttävää? Ehkä tämä olisikin se, mikä erottaa äänitaiteen kaupallisesta av-äänestä tilassa. Vai olisiko sitenkin niin, että äänitaiteilija toimii edelläkävijänä, koska taiteilija uskaltaa tehdä erilaista ääntä? Tällöin av-yritykset alkavat kopioida äänitaiteilijan tekemisiä, koska se todetaan aikaa myöten hyväksi ja myyväksi jutuksi.

Kuljuntausta yleensä voi päättää itse, mutta toisinaan tilaaja haluaa tietää, mitä ääni voisi olla. Varsinkin, mikäli on kyse tietystä tapahtumasta tai jotta teos sopii teemaan, joka on rajattu etukäteen. Hän myös sanoo, että "jotta törmäyksiltä vältytään, niin keskustelen avoimesti mitä on tulossa sekä millaisia ääniä ja mitä soi. Ääni on niin erilainen kuvailla, koska sitä on verbaalisesti vaikea kuvailla. Kaikki keinot otan käyttöön, että saan selvitettyä tilaajalle mitä on tulossa ja voin tehdä demoja miten se äänimaailma soi."

Tilaaja siis nousee isoon rooliin päätettäessä siitä, minkälaista ääntä julkiseen tilaan laitetaan. Taiteilijan tehtäväksi jää todistella, että ääni sopii tilaan ja ettei se ärsytä kuulijoita. Yleistä hämmennystä tai hätää aiheuttavat äänet torpataan jo heti alkuunsa ja tilaajan hyväksyntä äänille tarvitaan, jotta teos toteutuu. Tästä nouseekin kysymys, että onko se silloin puhtaasti taidetta, kun äänitaiteelle annetaan niin tarkat raamit siitä mitä sen pitää noudattaa julkisessa tilassa? Molemmat haastatellut äänitaiteilijat huomasivat jossain kohtaa uraansa, että äänitaiteen tekemisellä julkiseen tilaan on ihan oma vaikeuskertoimensa.

Simo Alitalo nostaa esille myös toisen tärkeän seikan: "Tuntuu, että julkinen tila vähenee ja jos se on kaupungin instanssin hallinnassa, niin osapuolia, joilta suostumus saadaan on monia. Saatetaan myös sanoa, että saat tehdä kunhan tuot omat laitteesi ja me ei valvota niitä mitenkään." Alitalo kertoo myös tarinan siitä, kuinka Saksan Kölnin äänitaiteen festivaaleille päästyään huomasi rakennuksien seinillä pelkääntään roikkuivat kaiutinjohdot, koska kaiuttimet olivat varastettu. Valvontaa laitteistoille ei siis ollut järjestetty.

Äänitaiteilija maksaa

Monesti unohdetaan puhua rahasta, sillä äänitaiteilijan oletetaan maksavan kaikki pelit ja vehkeet. Kuten sanontakin menee: ”Artisti maksaa”. Paljon on struktuureja vielä murrettavana, kuten sekin, että äänilaitteet ovat yhtä tärkeitä äänitaiteilijalle kuin pensselit ja maalit kuvataiteilijalle, esimerkiksi apurahojen myöntäjät eivät tätä vain aina ymmärrä. Laitteisiin ei siis mielellään myönnetä rahaa, mutta myöskään äänen tekemiseen vaadittavaa aikaa ja vaivaa ei ymmärretä.

Kuljuntaustalle oli tarjottu teostyön tekemistä, joka oli mitattava ja laaja sekä mahdollisimman pysyvä teos. Teoksesta ei muutamaa satasta enempää haluttu maksaa, koska tilaaja oli katsonut jotain epärelevanttia AV-arkin hinnastoa netistä, jonka mukaan hän halusi maksaa. Kuljuntausta mainitseekin, että ”taiteilijakunta pitäisi kouluttaa tähän, miten lähtee tekemään tätä, jotta tilaaja tajuaa, että tämä on suunnitelmallista toimintaa, tuntiarviot, kulut, budjetit ja kaikki.” Alitalokin mainitsee, että ”iso riski on ettei saa mitään liksaa työstä” ja kertoo tarinan teoskilpailun voitosta, jossa ehdotuksesta maksettu palkkio vielä haluttiin vähentää lopullisen teoksen palkkiosta. Odotettiin myös, että taiteilija tekee teoksen hyvin halvalla, mutta silti auttaa yritysmaailman sponsoria edistämään kaupallista toimintaansa. Teos jäi tekemättä, kun sponsoriyritystä ei enää jaksanutkaan kiinnostaa asia sen venyessä sekä taloudellisista syistä.

Tilaajilla ei välttämättä ole siis minkäänlaista käsitystä siitä, miten kauan äänen työstäminen vie aikaa, minkälaista laitteistoa vaaditaan, miten se asennetaan ja installoidaan sekä mitä se kaikki maksaa. Mietittäväksi jää myös, että miten laitteistoa huolletaan, päivitetään tai mahdollisesti ajan myötä jopa parannellaan. Monesti tilaaja myös yrittää mennä siitä mistä aita on matalin eli halvinta keinoa käyttäen. Mitä enemmän oiotaan, sen lyhytikäisempi teos tulee olemaan. Hyväkuntoisen teknologian eliniän ennuste on yleisesti noin kymmenen vuotta. Vastaavaa voidaan verrata siihen, kauanko tietokoneesi tai kännykkäsi toimii. Tätä artikkelia kirjoittaessani tablettini ja vanha puhelimeni lakkasivat toimimasta, olihan niillä jo ikää yli seitsemän vuotta.

Monesti musiikin tekijöitä rohkaistaan yrittäjiksi, mutta äänitaiteilija ei saisi olla yrittäjä, koska silloin taiteesta tulee pian kaupallista ja kaupallisuus on pahasta monien mielestä. Osa taiteilijoista

KATSELE TÄSTÄ!

Soivat puut saivat ympärillä olevat puulattiat ja rakenteet resonimaan. Annantalon taidekoulun käytävillä teos toimi osana lasten opetusta. ”FFF – Finnish Forest Frequencies – Kirsi Ihalainen”. Kuva: Kirsi Ihalainen, 2015

piilottaakin nimensä yrityspuolella, mutta taiteen he tekevät omalla nimellään. Äänitaiteilijoilla ei myöskään ole managereita, ohjelματοimistoja tai tuottajia kuten muusikoilla. Kuljuntaustan mielestä sellaisia pitäisi olla ja perustaa.

Arvostettu äänitaiteilija

Kerran eräs mies tuli luokseni ja aloitti lauseensa sanoilla ”arvostettu äänitaiteilija”. Onko äänitaiteen arvostus silti huipussaan? Pohdin usein, onko äänitaide taiteenlajina todella arvostettu, jos ihmiset eivät vielä oikein ymmärrä edes mitä äänitaide on.

Kuljuntaustan mielestä Suomessa mennään koko ajan parempaan suuntaan ja äänitaide on alkanut vakiinnuttaa asemaansa,

vaikka onkin taidehierarkkisesti ongelmallinen. Kerran joku muusikko oli tullut sanomaan hänelle, että eikö äänitaide ole vähän kuin huonoa musiikkia eli kun ei osata tehdä hyvää musiikkia, niin tehdään äänitaidetta. Simo kiteyttääkin asian näin: ”Monet tekevät sen erheen, että se olisi jonkinäköistä musiikkia, minun mielestä sillä ei ole mitään tekemistäkään, se on vain siinä rinnalla”. Tietoisuus on kuitenkin kasvanut ja kuuntelijakunta alkaa myös tunnistamaan, mikäli ääniteoksia kopioidaan. Itse sain tietooni teokseni kopioinnista näyttelyssäni minulle tuntemattomilta kävijöiltä.

Suomessa on kuitenkin ääniteoksia vielä vähän ja Petri Kuljuntausta korostaakin, että valtion pitäisi keskustella äänitaiteilijoiden kanssa enemmän, sillä tilaajat pääasiassa vain pelkäävät, että teknologia hajoaa heti. Hyvällä suunnittelulla teokset kuitenkin saadaan varmasti toimimaan.

Toisaalta ”kuuntelemisen kulttuuri on mennyt alaspäin”, Alitalon mukaan, kun huonompikin ääni tuntuu kelpaavan ja äänitetään vaikkapa kännykällä. ”Hyvällä äänenlaadulla ja miksausella oli aiemmin jonkinlainen itseisarvo”, Alitalo sanoo. Senpä vuoksi olisi tärkeää, että kaikkeen ääneen kiinnitettäisiin enemmän huomiota. Mietittäisiin tarkkaan, mitä ääntä tilaan otetaan ja mikä äänen funktio on sekä onko se puhtaasti äänitaidetta vai jotain muuta. Näin äänitaiteen arvostus nousee ja äänitaide kehittyy. Monesti se vain koituu äänitaiteen kohtaloksi, että kun sitä ei ymmärretä, niin sitä ei tilata.

Ääni ei lopu

On vaikea sanoa, miten äänitaide julkisessa tilassa tästä kehittyi ja mikä sen kohtalo jatkossa on. Tutkimuksia äänestä ja sen kokemisesta tilassa on kuitenkin tehty vielä vähän ja lisää käyttäjätutkimusta tarvitaan. Julkisen tilan äänen parissa työskenteleviä osaavia tekijöitä on myös vielä vähän, jotta saataisiin laadukasta variaatiota tiloissa kuultaviin ääniin. Haittapuolena on myös se, että koulutusta julkisen tilan äänen tekemiseen ei oikeastaan ole. Tärkeää olisi tunnustaa nämä tähän artikkeliin kootut äänitaiteilijoiden kokemukset julkisen äänitaiteen tekemisestä ja ymmärtää, että he tietävät mitä tekevät. Pelko äänitaidetta kohtaan on voitettava ja ymmärrettävä, että äänitaidetta tehdään teknologian parissa. Jos ei budjetti kestä, niin se on suoraan verrannollinen kuluihin eli jos haluaa laadukasta ja kestävä, niin laitteistoon on

KATSELE TÄSTÄ!

Kiinnostus äänitaidetta kohtaan kasvaa koko ajan ja myös media uutisoi äänitaiteesta enemmän. Kirsi Ihalainen MTV3-kanavan Mika Tommolan haastattelussa teoksesta ”Luontoäidin kutsu – Kirsi Ihalainen”. Kuva: Tita Jänkälä, 2018

yksinkertaisesti laitettava rahaa. Totta kuitenkin on se, että teknologian huima kasvu tulee vaikuttamaan myös äänitaiteeseen. Teknologia on huomaamattomampaa, pienempää ja tehokkaampaa. Myös äänitaiteilijat itse vievät kehitystä eteenpäin, sillä heidän keksivät sen, miten tuota huimaa teknologiaa sitten käytännössä käytetään teoksissa.

Vieläkin tutkimme sitä, mitkä ovat äänien pitkäaikaiset vaikutukset ja miten niitä voitaisiin hyödyntää tilassa. Yhden kuulijan mielipiteeseen ei pitäisi takertua, kun äänitaide ilostuttaa ja rikastuttaa niin paljon isompaa määrää kuulijoita. Onnistunut teos saadaan aikaiseksi kommunikoidulla ja asioista pitää ehdottomasti puhua niin tilaajan, kuulijoiden kuin äänitaiteilijankin kanssa. Ääniteos syntyy parhaiten yhteisymmärryksessä ja siten, että vaikka kaikki on mietitty tarkkaan etukäteen, on taiteilijalla silti vapaus

työskentelyyn tehdä teoksesta omanlaisensa. Pitää uskaltaa luottaa äänitaiteilijaan ja hänen korviinsa.

Paljon on myös työtä siinä, kuinka äänitaide koetaan sekä ymmärretään, mutta ennen kaikkea tärkeintä olisi, että ne ennakoasenteet heitetään nyt heti nurkkaan ja tilataan lisää äänitaidetta julkiseen tilaan, sillä vain tekemällä uusia teoksia voidaan viedä äänitaidetta eteenpäin sekä voidaan muuttaa asenteita ja jopa opettaa ihmisiä kuuntelemaan uusilla tavoilla. Koska ääni on tullut julkiseen tilaan jäädäkseen ja se ei lopu!

Haastattelut

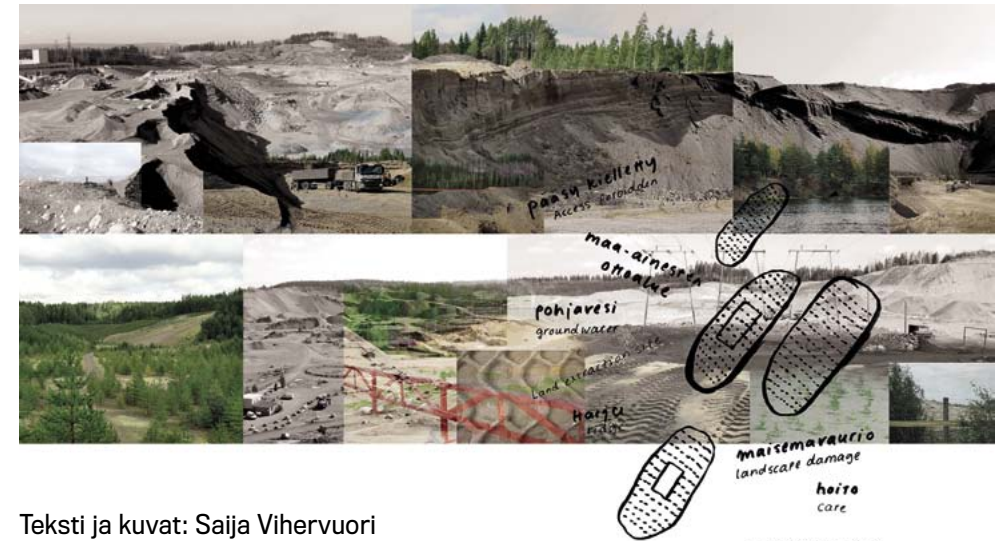
- Petri Kuljuntausta, äänitaiteilija, haastateltu 03.11.2020.
- Simo Alitalo, äänitaiteilija, haastateltu 10.11.2020.

Kirsi Ihalainen on Taiteen maisteri ja Kelosound Oy:n toimitusjohtaja. Kirsi on äänittänyt ja koonnut unikkeja äänimaisemia äänituotteisiin sekä äänitaiteen tilateoksiin. Kirsi on äänitaiteilija, ja hänellä on ollut näyttelyitä ympäri maailmaa.

Kuva: Markku Penttinen

- www.kirsiihalainen.com, www.kelosound.com

Teksti ja kuvat: Saija Vihervuori

Kuvat (Photographs)
Suonenjoki, Lintharju
Lahti, Renkomäki
Vantaa, Fokus
Masku, Riviera
Huvinkää, Noppo

Saija Vihervuori: Haavat (2019), valokuva, 100 cm x 45 cm

Maatidetta haavoihin – parantamisesta ja paranemisesta

Jäätiköt sulavat, juomavesi loppuu, egot vievät tilaa näkymättömiltä, tehokkuus ja täydellisyys määräävät ihmisarvon – ympäristön tila ja kommunikaatio-ongelmat huolestuttavat minua. Olen työskennellyt useiden maa-ainesten ottoalueiden sekä kymmenien maaston muotoilutehtävien parissa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Valokuvateokseni *Haavat* (yllä) oli esillä Myymälä2-galleriassa Helsingissä toukokuussa 2019. Maa-ainesten ottoalueet ovat maiseman haavoja. Samalla ne ovat myös haavoja minussa, koska olen työurani aikana kirjoittanut lukuisia ympäristövaikutusten arviointeja (YVA)*, joiden perusteella maa- ja kiviaineksenottoa on lisätty. Haavat ovat parannettavissa. Haluan parantaa ne.

* Laajat, yli 25 hehtaarin maa-ainesten ottohankkeet edellyttävät ympäristövaikutusten arviointia (YVA). Niissä selvitetään esimerkiksi vaikutusalue, maa- ja kallioperä, pohja- ja pintavesitilanne, maisemalliset ja biologiset arvot, yhdyskuntarakenne ja maankäyttö, liikenne, melu-, ilmanlaatu- ja värinähaat ja ihmisten elinolot sekä kiviaineksen oton ja ottotoiminnan vaikutukset niihin. Lisäksi esitetään toimenpiteitä vaikutusten lieventämiseksi. Arvioinnit tehdään eri vaihtoehdoista, joita verrataan keskenään. Maa-ainesten oton ympäristövaikutukset ovat harvoin lähtötilannetta paremmat.

Haavoista

Minussa

Kärsin ammatti-identiteetikriisin, kun jäin pitkälle sairauslomalle maisema-arkkitehdin tehtävistä. Saavutin jo lähes kaiken toivomani. Olin töissä maakunnissa ja pääkaupunkiseudulla, Rotterdammassa ja Berliinissä, yliopistossa, yksityisellä ja julkisella puolella. Johdin isoja, monialaisia projekteja eri mittakaavoissa. Työtahtini oli hurja. Projektinjohto- ja suunnittelutehtäviä saattoi olla lähes parikymmentä kerrallaan. Niistä vuosista on vain sumuisia muistikuvia. Tein kaiken mahdollisimman täydellisesti. Täydellisen työsuorituksen ohi menee nopeasti tehty, riittävä saavutus. Tein nopeasti täydellisiä suorituksia, koska niiden ohi ei menisi mikään. Oman terveyden pitäisi mennä.

Kaivausalueiden lisäämiseen liittyvien ympäristövaikutusten arviointien kirjoittaminen on aina ollut vastoin sydäntäni. Aloin miettimään, mitä todella haluaisin tehdä. Lukiossa olin arponut kuvataiteilijan ja maisema-arkkitehdin ammatin välillä, mutta koska olin ajatellut, että ihmisellä tulee olla ”järkevä” ammatti, en seurannut sydämeni kutsua kuvataiteilijaksi. Viime vuodet olen tehnyt kuvataideopintoja.

Maisemassa

Sora- ja hiekka-alueilla muodostuva pohjavesi on elämämme perustarpeita. Kun pohjavesialueita tuhoaan, vaikuttaa se puhtaan veden määrään. Juomavedestä on jo pulaa eri puolilla maailmaa. Fyysinen maailmamme on perustettu maa- ja kallioperälle. Maa-ainesten otto- ja pohjavesialueet sijaitsevat usein samoissa sora- ja hiekka-muodostumissa. Erityisesti niitä on harju- ja kallioseuduilla, jotka ovat kasvillisuudeltaan herkkiä ja maisemallisilta arvoiltaan usein merkittäviä.

Luonnonsora ja -hiekka ovat loppumassa Suomesta¹. Maa-aineksia otetaan vuosittain noin 2000–3000 kohteesta. Suomessa on kymmeniä tuhansia alueita, joilta maa-ainesten ottotoiminta on

¹ Rintala, J., 2014, 2020

päättynyt. Luonnonhiekka on puhtaan juomaveden jälkeen toiseksi kysytyin luonnonvara maailmassa. Kivimateriaalia käytetään esimerkiksi rakentamiseen.

Pohjavesimuutosten suuruuteen vaikuttavat pohjavesiolosuhteet, ottoalueen laajuus ja sijainti, esiintymän geologinen rakenne, pohjaveden pinnan yläpuolelle jätetyn suojakerroksen paksuus, vedenotto, ottoalueen jälkihoito ja -käyttö. Kiviaineksen murskauksesta ja liikenteestä aiheutuu haittoja. Pohjaveden likaantumisen riski suurenee luonnontilaisen pintakerroksen poistamisen jälkeen, jolloin työkoneiden ja säiliöiden vuodot yms. pääsevät helpommin pohjaveteen. Soranoton seurauksena pohjaveden tasalaatuisuus huononee, happamoitumisriski ja lämpötilavaihtelut kasvavat, bakteerien, viruksien ja raskasmetallien määrät lisääntyvät. Ottoalueen jälkihoitolla, kuten pintamateriaalin ja kasvillisuuden avulla, voidaan vähentää pohjaveden laadun ja korkeuden vaihteluja.²

Pohjaveden saatavuus tulee turvata laadullisesti ja määrällisesti. Maa-ainesten otto- ja pohjavesialueiden käytöstä ja jälkihoitosta tulee olla suunnitelmat, joissa huomioidaan mm. suojelu- ja käyttötarpeet sekä paikalliset olosuhteet. Pohjavesialueet, geologisesti, maisemallisesti ja luontotyypeiltään arvokkaat kohteet tulee suojella. Jotta uutta maa- ja kivimateriaalia ei tarvitsisi kaivaa, sen kierrätystä ja uudelleenkäyttöä on lisättävä ja kehitettävä edelleen. Kierrätettävän maa- ja kiviaineksen tulee olla puhdasta, ja koska sen vastaanotto on maksullista, jäävät hyödynnyskelpoiset maa- ja kiviainekset usein kierrättämättä.

Maa-aineslaki on merkittävin maa-ainesten ottoon vaikuttava laki. Ottoon tarvitaan kunnan viranomaisen myöntämä lupa. Maa-ainesten oton haitalliset vaikutukset tulee selvittää lupaa myönnettäessä. Siihen liittyvistä päätöksistä on mahdollista valittaa eri oikeusasteisiin. Maa- ja kiviainesten ottoalue ei ole toivottu naapurin; useiden kuntien johtajatkin ovat haluttomia lisäämään kaivauksia alueillaan.

² Hatva, T. ym. (1993); ks. myös www.ymparisto.fi, 2020

Laastareista

Mitä (minulla) maisema-arkkitehdilla on annettavaa julkiselle taiteelle?

Mitä (minulla) kuvataiteilijalla on annettavaa julkiselle taiteelle?

Opinnoissani maisema-arkkitehtina olen perehtynyt ulkotiloissa käytettäviin materiaaleihin ja rakenteisiin sekä siihen, kuinka sääolot ja ilkivalta vaikuttavat niihin. Hallitsen mittasuhteita, mittakaavoja, etäisyyksiä, tilallisia kokonaisuuksia ja ulkotiloissa noudatettavia sääntöjä. Ymmärrän ulkotilojen teoksiin ja toimintoihin liittyvistä tarpeista, kuten liikkumisesta, tilavarauksista, näkymä- ja katselusuunnista. Olen perehtynyt maanpinnanmuotojen ja -kallistusten vaikutuksiin, kasvillisuuteen sekä sadevesien käsittelyyn. Arkkitehtiopinnoissa opin loogisuutta, järjestelmällisyyttä, tarkkuutta ja pyrkimystä täydellisyyteen.

Kuvataideopiskelijana suurin haasteeni oli päästä jumittuneista ajatusmalleista eroon. Olin oppinut realismia kantapäänkin kautta, ja minuun oli iskostettu vahvasti, mikä on mahdollista ja mikä ei. Taiteessa kaikki on mahdollista. Kuvataideopetuksessa tähdätään vapaaseen ajatteluun, omiin tulkintoihin ja kriittisyyteen. Kuvataideopinnoissa kehitetään visuaalisia ja sisällöllisiä kykyjä sekä arvostetaan enemmän myös omaperäisyyttä.

Arkkitehdilla muodonhallinta on detaileista suuriin kokonaisuuksiin saakka, kuvataiteilijalla teokseen liittyvää. Maisema-arkkitehtina olen tehnyt mm. kaupunkisuunnittelua sekä yleis- ja toteutussuunnittelua, jolloin suunnittelumittakaavat ovat vaihdelleet. Kuvataiteilijana olen työskennellyt ympäristö-, maa- ja installaatio-taiteen parissa sekä valokuvannut, piirtänyt ja maalannut, jolloin puolestaan työtavat ovat vaihdelleet. Kuvataiteilijana olen oppinut kaikkien arvostamista ja huomioimista, mutta toisaalta taas myös pelkästään itselleni tekemistä. Maisema-arkkitehtina olen oppinut ryhmätyöntekijäksi, kuvataiteilijana työskentelemään yksin. Laajemmissa julkisen taiteen hankkeissa suunnittelutyöryhmät ovat lähes poikkeuksetta monialaisia. Osaan johtaa joukkoa mutta myös itseäni.

Kuvataiteessa tekijän rooli painottuu usein enemmän kuin arkkitehtuurissa. Moni taiteilija toteuttaa itseään, kun arkkitehti

toteuttaa tilaajan toiveita. Maisema-arkkitehtina ajatusmaailmani oli jämähtänyt sääntöihin, suorakulmiin ja budjettilaskelmiin. Rahaa ei saanut mennä liikaa. Kuvataiteilijana rahaa ei ole liikaa. Apurahoja on miltei mahdoton saada, ja samoista rahoista kilpailee moninkertainen joukko arkkitehtuuriin verrattuna. Moni taiteilija tekeekin työtään taiteen ulkopuolisen rahoituksen turvin. Maisema-arkkitehtina huomasin, että rakennuspuolella on enemmän rahaa ja ylin valta kuuluu rakennusliikkeiden edustajille, mutta heitä ylempi valta kuuluu kaavoittajille ja heitä ylempi valta taas poliitikoille. Arkkitehdit saattavat vaikuttaa suunnitelmiinsa liittyvään taiteeseen, kuvataiteilijat harvemmin teoksiinsa liittyvään arkkitehtuuriin. Taideteokset tosin voivat vaikuttaa arkkitehtuuriin ja arkkitehtiin sekä arkkitehtuuri taiteilijaan.

Maisema-arkkitehdin ja kuvataiteilijan yhteistyö

Havaintoni mukaan julkisten ulkotilojen laatu Suomessa paranee koko ajan. Samalla tulisi kehittyä myös julkisen taiteen ja ympäristön suhde. Uusilla alueilla taiteen liittyminen ympäristöön on mielestäni monesti osattu huomioida, aina näin ei kuitenkaan ole. Ongelmia voi tulla esimerkiksi visuaalisuudessa, toiminnallisuudessa, turvallisuudessa ja kestävyudessa.

Ympäristösuunnittelijan ja taiteilijan välistä yhteistyötä olisi usein kaivattu enemmän, jotta molempien osaaminen olisi voitu yhdistää ja hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Monesti yhteistyötä ei ole ollut ollenkaan. Teoksen liittyminen lähiympäristöön tulisi olla taiteilijan vastuulla. Ympäristösuunnitelman suhde taideteokseen, ympäristön suunnat ja näkymälinjat, liikenteen huomioiminen ja teoksen saavutettavuus ovat yleensä maisemasuunnittelijan päätettävissä. Julkisen taiteen ja ympäristösuunnitelman yhteensovittaminen tulisi suunnitella yhdessä erityisesti rakenteen ja materiaalien osalta. Paras lopputulos saavutetaan, jos arkkitehti ja kuvataiteilija ovat tehneet yhteistyötä suunnittelun alkuvaiheesta lähtien, luottavat toisiinsa ja sallivat toisilleen vapauksia.

Arkkitehtien ja kuvataiteilijoiden välillä on turhaa vastakkainasettelua. Ihmisiä me kaikki kuitenkin olemme ammattiemme takana – tai olipa sitten ammattia tai ei. Ennakkoluuloton ja avoin asenne eri ammattikuntia kohtaan, on onnistuvan yhteistyön perusedellytyksiä. Arkkitehtiopintoihin voi päästä, jos on taiteellisesti lahjakas. Kuvataiteilijallakin voi olla hyvä tilallinen hahmotuskyky

ja rakenteiden taju. Parhaimmillaan arkkitehti ja kuvataiteilija tuovat toisistaan esiin edustavimmat puolet ja haavoja ei synny. Jos haavoja on, yhteistyö parantaa ne. Maisema-arkkitehti ja kuvataiteilija tekevät yhteistyötä myös minussa itsessäni.

Maataidetta haavoihin

Maataiteessa kuvataide yhdistyy maisema-arkkitehtuuriin, ja se on julkisen taiteen muodoista sydäntäni lähinnä. Maataiteen käsite syntyi 1960-luvun Yhdysvalloissa. Lähtökohdiltaan maataide on ollut usein ympäristöön haavoja luovaa, kuten Michael Heizerin *Double Negative* (1969) Las Vegasissa tai Robert Morrisin *Earthwork Johnson Pit #30* (1979) Seattlessa. Kaksi ekologisempaa, maisemavaurioita paikkaavaa teosta sijaitsee Suomessa: Agnes Denesin *Puuvuori* (1997) sekä Nancy Holtin *Yltä ja alta* (1998). Vierailin niissä heinäkuussa 2020.

Puuvuori (Tree Mountain)

Teos: *Puuvuori (Tree Mountain)*

Taiteilija: Agnes Denes (s. 1931, Unkari/USA)

Teoksen valmistumisvuosi: 1996

Osoite: Pinsiönkankaantie 10, Pinsiö (Ylöjärvi)

Taiteilija Agnes Denesin vuosina 1992–1996 suunnittelema *Puuvuori* sijaitsee Pinsiössä, Ylöjärvellä, entisellä soranottoalueella. Se on ellipsinmuotoinen, 420 metriä pitkä, 270 metriä leveä ja koostuu 11 000 puusta, jotka on istutettu 11 000 ihmisen toimesta. Männyt on sijoitettu vuorelle matemaattisen kaavan mukaan. Kartiomaisen mäen korkeus on 28 metriä. Teoksen valmistamisen ovat mahdollistaneet mm. YK:n ympäristöohjelma ja Suomen

Ympäristöministeriö. Suomen hallitus julkisti *Puuvuoren* virallisesti YK:n ympäristökokouksessa Rio de Janeirossa kesäkuussa 1992. Se vihittiin taideteokseksi kesäkuussa 1996, jolloin presidentti Martti Ahtisaari istutti viimeisen puun. *Puuvuoren* tarkoituksena oli maisemoida alue soranoton jäljiltä, mutta teos suojaa myös pohjavettä. Puunistuttajat ja -haltijat ympäri maailman saivat todistukset nimikkopuustaan Suomen ympäristöministeriöstä, ja heidät nimettiin puidensa huoltajiksi. Nykyään puut voidaan paikantaa GPS-koordinaatein. Teos yhdistää ihmisen ja luonnon sekä sitouttaa ihmiset huolehtimaan ympäristöstä. Vuoren on tarkoitus lopulta sulautua maisemaan. (Denes, 2020; ks. myös Strata, 2020)

Puuvuori on elämyksellinen maataideteos. Alueelle saapuvalla näkyy vain mäntyjen peittämä vuori opaskyltteineen. Vuorelle johtaa kiemurteleva polku, joka jyrkkenee, mitä lähemmäksi huipua saapuu. Huipulla melkein huimaa ja tuntee olevansa kukkulan kuningas. Oksisto peittää näkymät kauas, mutta rinteen jyrkkyyden havaitsee erityisesti lähtiessään alas, jolloin täytyy pysäyttää vauhtia halailemalla mäntyjä.

Yltä ja Alta (Up and Under)

Teos: *Yltä ja alta (Up and Under)*

Taiteilija: Nancy Holt

(s. 1938, k. 2014, USA)

Teoksen valmistumisvuosi: 1998

Osoite: Sasintie 555, Pinsiö (Nokia)

Nancy Holt vieraili ensimmäisen kerran Pinsiössä vuonna 1990. Maataideteoksen sijaintipaikaksi valikoitui Sasintien soranottoalue. Teosta *Yltä ja alta* voi tarkastella ylä- ja alapuolelta sekä sivuilta. Se koostuu päällysmansuuntien mukaan suunnatuista,

horisontaaleista tunneleista, joiden risteyskohdassa on pyöreä aukko ylös taivaaseen. Tämä kohta symbolisoi Maan keskipistettä. Kauemmaksi kohde näyttää mutkittelevilta maavalleilta, joista tunnelinaukot pilkistävät. Pituudeltaan teos on 192 metriä ja korkeimmalta kohdaltaan kahdeksan metriä. Tunneleiden yhteispituus on 74 metriä, ja ne ovat halkaisijaltaan kolme metriä. Alueella voidaan järjestää tapahtumia, kuten festivaaleja, teatteriesityksiä, luentoja

ja juhlia; rinteitä voi käyttää katsomoina. Teoksen materiaalit ovat hiekka, sora, pintamaa ja nurmi. Kaivonrengasmaisiin tunneleihin käytetty betoni on harjun omasta hiekasta. Kohteeseen kuuluu kolme peilaavaa lampea, joissa ei kuitenkaan käyntini aikaan ollut vettä. (Holt/Smithson Foundation, 2020; ks. myös Strata, 2020)

Pinsiössä maataideteokset ovat hengittäviä laastareita maiseman haavoissa. Agnes Denesin *Puuvuori* on lähes täysin sulautunut ympäristöönsä; kaukomaisemassa pinnanmuotona näkyvä, mutta lähimaisemassa puustoisuuden vuoksi lähes huomaamaton. Nancy Holtin *Yltä ja Alta* on lähimaisemassa näkyvämpi, mutta kaukomaisemassa jää kaivualueen pohjalle. Koska molempien rakennusmateriaalina ovat olleet paikalliset maa-ainekset ja kasvillisuus, yhdistyvät ne ympäristöönsä sekä materiaaleiltaan että visuaalisesti, *Puuvuori* myös muodoltaan. Molemmat teokset lisäävät toimintaa, kuten retkeilyä ja matkailua. *Yltä ja Alta* -teosta ympäröivälle törmälle on rakennettu laavu ja nuotiopaikka, josta voi katsella teosta kauempaa. Hoidollisesti helpommalta *Puuvuorelta* oli kaatunut muutamia mäntyjä, kun *Yltä ja alta* tarvitsisi suurempaakin kunnostusta.

Hoitosuunnitelma

Ideoin, suunnittelen ja toteutan maataideteoksen, joka toimii laastarina maa-ainesten ottoalueen maisemallisille ja ekologisille vauriolle.

Saija Vihervuori: *Tikapuut*, 2020, 20 cm x 40 cm, tussi. Ensimmäinen luonnos (maa)taideteoksesta maa-ainesten ottoalueelle.

Teoksessani yhdistyy maa- ja kuvataide, paikkasidonnainen ja julkinen taide, maisemallinen ja ekologinen jälleenrakentaminen, pohjaveden suojaaminen sekä ympäristötietoisuuden lisääminen.

Hoito- ja paranemistavoitteet

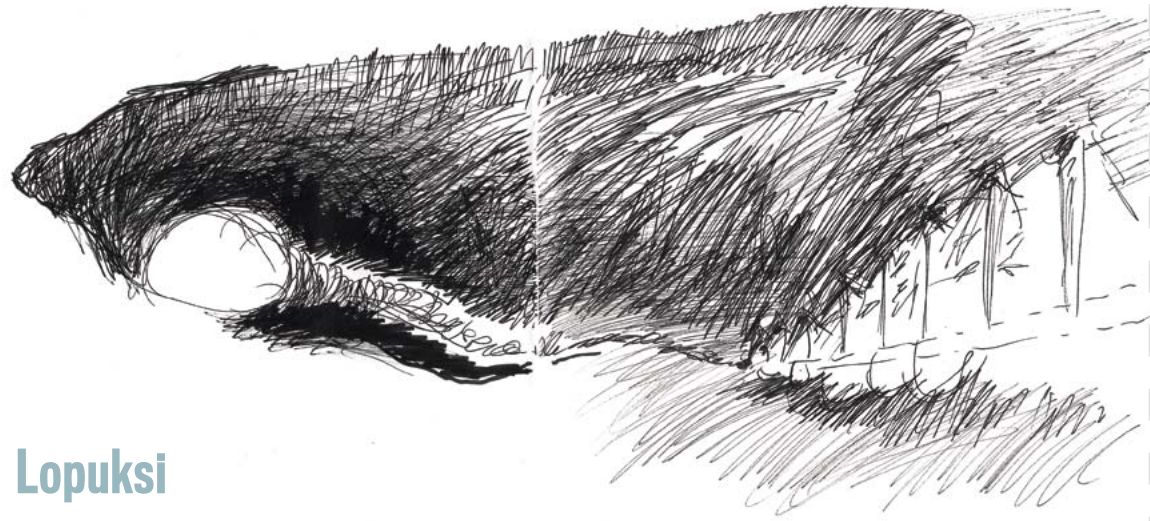
Taiteellinen työni pohjautuu ympäristötieteisiin (ekologia, hydrologia, geologia, ympäristövaikutusten arviointi), joita olen opiskellut maisema-arkkitehdin tutkintooni liittyen sekä työtapoihin (mm. piirustus, installaatio, video), joissa olen kehittynyt kuvataiteilijuuteni myötä. Toteutettava maataideteos suojaa mm. pohjavettä (pintamateriaali ja kasvillisuus), tasaa alueen pienilmastoa, luo elinympäristön uhanalaisille lajeille (esim. perhosten paahdeympäristö) sekä korjaa maisematuhoja. Tavoitteeni on saada yleisön tietoisuuteen maa-ainesten ottotoiminnan ja puhtaan juomaveden välinen yhteys, puuttua luonnonvarojen liikakulutukseen, maa-ainesten käytön kohdentamisen ja kierrätyksen tehostamistarpeeseen sekä pohtia keinoja nykytilanteen parantamiseksi. Maisemankin haavat ovat parannettavissa. Parannan ne.

Hoitotoimenpiteet

Etsin Suomesta jälkihoitovaiheessa olevan maa-ainesten ottoalueen, johon maataideteos toteutetaan suunnitelmieni perusteella. Työni sisältää valokuva- ja videoteoksia, piirustuksia ja suunnitelmia, pienoismallin, julkaisun, näyttelyn ja pysyvän maataideteoksen. Teokset ja dokumentointi tulevat osaksi taidenäyttelyä vuonna 2023. Näyttelyssä on esillä koko prosessi.

Hoitohenkilökunta ja hoidettavat

Suunnittelen maataideteoksen hyvässä yhteistyössä teoksen sijaintikunnan viranomaisten kanssa sekä pyydän avukseni tarpeen mukaan eri alojen asiantuntijoita. Johdan rakentamisvaiheen työskentelyyn, rakentajat ja rakennusmateriaalit (esim. maa-ainekset ja kasvillisuus) tulevat kuitenkin kunnasta. Hanke on erityisesti suunnattu perhosille, paikallisille asukkaille ja alueella vieraileville sekä näyttelykävijöille. Maataideteokseen tai teoksen läheisyyteen on mahdollista päästä. Alue toimii virkistyskäytössä. Teokseni tavoittaa myös sosiaalisen median. Taiteeni on tarkoitus kuulua kaikille, minkä vuoksi koen työni myös yhteiskunnallisesti tärkeäksi. Lisään ekologista, esteettistä ja eettistä tietoisuutta. Hanke on suunnattu myös itselleni; tahdon laastaroimaan maiseman haavoja.

Lopuksi

Työelämään liittyvät henkilökohtaiset haavani ovat syntyneet maisema-arkkitehtina. Ne ovat parantuneet kuvataiteilijana. Tämä kirjoitus on laastari; hyvitys Äiti Maalle tekemistäni tuhoista, joiden perusteella Maahan on kajottu peruuttamattomin toimenpitein. Kuvataiteilija on maisema-arkkitehtia vapaampi sanoissaan ja teoissaan, ja voi helpommin tuoda epäkohtia esille. Nuori maisema-arkkitehti Saija ei olisi kirjoittanut tätä artikkelia. Maisema-arkkitehdin ammatti on edelleenkin osa identiteettiäni. Ei se mihinkään ole kadonnut. Nyt olen myös kuvataiteilija.

Saija Vihervuori: *Uraputki*, 2020, 20 cm x 40 cm, tussi. Luonnos (maa)taideteoksesta maa-ainesten ottoalueelle.

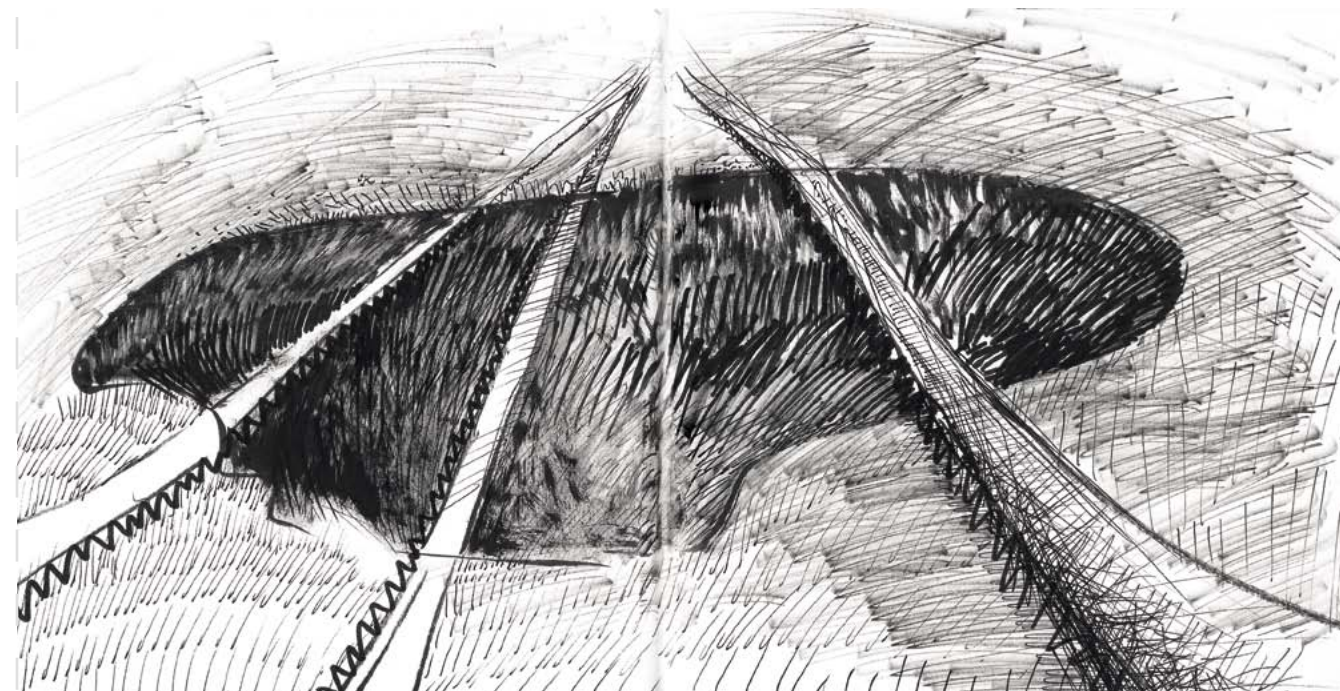
Kirjallisuus

- Denes, A. 2020. Tree Mountain – A Living Time Capsule – 11,000 Trees, 11,000 People, 400 Years, 1992–96, (420 x 270 x 28 meters) Ylojarvi, Finland. <http://www.agnesdenesstudio.com/works4.html> Luettu 21.7.2020.
- Hatva, T., Hyyppä, J., Ikäheimo, J., Penttinen, H. ja Sandborg, M. 1993. Soranoton vaikutus pohjaveteen. Raportti V: Soranotto ja pohjaveden suojele. Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja – sarja B. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/157608/Vesi-%20ja%20ymp%3a4rist%3b6hallinnon%20julkaisuja%20B%2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 21.6.2020.

- Holt/Smithson Foundation. 2020. Up and Under. <https://holtsmithsonfoundation.org/and-under> Luettu 21.7.2020.
- Huhtinen, T., Palolahti, A., Räisänen, M. Torppa, A. 2018. Kiviaineshuollon kehittäminen. Ympäristöministeriön raportteja 13/2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160707/YMra_13_2018_Kiviaineshuollon_kehittaminen.pdf. Luettu 21.7.2020.
- Rintala, J. 2020. Sähköposti 7.5.2020.
- Rintala, J. 2014. Pohjaveden laadun muutokset soranottoalueilla 1985–2013. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 20/2014. Suomen ympäristökeskus. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135847>. Luettu 21.6.2020.

- Strata. 2014. Puuvuori. <http://www.strata.fi/puuvuori.html> Luettu 21.7.2020.
- Strata. 2014. Yltä ja Alta. <http://www.strata.fi/yhtauml-ja-alta.html> Luettu 21.7.2020.

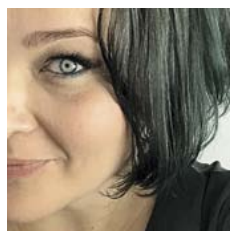
Saija Vihervuori: *Sillanrakentaja*, 2020, 20 cm x 40 cm, tussi. Luonnos (maa)taideteoksesta maa-ainesten ottoalueelle.

- Ymparisto.fi. 2020. Maa-ainesten ottaminen. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Saatavilla www-muodossa https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kulutus_ ja_tuotanto/Luonnonvarojen_kestava_kaytto/Maaainesten_ottaminen Luettu 21.6.2020.
- Ympäristöministeriö. 2009. Maa-ainesten kestävä käyttö. Opas maa-ainesten ottamisen sääntelyä ja järjestämistä varten. Ympäristöhallinnon ohjeita 1/2009. Helsinki. Saatavilla www-muodossa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41538/OH_1_2009_Maa_ainesten_kestava_kaytto.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 18.8.2020.

Nopeita kuvia, näkymättömän tulostamista, kuviteltua tilaa, kokonaisuuden rakentamista, sydämenvalintoja, rauha.

Saija Vihervuori on kuopiolaissyntyinen, Helsingissä asuva kuvataiteilija-maisema-arkkitehti, joka on viime vuosina toiminut opettajana Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa, opiskellut nykytaidetta Taidekoulu Maassa ja maalausta Vapaassa taidekoulussa. Vihervuori haluaa keskittyä julkisen taiteen tekemiseen ja uskoa elämän tarkoituksellisuuteen.

- www.instagram.com/saijavihervuoriart

Teksti: Antti Ylönen

Art Linnakallio

Kivilouhoksen uusi elämä

Vuonna 2016 syntyi Kempeleessä mielenkiintoinen ajatus vanhan, käytöstä poistuvan louhosalueen uusio- käytöstä ja hyödyntämisestä kulttuuriin, matkailuun ja vapaa-ajantoimintaan.

Kuva: Antti Ylönen

Kempeleen identiteetti

Kempele kunta sijaitsee Perämeren rannikolla Oulun etelälaidalla. Se muistuttaa olemukseltaan tietyllä tavalla Espoota tai Vantaata, koska varsinaisen yhtenäisen keskusta puuttuu ja se on jakautunut erillisiin taajamiin. Se on tietyllä lailla kasvoton ja helppo ohittaa huomaamatta. Ehkä tunnetuin maamerkki on Pohjois-Suomen suurin kauppakeskus Zeppelinin aivan nelostien varressa, joka ei millään tavalla poikkea kaikista muista vastaavista eikä muutenkaan herätä suuria, ainakaan positiivisia, tunnereaktioita. Tietynlainen keskusta on hieman kauempana nelostien länsipuolella ja siellä on

lähinnä kerrostaloja ja marketteja. Toinen keskittymä sijoittuu kaupakeskus Zeppelinin ympärille, joka nimivalintojaan myöten leimautuu kauppakeskukseen. Uimahalli on Zimmari ja kuntokeskus on nimetty Zempiksi jne. Alueen yleisilme on kaiken kaikkiaan hyvin ankea. Kolmas oma alueensa sijaitsee lentokentän tien varressa, joka painottuu lähinnä teknologiafirmojen toimisto- ja toimitiloihin. Kempeleen kunnan ulkoiseen olemukseen vaikuttanee osaltaan myös se, että sieltä puuttuu lähes tyystin vanha rakennuskanta. Lukuunottamatta Kempeleen vanhaa kirkkoa, joka valmistui vuonna 1691 ja kuuluu maamme vanhimpiin puukirkkoihin. Kirkossa on myös Mikael Toppeliuksen tekemiä maalauksia vuosilta 1785–1786 ja 1795. Senkin on pääasiallisessa käytössä korvannut uusi ja moderni Pyhän Kolminaisuuden kirkko, joka vihittiin käyttöön 1993. Eli kyseessä on moderni suomalainen kunta, jonka imago Oulun kainalossa on leimautunut lähinnä teknologiaan ja siinä menestymiseen. Taide ja kulttuuri ei missään vaiheessa tunnu olleen alue, jolla Kempele olisi halunnut profiloitua. Mutta nyt Kempeleessä on virinnyt suunnitelma uudesta ja uljaasta alueesta, joka asumisen ohella panostaa myös vapaa-aikaan, matkailuun, taiteeseen ja kulttuuriin.

Taustaa

Kempeleen Linnakallion alueella, lähellä Oulun rajaa, nelostien tuntumassa, Ouluntullin kohdalla, on valtava louhosmonttu, halkaisijaltaan n. 300 m. Siellä on viime vuodet toiminut valtion yhtiö Destia räjäyttäen, louhien ja murskaten kalliota teiden rakennusmateriaaliksi. Näin on vuosien myötä peruskallioon syntynyt valtava reikä, suunnaton kymmenien metrien syvyinen avohaava.

Louhinnan aikana maaperästä nouseva vesi on pumpattu pois, mutta töiden loputtua alkaa monttu täytyä pikkuhiljaa pohjavedellä. Veden nousu kestää arviolta 1–2 vuotta, ja lopullinen syvyys tulee olemaan n. 10 m. Destia on lopettanut louhinta- ja murskaus-toiminnan vuoden 2017 lopussa, ja alue on sen jälkeen siirtynyt kunnan omistukseen.

Idean synty

Mielenkiintoista idean synnyssä on se, että se sai alkunsa Kempeleen kunnan teknisellä osastolla, mikä ei liene ihan tavallista puhuttaessa julkisen taiteen hankkeesta. Asiaan on ollut vaikuttamassa

kaksi asiaa. Ensiksikin, Kempeleen kunnan kunnallistekniikkapäällikkönä tuolloin ollut henkilö harrastaa sukellusta. Ja toiseksi, hänen isänsä on taiteilija. Isän ja pojan yhteisen ideoinnin pohjalta syntyi ainutlaatuinen ajatus. Louhosmonttuun luontaisesti syntyvään altaaseen olisi hienoa perustaa sukelluskeskus, jonka yhtenä vetonaulana olisi vedenalainen veistospuisto, jonka teoksia voisi ihailia niin ylhäältä altaan reunoilta kuin myös sukeltamalla. Idea on Suomen mittakaavassa ja kansainvälisestikin ainutlaatuinen, ja sillä on tulevaisuudessa suuret mahdollisuudet nostaa Kempele merkittäväksi kulttuurimatka-kohteeksi. Linnakallion tuleva sukelluskeskus yleisine uimarantoinen ja veistospuistoinen tulee olemaan osa isompaa matkailu- ja vapaa-ajan kompleksia, jonne on suunnitteilla tiloja erilaisille kulttuuritapahtumille, kuten mm. esiintymislava konsertteja ym. varten. Lisäksi alueelle on suunnitteilla myös mittavaa asuntorakentamista.

Art Linnakallio -veistossymposium 7.–26.8.2017

Omalta osaltani projekti eteni seuraavasti. Loppukesästä 2016 minuun oltiin yhteydessä Kempeleen kunnan kulttuurijohtajan taholta. Hän tiedusteli mahdollisia ideoitani ja ajatuksiani tavasta, jolla kyseiset vedenalaiset teokset voitaisiin toteuttaa. Olen ollut järjestämässä lukuisia taidesymposiumeja ja tapahtumia Oulun seudulla 1990-luvun alkupuolelta lähtien, joten minulla on kohtuullinen kokemus taidetapahtumien järjestämisestä sekä myös kontakteja taiteilijoihin eri puolilla maailmaa.

Toteutustavaksi valikoitui perinteinen, hyväksi koettu symposium/työpaja -konsepti. Tapahtuman ajankohdaksi kunnan puolelta ehdotettiin vuoden 2017 elokuuta, koska symposiumin avajaiset haluttiin Kempeleen kunnan 400 v. -juhlallisuuksien yhteyteen. Tästä johtuen aikataulusta tuli melkoisen tiukka ja rahoituksen hankkimiseen ei jäänyt liemmin aikaa. Tosin aikataulua puolsi kyllä se, että Destian toimet louhosmontulla olivat vielä käynnissä ja saatoimme turvautua joissain tilanteissa myös heidän apuunsa ja lisäksi se, että veden poispumppaus oli edelleen käynnissä ja saatoimme työskennellä kuivin jaloin. Rahoitukseksi jäi loppujen lopuksi vain kunnan hankkeeseen myöntämä 30 000 €, jolla oli suora vaikutus kutsuttavien taiteilijoiden määrään. Symposium haluttiin järjestää nimenomaan kansainvälisenä ja budjetin puitteissa meillä oli täten mahdollisuus kutsua mukaan vain neljä taiteilijaa. Minut

palkattiin toimimaan tapahtuman taiteellisena johtajana ja kuraattorina ja lopulta olin myös symposiumin pääasiallinen tuottaja.

Art Linnakallio Symposium vasemmalta Knut Wold, Antti Ylönen, Sakari Matinlauri, Latika Katt ja Alfio Bonanno.

Kuva: Asko Leinonen

Teosten toteutus

Ympäristön takia piti materiaalivalinnoissa kiinnittää huomiota yhtäältä siihen, että ne jäävät veden alle ja toisaalta tulevan vesialtaan kokoon. Vaikka teoksiin lähempi tutustuminen olisikin mahdollista sukeltamalla niiden äärelle, ei suurimmalla osalla yleisöä ole tähän mahdollisuutta. Tästä syystä tuli ottaa huomioon se, että niitä tulitisiin ihailemaan myös kohtuullisen pitkän matkan päästä altaan reunalta.

Luontevin valinta teosmateriaaliksi oli kivi. Sitähän alueelta löytyi runsaasti. Meillä oli käytössä suuri röykkiö kivenlohkareita, jotka kunta oli hankkinut Destialta taiteilijoiden käyttöön. Tämän lisäksi materiaaliksi valikoituivat käytöstä poistetut betoniset lämpövesiputkien suojakourut. Kyseisiä kouruja oli alueen reunalla suuret pinot ja Destia tarjosi niitä mahdolliseksi materiaaliksi, koska muutoinhan ne olisivat olleet heille ongelmajätettä, joiden pois kulljettaminen ja hävittäminen olisi tullut kalliiksi. Näin ne menivät kierrätykseen, ja myös ekologinen puoli tuli huomioon otetuksi.

Yksi taiteilijoista valitsi materiaalikseen teräksen. Oman lisänsä vedenalaisiin teoksiin tuo se, että ne on tarkoitus myös valaista. Teospaikkojen valintaa rajoitti suuresti se, että Destian jatkaessa alueella töitä, oli turvallisuussyistä veistoksille varattu vain hyvin pieni, louhosalueen nurkasta rajattu alue. Toisaalta positiivisesti ajatellen, nyt ne muodostavat tiiviin kokonaisuuden ja ovat yhteydessä toisiinsa ja sijaitsevat aivan lähellä tulevan lammen rantaa, jolloin niihin on helppo ihailla myös ylhäältä rantareitiltä käsin.

Taiteilijat ja teokset

Knut Wold (Norja), 'My Home Is My Home'

Knut Wold, jolle on louhoksen ilmapiiri ja ympäristö olivat jo ennestään tuttuja aikaisemmasta työskentelystä, kuvasi prosessia seuraavasti: "Käyttöömmme koottu kivikasa, louhoksen karkeat seinät ja ajatus siitä, että hiljalleen vesi peittäisi tuon kaiken alleen, käynnistivät prosessin. Idea betonisten ylijäämäelementtien käyttämisestä teki mahdolliseksi luoda suuren veistoskokonaisuuden suhteellisen lyhyessä ajassa. Tuolla valtavalla louhoksella kaikki näyttää pie-

neltä – ja mitä on mahdollista nähdä kymmenen metrin syvyyteen veden alle? Vaikka taideteosten sisäpuolelle tai ympärille tulisikin valoja. Valitsemiani elementtejä on alun perin käytetty

Knut Wold, 'My Home Is My Home'.

Kuva: Antti Ylönen

putkien suojaamiseen. Niiden mielenkiintoiset mittasuhteet, ulkopuolen geometrinen ja sisäpuolen pehmeä, pyöristetty muoto johtivat hyvin pian päätökseen luoda täsmällinen kuvio kasan ympärille eräänlaiseksi tasapainotilaksi. Louhos on itse asiassa tuhon ja kaaoksen prototyyppi. Klassiset toimintaelokuvat päättyvät usein louhoksille. Kun kaikki on mennyt pieleen, ei enää ole vuoropuhelua eikä kompromisseja. On vain irtosoraa, koneita, ahdistusta, raivoa, kiipeilyä ja putoaminen.”

Alfio Bonanno (Tanska), 'Stone Guardians'

Sisilialaissyntyinen ja Tanskassa asuva Alfio Bonanno tunnetaan yhtenä paikkasidonnan ympäristö- ja luontotaiteen pioneereista maailmassa, ja olin todella otettu saadessani houkutelua hänet mukaan Art Linnakallio symposiumiin. Hänelle Linnakallion louhosympäristö oli aivan uudenlainen kokemus. Hänen aikaisemmat, usein myös hyvin suurikokoiset teoksensa ovat yleensä sijoittuneet koskemattomampaan luontoympäristöön. Hän otti haasteen vastaan innostuneesti, ja teosten vedenalaisuus oli hänestä erityisen kiinnostavaa. Ekologisenä ihmisenä tunnettu Bonanno arvosti myös mahdollisuutta kiertäykseen teosmateriaaleja valitessaan. Hän kuvailee teosten syntyä seuraavasti:

Alfio Bonanno,
'Stone Guardians'.
Kuva: Antti Ylönen

”Haasteena Linnakallion kivilouhoshankkeessa oli luoda taideteos, joka piakkoin uppoaisi useita metrejä syvän veden alle. Ensimmäisen kerran louhoksella käydessäni kiinnostuin louhoksen yläreunalla olevasta alueesta, joka oli täynnä käytettyjä betonielementtejä, hylättyä rautaa ja muita teollisia materiaaleja. Projektin tässä vaiheessa minulla ei ollut selkeää käsitystä siitä, miten voisin hyödyntää näitä lukuisia vanhoja materiaaleja, mutta ajatus kierrätyksestä – siitä, että voisin antaa noille osille uuden identiteetin – tuntui järkevältä. Yleensäkin käytän mieluiten materiaaleja, jotka löytyvät projektille valitulta alueelta tai liittyvät siihen jollain tavalla. Valitsin 11 betonielementtiä ja kuljetin ne alas omalle työskentelypaikalleni louhoksella. Siellä pystyin paremmin näkemään, miten voisin parhaiten ”ohjata” ryhmän suuria louhoskiviä vuorovaikutukseen valitsemieni betonielementtien kanssa.

Kaikissa viidessä betoni-installaatioissa on yksi tai useampia graniittikiviä; siitä nimi ”Kivien suojelijat”. Vanhoista betonielementeistä on nyt tullut graniittikivien suojelijoita. On kiinnostavaa nähdä, miten sekä visuaalinen että fyysinen kokemus näistä installaatioista muuttuu radikaalisti, kun louhoksesta tulee järvi ja vedenalaiset teokset valaistaan.”

Latika Katt (Intia), 'Life'

Intialainen Latika Katt valitsi itselleen luontaisimman materiaalin, kiven, joka on hänen pitkän taiteilijan uransa ajan ollut hänelle pääasiallisimpia materiaaleja. Hän valitsi louhokselta löytyneistä suurista järkäleistä kolme, joita hän työsti pääosin hiomalla kiiltäväksi sekä myös leikkaamalla niihin muotoja. ”Oli aivan uusi idea ja haaste luoda vedenalainen veistos, joka toteutettaisiin louhoksessa, Suomessa! Merellisten elämysten innoittamana päätin tehdä orgaanisia muotoja niistä erimuotoisista graniittikivistä, joita oli tarjolla kasapäin. Kaksi töistäni tein hyvin viimeistelyjen ja hiottujen orgaanisten ja koskemattomien, luonnollisten karheiden pintojen yhdistelmäksi! Kuin luuta muistuttavia helmiä veden alla, symboloimassa sykkivää ja liikkuvaa elämänvoimaa ja elämää itseään! Kolmas muoto symboloi vanhaa kulttuuria ja ihmisen läsnäoloa, siitä tulivat rituaaliset vaikutteet ja punaisen värin käyttö. Aikaa oli liian vähän voidakseni saada aikaan sellaisen viimeistellyn pinnan kuin olisin halunnut, mutta olen tyytyväinen lopputulokseen, jonka saavutin näin lyhyessä ajassa! Loppua kohti huomasin, että

Latika Katt, 'Life'
(yksityiskohta).

Kuva: Antti Ylönen

kävijät koskettivat teoksiani yhä uudelleen ja uudelleen. Se oli upeaa! Haluan aina, että katsoja ei vain näkisi töitani, vaan osallistuisi niihin fyysisesti, aistillisesti ja emotionaalisesti.

Toiveeni toteutui, mikä oli hyvin ilahduttavaa. Oli upea kokemus päästä työskentelemään yksinäisellä louhoksella metsän keskellä. Olen tästä kiitollinen järjestäjille. Muistan sen koko ikäni! ”

Latika Katt'in edellä mainitsema ihmisten halu kosketella teoksia synnytti ajatuksen siirtää ne kivien työstöpaikalta myöhemmin valmistuvalle uimarannalle vain osittain veden alle, joka mahdollistaa niiden lähemmän tarkkailun ja koskettelun.

Sakari Matinlauri (Suomi), Climate chance

Oululainen Sakari Matinlauri on tullut vuosien varrella tunnetuksi puuveistoksistaan, myöhemmin mukaan tuli kivi ja tällä hetkellä hänen pääasiallinen materiaalinsa on teräslevy ja siitä hitsaamalla toteutetut veistokset. Matinlauri ei ole halunnut

Sakari Matinlauri,
'Climate chance'.

Kuva: Antti Ylönen

yksityiskohtaisemmin avata teoksensa ideaa vaan toteaa, että ”halusin omalla teoksellaan ottaa kantaa uhkaavaan ilmastomuutokseen ja sen seurauksiin.” Hänen teoksensa koostuu

kolmesta ontosta, teräslevystä hitsatusta suorakaiteen muotoisesta kappaleesta, jotka ankkuroitiin toisesta päästään tulevan lammen pohjaan ja jotka veden nousun myötä nousevat kellumaan veden alle. Mielestäni teos kommentoi hienolla tavalla ilmastomuutoksen mukanaan tuomaa veden pinnan nousun uhkaa. Linnakallion tapauksessa se konkretisoituu myös käytännössä. Jokaisesta kappaleesta löytyvät myös Matinlaurin aikaisemmista töistä tutut portaat. Pääseekö niitä pitkin pakenemaan?

Symposiumin eteneminen käytännössä

Symposiumin taiteilijat valittiin kutsumenettelyllä ilman etukäteen vaadittavia suunnitelmia tai luonnoksia. Tästä johtuen teospaikkoja valitessaan osa taiteilijoista (Alfio Bonanno ja Knut Wold)

ideoivat työnsä ja niihin käyttämänsä materiaalit paikan päällä. Latika Katt'illa ja Sakari Matinlaurilla oli puolestaan selkeät suunnitelmat tuleviin teoksiinsa. Betonikourujen sekä kivien kuljettamiseen meillä oli käytössä kaivinkone ja kuorma-auto ja niiden ohjaimissa asiansa osaava kuljettaja, joka selvästi nautti normaaleista rutiineista poikkeavasta työtehtävästä.

Betonikourujen siirtäminen ja kokoaminen valmiiksi teoksiksi vaati useiden päivien työn. Tässä tehtävässä Bonanno ja Wold toimivat hyvässä yhteistyössä ja vuorottelivat, koska meillä oli käytössä vain yksi kaivinkone. Lopullisessa teoksessaan Alfio Bonanno hyödynsi kourujen lisäksi myös symposiumiin hankittuja kivenlohkareita. Jäljelle jäänyt kiviröykkiö päättyi sellaisenaan osaksi Knut Wold'in teosta.

Yhtenä tavoitteena symposiumia suunniteltaessa oli myös osallistaa paikallisia ihmisiä. Tähän liittyen järjestettiin tapahtuman aikana kaikille avoin työpaja, jossa osallistujat rakensivat kivistä ns. jatulintarhoja, jotka ovat perämeren alueelle tyypillisiä muinaisia kiviasetelmiä.

Muina aikoina yleisöllä ei valitettavasti ollut turvallisuussyistä mahdollisuutta vieraila alueella, johtuen Destian käynnissä olevista töistä.

Assistenttien rooli

Omien kokemusteni perusteella erilaisten symposiumien/workshopien onnistumisen kannalta tärkeä ja vähemmälle huomiolle jäänyt seikka, on hyvät ja ammattitaitoiset assistentit. Aikatauluhan on yleensä melko tiukka. Taiteilijan pitää ottaa se huomioon jo teosta suunnitellessa. Pystyäkseen toteuttamaan työsovitussa aikataulussa, taiteilija tarvitsee hyvin usein avukseen pätevän apulaisen, joskus jopa useampia. Art Linnakallio symposiumia valmistellessani oli matkassa monenlaista mutkaa, josta seuraavassa:

Alkuperäisenä ideanani oli hankkia aputyövoimaa Limingan taidekoulusta. Samalla opiskelijatkin saisivat tärkeää kokemusta taide-teosten valmistusprosessista ja pääsisivät työskentelemään yhdessä ammattitaiteilijan kanssa. Vierailin keväällä Limingassa ja sainkin pari opiskelijaa kiinnostumaan asiasta. Valitettavasti symposiumin ajankohdasta johtuen, joka oli elokuu, kevään opiskelijat olivat jo poistuneet maisemista. Uusilla opiskelijoilla oli juuri alkanut uusi

lukukausi, joten kenelläkään ollut mahdollisuutta tulla mukaan. Näytti pahalta, että jäisimme ilman assistentteja. Mutta onneksi sattuma puuttui peliin.

Eräs ystäväni oli heinäkuussa ajamassa autolla Oulun lähiseudulla ja tien varressa seisoi liftari peukalo pystyssä. Ranskalainen Emanuel oli kiertämässä Eurooppaa, hän oli matkalla pohjoiseen. Ruokaa ja majoitusta vastaan hän oli tehnyt monenlaisia hommia matkansa aikana. Ystäväni tarjosi liftarille pientä vesakon raivausta mökillään ja hän jäi muutamaksi päiväksi heille töihin. Tuona aikana ystäväni kävi Emanuelin kanssa meillä vierailulla ja mieleeni tuli kysyä, olisiko hänellä kokemusta kulmahiomakoneen käytöstä. Saatuaani myönteisen vastauksen, kysyin lähtisikö hän assistentiksi veistossymposiumiin. Ja näin saimme Latika Katt'ille hänen kipeästi kaipaamansa apulaisen, ja hän sai keskittyä kivien hioamiseen. Emanuel hoiti leikkaamisen ja muun työstämisen hänen ohjeidensa mukaan. Muilla taiteilijoilla varsinaisen assistentin tarve oli onneksi vähäisempää. Sakari Matinlauri toteutti oman työnsä vuosien kokemuksella ja ammattitaidolla ja hän oli suurena apuna myös muille. Alfio Bonanno ja Knut Wold suoriutuivat teoksistaan konetyön avulla.

Symposium teosten toteutustapana

Symposium on kunnille varteenotettava tapa hankkia julkista taidetta. Tosin sen soveltaminen erilaisissa rakennushankkeisiin liittyvissä julkisen taiteen hankinnoissa on ongelmallista, koska näihin vaaditaan tarkemmat luonnokset ja ennakkosuunnitelmat. Symposiumeissa prosessi elää usein tilanteen mukaan. Tällöin on usein lähtökohtana taideteoksille varattu laajempi tila, esim. veistospuisto, jonne voi vapaamuotoisemmin toteuttaa paikkasidonaisia teoksia tai kunta voi osoittaa taiteelle jonkun tietyn paikan/paikat, jonne teokset voidaan toteuttaa.

Taloudellisessa mielessä symposium on kunnalle suhteellisen edullinen tapa hankkia taidetta, ja samalla kertaa saadaan useita teoksia. Olennaisin menoerä on taiteilijoille maksettava teospalkkio, joka oman kokemukseni mukaan on ollut 2 000–3 000 €. Taiteilijapalkkioiden lisäksi taiteilijoille kustannetaan ruokailu ja majoitus. Näiden kohdalla tulee huomioida, että majoituksen ja ruokailun taso heijastuu myös suoraan taiteilijoiden viihtyvyyteen, joten näiden tulisi täyttää tietyt laatuvaatimukset. Lisäksi

tapahtuman järjestäjä kustantaa kunkin taiteilijan matkat. Em. kulut ovat suorassa suhteessa symposiumin osallistujien määrään sekä tapahtuman pituuteen sekä kuinka kaukaa taiteilijat saapuvat. Lisäksi kustannuksiin vaikuttavat materiaalikustannukset, jotka tietenkin riippuvat kulloisestakin työstä. Yleensä symposium kestää 10–30 päivää ja ideaali osallistujamäärä on mielestäni viidestä kahdeksaan taiteilijaa, riippuen tietysti tapahtuman muusta kapasiteetista ja työntekijöiden määrästä. Teoksissa käytettävä materiaali voi olla myös etukäteen määritelty (esim. puuveistos symposium), ja symposiumille varattu aika on suhteessa teosmateriaaleihin, koska eri materiaalien työstäminen vaatii eri lailla aikaa (vrt. puu tai kivi).

Tänä päivänä painotetaan myös paljon paikkakunnan näkyvyyttä ja imagoa. Symposiumit ja muut taidetapahtumat ovat mielestäni tuoneet molempiin positiivista nostetta ja luoneet myönteistä julkisuutta. Tämä on huomattavissa varsinkin pienemmällä paikkakunnilla, joista hyvinä esimerkkeinä esim. Art Ii -biennaali Iissä ja Mustarinda'n järjestämä monitaiteellinen metsäooppera Hyrynsalmella.

Kokemukseni symposiumeista sekä järjestäjänä että taiteilijana ovat olleet voittopuolisesti positiivisia. Taiteilijan työhän on tunnetusti perin yksinäistä puuhaa, joten kollegoiden tapaminen, yhdessä työskentely ja kokemusten vaihto tuovat piristävää vaihtelua omaan työhön. Samalla karttuu myös oma kansainvälinen verkosto, joka voi tuoda uusia työtilaisuuksia myös tulevaisuudessa. Oman lisänsä kansainvälisiin symposiumeihin tuovat myös eri puolilta maailmaa saapuvien taiteilijoiden kulttuuriset erot, jotka tuovat oman lisävärinsä tapahtumaan. Tämä näkyy niin toimintatavoissa kuin toteutettavissa teoksissa.

Symposiumeissa tuotetun taiteen laadusta voi myös olla montaa mieltä. Jo pelkästään tiukka aikataulu voi asettaa esteitä haluttuun lopputulokseen pääsylelle. Ja kuten julkisessa taiteessa yleensäkin, taiteilijavalinnoilla on lopputulokseen suuri vaikutus. Symposiumeissa on kuitenkin mukana useampia taiteilijoita, joten jokaisen kohdalla ei tarvitse pelata varman päälle. Usein lopputulos voi olla yllätys ja monesti järjestäjän kannalta ostetaan niin sanotusti sika säkissä. Mutta mielestäni riskinotto kuitenkin kannattaa ja tunnetusti kaikkiahan ei voi eikä myöskään pidä aina miellyttää.

Rahoitus

Symposiumien rahoitus hoituu harvoin pelkästään kunnan omasta rahakirstusta, ja se pyritään yleensä tämän tyyppisiin tapahtumiin hankkimaan ulkopuolelta erilaisina apurahoina. Olennainen asia rahoitusta järjestettäessä on ajoitus. Apurahojen suhteen pitää olla hyvissä ajoin liikkeellä ja alustavat suunnitelmat valmiina. Valitettavasti esimerkkitapauksessamme Kempeleessä oltiin siinä suhteessa auttamattomasti myöhässä, eikä hankkeelle ehditty saada ulkopuolista rahoitusta. Mutta toivottavasti tulevaisuudessa siellä ollaan viisaampia.

Useissa rahoituslähteissä kunta ei voi toimia hakijana, jolloin rahoituksen hankkiminen voidaan hoitaa tarkoitukseen perustetun yhdistyksen kautta. Kunta voi tässä tapauksessa taata omarahoitusosuuden, jos sellaista vaaditaan. Joka tapauksessa symposiumin järjestäminen vaatii pitkän aikavälin suunnittelua ja valmistelua.

Linnakallion alueen tilanne tällä hetkellä

Syksyllä 2020 tilanne alueella näyttää hyvin pitkälle samalta kuin symposiumin päätyttyä. Alunperinhän oli tarkoitus jatkaa uusien taideteosten toteuttamista alueelle kahden vuoden välein biennaali-tyyppisinä tapahtumina. Valitettavasti jo heti alussa hankkeen eteneminen viivästyi Kempeleen kunnan ja Destian välisissä erimielisyyksissä alueen lunastushinnasta. Nyt tilanne on siltä osin ratkennut ja itse louhoksella on toteutettu joitain maansiirto- ja maisemointitöitä, mutta veden poispumppaus on edelleen käynnissä. Alueeseen kohdistuvat suunnitelmat ovat kuitenkin kaiken rakentamisen osalta niin laajat ja vaativat niin paljon resursseja, että aikataulu saattaa venyä vielä pitkään. Joka tapauksessa tällä hetkellä uusien taideteosten sijoittaminen alueelle ei ole vielä mahdollista, saati järkevää.

Alueen jatkokehittäminen

Nyt jo valmistuneet vedenalaiset teokset ovat vasta alku alueen mahdollistaville uusille julkisen taiteen projekteille. Paikkana Linnakallio hakee vertaistaan, ja toivottavasti Kempeleen kunnassa säilyy ajatus sen arvosta nimenomaan kulttuurikohteena, unohtamatta myöskään sen merkitystä ulkoilu ja virkistysalueena. Alue

tarjoaa valmistuessaan upeat puitteet julkiselle taiteelle. Mielestäni ehkä kiinnostavimpana paikkana uusille teoksille tulee olemaan vesialueen reunoja kiertävä kävelyreitti. Tällä hetkellä se on korkeussuunnassa suunnilleen kallioseinämän puolella välissä, mutta veden noustua lopulliseen korkeuteen, reitti kiertää vesialueen rantoja. Kulkutien ja veden väliin jäävä alue toimisi upeana paikkana esim. veistoksille. Toisella puolella heijastava vesi ja tien toisella puolella rosoinen kallioseinä luovat taiteelle hienot puitteet. Sen lisäksi myös kulkutien reunalla nousevaa kallioseinämää voisi myös hyödyntää monella tavalla. Lopullinen tila hahmottuu tosin vasta veden noustua, mutta jo nyt on helppo kuvitella kaikki sen mahdollisuudet. Toivottavasti myös alueen tulevaisuuden rakennuskohteissa ja niiden sijoittelussa tullaan ottamaan huomioon julkisten taideteosten mahdollisuus esim. varaamalla teoksille sopivia paikkoja. Näin koko alueesta tulisi kiinnostava myös taiteen näkökulmasta.

Toteutuessaan Linnakallion alue, joka kempeleläisittäin on ristitty Zeniitiksi (!?), tarjoaa tulevaisuudessa hienon ympäristön monille julkisen taiteen teoksille. Niiden avulla on mahdollista nostaa Kempeleen kulttuurista profilia aivan uudelle tasolle. Siinä on myös suurena apuna paikan sijainti. Veistospuisto sijaitsee aivan nelostien tuntumassa. Tähän asti sitä pitkin on päässyt nopeasti ja huomaamatta Kempeleen ohi niin pohjoiseen kuin etelään, mutta tulevaisuudessa olisi jopa satunnaisen ohikulkijan ilman suurempia ponnistuksia mahdollista poiketa taide-elämysten pariin. Ja saada mukava muisto Kempeleestä.

Antti Ylönen on Iissä asuva kuvataiteilija, joka toimi Art Linnakallion veistossymposiumin taiteellisena johtajana ja kuraattorina.

• www.anttiylonen.fi

Julkinen taide periferiassa

– paikkasidonnaista julkista taidetta Pohjois-Pohjanmaalla

Wikipedia määrittelee periferian varsin negatiiviseen sävyyn. Sen mukaan periferia tarkoittaa alueita, jotka ovat syrjäisiä, vaikeasti tavoitettavia, köyhiä ja kehittymättömiä. Alueille on leimallista alhainen väentiheys, huono infrastruktuuri ja saavutettavuus joko sijaintinsa tai luonnonolojensa kannalta. Keskuskaupungeista katsottuna asia onkin ehkä näin, mutta itse syrjässä asuville ihmisille oma lähiympäristö ei koskaan ole periferiaa. Siihen syntyy tunneside riippumatta väestötiheydestä tai kehittyneisyyden asteesta.

Taiteessa periferiaa on ajateltu kaupunkilaisuuden vastakohtana. Jos kaupunkilaisuus edustaa modernia ja kehittyntä, on periferisyys maalaisuutta ja perinteistä ajattelua. Taidemaailmasta on helppo löytää keskuksia, jotka ovat edelläkävijöitä ja joita muut ulkopuolella seuraavat: New York, Lontoo, Pariisi, Berliini jne. Toisaalta viime vuosina isojen taidebiennaalien – Suomessa ARS-näyttelyiden – yksi keskeinen teema on ollut keskus-periferia-ajattelun purkaminen. Marginaali, takamaat ja instituutioiden ulkopuolinen taide on alettu nähdä jopa romanttisena, jotenkin aidompana asiana, paluuna taiteellisen inspiraation juurille.

Julkkisen taiteen vieminen syrjäisiin paikkoihin ei ole kovin yleistä Suomessa. Pohjoismaista Norjalla on oma Nordlandin alueen

Artscape-projektinsa Anish Kapoorin ja Antony Gormleyn kaltaisine tähtitaitelijoineen. Maailmalta muistamme maataideteoksia aavikoilta, rannoilta, vuoristoista ja metsistä. Tunnetuimpana esimerkkinä usein viitataan Robert Smithsonin Utahin Suolajärvelle rakennettuun jättikokoiseen *Spiral Jettyyn*. Suomen kenties tunnetuin periferiaan toteutettu julkinen teos on noin 30 km Suomussalmen keskustasta sijaitseva Reijo Kelan *Hiljainen kansa* (1988), jonka sadat ihmishahmoiset heinäseipäät edelleen puetaan vuodenaikojen mukaisiin vaatteisiin. Pukijoina toimivat paikalliset aktiivit, jotka samalla pitävät huolta teoksesta. 1990-luvulla toteutuivat maataiteen merkkiteokset Agnes Denesin *Puuvuori* (1996) Pinsiön soraharjulle sekä Nancy Holtin *Yltä ja alta* (1998) Hämeenkyröön.

Suomessa Pohjois-Pohjanmaan Kulttuurirahastolla on ollut pitkä perinne julkisen taiteen hankkeista, joissa teoksia lahjoitetaan vuosittain alueen pienille kunnille. Suurempi satsaus tehtiin rahaston Pohjavirta-hankkeen myötä 2014–2016, missä kolmen vuoden aikana toteutettiin kahdeksan julkista teosta eri puolille Pohjois-Pohjanmaata.

Keskityn artikkelissa Pohjavirta-hankkeen neljän teoksen hankinta- ja toteutusprosessiin. Oma positioni hankkeessa oli toimia taidemuseon amanuenssin ja kuraattorin roolissa valitsemassa taitelijoita ja tukemassa heitä teosten suunnittelusta valmiin teoksen pystyttämiseen saakka. Kuraattorin rooli oli poikkeuksellisen vaatava ideoinnista käytännön toteutukseen saakka, koska joillekin ensikertalaisille haluttiin antaa mahdollisuus ja kokemusta julkisen taiteen saralta. Hankkeessa tuottajan ja kuraattorin roolit sekoittuivat ja molemmat tekivät nykytermein taidekoordinaattorin työtä. Viisi vuotta sitten koordinaattorinimikkeen käyttö oli harvinaista, ainakin Pohjois-Suomessa.

Artikkelini tarkoituksena on kuvata tapausesimerkkien kautta julkisen taiteen hankinta- ja tuotantoprosessia ja koordinaattorin moninaista työtä erityisesti pienemmällä paikkakunnilla. Käsitteiden projekteja onnistumisten ja haasteiden kautta ehdottaen yhä runsaampaa ja laadukkaampaa julkisen taiteen tilaamista pienemmille paikkakunnille ympäri Suomen. Samalla toivon esimerkkien kertovan taidekoordinaattorin moninaisesta työstä, oli nimikkeenä sitten taiteen tuottaja, kuraattori tai konsultti. Jokaisen teosesimerkin kohdalla esittelen lyhyesti paikkakunnan. Teosten paikka- valinnat ovat olleet pitkän taustatyön tulosta, ja siksi lyhyt tieto kunnasta tai kylästä avaa teoksen tulkintaa.

Pohjois-Pohjanmaan Kulttuurirahaston Pohjavirta-hanke

Pohjavirta-hankkeen lähtökohtana oli kiinnittää huomio pohjoisten kuntien julkisten taidehankintojen romahtamiseen. Hanke halusi kannustaa kuntien lisäksi paikallisia yrityksiä ja yhteisöjä julkisen taiteen hankkimiseen. Pohjavirta tuotti kahdeksan julkista teosta sekä oppaan julkisen taiteen hankintaan. Oppaan myötä toivottiin, että hankintaprosessin avaaminen helpottaisi kuntia jatkossakin hankkimaan alueelleen taidetta.

Hankkeessa taidetta lähestyttiin kahdesta näkökulmasta. Esi-neellisellä tasolla haettiin korkealuokkaisia teoksia, jotka jäisivät kuntiin pysyvästi näkyville. Yhtä tärkeänä pidettiin kuitenkin myös yhteisöllistä tasoa – sitä, että teoksilla olisi sisällöllistä merkitystä alueen ihmisille, ja että he ottaisivat teokset luontevaksi osaksi paikkakuntaa tai parhaimmillaan olisivat mukana teosten tekemisessä tai sen huoltamisessa. Se, kuinka yhteisö ylipäätään ottaa teoksen haltuun, olisi kiinnostava oma kysymyksensä ottaa käsittelyyn, mutta tässä artikkelissa en mene syvemmälle siihen.

Paikallinen taso otettiin mukaan jo hankkeen valmisteluvaiheessa, kun museoamanuenssin tein kuntakierroksen kahteenkymmeneen Pohjois-Pohjanmaan kuntaan. Kartoitin kierroksella kuntien mielenkiintoa julkiseen taiteeseen ja mahdollisuuksia sen osarahoitukseen. Lisäksi keräsin tietoa paikallisista yrityksistä ja taitelijoista, joita voitaisiin pyytää mukaan osallistumaan hankkeeseen. Tarkoitus oli saada mukaan erityisesti sellaisia kuntia, joissa julkista nykytaidetta on hyvin vähän tai ei lainkaan.

Pohjois-Pohjanmaan Kulttuurirahaston osuus hankkeesta oli 230 000 euroa. Yhdessä kuntien ja yritysten rahoitusosuiden kanssa budjetti oli lähes 300 000 euroa. Yksittäisen teoksen budjetti oli noin 20 000 ja sitä pyrittiin kasvattamaan kuntien ja yritysten lisäpanostuksilla. Jokaisen teoksen jalustan, valot ja tarvittavan infran kustansi kunta. Lähes jokaisen teoksen kohdalla mukaan saatiin myös paikallinen sponsori, joka lahjoitti teosmateriaalit tai osan niistä. Avajaisjuhlat maksettiin kuntien omasta kulttuuribudjetista. Muutama kalliimpi esiintyjä kustannettiin rahaston kautta. Hankkeessa oli mukana tuottaja 70 % työajalla. Kulttuurirahasto tarjosi sihteeriapua tiedottamisessa ja oikeusapua sopimus- ja lupa-asioissa. Minulle

taidemuseon aluetyöntekijänä Pohjavirta-hanke kuului normaaliin päivätöihin.

Hankkeesta haluttiin hyötyä myös alueen taiteilijoille. Pohjois-Suomessa järjestetään hyvin vähän taidekilpailuja, ja monet taiteilijat osallistuivat sellaiseen ensimmäistä kertaa. Pelkkä hakuprosessiin osallistuminen tarjosi heille arvokasta kokemusta. Taiteilijat hyötyivät myös kuraattorin ohjaavasta ja keskusteluvasta roolista. Pysin kuraattorina antamaan kehittämissuhteita ja yritin asettaa teokset laajempaan kontekstiin. Halusimme, että kahdeksan teoksen sarja toimisi myös jollain tapaa yhtenäisenä teosten ketjuna Pohjois-Pohjanmaan rannikolta itärajalta saakka.

Pohjavirta-hankkeen teokset toteutettiin kuntien omistamille maille ja ne jäivät kuntien omistukseen. Kunnat sitoutuivat huolehtimaan niiden tarvitsemasta infrastruktuurista ja huollosta.

Taidemuseoamanuenssina olin kannustamassa mahdollisimman kestäviin ja huoltovapaisiin teosmateriaaleihin.

Pohjavirta-hankkeen taiteilijavalinnat tehtiin avoimen ideahaun kautta. Menetelmää pidettiin taidekilpailua kevyempänä. Mukaan saapuneet 116 ehdotusta pisteytettiin, ja valinnat tehtiin pisteiden ja työryhmän (tuottaja, asiantuntijakuraattorit, rahaston edustajat) avoimen keskustelun perusteella. Päätösvaiheessa arvioimme taiteilijoiden aiempia taiteellisia näyttöjä, mutta myös heidän uskallustaan heittäytyä Pohjavirrassa oman mukavuusalueensa ulkopuolelle. Hankkeessa haluttiin antaa mahdollisuus myös uusille tekijöille.

Ideahaussa suosittiin ehdotusten yllätyksellisyyttä, taidealojen risteymiä ja epätyypillistä paikan valintaa. Teosten haluttiin lisäksi kommentoivan pohjoispohjalaista maisemaa ja elinympäristöä. Hankkeeseen toivottiin mukaan mahdollisimman monenlaisia teoksia. Veistoksia, ympäristötaidetta, monimediallisia teoksia ja myös käsitteellisiä ehdotuksia. Tapahtumallisia, väliaikaisia teoksia sai myös ehdottaa, tosin niistä yksikään ei päätenyt valituksi. Työryhmä valitsi jatkoon kolmetoista taiteilijaa/työryhmää, joille maksettiin luonnospalkkiot. Tarkennettujen luonnosten perusteella toteutukseen valittiin kahdeksan teosta, joita vielä jatkossa kehiteltiin kuraattorin ja paikallisten kunta-asiantuntijoiden kanssa. Teokset toteutuivat kolmen vuoden aikana Raaheen, Haapavedelle, Siikalatvaan, Ylivieskaan, Ouluun, Pudasjärvelle, Taivalkoskelle, Kuusamoon.

Neljä tapausesimerkkiä julkisesta taiteesta periferiassa

Taivalkoski, Putaanmutkan saari, Eeva-Kaisa Jakkila ja Jussi Valtakari, *Yli ajan*, veistoksellinen silta

Taivalkoski on Pohjois-Pohjanmaan maakunnan koillisosassa, Iijoen varrella sijaitseva noin 4200 asukkaan kunta. Matkaa Ouluun kertyy 150 km. Iijoki on vaikuttanut olennaisesti Taivalkosken asutuksen syntymiseen. Nimensä Taivalkoski on saanut keskellä kylää virtaavasta koskesta. Se on ollut Iijoen ainut koski, jota ei ole voinut laskea alas eikä saavua ylös. Veneet on näin ollen kuljetettu voimakkaan kosken ohi maitse eli taivallettu. Taivalkoskella sijaitsee useita Natura-alueita. (Wikipedia)

Yli ajan on Taivalkosken ainoiden ammattitaiteilijoiden ensimmäinen yhteinen julkinen teos ja samalla paikkakunnan ja taiteilijoiden ensimmäinen teos, joka on tehty yhteistyössä muiden alojen asiantuntijoiden, kuten insinöörien kanssa. Näin teos poikkeaa olennaisesti taiteilijoiden Jakkila & Valtakarin normaalisti galleriamittakaavaan tekemistä töistä. Yli ajan oli taiteilijoille mieluisan haasteellinen työ, koska teoksella on myös käyttöfunktio. Lisäksi teos tarjoaa katsojalle mahdollisuuden havainnoida teosta sekä sisältä että ulkoa käsin.

Yli ajan on puinen taidesilta, jonka muoto viittaa tukkisumaan ja sitä myötä joen uittohistoriaan. Iijoen Putaanmutkan alueella oli ennen saha, ja puuteollisuus vaikutti aikanaan lähes kaikkiin asukkaisiin jollain tavalla. Jokea käytettiin puun kuljettamiseen ja tukkisumat olivat kapeikoissa yleisiä työllistäen aikoinaan tykkijätkiä. Sillan kävelyosaan taiteilijat kaiversivat lähellä kasvavien kasvien figuureja, jotka toimivat samalla liukuesteinä lievästi kaltevalla sillalla.

Fyysisellä, esineellisellä tasolla teos on taiteilijapari Eeva-Kaisa Jakkilan ja Jussi Valtakarin suunnittelema ja rakentama puinen silta, joka johtaa mantereelta joen yli pieneen autioisaareen. Teos antaa käyttäjälleen täyden vapauden tyhjyyden muokkaamiseen, jota voisi pitää teoksen käsitteellisenä tasona.

Taiteilijaparin nuoruudessa saari oli kuntalaisten suosima paikka, jossa sotaveteraanit pitivät kahvilaa ja ihmiset kävivät kävelyllä. Vuosikymmeniä sitten kevätjääät veivät kuitenkin sillan mennesään. Sen jälkeen saarelle pääsi vain veneellä, joten se oli käytännössä kokonaan erotettu mantereesta, joka konkretisoi tuon tyhjyyden muokkaamisen käsitteellisen tason. Saaren toiminta ja käyttö pikkuhiljaa hiipuivat ja maa-alue metsittyi umpeen. Taivalkoskella oli vuosia hiljaisesti puhuttu, että silta pitäisi rakentaa uudestaan.

Jälleenrakennuksen toteuttivat taideprojektin myötä taiteilijat Jakkila & Valtakari. Tänä päivänä silta yhdistää jälleen paikkakunnan asukkaat autioon saareen ja sen lähes koskemattomaan luontoon, josta voi nauttia vaikkapa kävelyretkillä. Taideprojektin myötä saareen suunniteltiin juhlia ja tapahtumia, jolloin siitä tulisi samanlainen kohtaamispaikka kuin vuosikymmeniä aiemmin. Teokseen kuului ajatus, että saaren tulevan roolin päättäisivät kuitenkin paikkakunnan ihmiset itse.

Jakkila & Valtakari olivat aiemmin työskennelleet pääasiassa maalauksen, piirtämisen ja kuvanveiston parissa. Sillan myötä taide tuli ulos ateljeesta, ja taiteilijat pääsivät siltarakennelman kautta vuorovaikutukseen paikkakunnan asukkaiden kanssa. Sillan toteuttaminen puusta edusti historiallista jatkuvuutta, joka yhdisti nykyhetken Taivalkosken menneisyyteen puuteollisuuden keskuksena.

Onnistumiset:

Teos ei olisi koskaan toteutunut ilman taiteilijoiden paikallishistorian tuntemusta. Tieto saaren ja kävelysillan menneisyydestä sekä kuntalaisten toiveista oli olennaista onnistuneessa teosideassa.

Julkinen taide tässä muodossa avasi konkreettisesti uusia mahdollisuuksia. ”Käytettävä teos” luotti kuntalaisten omaan aktiivisuuteen. Teoksessa yhdistyi saumattomasti taide ja virkistystoiminta.

Kunta panosti siltaan yli tuplasti teosbudjetin verran. Puutavara tuli lahjoituksena paikalliselta puualan yritykseltä. Teos loi paikkakunnalle hetkellisesti uutta aktiivisuutta ja toivon kipinää monien negatiivisten uutisten jälkeen. Muun muassa pitkään odotettu Mustavaaran vanadiinikaivoksen uudelleen avaaminen ei toteutunut ja työpaikat jäivät tulematta. Samoin vanhaa laskettelukeskusta ei saatu uuteen nousuun Kuusamon Rukan ja Pudasjärven Iso-Syötteen viedessä asiakkaat.

Yli ajan. Kuva: Jaani Föhr

Haasteet:

Taivalkoski on raskaasti muuttotappiainen paikkakunta. Nuoret muuttavat pois ja vanhuksat jäävät. Saaren ollessa käytössä edellisen kerran, oli paikkakunnan asukasluku noin kolmanneksen suurempi. Teoksen suunnitteluvaiheessa taiteilijoiden ja kuraattorin toive siitä, että kuntalaiset ottaisivat saaren uudelleen aktiiviseen käyttöön, oli ehkä ylioptimistinen. Saarelle rakentui kävelyreitti, mutta muu toiminta kesäkahviloinen jäi haaveeksi. Taivalkosken ikärakenne on vahvasti vanhuspainotteinen ja kunta-aktiivien joukko todennäköisesti liian pieni.

Kuraattorina yritin kannustaa taiteilijoita rikkomaan sillan perinteisen muodon. Silta olisi voinut olla vielä enemmän ”sotkuinen tukkisuma”. Toteutusvaiheessa särmät hioutuivat pois ja lopputulos on kuitenkin varsin perinteinen.

Koordinaattorin työmäärä

Taivalkosken teos vaati runsaasti ennakkosuunnittelua. Kunta piti vakuuttaa moneen kertaan sillan hyödyistä asukkaille. Perustukset, maaperän muokkaus ja lujuuslaskelmat vaativat kallista

insinööriyötä, joka tuli kunnan maksettavaksi. Saaren maaperän omistus osoittautui monimutkaiseksi. Kaikkien oletus oli, että maa on kunnan omistuksessa. Varsin myöhäisessä vaiheessa selvisi, että maaperän omistaa UPM-Kymmene. Lupaneuvottelut pörssifirman kanssa veivät runsaasti tuottajan työaikaa. Paikallisen puufirman tuleminen mukaan hankkeeseen edisti kunnan myönteistä suhtautumista projektiin. Silta valmistui lopulta vajaan vuoden aikataulusta myöhässä.

Ylivieska, Pylvään kylä, Jaakko Mattila ja Jussi Ängeslevä
Pylväsvo, veistokset, esinekoosteet, monimedia

Ylivieska on noin 15 000 asukkaan kaupunki, joka sijaitsee Pohjois-Pohjanmaan lounaisosassa noin 125 km Oulusta etelään. Ylivieskan Kankaan kylään kuuluva Pylvään kylä sijaitsee Kalajoen pohjoispuolella, noin 12 kilometriä Ylivieskan keskustasta itään. Talouksia on viitisenkymmentä ja asukkaita noin 120. Pylvään kylän Ängeslevän talot on rakennettu 1600-luvun alkuvuosikymmeninä Pylväsjoen suulle. Kylän pääelinkeino on maatalous. Lisäksi kylällä on pienimuotoista yritystoimintaa. (Wikipedia)

Pohjavirta-hanke kannusti eri alojen taiteilijoita yhdistämään voimansa. Ylivieskan tapauksessa tämä onnistui erinomaisesti. Taidemaalari Jaakko Mattila (Helsinki) ja mediataiteilija-muotoilija, Jussi Ängeslevä (Berliini) toivat osaamisensa omille juurilleen pieneen Pylvään maalaiskylään.

Taiteilijoiden erilaiset toimintatavat eivät olleet este onnistuneelle lopputulokselle. Mattila on urallaan keskittynyt galleriataiteeseen, Ängeslevä on puolestaan tutkinut ja opettanut uusinta muotoilua.

Pylväsvo sisältää valmiisiin kappaleisiin asennettuja polarisoivia värilevyjä. Se on eräänlainen readymade-teos. Värilevykalvoja asennettiin traktorin renkaaseen, maitokärryihin, käytettyihin ikkunanpokiin, sillan kaiteeseen ja suureen himmeliin. Jussi Ängeslevän suunnittelemat värilevyt olivat teoksen juju. Katso-miskulmasta ja valosta riippuen kalvolla näkyi erilainen kuva. Polarisoivien suodattimien ominaisuuksien ansiosta teoksessa kuvat ilmestyvät ja häipyvät. Teos synnyttää eräänlaisia muisti-ikkunoita, jotka muuttuvat maiseman tavoin katsomiskulmasta

riippuen. Osa kuvista oli perinteistä maalaiskuvastoa kotieläimien ja maatalouskoneineen. Joissakin kuvakalvo sisälsi tekstiä tai näkymä oli täysin abstrakti.

*Pylväsvo*un viisiosainen teossarja koostuu yksittäisistä readymade/kalvo osista, jotka asennettiin kylän hiekkatien varrelle. Vajaan kilometrin pituinen reitti on mahdollista kiertää pyörällä tai jalan. Teoksen osat kierrettyään katsojalle välittyy näkymä maalaiskylästä, jossa on sekä vanhaa että uutta maataloutta rinnakkain. Teosten sisältö perustuu laajaan aineistoon, johon kerättiin tarinoita ja kuvia kylästä. Niinpä esimerkiksi sillalle asennettu värikalvo esitti tarinan viereiseen jokeen tippuneesta sota-ajan pienlentokoneesta – se oli kuva, joka löytyi aineistoa kerätessä.

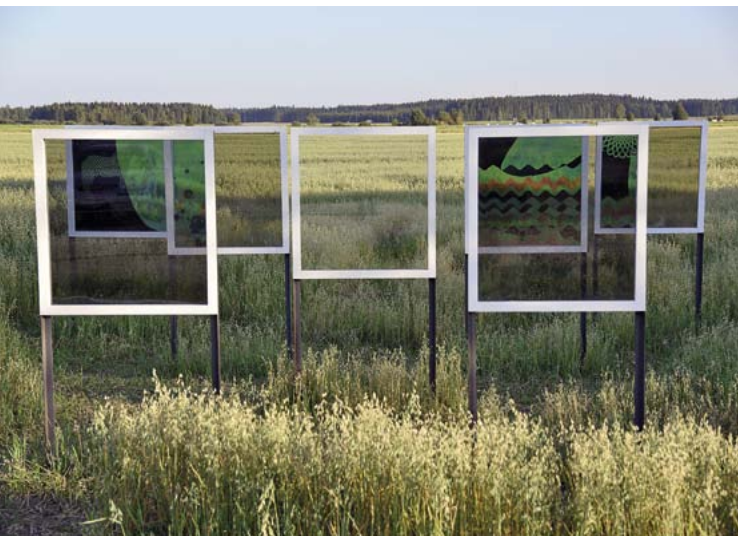
Onnistumiset:

Pieni maalaiskylä heräsi taideprojektin myötä eloon. Taiteilijoiden kesätyöskentely alueella todella aktivoi kylän. Teosprojektiin lähti sponsorina mukaan useat alueen maatalousyritykset ja paikallinen kaivinkonefirma. Pylvään hiipunut kylätalo aloitti uudestaan kesäkahvilatoiminnan ja pienimuotoisen näyttelytoiminnan. Mattila & Ängeslevän teoksissaan esille tuomat kylätarinat innoittivat kyläläisiä kokoamaan kylähistoriikin. Kyläyhteisö haki onnistuneesti rahoituksen kirjalleen ja pari vuotta teosten julkistuksesta historiikki oli valmis.

Junamatkailijat välillä Ylivieska–Iisalmi saivat yllättävän maamerkin Pylvään kylän kohdalla. Junan ikkunasta saattoi bongata odottamattoman näyn: keskelle peltoa pystytetyt värikalvolliset ikkunateokset. Moni ylivieskalainen ja nuorempi kyläläinen kuuli ensimmäistä kertaa ihmeellisiä tarinoita omasta lähi-seudustaan, kuten sotakoneen tippumisen paikalliseen jokeen. Yksi teoksista asetettiin navetan viereen. Taidereitillä sai tietoa Pylvään kylän edistyksellisestä karjanhoidosta. Tilalla panostetaan eläinten hyvinvointiin ja samalla käytetään uusinta navetan etävalvontatekniikkaa. Mattila & Ängeslevä onnistuivat kertomaan maalaisperinteistä mielenkiintoisesti nykyaikaisin menetelmin.

Haasteet:

Pylvään kylällä oli isot odotukset maatilamatkailun heräämisestä eloon uuden nykyaikaisen huomion myötä. Kylä odotti Ylivieskan

Pylväsvuo.

Kuva: Jaani Föhr

kaupungilta panoksia kulttuuri- ja maatilamatkailun markkinointiin. Visioitiin pyöreitä Ylivieska–Pylvään kylä, jossa samalla reissulla olisi mahdollista nauttia kauniista maisemista, kyläkahvilasta, nykytaiteesta ja tarvittaessa maatilayöpyminenkin onnistuisi. Markkinointi jäi puolitiehen, eikä pienellä kylällä yksin ollut siihen resursseja. Polarisoivista värikalvoista ulkotilakäytössä ei ollut aiempaa kokemusta. Niiden kestävyys ja toimivuus tummuneena eivät olleet parhaat mahdolliset. Kyläläiset kuitenkin huolehtivat jokaisen teoksen osan talvisäilöön, lukuun ottamatta siltateosta.

Koordinaattorin työmäärä

Ylivieska oli koordinaattorin työn kannalta helpoin tapaus. Teokset sijoitettiin yksityiselle maalle ja lupa-asiat hoituivat helposti. Taiteilijaparin suunnitelmat olivat selvät jo alusta alkaen ja he asuivat paikan päällä teoksen valmistumisen aikaan. Työpari sai käyttöönsä kylävajan, jossa he pystyivät valmistamaan teokset läheisessä yhteistyössä paikallisen apu-työvoiman kanssa. Eniten koordinaattorin työtä tehti avajaisilaisuuden järjestäminen – bussikyydit Oulusta, opaskierros ja avajaisesiintyjien tilaamiset. Tuottaja ja kuraattori kävivät Ylivieskan kunnanvaltuustossa esittelemässä hankkeen ja saivat kaupungin sitoutumaan pienellä summalla teoksen budjetointiin.

Oulu, Hollihaan puisto, Joonas Mikola,
Isolaatio, veistos, vapaa graffitiseinä

Oulu on Pohjois-Pohjanmaan maakuntakeskus, joka sijaitsee Oulujoen suulla Perämeren rannikolla. Vuonna 1605 perustettu Oulu on Pohjois-Suomen vanhin ja väkiluvultaan Suomen viidenneksi suurin kaupunki väkiluvultaan 205 750 asukasta. Hollihaan puisto sijaitsee Oulun suistoalueella noin kilometri kaupungin ydinkeskustasta lounaaseen. Nimitys hollihaka tulee kaupunginosan alueella ennen olleesta hevosaitauksesta, eli haka, jossa hevosia hollataan (ruots. håll, pitää). (Wikipedia)

Isolaatio oli Pohjavirta-hankkeen ainut teos, joka sijoittui kaupunkiin. Hollihaan puisto ei kuitenkaan ole aivan Oulun ydinkeskustaa, vaan syrjäisempi vähemmälle käytölle jäänyt viheralue. Katutaiteilijana tunnetulle Mikolalle tämä oli ensimmäinen suurempi tilaustyö. Taiteilija oli teoksen valmistumisen aikaan vielä opiskelija. Taiteilijavalinnoissa työryhmä päätti toteuttaa ainakin yhden ”riskipitoisen teoksen”. Teokseksi valikoitui Mikolan Isolaatio. Riski kannatti ottaa, sillä teoksessa yhdistyi onnistuneesti laadukas, aikaa kestävä nykytaide sekä populaarikulttuuri.

Isolaatio-teos on viidentoista neliömetrin kokoinen avoin teräksinen sylinteri, joka sijoittuu Oulun Hollihaan puiston rannalle lähelle Stora Enson paperitehdasta. Sylinterin sisäpuoli on eristetty alue ja tarkoitus jättää ”koskemattomaksi luonnoksi”. Taiteilija toivoi avoimen sisätilan muodostavan luontaisen elintilan kasveille, hyönteisille ja linnuille, kenties muillekin olioille. Sylinterin sisäseinällä on metallilaatta, johon on kaiverrettu Heidegger-sitaatti: ”Miksi ylipäätään on olemaa, eikä pikemminkin ei mitään?” (Why are there beings at all, why not rather nothing?) Teoksen sisäpuolelle näkee vain kipuamalla kiviportaalle ja kurkistamalla sylinterin sisään metalliin leikatusta aukosta. Ulkopuolelta teos on vapaa graffitipinta.

Mikolan taiteellinen tausta on maalaus- ja veistotaiteessa. Hän on kiinnostunut filosofiasta sekä skeitti- ja katukulttuurista. Teosidea sai alkunsa, kun Mikola oli huomannut Oulu–Kemi-tien varressa vuosia hylättyinä olleen ison teräsputken. Putki oli metallifirman omaisuutta, muttei ollut liikantanut yrityksen pihasta minnekään. Mikola leikkitteli ajatuksella, että teräskappale muodostuisi kahdesta yhteen hitsatusta half pipe -skeittirampista ja hän olisi

halunnut testata putkea skeittaamistarkoituksessa. Ideahakuvaiheessa taiteilija käänsi mielessään sylinteriputkea 90 astetta ja näki siinä ainekset veistokselle.

Veistoksen ulkopinta jäi paljaaksi paikallisten graffititaiteilijoiden luomuksia varten. Katutaiteilijat pystyivät näin jättämään merkkinsä Mikolan teokseen. Mikolan työ kommentoi luonnon vapaata olemassaoloa, mutta samalla myös vapaata graffitikulttuuria. Molemmat voivat elää rinnakkain kaupunkiympäristössä, tuntuu taiteilija ehdottavan.

Onnistumiset:

Teoksen suuri onnistuminen on filosofisen sitaatin tuominen osaksi puistoa ja sitaatin yhdistäminen graffitikulttuuriin. Heideggerin kysymys on pohja kaikelle inhimilliselle kysymyksenasettelulle ja siten filosofiselle, tieteelliselle ja taiteelliselle toiminnalle. Taiteen tai graffitin tekemisessä voi nähdä selkeän vastauksen Heideggerin kysymykseen. Filosofit toteaa, että loppujen lopuksi olemme olemassa suhteessa ei-mihinkään, jatkuvassa joksikin tulemisen tai jonkin tuottamisen, kuten taiteen tai luomisen prosessissa. Mikolan Iso-laatio-teos luo yleisölle tilan pohtia olemistaan ja luovaa prosessia.

Hollihaan syrjäinen puisto sai kaupungin huomion. Pitkään suunnitelmissa ollut puiston kehittäminen aktiiviseen käyttöön nytkähti eteenpäin. Pari vuotta teoksen valmistuminen jälkeen puistoon tuli skeittiparkki ja toinen laillinen graffitiseinä. Hankkeen myötä teoksen avajaisjuhliin järjestettiin noise-äänitaiteilijan keikka sekä DJ:n vetämä puistoklubi. Ensimmäiset graffitit valmistuivat samana iltana ilman ennakkomarkkinointia. Pohjoisen parhaat graffitintekijät antoivat tyylinäytteensä ja mediahuomio oli taattu heti alusta alkaen.

Haasteet:

Kasvit eivät lähteneetkään kasvamaan niin monipuolisesti kuin taiteilija oli ajatellut. Veistokseen sisälle meno tehtiin hankalaksi, mutta siitä huolimatta teoksen sisälle kiivettiin erilaisilla puomivirtelmillä ja sisäpuoli tuli jatkuvan ilkvallan kohteeksi. Metallilaatalle tehty Heidegger-sitaatti töhrittiin pian ja se on vaikeasti puhdistettavissa. Lisäksi pienestä kurkisteluaukosta heitellään edelleen maalipurkkeja veistoksen sisälle, vaikka vieressä on isot roskikset maalipurkkeja varten. Aluksi varauduimme kahdella pienellä roskiksella, jotka pursusivat nopeasti yli. Uusien isompien roskisten

asentaminen kesti liian kauan ja maalarit olivat jo omaksuneet purkkien heittelyn teoksen sisälle pois näkyvistä.

Teokseen porattu reikä vaati yllättäviä turvallisuusneuvotteluja kaupungin puistopuolen kanssa. Reikä piti sijoittaa niin korkealle, ettei lapset siihen yltäisi. Samoin reiän koko ei saanut olla sellainen, että siihen olisi mahdollista jäädä päästään jumiin. Koska reikä oli tarkoitus olla kurkistusaukko teoksen sisälle ja sitaatin lukemiselle, täytyi taiteilijan suunnitella reiän korkeus ja aukko moneen kertaan. Taiteilijan vastustuksesta huolimatta sisäpuolelle piti asentaa tikkaat putoamistapausten varalta (vrt. Hesperian puisto ja Pekka Jylhän Kekkos-muistomerkki).

Koordinaattorin työ määrä

Lupa-asiat osoittautuivat erityisen monimutkaisiksi ja aikaa vieviksi. Kaupunginpuistoon sijoitettavalle teokselle tarvittiin useita lupia: Yleisen alueen käyttö lupa 1. (Veistoksen pystytyslupa yleiseen puistoon). Yleisen alueen käyttö lupa 2. (Lupa siihen, että raskasta ajokalustoa voi käyttää yleisessä puistossa veistoksen pystyttämisen aikaan). Yleisen alueen käyttö lupa 3. (Lupa järjestää yleisömäärältään suuri, melurajat hetkellisesti ylittävä puistotahtuma). Lisäksi poliisille tuli saattaa tiedoksi, että yleisöllä on lupa maalata teosta.

Teoksen teräsputki oli todella painava ja sitä varten tarvittiin iso kuljetusauto nostureineen. Teospaikkaan johti kapea hiekkatie, jonka kestävyys raskaalle ajoneuvolle oli arvoitus. Kuljetusjärjestelyt ja etukäteiselvittelyt olivat monimutkaisia, eikä niihin ollut varauduttu ajallisesti.

Isolaatio. Kuva: Jaani Föhr

(kuva ennen ensimmäisiä graffiteja)

Raahe, pienvenesatama, Minna Jatkola

Kaupungin ääni, veistos, ääniteos

Raahe sijaitsee Pohjois-Pohjanmaan maakunnan länsiosassa Perämeren rannalla. Kaupungin etäisyys Oulusta on 76 km. Kreivi Pietari Brahe perusti nimeään kantavan kaupungin vuonna 1649 kaupankäynnin edistämiseksi. Purjelaivakaudella raahelaisilla laivanvarustajilla oli Suomen suurin purjelaivasto. Nykyisin Raahen satama on Suomen kuudenneksi vilkkain. Raahe on edelleen merkittävä satama-, koulu- ja teollisuuskaupunki. Kaupungin keskustaani liittyvä Vanha Raahe on yksi parhaiten säilyneistä suomalaisista 1800-luvun puukaupungeista. Raahen väkiluku on 25 300 henkilöä. (Wikipedia)

Minna Jatkola on raahelaislähtöinen, Helsingissä asuva taidemaalari. Heti teosprosessin aluksi oli selvää, että Raahe merkittävänä teräskaupunkina ja entisenä merenkäyntikeskuksena tulisivat jotenkin näkyväksi Jatkolan teoksessa. Pohjavirta-konseptiin kuului taiteilijoiden haastaminen oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Jatkolalle Raahen teos oli ensimmäinen veistoskokeilu. Hän sai idean tuulikellojen sarjasta, joka olisi valmistettu Raahen Rautaruukin teräksestä. Jatkolan läheisiä oli työskennellyt aikanaan Rautaruukin tehtaalla. Ajatuksena oli yhdistää veistos ja ääni. Pieniä tuulikelloja valmistaisivat alueen koululaiset ja niitä tulaisiin sijoittelemaan ympäri kaupunkia. Merenrantakaupunkina Raahe on tuulinen paikka ja Jatkolan idea tuulikellojen myötä soivasta kaupungista oli mainio. Koulujen aktivoiminen yhteiseen työpajatoimintaan osoittautui kuitenkin hankalaksi. Jatkola pitäytyi silti tuulikelloajatuksessa ja lopulta yksi iso laivapurjetta muistuttava tuulikello sijoitettiin entiselle satama-alueelle, joka toimii edelleen hiljaisena pienvenesatamana. Teoksen sponsorit ja kaupunki halusivat tuulikellon kylkeen myös jotain konkreettisen esittävää meriaihetta purjeen lisäksi. Viime vaiheessa teosjalustalle lisättiin metallinen ankkuri tuulikellon alle.

Onnistumiset:

Taidemaalari Minna Jatkola sai ensimmäisen julkisen teoksensa syntymäkaupunkiinsa. Hän lähti taidemaalarina rohkeasti kokeilemaan jotain itselleen uutta, mikä oli osa Pohjavirran henkeä.

Kaupungin ääni.

Kuva: Jaani Föhr

Kaupungin suurin työnantaja Rautaruukki lahjoitti teosmateriaalit. Teräksen työstöön ja veistoksen pystytykseen lähti myös

mukaan useat Rautaruukin alihankkijafirmat. Teoksen budjetti saatiin noin kaksinkertaistettua alkuperäisestä Kulttuurirahaston teosbudjetista.

Haasteet:

Koulujen aktivoiminen yhteisölliseen teokseen oli vaikeaa. Suunnitelma olisi pitänyt ehkä pohjustaa jo paria vuotta ennen projektin alkua koulujen kuvataiteen ja teknisen työn opintosuunnitelmiin. Isokokoinen tuulikello piti melkoista ääntä. Taiteilijalla tai työryhmällä ei ollut aikaisempaa kokemusta ääniteoksista. Teoksen sijoituspaikka oli syrjäinen pienvenesatama. Lähimpiin kesäasuntoihin oli rannasta matkaa useita satoja metrejä. Ääni, jota taiteilija piti miellyttävänä, ei saanut samaa tulkintaa rantasukkailta. Mökkiläisten mielestä ääni kantautui kesäasuntoihin liian kovana. Niinpä tuulikellon ääntä piti säätää hiljemmaksi useita kertoja. Tämän vuoksi taiteilijan idea jäi puutteelliseksi. Lähes jokaisesta Suomen merikaupungista löytynee ankkurimuis- tomerkkejä ja niitä on tuotu myös moniin liikenneympyröihin.

Niinpä ankkurin lisääminen jalustaan teki lopputuloksesta kliseemäisen.

Raahan projektissa kuraattorilla olisi ollut hyvä olla aikaisempaa kokemusta julkisesta äänitaiteesta. Kuraattori olisi myös loppuvaiheessa voinut tukea taiteilijaa pitäytymään rohkeasti omassa visiossaan. Teokselle tuli runsaasti sponsoritukea paikallisilta yrityksiltä, joten paine esittäville teokselle tuli kaupalliselta puolelta. Ankkurin lisääminen teokseen viime hetkillä söi teoksen omaperäisyyttä. Kuraattorin ja sponsoreiden yhteydenpito jäi liian vähälle.

Työtehtävät: kuraattori, tuottaja ja kunnan kulttuurivastaavat:

Tuottajan ja kuraattorin työtehtävät sekoittuivat pitkin Pohjavirta-hanketta. Kummatkin tekivät työtä, joka on taidekoordinoinnin ytimessä. Tuottajan työpanos oli hankkeessa aivan oleellinen. Tuottaja ja kuraattori vastasivat hankkeen suunnitelman mukaisesta toteutuksesta: aikatauluista, budjetoinnista, budjetin seurannasta ja kokousjärjestelyistä. Lisäksi iso osa työtä oli yhteydenpitoa yritysten, kuntien ja taiteilijoiden välillä. Tuottaja, kuraattori apunaan, vastasi tarvittavien sopimus pohjien tekemisestä ja sopimusprosessista yhteistyössä Suomen Kulttuurirahaston lakimiehen kanssa sekä hankkeen tiedotuksesta yhteistyössä SKR:n viestinnän kanssa. Kuraattorin erityisroolina oli teosten esittely mediassa ja julkistamistilaisuuksissa.

Kuntien edustajien tai yhdyshenkilöiden tehtävänä oli vastata yhteydenpidosta kunnan teknisen puolen kanssa. Kaikki teokset vaativat jossain määrin maansiirto-, perustus- tai sähkötöitä, jolloin tiivis yhteydenpito teknisen puolen kanssa sekä vastuiden ja kustannusten sopiminen oli olennaisen tärkeitä. Avajaistilaisuuksien järjestäminen kahvituksineen ja esiintymisohjelmineen kuului myös kunnan yhdyshenkilölle. Tehtävää hoiti yleisimmin kunnan kulttuurisihteeri. Avajaisiin pyrittiin saamaan esiintyjiksi paikallisia kulttuurintekijöitä musiikin, tanssin ja esitystaiteen parista.

Kokemus Pohjavirta-hankkeesta osoitti, että pienillä paikkakunnilla, pienellä budjetilla toimittaessa onnistunut julkisen taiteen projekti on saumatonta yhteistyötä tuottajan, kuraattorin ja kunnan kulttuurivastaavan kesken.

Esimerkkitapausten tulokset, mitä saimme aikaan

Julkisen taiteen tuottaminen syrjäseuduille ja pieniin kuntiin poikkeaa monilla tavoin kaupunkien isommista hankkeista ja prosentitaiteesta. Teokset ovat usein paikkasidonnaisia ja harvemmin rakennukseen integroituja. Pienillä paikkakunnilla byrokratiaa on vähemmän, lupa-asiat hoituvat joustavasti ja tarvittavat henkilöt – kulttuurivastaava, tekninen- ja viherpuoli, tarvittaessa kunnanjohtaja – saadaan helposti saman pöydän ääreen. Monilla syrjäisillä paikkakunnilla julkinen nykytaidehanke voi olla ensimmäinen laatuaan. Suuremman kaupungin tai tunnetun säätiön kuntaan kohdistama huomio antaa usein hyvän alkusysäyksen onnistuneelle hankkeelle. Kuntien ”kaikki tuntevat kaikki” -tilanne saa parhaimmillaan taidehankkeisiin mukaan myös alueen yrityksiä, jotka haluavat olla oman kunnan hyvässä hengessä mukana, tai näkevät suoran bisnesmahdollisuuden esimerkiksi kivi, metalli, betoni tai maansiirtotöiden muodossa.

Julkisen taiteen hyödyt eivät tietenkään ole mitattavissa, sillä sen vaikutukset ovat moninaisemmat ja hahmottuvat vasta pitemmän ajan kuluessa. Joitakin vaikutuksia on kuitenkin nähtävissä muutama vuosi teosten valmistumisen jälkeen.

Pohjavirta-hankkeen myötä pienet kunnat saivat medianäkyvyyttä ja teokset toivat niille jossain määrin matkailullista kehityspotentiaalia. Hanke muistutti kuntia julkisten taidehankintojen monista hyödyistä ja toi töitä alueen taiteilijoille ja pienyrittäjille. Uudet nimet ja nuoremmat taiteilijat saivat kokemusta julkisen taiteen tuotannosta. Pohjavirta-hankkeen myötä kuntiin saatiin uusia maamerkkejä, puheenaiheita ja taidetta ilman pääsymaksua. Moni hankkeen teos toi näkyväksi alueen ilmiöitä ja paikallistarinoita. Syrjäisille paikoille luotiin uutta luonnetta. Yllättävät, kuntalaisillekin tuntemattomat paikat tulivat uudella tavalla tutuiksi.

Kuntalaisten osallistaminen onnistui monen teoksen kohdalla. Omaan ympäristöönsä vaikuttaminen toteutui erityisesti Taivalkoskella ja Oulussa. Osallistuminen edesauttaa teoksen ottamista omaksi ja estää osaltaan myös ilkivaltaa, ja tämä tuli hankkeen myötä toteen. Kunnan sisäiset toimijat istuivat projektien myötä saman pöydän ääreen. Huomattiin, että kunnallistekniikan, viher- rakentamisen ja kulttuuripuolen yhteistyö levitti uudenlaista tietoa eri toimijoiden välille. Teosten julkistamisjuhlat toivat paikallisia

kulttuurintekijöitä esiin tanssin, musiikin ja esitystaiteen muodossa. Yhteishenki kasvoi ainakin Ylivieskan Pylvään kylän tapauksessa. Osoituksena siitä oli Pylvään kylähistoriikin kokoaminen ja kesäkahvilan perustaminen pienimuotoisine taidenäyttelyineen. Kyläläiset myös ottivat teoksen huollon vastuulleen. Uusi paikallisten titeetti muodostui Oulun Hollihaan puistoon, josta myöhemmin tuli skeitti- ja graffitipuisto. Mikolan teos oli mahdollisesti ensimmäinen steppi. Kuraattorina huomasi, että hankkeen onnistuneimmat teokset olivat sellaisia, jotka aktivoivat yhteisön, tunnistivat paikallishistoriaa ja pystyivät sitä kautta osoittamaan erityisen tunnesiteen paikkaan.

Pohjavirran muut toteutuneet teokset:

- Aki Roukala: *Aikalaiset*, Pudasjärvi, useita sijainteja
Valokuvatuloste lasille, 8 osaa
- Niina Jortikka, Tero Mäkelä, Rita Porkka & Johanna Rieppola:
Mankilan kyläjätit, Siikalatva, Mankilan kylä
Romurauta, kierrätystekstiilit, betoni, turvebetoni, yhteisötaide
- Jouna Karsi: *Runohenki*, Haapavesi, kirjaston rinne
Pleksi, puu, valo, maa-aines
- Meeri Koutaniemi & Reetta Rätty: *Kyliltä kuultua*, Kuusamo
Puu, laservalokuva ruostumattomalle teräkselle, ilmaislehti

Lähteet:

- Pohjois-Pohjanmaan Kulttuurirahasto: Pohjavirta-hanke (2017).
Janne Kauppinen, Anni Saari, Antti Tenetz (toim.)

Museoamanuenssi Janne Kauppinen (FM) on työskennellyt alueellisen taidemuseotyön parissa Oulun ja Tampereen taidemuseoissa kahdentoista vuoden ajan. Hän tuntee Pohjois-Pohjanmaan ja Pirkanmaan läpikotaisin. Kauppinen on kuratoinut alueilla lukuisia kiertonäyttelyitä sekä koordinoinut useita alueellisia julkisen taiteen hankkeita.

Kauppinen on erikoistunut nykytaiteeseen ja julkiseen taiteeseen. Uudemmissa taidemuodoista häntä kiinnostavat erityisesti yhteisö- ja ympäristötaide. Kauppinen seuraa tarkasti taidekenttää Suomessa ja maailmalla ja innostuu erityisesti populaarikulttuuria ja korkeakulttuuria sekoittavista projekteista.

Uutta kuhinaa kutsareihin

Taidekilpailumuodot ovat Suomessa aikojen saatossa vakiintuneet yleiseksi kilpailuksi ja kutsukilpailuksi. Julkisen taiteen hankintamenettelyiden kehittämiseksi entistä avoimempaan ja osallistavampaan suuntaan on kuitenkin ollut havaittavissa tilausta. Valtion taideteostoimikunta päätti kokeilla hieman erilaista kutsukilpailua, jossa uusina elementteinä olivat taiteilijan ja taiteenkäyttäjän kilpailun aikainen vuoropuhelu sekä taiteilijan pitämä ehdotuksen esittely, joka tapahtui sisäänjätön jälkeen, mutta ennen kilpailun ratkaisemista.

Taustaa

Valtion taideteostoimikunta on viime vuosina järjestänyt keskimäärin kaksi yleistä kilpailua ja kaksi kutsukilpailua vuodessa. Yleinen kilpailu on järjestetty, kun kohde on ollut erityisen sopiva tai merkittävä ja siihen on ollut riittävät järjestämisresurssit.

Kaikille avoimen, yleisen kilpailun tulisi aina olla ensisijainen vaihtoehto, koska se tuottaa enemmän ja yllätyksellisempiä ehdotuksia ja antaa uusille tuntemattomille tekijöille mahdollisuuden esiintuloon. Yleisen kilpailun keskeisiin periaatteisiin kuuluu kuitenkin kilpailijoiden ja ehdotusten anonymiteetti, mikä rajoittaa avoimuuden ja kommunikation lisäämistä.

Kutsukilpailu puoltaa paikkaansa hieman kevyempänä kilpailumuotona. Se tarjoaa selvästi monipuolisemmin vaihtoehtoja kuin suoratilauksella tai rinnakkaistehtävällä. Kutsukilpailun säännöissä on lisäksi sellaisia kohtia, joita muokkaamalla kilpailusta voi saada enemmän irti ilman, että taiteen laatu tai kilpailun puolueettomuus vaarantuu. Valtion taideteostoimikunnan kutsukilpailukokeilussa

oli kyseessä vakiintuneiden sääntöjen hienosäätämistä eri osapuolten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi sopiviksi katsotuissa kilpailun vaiheissa.

Havaittuja ongelmia

Aikaisemmin havaituista puutteista kaksi nousi yli muiden. Merkittävin oli työympäristössä toimivien eli taiteen käyttäjien vähäinen osallistuminen taidehankintaan. Aktiivinen osallistuminen tapahtuu tavallisesti vain kilpailuohjelman laadintavaiheessa ja aloitusseminaarissa, kun tilojen käyttäjät kertovat toiminnastaan järjestäjille ja kilpailijoille. Vaikka arvostelulautakunta kuuleekin asiantuntijoita ja käyttäjien edustajia ennen ratkaisua, sitoutuminen toteutettavaan teokseen jää ohueksi. Käyttäjien näkökulmasta teosvalinta tapahtuu taideasiantuntijoiden eli valtion taideteostomikunnan itsevaltaisena päätöksenä.

Toinen nykyisen kutsukilpailumallin heikkous on se, että taiteilijoiden esittämät asiat voivat syystä tai toisesta jäädä kilpailuehdotuksissa epäselviksi. Arvostelulautakunta paikkaa tiedon puutettaan arvostelutilanteessa arvailuilla ja omilla kehittämisajatuksillaan, mikä voi olla kilpailijalle eduksi tai haitaksi, mutta menettelytapana ainakin epävarma ja arveluttava.

Kutsukilpailun luonteeseen kuuluu, että kilpailu on salainen, eivätkä arvosteluun osallistuvat ohjaa tai muuten vaikuta taiteilijoiden työhön kilpailun aikana. Sisäänjätön jälkeen anonymiteetistä voidaan toisaalta luopua, koska todennäköisesti ehdotukset ovat tekijänsä näköisiä ja useimmiten helposti tunnistettavissa.

Kokeilu osana julkisen taiteen erikoistumiskoulutusta

Yhdeksi Taideyliopiston järjestämän Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen kehittämisprojektiksi hyväksyttiin uudenlaisen variaation kehittäminen valtion taideteostomikunnan kutsukilpailusta. Koulutettavan eli kilpailukoordinaattorin oli määriteltävä kilpailun tavoitteet, laatia kilpailuohjelma, fasilitoida kilpailuun liittyvät tilaisuudet, havainnoida prosessia eri vaiheissa ja haastatella taiteilijat, käyttäjien edustajat, asiantuntijat ja arvostelulautakunnan sekä raportoida johtopäätökset valtion taideteostomikunnalle.

Kilpailukohde

Kehittämisprojektiehdotuksen myötä valtion taideteostomikunta päätti järjestää kutsukilpailun pysyvän ulkotaideteoksen hankkimisesta Helsingin Tilkanmäen kampukselle uudisrakennettavan K-rakennuksen sisäpihalle. Teoksen kustannuspuitteeksi asetettiin verottomana enintään 100 000 euroa.

Tilkanmäen kiinteistön omistaa Suomen valtio ja sitä hallinnoi Senaatti-kiinteistöt. Toimitilojen käyttäjä on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL, jonka oikeuslääkinnän, oikeustoksikologian ja -genetiikan yksiköt sekä oikeuslääkäriasema sijoittuvat uusiin K-rakennuksen tiloihin. Sisäpihan ympärille jäävissä B- ja G-rakennuksissa toimii muita THL:n yksiköitä.

Huhtikuussa 2021 valmistuvan K-rakennuksen pääsuunnittelijoina on Kirsti Sivén & Asko Takala Arkkitehdit Oy, joka voitti kohteesta järjestetyn arkkitehtuurikutsukilpailun vuonna 2018. Kohteen rakennusurakoitsijana on NCC Suomi Oy. Rakennusaika on 25 kuukautta ja kustannuspuite verottomana 33 miljoonaa euroa.

Taidekilpailu käynnistettiin rakennuksen ollessa runkovaiheessa 15.6.2020 ja kilpailuaika päättyi 23.10.2020 eli noin kuusi kuukautta ennen tilojen käyttöönottoa.

Tavoite

Kutsukilpailussa oli erityisinä tavoitteina:

1. Edistää THL:n henkilökunnan eli taiteenkäyttäjien kiinnostusta ja sitoutumista taidehankkeeseen kilpailun aikaisella vuorovaikutuksella taiteilijoiden kanssa sekä lisätä taiteilijoiden ymmärrystä kilpailukohteesta.
2. Antaa taiteilijoille mahdollisuus avata kilpailuehdotuksensa ideoita suoraan valtion taideteostomikunnalle eli kilpailun arvostelulautakunnalle ennen kilpailun ratkaisemista.

Kilpailijoiden valinta

Kilpailijoiden valinta tapahtui valtion taideteostomikunnalle normaalilla sisäisellä menettelyllä, jossa kukin toimikunnan jäsen sai ehdottaa paria omaa ehdokasta. Näistä valittiin keskustelun kautta sopivaksi katsottu määrä monipuolisesti erilaisia taiteilijoita tai taiteilijaryhmiä. Yleensä kutsuttuja on ollut 5–6 kilpailijaa,

mutta nyt päädyttiin kolmeen kilpailijaan työmäärän pitämiseksi kohtuullisena.

Osallistumispalkkiota nostettiin tavanomaisesta 3 000 eurosta 4 000 euroon poikkeavan kilpailutavan vuoksi. Kilpailijoille myös selvitettiin kilpailun kokeellinen luonne ja erityispiirteet osallistumisen varmistamisen yhteydessä.

Kilpailijoiksi kutsuttiin Anne Meskanen-Barman, Camilla Vuorenmaa ja Aimo Katajamäki.

Kilpailuohjelma ja aloitusseminaari

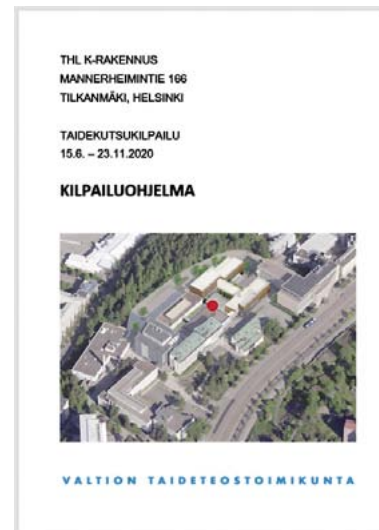
Kilpailu käynnistettiin tavanomaisella tavalla työmaakäynnillä ja aloitusseminaarilla, jossa jo hieman aikaisemmin kilpailijoiden käyttöön annettu ja hyväksytty kilpailuohjelma käytiin läpi. Tilaisuuteen kutsuttiin kaikki osapuolet: kilpailijat, valtion taideteostoimikunta, THL:n taidetyöryhmä ja muut asiantuntijat. Eri osapuolilla oli mahdollisuus kertoa tavoitteistaan ja kilpailijoilla tehdä tarkentavia kysymyksiä lähtötiedoista ja kilpailun tavoitteista.

Koska kilpailualue oli vaikeasti ymmärrettävissä eikä sinne ollut vapaata kulkua, sovittiin uusista työmaakäynneistä ja suunnitelmien toimitamisesta rakentamisen edetessä. Kilpailijoilla oli sähköpostitse mahdollisuus saada kysymyksiinsä välittömästi vastauksia kilpailukoordinaattorin kautta. Kysymykset ja vastaukset toimitettiin kaikille kilpailijoille yhtäaikaan, kuten myös arvostelulautakunnalle.

Arvostelulautakunnan rooli

Valtion taideteostoimikunnan sääntöjen mukaan se toimii järjestämiensä kutsukilpailujen arvostelulautakuntana. Kilpailukoordinaattori/kehittämisprojektin tekijä ei kuitenkaan osallistunut arvostelutyöhön muuten kuin tarkkailijana.

Arvostelulautakunnan jäsenet eivät osallistuneet aloitusseminaarin jälkeen kilpailunaikaisiin keskusteluihin kilpailijoiden kanssa, millä ehkäistiin tahaton tai tahallinen vaikuttaminen ja

Kilpailukohde kilpailun loppuvaiheessa.

Kuva: Jari Auer

ohjaus. Olennaisena erona siis joihinkin rinnakkaistehtävämalleihin oli, että taideteoksen tilaajan edustajat eivät olleet kilpailijoihin misään yhteydessä kilpailun aikana.

Taiteilija-taiteen käyttäjävuorovaikutustyöpajat

Noin kuukausi aloitusseminaarin jälkeen järjestettiin jokaiselle kilpailijalle taiteen käyttäjien eli THL:n edustajien kanssa oma yhden tunnin kestävä työpajansa, jossa kilpailija esitteli aikaisempia tekemisiään ja ensimmäisiä kilpailuluonnoksiaan. Toiset työpajat järjestettiin noin kuukauden päästä edellisestä samassa paikassa ja lähes samalla kokoonpanolla. Työpajoissa keskusteltiin edellisen tilaisuuden pohjalta kehittyneistä luonnoksista.

Kilpailusalaisuuden ylläpitämiseksi THL:n edustajille korostettiin, ettei työpajakeskusteluissa saa paljastaa toisten kilpailijoiden ideoita, ja ettei luonnosmateriaalia jaeta laitoksen sisällä nimettyä työryhmää laajemmin.

Työpajoja hankaloitti koronapandemian rajoitukset, minkä vuoksi osa THL:n edustajista osallistui työpajoihin etäyhteydellä.

Ehdotusten sisäänjätö ja esittelytilaisuus

Kilpailijat jättivät nimellään merkityt ehdoksensa sisään sähköpostilla kilpailukoordinaattorille 23.11.2020 klo 24.00 mennessä. Kilpailumateriaali oli rajattu kolmesivuseksi pdf-dokumentiksi, jonka koko sai olla enintään 8 Mt ja tulostettavissa A3-kokoon.

Kilpailukoordinaattori jakoi ehdotukset välittömästi arvostelulautakunnalle ja muille osapuolille, joilla oli kuusi päivää aikaa tutustua ehdotuksiin ennen esittelytilaisuutta. Kysymyksiä sai lähettää kilpailukoordinaattorille, joka esitti ne kyseessä olevalle taiteilijalle esittelytilaisuudessa.

Esittelytilaisuuden kulku oli seuraava:

09.00–09.25	Ehdotuksen esittely: Camilla Vuorenmaa
09.30–09.55	Ehdotuksen esittely: Anne Meskanen-Barman
10.00–10.25	Ehdotuksen esittely: Aimo Katajamäki
10.30–11.20	Keskustelua: THL:n taideryhmä – valtion taideteostoimikunta – asiantuntijat
11.20–11.50	Lounas
11.50–14.00	Arvostelu ja kilpailun ratkaisu: valtion taideteostoimikunta

Taiteilijoiden pitämät kilpailuehdotusten esittelyt onnistuivat hyvin ja ilman tietoteknisiä kommelluksia. Kymmenen minuutin alustus ennen osallistujien tarkentavia kysymyksiä koettiin riittävänä.

Esittelyjen jälkeinen keskustelu oli pääpiirteittäin jaettu puheenvuoroihin: kohteen arkkitehdit, rakennuttajapäällikkö ja kiinteistö-päällikkö, THL:n K-rakennukseen sijoittuvien yksiköiden ja THL:n taidetyöryhmän edustajat sekä lopuksi valtion taideteostoimikunta. Vaikka keskustelu tapahtui etäyhteydellä ilman videokuva osallistujista, keskustelu oli vilkasta ja osapuolet esittivät perusteltuja mielipiteitään teosehdotuksista.

Arvostelu ja jatkotoimenpiteet

Keskustelutilaisuuden jälkeen arvostelulautakunta vetäytyi omaan etäkokoukseensa pohtimaan keskenänsä juuri nähtyä ja kuultua. Ehdotuksia pidettiin ilahduttavan erilaisina ja taiteellisesti korkealaatuisina, mikä oli toisaalta todennäköistäkin, ottaen huomioon kilpailijoiden aikaisemmat ansiot.

Ehdotukset todettiin olevan jopa tavanomaista pidemmälle vietyjä, mikä saattoi olla sattumaa tai johtua kilpailumallista. Teknisesti teokset olivat kohteen erityispiirteet huomioiden ammattimaisesti suunniteltu eikä epäilyjä toteutettavuudesta tai kustannuspuutteen riittävydestä herännyt. Kaikissa nähtiin kuitenkin tähän vaiheeseen luonnollisesti kuuluvaa kehittämistarvetta.

Arvostelulautakunta otti myös huomioon kuultujen asiantuntijoiden ja taiteenkäyttäjien näkemykset ehdotuksista. Erityisen ilahduttavaa oli THL:n laaja sitoutuminen ja kiinnostus taideprojektia kohtaan huolimatta koronapandemian laitoksen henkilöstölle aiheuttamasta poikkeuksellisesta kuormituksesta.

Monipuolisen keskustelun jälkeen teki kokonaisarvioon perustuvan päätöksen voittajasta ja kirjasi perustelut arvostelupöytäkirjaan. Lisäksi kilpailijoiden toiveesta päätettiin pitää mahdollisimman pian palautekeskustelu kilpailijoiden kanssa.

Jatkotoimenpiteinä on sopimuksen tekeminen taiteilijan kanssa. Tarkoituksena on tarpeen mukaan kehittää ja suunnitella teosta alkuvuonna 2021. Teoksen asennus riippuu rakennushankkeen työvaiheesta, mutta asennuksiin päästään viimeistään toukokuussa 2021, mikäli teoksen valmistustapa sen sallii. Tavoitteena on julkistaminen vuoden 2021 aikana.

Havaintoja ja haastattelujen antia

Kilpailijat olivat aikaisemminkin osallistuneet taidekilpailuihin, eivätkä pitäneet taiteella kilpailemista ongelmallisena. Yleinen käsitys kuitenkin on, että kaikille taiteilijoille kilpaileminen ei välttämättä ole mielekäästä.

Kutsukilpailun erityispiirteet eivät aiheuttaneet epäilyjä tai yllätyksiä. Aloituseminaari selvensi lisäksi lähtökohtia ja kilpailun tavoitteita, mutta kilpailualueen keskeneräisyys aiheutti epävarmuutta.

Kilpailun olisi voinut järjestää myöhemmin, kun kilpailualue olisi ollut valmiimpi. Kilpailijoiden henkilökohtaisista valmiuksista tosin riippuu, kuinka realistisen käsityksen suunnittelu- tai rakentamisvaiheesta olevasta kilpailualueesta saa.

Saitko kilpailukoordinaattorilta riittävästi teknistä tietoa kilpailun aikana, ja toimiko sähköpostiyhteys sujuvasti?

Kilpailijat pitivät vuorovaikutusta käyttäjien edustajien kanssa positiivisena kokemuksena. Yksilökohtaisia eroja oli siinä, koettiin

tunnin pituiset työpajat riittävinä vai ei. Tietotekniset vaatimukset työpajoihin tulisi etukäteen sopia, koska eri laitteet, ohjelmat ja yhteydet eivät ole välttämättä yhteensopivia. Arvostelulautakunnan jäsenten osallistumista työpajoihin ei täysin tyrmätty, mutta ei myöskään pidetty ongelmattomana.

Esittelytilaisuudessa yleisö oli koronapandemian vuoksi videoyhteyksien päässä, mikä ei sinänsä haitannut. Toivotaan, että jatkossa suurin osa yleisöstä pääsee paikalle, koska silloin vuorovaihtus on välittömämpää ja yhteyksien toimivuus tuo aina epävarmuustekijän. Taiteilijat pitivät esittelyä hyvänä lisänä ja totesivat, että tilaajalle esittelyyn on jo totuttu muissa yhteyksissä

Ehdotuksen esittelylle ja tarkentaville kysymyksille kilpailijat pitivät riittävänä 25 minuuttia, kun yleisö oli saanut ehdotukset etukäteen tutustuttaviksi. Ehdotettiin myös etukäteiskysymyksiä, joihin voisi valmistautua.

Taiteilijat eivät pitäneet hyvänä ajatuksena, että toiset kilpailijat olisivat mukana esittelyissä ja keskusteluissa mukana. Sen sijaan ratkaisun jälkeistä keskustelutilaisuutta pidettiin toivottavana.

Johtopäätökset

Todettakoon aluksi, että kokeiltu kutsukilpailumalli on viritetty vastaamaan valtion taideteostoimikunnan tarpeita, eikä se ole yleisesti suoraan sovellettavissa. Kahdeksanhenkisessä toimikunnassa on edustettuna poikkeuksellisen laajasti asiantuntijuutta kuvataiteen eri alueilta. Se toimii palkinto- ja arvostelulautakuntana kaikissa järjestämissään kilpailuissa kolmivuotisen toimikautensa ajan. Kutsukilpailuun kutsuttavat kilpailijat valitaan perusteellisen harkinnan jälkeen yhteisellä päätöksellä. Arvostelu tapahtuu aina puolueettomasti ja taiteellisia arvoja painottaen.

Taiteilijoiden pitämiä kilpailuehdotusten esittelyjä ja sitä seuranneita kyselytuokiota pidettiin yleisesti onnistuneina niin aikataulutuksen kuin sisältönsä puolesta. Kun kilpailusalaisuus on pidetty kilpailun aikana, ei anonymiteetti ollut sisäänjätön jälkeen välttämätön. Lisäarvoa sen sijaan tuli, kun taiteilija voi suoraan kertoa pyrkimyksistään ja oikoa mahdollisia väärinkäsityksiä. Kilpailijan esiintymistaito ei ollut arvosteluperuste.

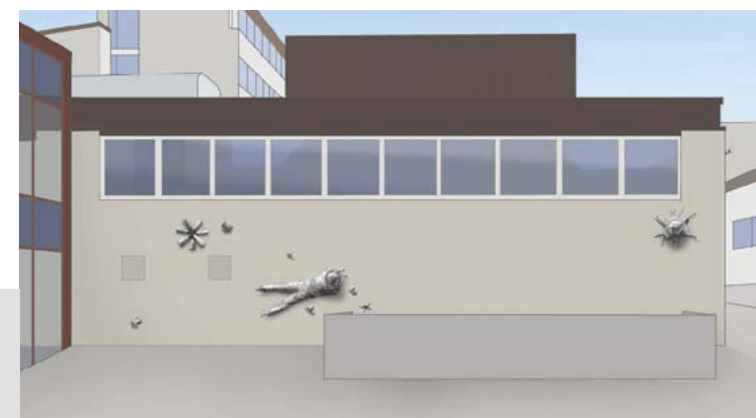
Kilpailussa oli tavoitteena osallistaa ja sitouttaa taiteen tulevia käyttäjiä työpajojen muodossa. THL:n nimeämät edustajat olivat kiinnostuneita ja aktiivisia päästessään kommunikoimaan suoraan

Asklepioksen käytävä,
Camilla Vuoremaa

Pan, Aimo Katajamäki

Kaukametsä, Anne
Meskanen-Barman

taiteilijoiden kanssa. Osaksi syynä myönteiseen asennoitumiseen lienee THL perustehtävä terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä, missä taiteella on kiistatta oma positiivinen vaikutuksensa.

Kiinnostava kysymys on, johtaako osallistaminen joissain tapauksissa taiteenkäyttäjien liian vahvaan sitoutumiseen johonkin teosehdotukseen tai jopa taiteilijaan. Kun arvostelulautakunta aloittaa työnsä, käyttäjien edustajat ovat todennäköisesti valinneet oman suosikkinsa. Koska arvostelulautakunta ei ole pelkkä kumileimasin, tilanne voi kehittyä kiusalliseksi, jos mielipiteet eriyvät. Nykyisessä kutsukilpailumallissa riski on pienempi, koska arvostelulautakunta kuulee taiteenkäyttäjiä ja asiantuntijoita vasta arvostelukokouksensa yhteydessä, jolloin voidaan käydä osapuolten välistä keskustelua samoista lähtökohdista. Tässä suhteessa nyt kokeiltua kutsukilpailumallia tulisi jatkossa kehittää.

Kilpailu onnistui kokonaisuudessaan erittäin hyvin ja toi uusia ideoita kilpailutoiminnan kehittämiseen – suuret kiitokset kaikille osapuolille.

Kuka kilpailun sitten voitti?

Katso kilpailun lopputulos ja perustelut 7.12.2020–7.6.2021

Valtion taideteostoimikunnan kotisivuilta:

www.valtiontaideteostoimikunta.fi.

Jari Auer, arkkitehti SAFA

• *Kokemusta kilpailuista osallistujana, tilaajana, järjestäjänä, tuomarina ja kehittäjänä muun muassa Senaatti-kiinteistöissä ja Valtion taideteostoimikunnassa sekä SAFAn kilpailutoimikunnassa.*

• *Vakuuttunut siitä, että kilpailut ovat paras työkalu hyvän rakennetun ympäristön aikaansaamiseksi ja keskustelun herättämiseksi, oli kyse sitten arkkitehtuurista tai julkisesta taiteesta.*

Taiteen paikka muuttuvassa toimistoympäristössä

Taide osana Opetushallituksen tilamuutoshanketta

Johdanto

Vuoden 2019 keväällä aloitettiin Opetushallituksessa tilamuutoshanke. Hankkeen tarkoituksena on muuttaa toimitilojen tilajärjestely laaditun työympäristöselvityksen ja Valtion työympäristökonseptin mukaisesti huonetoimistoista monitilatoimistoiksi. Samalla Opetushallitukseen sijoitetaan uudet teokset valtion taideteostoimikunnan hallinnoimasta valtion taidekokoelmasta. Uudistettuun tilaan sijoitettavien taideteosvalintojen lähtökohtana on toiminut Opetushallituksen visio ja missio¹ sekä ajatukset ja odotukset, joita taiteeseen liitetään muuttuvassa työympäristössä.

Tässä artikkelissa kuvaan projektia, jossa toimin Opetushallituksen tilamuutoshankkeen taideasiantuntijana. Tehtävänäni oli osallistaa henkilöstöä Opetushallituksen taidekonseptien luomiseen, jonka avulla kuratoin teokset uudistettuun tilaan. Artikkelin tarkoituksena on pohtia taiteen rooliin ja mahdollisuuksiin liittyviä kysymyksiä muuttuvassa toimistoympäristössä. Lähemmän tarkastelun kohteeksi nousee erityisesti kaksi Opetushallituksen projektissa esille nousutta osa-aluetta: taiteen

¹ Visio: jokainen voi kasvaa potentiaaliinsa, Missio: intohimona oppiminen! Ks. Opetushallituksen organisaatio ja johtaminen.

hyvinvointivaikutukset sekä taiteen paikka muuttuvassa työympäristössä. Ensinnäkin kuvaan niitä lähtökohtia ja toimenpiteitä, jotka ovat tilamuutoshanketta ohjanneet sekä toisekseen tarkastelen epäpaikan käsitettä suhteessa muuttuneeseen toimistoympäristöön. Lopuksi kuvaan käsittelemieni aiheiden kautta Opetushallituksen taideteosvalintoihin liittyneet prosessit. Aiheet liitetään esimerkkien kautta osaksi laajempia julkisen taiteen nykyilmiöitä.

Taide monitilatoimistossa

Taidetta ja työelämää ei ole perinteisesti liitetty toisiinsa: siinä missä taide liittyy ihmiselämän kokemuksiin, arvoihin ja merkityksiin on työelämä nähty tuloksellisuuteen pyrkivänä toimintana. Tyypillisesti organisaatioon sijoitettu taide onkin mielletty erilaisten saavutusten kuvauksiksi. Esimerkiksi monille tutut – usein myös taiteellisesti laadukkaat – edustus muotokuvat ovat majesteettisesti korostaneet kuvatun henkilön statusta johtajien työhuoneissa ja aulatilaisissa². Työelämässä tapahtuneen rakennemuutoksen myötä työympäristöjä on kuitenkin ryhdytty tarkastelemaan fyysisinä ja sosiaalisina kokonaisuuksina. Tämä luo organisaatioihin toimintakulttuuria, joka avaa kiinnostavia mahdollisuuksia taiteelle. Taiteen avulla syntyvien merkitysten koetaan tuovan organisaatiolle ja sen työntekijöille lisäarvoa eikä taidetta välttämättä nähdä työelämästä irrallisena ilmiönä. Esimerkiksi taiteen hyvinvointivaikutuksia tutkineen Cecilia von Brandenburgin (2009) mukaan liike-elämän kiinnostus kohdentuu nykyään taiteen tuomiin immateriaalisiin arvoihin organisaation sisällä, kuten sosiaaliseen vastuuseen, kestävään kehitykseen, toiminnan läpinäkyvyyteen ja luotettavuuteen.³

Monitilaympäristö tarkoittaa toimistoympäristön tilallisia uudistuksia sekä toimintatapojen muutosta, joiden pyrkimyksenä

² Bengt von Bonsdorffin mukaan maan keskeisimmät taiteilijat eivät ole laatineet edustusmuotokuvia 1950-luvusta – tai viimeistään 1980-luvusta lähtien. Tästä syystä traditio ei ole kyennyt uudistumaan ajan hengen mukaisesti. Muotokuvaperinne on kutistunut menneen ajan marginaaliin, missä se edustaa nykyperspektiivistä aikaisempia arvoja ja kulttuuria. Ks. von Bonsdorff 1990, 4–10.

³ von Brandenburg 2009, 47.

on kehittää samanaikaisesti työelämän laatua ja tuottavuutta⁴. Tilallisesti monitilatoimistossa siirrytään toimimaan huonetoimistoista tiettyä tarkoitusta varten suunniteltuun tilaan. Työnteko on joustavaa ja liikkuvaa: perustyö tapahtuu avoimessa tilassa ilman omaa työpistettä, keskittymistä vaativille töille on hiljaisia vetäytymistiloja, yhteistyölle löytyy taas ryhmätyö- ja kohtaamispaikkoja. Monitilatoimistoon sisältyy myös usein working lounge- ja huutyyppejä alueita, joiden palvelut ovat kaikkien valtiolla työskentelevien käytössä. Niin kutsuttu Pasilan Hupi on ensimmäinen kaikille avoin työskentelytila, jonka työpisteet ovat vapaasti käytettävissä sen mukaan kuin ne ovat vapaana⁵. Käsillä oleva COVID-19 -pandemia on tuonut työympäristökeskusteluun oman lisämausteensa. Etätyöskentelyn yleistyttyä puhutaan, että yhteisiin monitilaympäristöihin saatetaan tulla niiden visuaalisuuden ja ergonomisen toimivuuden vuoksi lepäämään ja viihtymään. Tämän kehityksen myötä näkisin taiteen merkityksen vain kasvavan vastaisuuden työympäristöhankkeissa.

Konkreettisesti monitilatoimiston tilamuutokset näkyvät taideteoksille varatun tyhjän seinäpinnan vähentymisenä, mutta työympäristöuudistuksen ulottuminen johtamis- ja työkuultuuriin sekä digitaaliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, avaa uudenlaisia mahdollisuuksia taiteen eri muodoille. Muuttuva asenneilmapiiri taas peilautuu suoraan valtion kiinteistöihin taidetta hankkivan valtion taideteostoimikunnan toimintaan. Esimerkiksi vuonna 2018 toimikunta järjesti yleisen ideakilpailun taideteoksista valtion virtuaaliin työympäristöihin. Kilpailun tuloksena Pink Twinsin Puutarhaportaali ja Tomi Pajon Valtion tunnetila -teokset ovat koettavissa valtion käyttämällä Valtti-koneilla kahden vuoden ajan. Ideakilpailu oli ensimmäinen kerta, kun toimikunta toteutti verkkotaitteen teoksen yhdessä Valtion tieto- ja viestintäkeskus Valtorin kanssa⁶. Vaikka julkinen taide digitaalisessa työympäristössä on vielä suhteellisen tuore ilmiö, niin näkisin tämän olevan lähitulevaisuudessa kehittyvää aluetta. Nopealla tahdilla uudistuvan teknologian myötä varsinkin lisätyllä todellisuudella on annettavaa digitaalisiin työympäristöihin.

⁴ Työ- ja elinkeinoministeriö 2019, 11.

⁵ Ks. Valtionvarainministeriö 2020, 23–25.

⁶ Virtuaalitaidetta viraston arkeen.

Lähtökohtana taiteen hyvinvointivaikutukset

Opetushallituksen taideteosvalintojen lähtökohtana on toiminut oletus, että taiteen avulla voidaan vaikuttaa hyvinvointiin. Otaksumaa tukevat useat kansainväliset ja kotimaiset tutkimushankkeet, joiden vaikutuksesta taide on saanut aikaisempaa näkyvämmän roolin osana organisaatioita. Lisäksi taidelähtöisen ajattelun sisällyttäminen työelämän kehittämiseen on viime vuosien aikana kiinnitetty huomiota. Esimerkiksi Taiteen edistämiskeskus Taiken TOO, eli Taide Osana Organisaatiota -hankkeen tarkoituksena on kehittää monipuolisesti taiteen ja työelämän välisiä rajapintoja neljän vuoden ajan⁷. Vaikuttaa siltä, että myös monia taiteilijoita kiinnostaa toimia enemmän erilaisten yhteisöjen parissa. Niin kutsutuissa organisaatiotaiteilija-projekteissa taiteilijat ovat jopa siirtyneet konkreettisesti työskentelemään keskelle virastojen arkea. Eri toimijoiden keskuudessa työskennelleen organisaatiotaiteilija Tiitus Petäjänien (2018) mukaan vapaan taiteilijan liittyminen osaksi työyhteisöä tuo työpaikalle sellaista diversiteettiä, joka itsessään parantaa hyvinvointia⁸. Myös yhteiskuntamme yleiset hyvinvointipyrkimykset ekologisuudesta, kestävästä kehityksestä ja diversiteetistä voidaan tuoda esille nykytaiteen keinoin⁹, sillä samansuuntaiset pyrkimykset liittyvät usein taiteenkin lähtökohtiin. Esimerkiksi Keski-Pasilan Triplan edustalle syksyllä 2020 julkistettu Akseli Leinosen julkinen teos *Ecology Stone "tuo esiin ihmisen ja luonnon välisen hauraan ja epävakaa tasapainon"*¹⁰.

Suurin osa taiteen hyvinvointivaikutuksiin liittyvästä tutkimuksesta Suomessa on keskittynyt sosiaali- ja terveysalaan sekä taiteellisen toiminnan tuomiin vaikutuksiin, mutta myös taiteen kokemisella on todettu olevan positiivisia vaikutuksia työelämään. Tutkimustulokset osoittavat, että esimerkiksi taiteen avulla luotu tilan kauneus ja viehättävyys lisäävät viihtyvyyttä työpaikalla. Kuitenkin taiteen mahdollisuus ilmentyä itseisarvoisena vaarantuu,

⁷ Taike, taide osana organisaatiota -hanke.

⁸ Yle.fi, Tiitus Petäjänieni haluaa töihin sinne minne muutkin.

⁹ Ks. Valtionvarainministeriö 2020, 25.

¹⁰ STT info, Akseli Leinosen uusi julkinen teos *Ecology Stone* on valmistunut Keski-Pasilaan.

mikäli hyvinvoinnin lähtökohtana toimii pelkästään viehättävyys, tai jos teosten ajatellaan heijastelevan ainoastaan organisaation tavoitteita ja pyrkimyksiä.¹¹ Yritysten taidekokoelmien merkityksiä tutkineen Teija Luukkanen-Hirvikosken (2015) mukaan organisaatiot pyrkivätkin johdonmukaistamaan toimintaansa visuaalisuudella arvoja ja toimintatapoja taiteen avulla siten, että se tulee sekä tukeneeksi liiketoimintaa että tarjoaa yksilölle ja organisaatiolle sosiaalista ja kulttuurillista pääomaa.¹² Työympäristön kehittämisen näkökulmasta juuri uusien asioiden kokeminen taiteen kautta vaikuttaa hyvinvointiin, koska siten taide tulee karttaneeksi hyvinvointiin liittyviä taitoja, kuten elinikäistä oppimista ja luovaa työtettä.¹³

Taiteella on kyky yhdistää ympärillä oljoihin muodostaen ajatuksia ja ymmärrystä teosten luomasta kokemusmaailmasta. Julkiseen tilaan sijoitettavan taiteen vastaanotto perustuu mielestäni usein siihen, kyetäänkö taiteen äärellä avaamaan aistit tätä kokemusta varten.¹⁴ Siksi hyvistä tarkoituseristä huolimatta taide voi aiheuttaa julkisessa tilassa hyvinvoinnin sijaan pahoinvointia, mikäli yhteisön tarpeita ei ole otettu oikealla tavalla huomioon. Toimintoympäristöön sijoitettavassa taiteessa tulee kiinnittää huomiota esimerkiksi esteettömyystekijöihin tai neurologisiin sairauksiin. Sosiaali- ja terveysministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman loppuraportin (2015) mukaan taiteella voi sitä vastoin olla usein positiivisia vaikutuksia ihmisiin silloin, kun kokija voi olla mukana osallistumassa taiteeseen liittyvään prosessiin. Mikäli organisaatioissa ei paneuduta tarpeeksi vastaanottajien huomioimiseen, voivat taiteen kokemukset jäädä raportin mukaan useille ihmisille etäisiksi. Uusien toimintaympäristöjen odotetaan tarjoavan viihtyisiä ratkaisuja monenlaisiin elämäntapoihin, tottumuksiin ja yhdessäoloon. Tästä syystä toimintojen yhteisellä suunnittelulla ja toteuttamisella päästään taiteenkin kannalta parhaisiin tuloksiin.¹⁵

¹¹ Ks. von Brandenburg 2009, 54.

¹² Luukkanen-Hirvikoski 2015, 283; 301.

¹³ Ks. Liikanen Hanna-Liisa, Taidetta ja työn iloa – KULTA-tutkimus 2012–2013, 15; Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 55.

¹⁴ Ks. von Bonsdorff 2006, 158–161.

¹⁵ Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 25–26.

Julkisen taiteen asiantuntijan John Beardsleyn (1981) mukaan teokset voidaan liittää sijoitusyhteisönsä, ja tehdä sen jäsenille arvokkaaksi antamalla yhteisön osallistua hankintaan, mutta itse teoksia tulisi hankintaprosessista huolimatta tarkastella kollektiivisten arvojen sijaan itsenäisinä taideteoksina. Jo viime vuosituhannen lopulla kritisoitu taiteen demokratisoituminen voikin pahimmassa tapauksessa johtaa täysin ristiriidattomaan julkiseen taiteeseen, joka ei palvele ketään.¹⁶ Koska julkisella taiteella ei ole yhteistä poliittista, kulttuurillista tai esteettistä perintöä, tulisikin teosten valitsemisprosessissa keskittyä demokraattisen päätöksenteon sijaan dialogiin. Esimerkiksi Johanna Tuukkanen (2020) korostaa yhteistyön ja dialogin roolia taiteen kuratointiprosessissa. Hänen mukaansa dialogin kautta syntyvä luottamus merkitsee avoimempaa suhtautumista taideteoksiin, joka näyttäytyy taiteilijoiden ja kuraattorien riskinottokykynä.¹⁷ Mielestäni vastaavanlaiset prosessit liittyvät työyhteisöön sijoitettavaan puolijulkiseen taiteeseen, jolloin luottamus syntyy taideasiantuntijan (tai taidekoordinaattorin) ja yhteisön välisessä dialogissa. Parhaassa tapauksessa luottamus luo avoimuutta itselle vieraita taiteen ilmiöitä kohtaan ja sitouttaa yhteisöä taideteoksiin.

Taiteen (epä-)paikka toimistoympäristössä

Edellä mainitsemani Tuukkasen (2020) tutkimus liittyy taidefestivaalien kuratointiprosesseihin, mutta hänen esille tuomansa menetelmät ovat liitettävissä mihin tahansa yhteisön huomioivaan julkisen taiteen prosessiin. Tuukkasen näkemys perustuu Suzanne Lacyn uuden julkisen taiteen käsitteeseen, jossa taide on luonteeltaan sosiaalista ja sen paikaksi tulisi nähdä yhteisö¹⁸. Tuukkasen mukaan teosten kuratointiprosessien keskeisenä tehtävänä onkin ymmärtää, miten taide vaikuttaa yhteisöönsä.¹⁹ Yhteisön käsittäminen taiteen paikaksi pohjautuu osittain jo 1960-luvun paikkasidonnaisen taiteen pyrkimykseen kyseenalaistaa korkeakulttuurin

¹⁶ Beardsley 1981, 43–44; ks. myös Karttunen 2000.

¹⁷ Tuukkanen 2020, 67; 88.

¹⁸ Ks. Lacy 1995.

¹⁹ Tuukkanen 2020, 71–73.

irrallisuutta sitä ympäröivästä maailmasta. Taide haluttiin tuoda ulos taideinstituutioista osaksi arkipäiväistä elämää. Paikkasidonnaisen taiteen lähtökohtana on yhteisön ja ympäristön välinen suhde, mutta Tuukkasen tutkimuksessaan korostuvat erityisesti osallistavat, sosiaaliset ja dialogiset menetelmät. Myös omat pyrkimykseni Opetushallituksen taideteosvalinnoissa ovat perustuneet taideteosten valinnan ja esillepanon sijaan yhteisön, eli Opetushallituksen henkilöstön ja teosten väliseen vuorovaikutukseen.

Yhteisölähtöisen ja sosiaalisen paikan lisäksi olen huomionut monitilatoimiston fyysiseen tilaan liittyvät haasteet teosten esillepanossa, sillä varsinaista taiteelle varattavaa tyhjää tilaa on aikaisempaa vähemmän käytettävissä. Osittain tästä syystä niin kutsutusta epäpaikasta saattaa muodostua kiinnostava toimistoympäristöön liittyvä taiteen paikka. Alun perin ympäristötaiteesta tuttu epäpaikan käsite tarkoittaa merkityksetöntä ympäristöä, eli sellaista, joka toistuu useassa paikassa samanlaisena ja johon on vaikea muodostaa henkilökohtaista suhdetta. Ympäristötaiteessa epäpaikka on tavallisesti liitetty ihmisten maisemaan aiheuttamien jälkien parantamiseen. Esimerkiksi valtateiden varsilla sijaitsevat taideteokset voivat luoda yksilöttömiltä tuntuvien maanteiden varsille maamerkkejä ja paikallista identiteettiä. Näillä tienvarsiteoksilla on tyypillisesti myös turvallisuuden liittyviä tehtäviä, sillä ne usein valaisevat yhteentörmäyksille alttiita alueita. Epäpaikka voi ilmentyä myös laajassa kirjossa rakennettua ympäristöä, kuten lähiöissä, parkkialueissa tai ostoskeskuksissa.²⁰ Teknologian kehitys, erityisesti lisätty todellisuus, tuo epäpaikan käsitteeseen uusia ulottuvuuksia, kuten tapahtuu Pasi Rauhalan väliaikaisesti esillä olevassa teoksessa nimeltä Flamigos. Teos ottaa haltuun sekä Kulo-saaren sillan alla olevan pylväikön että joutomaan Capellan puistotien varrella.²¹ Konkreettinen osa teosta sijaitsee jo itsessään epäpaikalla, mutta se jatkuu lisätyn todellisuuden puolella. Kumpi paikoista on lopulta epäpaikka: sillan pylväiköt, vai älypuhelimien kautta tarkasteltava lisätty todellisuus?

Koska epäpaikalla ei ole juurikaan omaa identiteettiään, saattaa paikkakokemus rakentua pitkälti tilaan sijoitetun taiteen kautta.

²⁰ Lapin yliopisto, Ympäristö, yhteisö & taide.

²¹ HAM julkiset teokset, Flamigos.

Teoksista välittyvä kokemus saattaa myös olla yllätyksellinen ja voimakas. Siksi epäpaikkaan sijoittuvilla julkisilla teoksilla voi olla voimakkaita ihmisten arkea rikastuttavia vaikutuksia.²² Esimerkiksi Uuden lastensairaalan Muumi-kokonaisuudessa epäpaikalla on keskeinen rooli. Lastensairaalaan sijoittuvissa erikoishisseissä on tehty hissimatkakokemuksesta kokonaisvaltainen elämys Muumi-aiheisen kuva- ja äänimaailman myötä.²³ Epäpaikkaa ilmentävissä tiloissa myös käyttäytyään usein tiedostamattomasti kulttuuristen yleispätevien normien mukaisesti. Epäpaikkaan sijoittuvan taiteen kautta voidaankin vaikuttaa näihin käyttäytymisen malleihin: esimerkiksi hissiaulaan sijoitetulla taiteella voisi olla sosiaalisesti vilkastuttavia vaikutuksia. Epäpaikkaan liittyviin teoksiin sisältyy myös ajatus siitä, että teokset sijoittuvat eräänlaiselle läpikulku-alueelle ja taide kohdataan määränpään sijaan matkanteon aikana. Oletettavasti monitilatoimistossa liikutaan aikaisempaa enemmän, sillä henkilöstö saattaa siirtyä työskentelemään päivän aikana useaan eri tilaan työtehtävistään riippuen. Kokonainen työpäivä voi kietoutua liikkumisen ympärille ja siten siirtymiin liittyvien tilakokemusten merkitys kasvaa. Ehkäpä epäpaikkaan sijoittuva taide voi tarjota hetkellisen pysähtymisen ja tauon alati liikkeellä olevassa toimistoympäristössä.

Taideteosvalinnat Opetushallituksen tilamuutoshankkeessa

Opetushallituksen tilamuutoshankkeen muutoskohteena on Hakaniemenranta 6:ssa sijaitsevan rakennuksen kolme kerrosta. Muutosalue on laajuudeltaan 6 540m² ja sinne tulee sijoittumaan yhteensä 430 henkilöä mukaan lukien Opetushallituksen erillisyyksiköiden, Ylioppilaslautakunnan ja Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen, toiminnot. Hanke valmistuu kahdessa erässä: kerrokset kolme ja neljä viimeistellään loppuvuodesta 2020 ja viides kerros valmistuu keväällä 2021. Uudistettuun tilaan sijoitettavat teokset ovat valittu valtion taideteostoimikunnan hallinnoimasta valtion taidekokoelmasta. Kokoelmaan kuuluu noin 14 000 taideteosta taiteen

²² Lapin yliopisto, Ympäristö, yhteisö & taide.

²³ Ks. Veden alta avaruuteen. Uusi Lastensairaala sukeltaa syvälle Tove Janssonin filosofiaan.

eri aloilta.²⁴ Taidekokoelmassa vapaana olevat teokset ovat asettaneet raamit sille minkälaisia teoksia Opetushallitukseen on pystytty valitsemaan. Taidekokoelma on alituisessa liiketilassa: sieltä lainataan, sinne palautetaan ja sinne ostetaan jatkuvasti uusia teoksia.

Opetushallitukseen sijoittuvissa taideteoskokonaisuuksissa lähdin liikkeelle monitilatoimiston ideasta. Ajatus siitä, että henkilöstöllä on mahdollisuus valita työskentelytilansa työtehtäviensä tai tilaan liittyvien mieltymystensä mukaisesti, toimi prosessin keskeisenä lähtökohtana. Siten erilaiset ympäristöt ovat ohjanneet tilaan valittujen teosten aiheita ja visuaalisuutta: voimakkaimmat tai äänekkäämmät teokset sijoittuvat ryhmätyö- ja kohtaamisalueille, kun taas hiljaisen työskentelyn tilaan valikoidut teokset ovat hienovaraisempia. Jokaisesta kerroksesta löytyy myös alueita, joihin ei sijoiteta lainkaan taidetta. Päällimmäisenä pyrkimyksenäni on tuoda tilaan visuaalisesti monipuolisia kokonaisuuksia, jotka sekä liittyvät Opetushallituksen toimintaan että nykytaiteen tämänhetkisiin ilmiöihin.

Monitilatoimiston tuomista tilallisista haasteista johtuen on tärkeää, että taide on ollut mukana ohjaamassa Opetushallituksen tilamuutoshankkeen kokonaissuunnitelmaa sen alusta lähtien. Hankkeen sisälle muodostetun sisustustyöryhmän myötä dialogia on ylläpidetty koko prosessin ajan sisustusarkkitehtien, rakennuttajan ja Opetushallituksen kanssa. Henkilöstön mielipiteet ja kommentit on otettu huomioon projektin eri vaiheissa pidettyjen työpajojen avulla. Lisäksi yhteistyö valtion taideteostoimikunnan kanssa on ollut tärkeää. Yhteistyön ja vuoropuhelun kautta taiteella on parhaat mahdolliset edellytykset tulla nähtyksi ja koetuksi toimistotilassa. Suunnitelmissa tämä on näkynyt esimerkiksi taiteelle varattuna tyhjänä seinätilana, valaisuratkaisuina, erilaisina materiaalivalintoina sekä mediateosten ja sähköratkaisujen yhteensovittamisena. Taideteokset ovat kiinteä osa tilan kokonaisilmettä. Teokset ovat muun muassa vaikuttaneet tilailmeiden värivalintoihin ja yleistunnelmaan: tiivis yhteistyö sisustusarkkitehtien kanssa on mahdollistanut visuaalisesti eheät kokonaisuudet.

Otin taiteen hyvinvointivaikutusten edistämisen huomioon Opetushallituksen taidevalinnoissa osallistamalla henkilöstöä teosten valitsemisprosessiin työpajojen sekä sähköisen työalustan avulla.

²⁴ Valtion taideteostoimikunta, taidekokoelma.

Työpajat jakautuivat kahteen osaan: ensimmäinen työpaja toimi taidekonseptien muodostamisen pohjana. Siinä selvitettiin minkälaisista teoksista henkilöstö inspiroituu sekä minkälaisien teosten he kokevat heijastelevan organisaationsa arvoja ja toimintatapoja. Kaksi seuraavaa työpajaa järjestettiin teosten valintaprosessin jälkeen ja työpajat pohjautuivat vuoropuhelulle: henkilöstöllä oli mahdollisuus keskustella ja saada lisää tietoa laadituista teoskonsepteista sekä tilaan valituista yksittäisistä teoksista. Projektin eri vaiheita on tuotu myös esille Opetushallituksen sisäisessä tiedotuksessa organisaation tiedottajan laatimien uutisten avulla.

Taiteen kokeminen vaatii tarkastelijaltaan avoimuutta ja herkkyyttä, eli tietynlaisia valmiuksia taiteen vastaanottamista varten. Osittain näihin valmiuksiin pohjautuivat edellä kuvailemani henkilöstöä osallistavat työpajat. Dialogilla on merkittävä rooli taiteen vastaanottamisen kannalta, sillä sen avulla voidaan loiventaa julkiseen taiteeseen liittyviä ennakoasenteita. Prosessin eri vaiheissa pidettyjen keskustelujen myötä sain myös itse oivalluksia yhteisön tarpeista, odotuksista ja mahdollisista kipupisteistä. Nämä dialogiset prosessit liittyvät mielestäni käsitykseen, jossa yhteisö mielletään teosten paikaksi. Prosessin myötä teokset tulevat parhaassa tapauksessa luoneeksi yhteisölle sen visuaalista identiteettiä.

Osallistavien työpajojen tuloksena ja henkilökunnan toiveiden mukaisesti Opetushallituksen kolmeen eri kerrokseen muodostui kolme taidekonseptia: *ihmisen elinikäinen oppiminen, värin energia* sekä *luonto voimavarana ja vastuuna*. Konseptit poikkeavat toisistaan sekä sisällöltään että visuaalisesti. Eri kerroksissa on tuotu voimakkaammin tai maltillisemmin esille mahdollisesti ristiriitaisesti koettavia taideteoksia, kuten mediataideteoksia, tai teoksia joihin sisältyy ääni. Kaiken kaikkiaan tiloihin valikoitui lopulta työpajoissa määriteltyjen konseptien pohjalta noin 120 teosta, joiden joukossa on maalauksia, tekstiilitaidetta, mediateoksia, valokuvaa, veistoksia, korutaidetta ja installaatioita. Teoksissa on kiinnitetty erityistä huomiota ekologisuuteen ja kestävään kehitykseen esimerkiksi teosten materiaalien kautta. Diversiteettiä on pyritty tuomaan esille valtion taideteostoimikunnan kokoelman tarjoamien mahdollisuuksien mukaan.

Taidekokoelmasta tilaan valittujen teosten lisäksi Opetushallituksen tilattiin uusi teos valtion taideteostoimikunnalta. Tilausteospaikaksi valikoitui kolmannen kerroksen hissiaula, jota tilaan

liittyvien ominaisuuksiensa puolesta voi luonnehtia epäpaikaksi. Valtion taideteostoimikunnan valitsemana hissiaulan teoksen laattijaksi valikoitui mediataiteilija Pekka Sassi. Taiteilija on suunnitellut tilaan immersiiivisen, eli kuvitteelliseen todellisuuteen uppouttavan mediateoksen, joka yhdistää hissiaulan vastakkaisille seinille projisoitua kuvaa ja ääntä. Hissiaulaan sijoittuvan teoksen myötä Opetushallitukseen vievästä sisäänkäynnistä muodostuu merkityksellinen nykytaiteen kokemisen paikka. Epäpaikassa teos luo tilalle, tai mahdollisesti jopa kerrokselle sen identiteetin. Kolmas kerros valikoitui teoksen sijaintipaikaksi, koska kerroksessa sijaitsee Opetushallituksen suurin kohtaamispaikka sekä kaikille avoin kokouskeskus hub. Kerros toimii ikään kuin Opetushallituksen sykkivänä keskuksena ja sinne tulee oletettavasti henkilöstön ja vierailijoidensa myötä vilkkaasti kulkua. Todennäköisesti teoksen visuaalisuus ja ääni ei muodostu työnteon kannalta henkilökunnalle häiriöksi, koska hissiaulan läheisyyteen ei sijoitu avointa työtilaa. Sassin teoksen on tarkoitus valmistua tammikuussa 2021.

Taidekonseptit toimivat teosvalintojen lähtökohtana, mutta erilaisilla kokonaisuuksilla on myös ollut hyvinvointiin liittyvä vahva pyrkimys: toisistaan eriävien tunnelmien myötä mahdollisimman moni löytää uudessa monitilatoimistossa mieleisensä työskentelyalueen ilman, että taidevalinnoissa olisi jouduttu tekemään kompromisseja. Taideasiantuntijana minulle on ollut tärkeää, etteivät tilaan valitut yksittäiset teokset edusta niin sanottuja keskivertonäkemyksiä, vaan niitä voi myös tarkastella oman kokemusmaailmansa aikaansaavina itsenäisinä teoksinaan. Kokonaisuutena teokset taas luovat Opetushallitukselle visuaalista identiteettiä, joka voi samanaikaisesti heijastella yhteisössä vallitsevia arvoja, että toimia henkisesti stimuloivana uusina kokemuksina tai rauhoittavana elämyksinä.

Opetushallituksen taideteosvalintoihin liittyneiden konkreettisten tilallisten, teknisten ja visuaalisten toimenpiteiden lisäksi taiteella on myös ollut syvempi merkitys osana hankekokonaisuutta: läsnäolollaan taide on ollut aktiivisesti mukana, muiden toimijoiden rinnalla, kehittämässä muuttuvaa työympäristöä luomalla sille uusia ilmenemismuotoja ja merkityksiä. Yksittäinen taidelähtöinen projekti tulisikin nähdä eräänlaisena vaikuttamisen keinona päämääränään taidelähtöisen ajattelun liittämisen kiinteäksi osaksi yhteiskuntamme kehittämistehtävissä.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut taiteen roolia ja mahdollisuuksia Opetushallituksen tilamuutoshankkeen yhteydessä. Taide on ollut tärkeä osa hankkeen kokonaissuunnitelmaa sen alusta lähtien. Moniammatillisen yhteistyön myötä sekä henkilöstöä osallistamalla taide on ollut mukana luomassa Opetushallitukselle visuaalisesti ehjää kokonaisuutta, jossa on huomioitu organisaation arvot ja tavat toimia. Lisäksi tavoitteena on ollut hyvinvoinnin edistäminen, ihmisen elinikäinen oppiminen ja luovan ajattelun kehittäminen, jotka voivat tapahtua taiteen keinoin.

Artikkelin keskeisenä teemana on ollut taiteen paikka muuttuvassa työympäristössä, jota olen käsitellyt eri näkökulmista. Erityisesti nostin ympäristötaiteesta tutun epäpaikan-käsitteen toimisto- ja työympäristön identiteettiä muokkaavaksi taiteen paikaksi. Monitilaympäristö käsitetään fyysiseksi, sosiaaliseksi ja digitaaliseksi kokonaisuudeksi, jolloin myös taiteen eri aloille avautuu niihin liittyviä uusia mahdollisuuksia. Erityisesti näen digitaaliseen työympäristöön sijoittuvat teokset tulevaisuuden kehittyväksi alueeksi. Toimintaympäristöihin sijoitettavien teosten lisäksi koen taiteella olevan tärkeä paikka myös osana työympäristöjen kehittämistä. Tämä taiteen roolin ja paikan laajentuminen toimistokontekstissa vaikuttaakin suoraan siihen, minkälaista taidetta tulemme organisaatioissa lähitulevaisuudessa kokemaan.

Tätä artikkelia kirjoittaessani Opetushallituksen tilamuutoshanke on vielä kesken: taidekonsepti ja kerroksiin tulevat teosvalinnat ovat valmiina, mutta teoksia ei ole vielä sijoitettu paikoilleen. Tilamuutoshankkeen valmistumisen jälkeen olisikin syytä arvioida, kuinka teokset otetaan yhteisössä vastaan. Erityisesti tulee selvittää, miten taide koetaan organisaatiossa: luoko se uusia kokemuksia ja hyvinvointia, sekä mahdollistaako monitilatoimisto erilaiset taiteen muodot osana työympäristöä?

Lähteet

- Beardsley, John. 1981. Personal Sensibilities in Public Places. *Artforum*, Summer 1981, 43–45.
- HAM julkiset teokset, Flamigos. <https://www.hamhelsinki.fi/sculpture/flamigos-pasi-rauhala/> (Haettu 10.9.2020)
- Karttunen, Sari (2000). Taide sosiaalipolitiikkana. *Julkisen taiteen monet käytöt: Poissulkemisen symboleista kadonneen yhteisöllisyyden rakentajiksi*. Hyvinvointikatsaus 2000:3. Helsinki: Tilastokeskus, 46–51.
- Lacy, Suzanne (1995). *Mapping the Terrain: New Genre Public Art*. Seattle, Washinton: Bay Press.
- Lapin yliopisto, Ympäristö, yhteisö & taide. <http://ace.ulapland.fi/tyty/?osio=2.4> (Haettu 10.9.2020)
- Liikanen, Hanna-Liisa, Taidetta ja työn iloa – KULTA-tutkimus 2012–2013. <https://www.vahvike.fi/sites/default/files/dokumentit/Taidetta-ja-tyon-iloa-tutkimus.pdf> (Haettu 9.9.2020)
- Luukkanen-Hirvikoski, Teija (2015). *Yritysten taidekokoelmat Suomessa: Keräilypolitiikat, taiteen esittämisen käytännöt ja merkitykset elinkeinoelämässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Opetushallituksen organisaatio ja johtaminen. <https://www.oph.fi/fi/tietoa-meista/opetushallituksen-organisaatio-ja-johtaminen> (Haettu 9.9.2020)
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015: Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia, toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Julkaisusarja: Raportteja ja muistioita (STM): 2015:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3578-5> (Haettu 9.9.2020)
- STT info, Akseli Leinosen uusi julkinen teos Ecology Stone on valmistunut Keski-Pasilaan. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/akseli-leinosen-uusi-julkinen-teos-ecology-stone-on-valmistunut-keski-pasilaan?publisherId=60579873&releaseId=69890858> (Haettu 13.11.2020)
- Taike, taide osana organisaatiota -hanke. <https://www.taike.fi/web/kirjallisuus/projektit/-/project/viewProject/349> (Haettu 6.10.2020)
- Tuukkanen, Johanna (2020). *Curatorial Practice Embedded in the City – A Case Study of Curating New Genre Public Art in a Festival Context*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Työ ja elinkeinoministeriö 2019: Työelämä 2020 -hankkeen loppuarviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:33. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-429-7> (Haettu 16.9.2020)

- Valtion taideteostoimikunta, taidekokoelma. <https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/taidekokoelma/> (Haettu 9.9.2020)
- Valtionvarainministeriö 2020: Ehdotus valtion toimintastrategiaksi 2020. Valtion toimintastrategian päivittämistyöryhmän muistio. Valtionvarainministeriön julkaisuja. <https://vm.fi/documents/10623/307565/Toimitilastrategia+2020/964fa234-3698-4b74-aadf-5c15aa6cdb4d/Toimitilastrategia+2020.pdf>. (Haettu 16.9.2020)
- Veden alta avaruuteen. Uusi Lastensairaala sukeltaa syvälle Tove Janssonin filosofiaan. <https://www.moomin.com/fi/blogi/veden-alta-avaruuteen-uusi-lastensairaala-sukeltaa-syvalle-tove-janssonin-filosofiaan/#1d822d65> (Haettu 10.9.2020)
- Virtuaalitaide viraston arkeen: <https://valtori.fi/virtuaalitaideokset-valtionhallinnolle> (Haettu 16.9.2020)
- von Bonsdorff, Bengt (1990). Esipuhe. Teoksessa: Suomalainen muotokuva vuoden 1917 jälkeen. Amos Andersonin taidemuseon julkaisuja, Uusi sarja no 1. Helsinki: Amos Andersonin taidemuseo, 4–10.
- von Bonsdorff, Pauline (2006). Taide, tieto ja kauneuden haaste. Teoksessa: Kettunen Kaisa et al (toim.). Kuvien keskellä. Helsinki: LIKE. 158–169.
- von Brandenburg, Cecilia (2009). Taiteen merkityksestä työhyvinvoinnin edistämisessä, *Synnyt/Origins* 2, 2009, 47–58. http://arted.uiah.fi/synnyt/2_2009/cecilia_von_brandenburg.pdf (Haettu 16.9.2020)
- Yle.fi, Tiitus Petäjaniemi haluaa töihin sinne minne muutkin. <https://yle.fi/uutiset/3-10465059> (Haettu 8.10.2020)

Heli Lukkarinen (FM) on Helsingissä asuva taidehistorioitsija ja julkisen taiteen asiantuntija. Lukkarinen on työskennellyt nykytaiteeseen liittyvien hankkeiden ja projektien parissa yli kymmenen vuotta.

- LinkedIn osoite: <https://www.linkedin.com/in/helilukkarinen/>

Kaupunkitaide

osana kaupunkirakentamisen taidetta

Taide kaupunkikehittämiseen ja -rakentamiseen kytkeytyvänä elementtinä

Johdanto

Julkisen taide elää uutta tulemistaan ja taide siirtyy entistä vahvemmin sisätiloista ulkoympäristöihin. Rakentamisen taide on lähihistoriassa erkaantunut arkkitehtuurista rakennustekniikoiden, tyyliuuntien ja arvostusten kehittyessä kuitenkin lähestyen tätä uudelleen. Tekniikoiden kehittyessä edelleen syntyy kaupunkitaiteelle uusia mahdollisuuksia samalla edellyttäen moniammatillista yhteistyötä ja paneutuneisuutta kontekstiin, kaupunkiin ja rakentamiseen.

Julkisen ulkotilan taiteeseen liittyvät kehittämishankkeet ja näistä laaditut tutkimukset ovat pääsääntöisesti keskittyneet kaupungin jättömaille tai laidoille toteutettaviin aluerakentamishankkeisiin – siis pääosin kerralla suunniteltuihin ja rakennettaviin uusiin aluekokonaisuuksiin. Tässä artikkelissa käsittelen taiteen mahdollisuuksia ja taidetta koskevia vaatimuksia tilanteissa, joissa kaupunki uudistuu olemassa olevan kaupunkirakenteen sisällä. Yhteistä näille kehityshankkeille on sijainti tiiviin ja kerroksellisen kaupunkiympäristön keskellä, uuden rakentamisen ja toimintojen kehittymisen kautta muuttuva alueen luonne ja käytettävän julkisen ulkotilan laajennukset ja uudistukset, joiden yhteydessä halutaan mahdollistaa uusia julkisia taideteoksia. Koska ympäristö rakennuksineen ja rakenteineen on osin jo olemassa, voidaan tulevat taideteokset suunnitella ympäristö huomioiden paremman

lopputuloksen saavuttamiseksi, erityisesti kokonaisuuden kannalta. Laatuvaatimukset rakentamiselle, rakenteille ja materiaaleille ovat kaupunkien ydinalueilla korkeat, eikä taiteen tehtävä ole kompensoida halpaa rakentamista tai huonoa ympäristöä, vaan sen on mahdollista toimia aidosti osana kokonaisvaltaista kehittämistä.

Olemassa olevan kaupunkiympäristön uudistushankkeille on yhteistä alueiden pitkä historia, vaikkakin hankkeiden ja alueiden luonne ja kehittämistavoitteet poikkeavat toisistaan. Samoin vaihtelevat alueiden laajuus ja olemassa olevan ja uuden rakentamisen ja julkisen ulkotilan tyyppi, käyttötarkoitus ja määrä. Erilaisiin lähtökohtiin pohjaten vaihtelevat myös taiteen tehtävät, tarkoitus ja mahdollisuudet. Kaupunkialueiden uudistusten pohjana on valtava määrä tietoa ja erilaisia dokumentteja, jotka voidaan tuoda taiteilijan käyttöön taiteen paremmaksi integroimiseksi sekä rakentamiseen, siis pintoihin, tiloihin ja rakenteisiin, että alueen luonteeseen. Aluearkkitehti tai muu kokonaisuudesta vastaava taho voi tuoda oman vahvaan alue- ja aineistotuntemukseen pohjaavan panoksensa myös taidehankkeeseen.

Taiteen tuominen kaupunkiympäristöön, osaksi yhteistä tilaa ja kaupunkikuvaa, vaatii uusia taitoja ja asenteita erityisesti taiteen tekijöiltä. Onnistunut yhteistyö ja taiteilijavalinta on paikoin johtanut kehuttuihin ja palkittuihin lopputuloksiin, mutta edelleen erityisesti rakentamisen ja julkisen ulkotilan hankkeisiin erikoistuneet taiteilijat tuntuvat olevan harvassa – jollei sitten ole kyse itsenäisen teoksen toteuttamisesta kohtalaisen valmiiseen rakennukseen tai suunnitelmaan, kuten kaupungin julkisen rakentamisen prosenttitaidehankkeissa.

Kirjoittajan tiedossa ei ole, että Suomessa koulutettaisiin taiteilijoita erityisesti rakennusalalle tai kaupunkiympäristössä toimimiseen tai että taiteilijakoulutuksessa sivuttaisiin suunnittelujärjestelmää tai edes arkkitehtuurin perusteita. Kotimaisessa ympäristötaiteen koulutuksessa on syystä tai toisesta ollut vahva painotus luonnonympäristöihin, joissa konteksti ja kehittämisprosessit ovat kokonaan toiset. Kuvataideakatemiassa pyritään paikkaamaan tätä kuilua julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksella. Koulutuksen sisällöissä on ollut vahva painotus taiteilijuuteen ja taiteelliseen työskentelyyn (inspiroivaa, kiinnostavaa!) ja julkisen taiteen käytäntöjä kehittävien taidejärjestöjen työhön (tärkeää!) samalla kun rakennusalan ammattilaisten puheenvuorot (perustavanlaatuista, ratkaisevaa ja välttämätöntä!) ovat puuttuneet

kokonaan; rakennusala tai sen käytännöt, arkkitehtuuri tai kaupunkikehittäminen suunnittelu- ja päätöksentekojärjestelmien eivät ole olleet edustettuna, vaikka koulutuksen tavoitteena on tuottaa nimenomaan rakennusalaan palvelevia asiantuntijoita. Artikkelin on syntynyt paikkaamaan tätä lähtökohtaa, ja voi toivottavasti toimia paitsi tukena kirjoittajan omalle ammatilliselle toiminnalle, myös apuna kulttuuri- ja taidealalta rakennusalalle pyrkivälle toimijalle – taiteilijalle, taideasiantuntijalle tai -koordinaattorille tai vaikkapa taidehankkeen tuottajalle. Kaikkiaan artikkelin tarkoitus on ymmärtää kaupunkitaiteen roolia ja tehtävää nykypäivän kaupungissa sekä itse taiteen että menettelyjen kehittämiseksi.

Taiteen tarkoitus ja paikka kaupunkiympäristössä ja sen kehittämisprosesseissa

Kaupunkitaiteen ympäristö on nimensä mukaisesti kaupunkiympäristö, tilallinen, tekninen ja ajallinen systeemi, joka on tavoitteellisesti hallittu kokonaisuus. Kaupungissa ja sen kehittämisessä määräävänä tekijänä ovat muun muassa toiminnallisuus ja tunnistettujen arvojen säilyminen: maankäyttö- ja rakennuslain (MRL 2000) mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on edistää turvallisen, terveellisen, viihtyisän ja sosiaalisesti toimivan elin- ja toimintaympäristön luomista sekä samalla rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Suunnittelun tulee perustua vuorovaikutteisuuteen ja riittävään vaikutusten arviointiin. Rakentamisen ohjauksen tavoitteeksi on lisäksi tarkemmin kirjattu esteettisesti tasapainoisen elinympäristön aikaansaaminen. Rakennustaidetta ja kaupunkikuvaa pyritään vaalimaan siten, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella, koskien tätä myötä myös taidetta julkisessa ulkotilassa.

Vaativista tavoitteista johtuen kaupunkirakentaminen on voimakkaasti kontrolloitua ja suunnittelun osalliset kokeneita ja meritoituneita asiantuntijoita. Yksittäiseen parannus- ja kehittämishankkeeseen osallistuu useita eri alojen asiantuntijoita kaikkien olennaisten näkökohtien huomioimiseksi. Hankkeet ovat monitahoisia

ja laaja-alaisia. Kehittämishanke on aina usean tahon kompromissi, ei yksilön taidonnäyte. Onko taiteen lähtökohta perustavanlaatuisesti tästä poikkeava johtuen jo siitä, että taiteilijat toimivat pääosin yksin ja omalla nimellään, omista eikä niinkään yhteisistä lähtökohdista? Voidaanko taidehanketta suunnitella yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden kanssa ja voidaanko teosehdotuksen laatimista ohjata vastaavasti kuin ympäristön muuta kehittämistä mukaan lukien arkkitehtuuri? Saako taiteen sisältöön, muotoon tai vaikkapa väritykseen puuttua kontekstiin sovittamiseksi?

Julkisen taiteen tehtäviä

Kaupunkikehittämisessä ja julkisen tilan uudistuksissa taiteella voidaan vaikuttaa kohteen luonteeseen, muuntaa se tilasta paikaksi, määränpääksi kauttakulkutilan sijaan. *”Julkinen tila on kaupungin kasvat ja tärkeä osa tätä ovat Helsingin monet kaupunkitilaan sijoitetut taideteokset”*, sanoo pormestari Jan Vapaavuori Erottajanaukion tuoreeseen taidehankkeeseen liittyen (STT 2019). Nykyisessä aluekehittämisessä julkisella taiteella on välinearvo paikan ja alueen identiteetin luomisessa. Julkinen taide on keino aluebrändäykseen ja tunnettuuden lisäämiseen, toki samalla parhaimmillaan lisäten alueen tai paikan elämyksellisyyttä. Yrityksille ja kiinteistönomistajille julkinen taide on helppo ja kustannustehokas ratkaisu näkyvyyden lisäämiseksi: esimerkiksi rakennusliikkeet hyödyntävät julkista taidetta markkinointitarkoituksissa kohteidensa tunnettuuden tehostamisessa ja samalla myös hengen luomisessa.

Miksi sitten juuri taide? Taide itsessään luo paikkaan elämyksellisyyttä ja viihtyisyyttä, ja alueelle houkuttelevuutta, kiinnostavuutta ja näkyvyyttä. Taiteella voidaan rakentaa paikalle tai alueelle uutta identiteettiä ja vahvistaa sen vaalittavia ominaispiirteitä. Taidehanke helposti lähestyttävänä ja mittakaavaltaan verrattain pienenä elementtinä voi luoda keinon kaupunkilaisten osallistamiselle ympäristön tekemisessä muuten pitkälti asiantuntijatietoa vaativassa laajassa ja monitahoisessa kehityshankkeessa. Taide voi sisällöllisesti tuoda ympäristöön sitä koskevia tulkintoja ja merkityksenantoja, puheenvuoroja tai keskustelunavauksia. Arkkitehti Asmo Jaaksi toteaa julkisesta taiteesta: *”Selalaiset teokset, jotka auttavat näkemään asioita uudella tavalla ja saavat maailman vähän nyrjähtämään paikoiltaan, ovat aina kiinnostavimpia.”* (Ylitalo 2020)

Koska kaupunki on ajallinen kokonaisuus, voi taiteelle hyvinkin luonteva lähtökohta olla ajallisuus: tiettyyn aikaan sitominen tai tähän viittaaminen, ajan käsittäminen. Taide voi olla myös tahaton tai harkittu keino alueen parantamisen kautta tapahtuvaan alueelliseen arvonnousuun. Esimerkiksi High Linen New Yorkin Chelsean kaupunginosalle tuomia – monesta näkökulmasta ei-toivottuja – kokemuksia sovelletaan suunnitelmallisesti muualla Yhdysvalloissa mallilla, jossa julkista ulkotilaa ja sen taidetta kehittämällä pyritään nostamaan alueen profilia ja kiinnostavuutta lopputuloksena suunniteltu kiinteistöjen arvonnousu.

Konteksti ja sen huomioiminen

Kun museoympäristössä arkkitehtuuri luo alustan ja taustan taiteen esittämiselle ja antaa tälle tilaa, julkisessa ulkotilassa lähtökohta on olennaisesti erilainen: onnistunut taidehanke ja -teos tukee alueen luonnetta ja arkkitehtuuria, visuaalista ja toiminnallista ympäristöä. Tämä ei välttämättä tarkoita sovittamista ja alistaisuutta, vaan paikoin myös harkittuja kontrasteja. Kerroksellisessa kaupunkirakenteessa ja monielementtisessä visuaalisessa ympäristössä toimittaessa on kuitenkin huomioitava pyrkimys kaupunkikuvan harmoniaan. Julkisen taiteen suunnittelussa ja asemoinnissa tulee huomioida erityisesti katutason visuaalinen ruuhka, jossa taideteos esiintyy yhtenä elementtinä näyteikkunoiden, mainosten, kadunkalusteiden, istutusten ja erilaisten teknisten rakennelmien ja laitteiden seassa.

Parhaan lopputuloksen saavuttamiseksi kaupunkitaiteen hankkeissa voidaan vastaavasti kuin suunniteltaessa taideteosta osaksi rakennusta – siis sisällyttäessä teos osaksi olemassa tai suunnitteilla olevaa itsenäistä teosta – ottaa teoksen ympäristö lähtökohdaksi sen suunnittelussa. Asmo Jaaksin toteamus Kuvataideakatemiaa uutta kampusta koskien voitaneen yleistää useimpia julkisen tilan taidehankkeita koskevaksi: *”Teoksen ei tulisi olla liian hallitseva tai identiteetiltään niin voimakas, että se leimaa koko rakennuksen. Pääroolissa pitäisi olla rakennuksen käyttö ja se mitä siellä tehdään, eikä niin että se alistuu jollekin todella näyttävälle julkiselle teokselle”* (Ylitalo 2020)

Kaupunkikuvaan liittyen taiteessa on olennaista ajallinen aspekti, ja teoksen laatuvaateet muodostetaan sen suunniteltu pysyvyys/tilapäisyys huomioiden. Kaupunkiympäristön kehittämisen ja esimerkiksi institutionaalisen julkisen taiteen hitaisiin

ja kankeisiin käytäntöihin verrattuna tuntuu nurinkuriselta, että katutaidehenkisiä kaupunkikuvassa erittäin voimakkaita ja ristiiriitaisia teoksia mahdollistetaan kevyin menettelyin, vaikka niiden elinkaari voi olla vastaava kuin julkisivukorjausten – ei väliaikainen, vaan useampia kymmeniä vuosia.

Kontekstin ohittaminen

Jo rakennetuilla kehitettävillä alueilla julkinen taide parhaimmillaan tukee alueen luonnetta ja tunnettuutta ja on vahvasti kytköksissä paikkaan sekä tyyppinsä että sisältöjensä osalta tuoden esiin alueen nykyisyyttä ja/tai historiaa. Taidehankkeen ympärille syntyvä yhteistyö alueen eri toimijoiden kesken luo paikallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Yhtenä peruskysymyksenä kuvataiteen tai vastaavan kuvallisen ilmaisun tuomisessa olemassa olevaan ympäristöön on valmiin teoksen muokkaamisen problematiikka. Arkkitehtuurin perusteiden professori emeritus Simo Paavilaisen muotoilemana: *”Rakennus on kompositio, joka on ajateltu valmiiksi. Rakennusten tyhjäät päädyt on yleensä suunniteltu jäämään tyhjiksi. Ne ovat rauhoittava kontrasti ikkunoiden ja parvekkeiden täyttämille julkisivuille. Muraali tuhoaa tämän kokonaisuuden.”* Kannanotossaan professori toivoo, että muraaleiden suunnittelussa otettaisiin huomioon alue kokonaisuutena ja teokset toteutettaisiin harkiten. Ratkaisuina Paavilainen näkee alkuperäisen suunnittelijan ja rakennusvalvonnan roolin taidehankkeessa sekä ideaalitapauksessa taidekilpailun taiteen laatutason varmistamiseksi. (Takala 2019)

Vastaavasti myös kaupungin osa-alueet ovat kokonaisuuksia, joilla on oma luonteensa eikä näitä tulisi kohdella kuin tyhjää kanvasta tai galleriatilaa. Paikoin vahva ja hyvin säilynyt aluemuotoinen kokonaisteos on trendi- ja näkyvyshakuisuudessa alistettu pinnoiksi visuaaliselle ilmaisulle. Ilman kokoavaa konseptia tai taideohjelmaa yksittäisistä teoksista on muodostunut eklektinen kokoelma, jonka osat eivät liity paikkaan tai toisiinsa ja tuhoavat alueen luonnetta ja materiaalisuutta.

Kontekstin muuttuminen

Kaupunki on luonteeltaan ajallinen ja jatkuvassa muutoksessa. Paikkasidonnainen teos luodaan tietyn ajan kontekstiin: rakennettaessa

osaksi arkkitehtuuria taiteen luonne on pysyvä, tai yhtä pysyvä kuin itse rakennuksen. Esimerkiksi *Oslon virastotalojen* (Erling Viksjø 1959 ja 1968) purkamisen yhteydessä on noussut keskusteluun kysymys taideteosten säilyttämisestä alkuperäisestä arkkitehtuurista ja ympäristöstään irrallisina. Terroriteossa tuhoutuneissa rakennuksissa olevat viisi muraalia (Pablo Picasso ja Carl Nesjar 1969) on tarkoitus liittää osaksi paikalle myöhemmin rakennettavia uudisrakennuksia, jolloin niiden konteksti tulee poikkeamaan alkuperäisestä. Teokset ovat sijainneet kahden modernistisen betonirakennuksen sisä- ja ulkopinnoissa olennaisena ja tunnistettavana osana muilta osin pelkistettyä rakennusta. Muraalit on tehty taitelijan ja arkkitehdin vahvassa yhteistyössä, työstyty paikalla, ja asiantuntijat ovat katsoneet ne osaksi rakennusten ja näitä ympäröivien ulkotilojen yhtenäistä kokonaisuutta. Teosten siirtämisen uuteen ympäristöön on katsottu kiistatta heikentävän niiden arvoa ja teosten säilyttäminen ilman rakennuksia järjettömäksi, sillä keskustelusta puuttuu tai muutetaan tällöin toinen osapuoli (Waldek 2020). Alueen kehittämiseen liittyvä menettely, jossa tietyt teokset ovat yhtenä lähtökohtana kokonaisuuden suunnittelulle, on kiinnostava sikäli, että se poikkeaa tavanomaisesta menettelystä, jossa taide tuodaan rakennukseen tai ympäristöön jälkikäteen, tai ainakin vaiheessa, jossa alue- ja rakennussuunnitelmat ovat pitkälti lukittuja.

Tiettyyn aikaan sidottu ja osaksi ympäristöään juurtunut – joskaan ei suunniteltu – kotimainen esimerkki julkisen taideteoksen siirtämisen ja uuden installoinnin problematiikasta on Hakaniemenrannan voimakas ja ristiriitaisia mielipiteitä herättävä pronssi-veistos (*Maailman rauha*, Oleg Kirjuhni 1990). Moskovan kaupungin lahjoittamaa kommunistista teosta on arvosteltu rumaksi, ympäristöön sopimattomaksi ja aatteeltaan vanhentuneeksi. Alueen uudistamisen yhteydessä patsaan poistamista pidettiin yhtenä vaihtoehtona, mutta keskustelun ristiriitaisuuden johdosta se päätettiin edelleen säilyttämään alueella, vaikkakin sen paikka tiivistyvässä rakenteessa tulee olemaan nykyistä vaatimattomampi. Patsas itsessään luo ajallista kerrostumaa uudelle alueelle, joskin sen kontrasti nykypäivän rakentamiseen tulee olemaan suuri. Tapaus on esimerkki ”vanhentuneesta” teoksesta, joka on kuitenkin asettunut osaksi ympäristöään ja asukkaiden kokemuksia kaupungista, jolloin teoksen poistaminen aiheuttaa yleistä vastustusta. Samaisella Hakaniemenrannan alueella tullaan siirtämään myös

toista teosta (*Joy, Miina Äkkijyrkkä 2006*), jonka tapauksessa uutta sijaintia ja installointia voidaan suunnitella yhteistyössä teoksen tekijän kanssa. Uuden sijaintipaikan ratkaisut suunnitellaan teoksen lähtökohdista, esimerkiksi siltä osin, ettei alkuperäinen sijaintipaikka mahdollistanut lähestymistä tai fyysistä räsitystä eikä tätä ole siten tarvinnut huomioida teoksen toteutuksessa, mutta koskien myös kadunkalusteiden tyyppiä ja väritystä, joiden ei haluta kilpailevan teoksen kanssa.

Suunnittelutilanne ja lähtöaineistot taiteilijalle:

Rakentamiseen liittyvässä taidehankkeessa olennaista on tuoda taiteilija mahdollisimman aikaisin mukaan prosessiin, joskin samalla fyysistä teosta suunniteltaessa taiteilijan työ edellyttää riittävää lähtöaineistoa, joka tarjoaa pohjan ja raamit teokselle – siis jotain mihin kytkeytyä paikkasidonnaisen teoksen ideoimiseksi. Aluekehittämisessä taide tuodaan usein mukaan vaiheessa, jossa asemakaava ja viitesuunnitelma selvityksineen ovat valmiina ja taiteelle mahdollisesti hahmoteltu alustavia paikkoja. Uuden tiedon tuottamisen sijaan olemassa olevia aineistoja voidaan hyödyntää taiteilijan perehdyttämiseksi kohteeseen ja taiteen tavoitteisiin, vaikka valmista suunnitelmaa kokonaisrakenteesta ei vielä olisi valmiina. Alueen identiteetti, tärkeimmät ominaispiirteet ja näiden varjeltavat ja vahvistettavat osat voidaan määrittää ennakkoon taiteen suunnittelun tukemiseksi mahdollistaen alueeseen integroitu taide, joka on vuoropuhelussa ympäristönsä kanssa. Esimerkiksi historiaselvityksissä ja asukaskyselyissä kerätty tieto voidaan koota ja avata taiteen konseptoinnissa ja suunnittelussa hyödynnettäväksi ja sovellettavaksi. Aluekehittämisen tavoitteiden ja keinojen avaamisen on tarkoitus auttaa hankkeen eri osapuolia hahmottamaan, mitä taide voi tuoda hankkeeseen ja ympäristöön eli määrittämään tavoitteet taiteelle juuri tietyssä kontekstissa. Suunnitelmassa esitettyjen fyysisten ja spatiaalisten elementtien ohella olennaista taiteen suunnittelussa on myös toiminta alueella ja tähän liittyvä tempo: paitsi taideteoksen lähestymismahdollisuudet, katselusuunnat ja etäisyydet, taiteen tehtävään ja rooliin vaikuttaa muun muassa liike alueella, siis se tarkastellaanko taidetta esimerkiksi nopeassa vauhdissa kulkuvälineestä vai kävelen ja pysähtyen oleskelemaan.

Turvallisuus, terveellisyys, tarkoituksenmukaisuus:

Julkisen kaupunkitilan ja sen osaelementtien suunnittelussa tulee huomioida muun muassa turvallisuus ja terveellisyys. Vastikään julkiseen tilaan pysyväksi suunnitellussa teoksessa kiipely kiellettiin jo alkujaan ja vuoden päästä julkistamisesta teos jouduttiin suojaamaan skeittaamiselta materiaalin kulumisen ja asumiselle aiheutuvan meluhaitan vuoksi. Vaikka taiteen tehtävä ei ole olla funktionaalista tai käytettävää, miksi suunnitella julkiseen kaupunkiympäristöön käytön mahdollistava ja siihen houkutteleva rakennelma, jos tätä ei tehdä kestäväksi käyttöä, tai huomioida turvallisuutta tai mahdollisia häiriöitä ympäristölle? Voidaanko julkisen ympäristön taiteessa toteuttaa vastaavia vitruviaanisia tavoitteita kuin muussa ympäristön suunnittelussa: voiko julkinen taide olla kestävä ja tarkoituksenmukaista kun sen sijoituspaikkana on yhteinen ympäristö? (Vitruvius 30-15 EAA)

Sanoma, sisältö ja muoto:

Miten yhdistää kaupunkiympäristö ja sen suunnittelua ohjaavat vaateet ja taiteellinen työ ja ajattelu? Ajankohtainen keskeisesti sijaitsevan aukion parannus ja tässä yhteydessä pystytetty taide-teos saivat taidekriitikolta ankarat moitteet teoksen sisällöllisestä laimeudesta ja ankean laiskasta muodosta, visuaalisen kielen tyhjiydestä ja fyysisestä ontoudesta sekä yrittämisen puutteesta. ”*Ongelman ytimessä on geometrinen hahmojen muka viattomuus – ja sitä kautta suhteellinen täysimittainen paikantumattomuus.*” (Hannula 2019) Kriitikon mukaan teos ei toteuta paikan muistia ja muistoja, vaikka taiteilija itse kertoo hyvinkin ammentaneensa paikan olosuhteista, tyhjistä aukiosta, jonka taustana toimii arvokas rakennus (STT 27.8.2019), ja paikan luonteen ja historian sisäistämisen olleen prosessissa erityisen tärkeää. Teoksen osat on sijoitettu paikka ja sen ympäristö huomioiden muodostaen kiinnostavia tiloja ja näkymiä ympäristöön. (Almqvist 2019) Muistot ja merkityksenannot ovat lähtökohtaisesti jokaisella omansa (kollektiivisia muistoja voidaan tietysti pyrkiä koostamaan ja muodostamaan pääsemättä mihinkään tiettyyn ”totuuteen”), mutta julkisen ulkotilan taide pelkäänsä sijaintipaikkansa vuoksi palvelee ensisijaisesti kaupunkiympäristöä ja sen käyttäjiä ja toissijaisesti taidekeskustelua. Tietty

alisteisuus kontekstille (tässä arvoympäristö lukuisine kilpailevine elementteineen) ei varmastikaan mahdollista sisällöllisesti ja muodollisesti ravistelevinta taidetta, mutta sijaintipaikka määrittää vahvasti mahdollisuudet – lähtökohta, joka on arkkitehtuurista tuttu ja hyväksytty. Samaisen aukion uudistuksessa toteutettu kahvilapaviljonki on neutraali ja pelkistetty, mistä voidaan tulkita ainoastaan, että suunnittelu on tehty konteksti edellä.

Taiteen suhde arkkitehtuuriin - rakennukseen integroitu taide

Länsimaisen julkisen taiteen juuret ovat antiikissa, jossa dekooraatioita on käytetty osana rakennusten, kuten temppelien, rakennejärjestelmää ja tektoniikkaa. Antiikin rakennustaiteessa taide on ollut aidosti integroitua ja alisteista rakennejärjestelmälle ja tälle on ollut määrätty paikka arkkitehtuurissa; esimerkiksi doorilaisessa järjestelmässä koristeelliselle veistotaiteelle on varattu paikkansa päätykolmiossa ja tätä kannattelevan friisin reliefikentissä sekä päätykolmion kulmien ulkonevien osien muotoiluissa. Seinämaalauksia ei antiikissa pidetty varsinaisena taiteena, vaan pikemminkin somisteena. Merkittävää antiikin ajan integroidun taiteen synnyssä on ollut vahva kokonaissuunnitelma ja tämän pohjalta toteutettu laaja suunnittelijoiden ja erilaisten artesaanien yhteistyö. Antiikin jälkeisenä aikana arkkitehtuuriin ja kuvataiteen (veisto- ja maalaustaide, mosaiikit) vahva yhdistäminen tuotti kokonaistaideteoksia, joissa eri taiteenlajit sulautuivat yhteen ja tukivat toisiaan (mm. romantiikka, gotiikka, jugend). Itsenäisiä patsaita ja monumentteja pystytettiin hallitsijoille, sota- ja myöhemmin urheilusankareille tai muille historian suurhenkilöille.

1900-luvulla taiteen ja arkkitehtuurin tiet erkanivat: arkkitehtuuri hylkäsi integroidun taiteen pyrkimyksessään tiukkaan kurinalaisuuteen, selkeyteen ja plastisuuteen ja toiminnallisuuden korostamiseen suurelta osalta rakennusprosessien tehostumisen ja teollistumisen myötä. Taide tuotiin rakennuksiin erillisinä teoksina, yleensä veistoksina ja maalauksina, jotka sovitettiin paikalleen jälkikäteen. Paikoin taide huomioitiin arkkitehtuurissa varaamalla tälle erillinen paikka esimerkiksi julkisivusta tai sen syvennyksestä

(nk. veistosnissi). Julkinen taide irtaantui arkkitehtuurista ja tätä palvelevasta veistotaiteesta itsenäisiksi monumenteiksi ja patsaiksi, saaden kaiken aikaa uusia ja paikoin yllättäviäkin muotoja. Julkisen taiteen muotojen ja tyyppien ohella taiteen tehtävät ovat laajentuneet ja moninaistuneet liittyen muun muassa osallistumiseen ja omaan elinympäristöön vaikuttamiseen. Lähivuosien kiinnostavin trendi on kuitenkin se, että taidetta on jälleen alettu tuoda mukaan vahvemmin ja aiemmin osaksi rakentamista ja rakennusprosessia ja suunnittelijan, taiteilijan ja rakennuttajan yhteistyötä on uudelleen vahvistettu. Tämä on tuottanut onnistuneita kohteita, joissa jälkiasennustaiteen sijaan taide on aidosti integroitu osaksi arkkitehtuuria.

1930-luvulla alkunsa saanut prosenttitaiteen ohjelma on tuottanut runsaasti julkista taidetta julkisten rakennusten ja tilojen rakentamisen yhteydessä eri maissa. Esimerkiksi Helsingissä kaupungin merkittävässä julkisissa rakennushankkeissa on käytetty vuodesta 1991 lähtien rakennusbudjetista noin prosentti taidehankintoihin, pääsääntöisesti uusiin, sijoituspaikkaan suunniteltuihin teoksiin. Teokset voivat sijaita osana rakennuksen julkisivuja, piha-alueita (itsenäisinä tai rakenteisiin integroituna) tai julkisissa sisätiloissa. Uusimmissa rakennushankkeissa taide on tuotu olennaiseksi osaksi rakennusta hyödyntämällä rakennusmateriaalien käsittelyjä (*Eläköön!*, Jätkäsaaren koulu, Helsinki, Erika Kallasmaa 2017). Parhaimmillaan integroitu taide on hyödyntänyt teknisiä innovaatioita koskien rakennustekniikoita ja -materiaaleja.

Vastaavasti kuin antiikin Rooman valtakunnassa rakennustekniikan kehittyminen toi tilaa taiteelle ja dekooraatioille, kun uudenlaisen betoninkäytön mahdollistama kantava rakennusrunko päällystettiin valtaa ja vaurautta symboloivien materiaalein ja teoksien, tarjoaa suunnittelu- ja rakennustekniikoiden kehittyminen tänä päivänä mahdollisuuden uuteen murrokseen arkkitehtuuriin integroidussa taiteessa. Modernin rakentamisen materiaaliksi vakiintuneen betonin muodot ja käyttötavat ovat viime vuosina monipuolistuneet ilahduttavasti. Betoniteollisuus on sallinut mahdollisuuksia luovaan ja paikoin hyvinkin kokeelliseen suunnitteluun ja tekniikoiden kehittelyyn. Teolliseen aluerakentamiseen ja heikkoon laatutasoon yhdistettävään elementtirakentamiseen perustuvaan rakennustapaan liittyvien mielikuvien hälventämiseksi on elementtien muotoilua 2000-luvulla pyritty kehittämään esimerkiksi näkyvien saumojen piilottamiseksi tai suunnitelluksi

”kadottamiseksi” valesaumojen sekaan. Puis-
torakentamisen yhteydessä graafista betonia
on elementtien sijaan käytetty myös yksittäi-
sen valun yhteydessä erikoistyonä tehdyssä
maahan asennettavassa taidelaatassa (Väri-
tehtaanranta-puisto, Tikkurila, Vantaa, Loci maisema-arkkitehdit
Oy 2020) ja onnistuneen kokeilun myötä tekniikka voisi olla käyt-
ettävissä myös laajemmin.

Erimuotoisten ja eri tavoin pintakäsiteltyjen elementtien lisäksi
betoniteollisuudessa on kokeilujen avulla kehitetty 3D-struktuu-
ripintaisia ja -kohokuvioisia elementtejä. Paikoin elementtipin-
nan osana on käytetty kierrätysmateriaaleja, kuten keramiikkaa
(*Flooranaukion asuinrakennus*, Arkkitehtuuritoimisto Heikkinen &
Komonen, Arabianranta, Helsinki 2011). Betonia on lisäksi väritetty
erilaisin pintaan maalattavin lasyyri- ja kuultokäsittelyin, joista eri-
tyisesti eläväpintainen umbra-patinointi eri sävyissä on suosiossa
joko kokonaisina julkisivupintoina (*Kangasala-talo*, Heikkinen &
Komonen 2014) tai taiteellisena mausteena julkisivujen osana (*Käpy-
län Posteljooni*, Anttinen Oiva, Helsinki 2017). Parhaimmillaan uusia

Kruunuvuorenrannan koonta-
asema, Arkkitehtuuritoimisto
B & M Oy, Helsinki 2017.

Kuva: Nikolai Rautio

betonitekniikoita yhdistetään samassa kohteessa hyödyntäen yhtä-
aikaaisesti esimerkiksi kohokuviointia, umbra-käsittelyä ja lisäksi
itse elementin tavanomaisesta poikkeavaa muotoilua tuottaen jatku-
van kolmiulotteisen pintakuviointin (*Kruunuvuorenrannan koonta-
asema*, Arkkitehtuuritoimisto B & M Oy, Helsinki 2017). Vastaavasti
kuin kansan rakastama jugend tai Suomessa kansallisromanttinen
suuntaus vapautti arkkitehtuurin ja sen dekoraatiot, voivat mal-
linus- ja tuotantotekniikoiden kehittyminen tuoda rakennusosiin
uutta yksilöllisyyttä ja vaihtelevuutta, joka on kustannustehokasta
ja sopii teollisen tuotannon tempoon. Toistaiseksi suunnittelusta
ja innovoinnista ovat vastanneet arkkitehdit ja taiteilijoita/muo-
toilijoita on hyödynnetty esimerkiksi kuosisuunnittelijan roolissa,
mutta vahvempi tekniikoiden ja materiaalien haltuunotto voisi
mahdollistaa taiteilijoille erikoistumisen ja koulutuksen kautta.
Materiaaleja ja mahdollisuuksia on lukemattomia, mutta otteen
saaminen vaatii perehtyneisyyttä.

Lopuksi

Osallistuminen kaupungin luomiseen ja muokkaamiseen vaa-
tii osallisilta perustiedot rakentamisesta sekä suunnittelu- ja
luvitusjärjestelmästä eli kaupungista ja kaupunkiorganisaatiosta.
Osallistuminen itse suunnitteluun puolestaan vaatii riittävät tek-
niset taidot, jotta keskustelun pohjaksi voidaan tehdä arvioinnin ja
vuorovaikutuksen mahdollistavia kelvollisia suunnitelmapiirroksia:
vahvaan teosidea ei avaudu, jollei sitä ei onnistuta havainnollis-
tamaan riittävällä selkeydellä ja varmuudella. Taiteilijan siirtyessä
kokonaan uudelle toimialalle rakentamisen pariin edellyttää muutos
erikoistumista ja uutta perehtyneisyyttä sekä harjaantumista alan
käytäntöihin ja erityisesti yhteistyöhön. Mikäli taiteilija halutaan
vapauttaa pohtimaan yksinomaan taiteellista sisältöä, tulee hank-
keessa varautua tarjoamaan tai edellyttämään riittävää teknistä
tukea siten, etteivät taidehankkeen tekniset ratkaisut ja esittäminen
kaadu esimerkiksi kohteen pääsuunnittelijan harteille. Taiteilijan
apuna rakennushankkeessa toimivien taidekoordinaattorien kou-
lutuksessa tulisi huomioida nimenomaan rakennusalan käytännöt
ja tarpeet, jotta tästä roolista käsin voisi toimia sillanrakentajana
kahden erillisen ja hyvin erilaisen toimialan välillä.

Aidosti integroidun taiteen suunnitteluun rakennustekniikoita hyödyntäen ja kehittäen on toistaiseksi ollut parhaat edellytykset arkkitehdeilla ja maisema-arkkitehdeilla, mutta julkisen taiteen hankkeiden kaiken aikaa lisääntyessä on kiinnostavaa nähdä, ovatko mahdollisuudet erikoistumiseen ja tekniseen innovointiin houkuttelevia myös taidealan toimijoille. Rakennusala on valmis taiteen lisäämiseen ja rakennusteknologia avoin uusille innovaatioille. Ovatko taiteilijat valmiita rakennusosalalle?

Lähteet

- Almqvist, C. Kadonneesta kaivosta inspiraation lähde. Helsinki-lehti 25.09.2019. Hannula, M. Kaupunkitila. Taide 6/2019.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999 (MRL 2000)
- STT/Hanasaari – ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus. Ruotsalaistaiteilija Eva Langen moni-ilmeinen taideteos paljastetaan Helsingin keskustassa syyskuussa. 27.8.2019.
- Takala, A. Asukkaiden kiittelemät ja arkkitehdin kyseenalaistamat muraalit täyttivät Karakallion talojen päädyt. Helsingin sanomat/HS Espoo 26.11.2019.
- Vitruvius Pollio, M. The Ten books on architecture. Dover Publications, Inc. New York. Painos 1960/2015. Alkuperäisjulkaisu De architectura arviolta 30–15 EAA.
- Waldek, S. Five Picasso Murals in Oslo Are at the Center of a Major Controversy. Architectural Digest 5.3.2020.
- Ylitalo, S. Taidetta taiteen tekijöille. Image, Issue X -liite 09/2020.

Milla Nummikoski on käytännön kaupunkikehittämistyössä toimiva arkkitehti, jolla on pitkä tausta kuvataiteen parissa. Ammattityössään kirjoittaja on keskittynyt kaupunkialueiden toiminnalliseen kehittämiseen sekä sovittavaan täydennysrakentamiseen arvoympäristöissä.

- www.millanummikoski.com

Taideasiantuntijan tehtäväkenttä julkisen kaupunkiympäristön kontekstissa

Tässä artikkelissa hahmottelen tarvelähtöisesti taideasiantuntijan roolia julkisen kaupunkiympäristön kontekstissa. Raja-an tarkastelun koskemaan konkreettiseen toteutukseen tähtäävää rakennussuunnitteluvaihetta. Lähestyn aihetta pohtien eri yhteistyötahojen näkökulmasta, minkälaisia tarpeita taideasiantuntijan tehtävään kohdistuu. Havaintoni perustuvat kokemukseen julkisen kaupunkitilan arkkitehtisuunnittelijana. Tuon esiin etuja, joita taideasiantuntijan tuomisella osaksi monialaista suunnitteluryhmää olisi etenkin taiteilijan ja toteutettavien teosten kannalta. Keskeinen lähtökohtani on, että taide on enemmän kuin luovaa suunnittelua.

Taideasiantuntija luo taiteilijalle onnistumisen edellytykset

Julkisen taiteen edistämiseksi ja siihen liittyvien toimintatapojen kehittämiseksi on tehty paljon hyvää työtä. Kehittämistyön keskeinen painopiste on ollut taiteen hankintamallien kehittäminen ja esitleminen yhteistyötahoille. Esimerkiksi RT-kortti Taide rakennushankkeessa vuodelta 2014 sisältää perustiedot taiteen hankinta- ja rahoitustavoista sekä taiteen kytkemisestä rakentamisprosesseihin hankesuunnittelusta työn luovutukseen. Suomen taiteilijaseuran julkaisema Prosenttiperiaatteen käsikirja (ensimmäinen painos 2015, uudistettu painos 2019) puolestaan tarjoaa taiteen tilaajalle ja taiteilijalle tietoa taiteen tilaamisen, rahoittamisen

ja toteuttamisen malleista Suomessa. Ajankohtainen esimerkki taiteen hankintamallien parissa tehtävästä kehitystyöstä on Taide käyttöön -hanke, jossa asiantuntijat seitsemästä eri organisaatiosta kehittävät kuntien, kaavoittajien ja yritysten tarpeisiin palveluja, jotka helpottavat luovan suunnittelun hankintaa.

Hankintatapoihin ja hankkeiden kulkuun keskityttäessä taide ja taiteilija ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Taideasiantuntijan tehtävä on nostettu vahvasti esiin, ja se on ollut kehittämistyön keskiössä. Määrittelypyrkimyksistä huolimatta taideasiantuntijan tehtäväkuva hakee ainakin käytännön tasolla vielä muotoaan. Tehtävälustausten kautta taideasiantuntijalle ei ole ainakaan toistaiseksi kyetty myöskään määrittelemään selkeitä pätevyysvaatimuksia tai valintakriteerejä, joiden avulla voitaisiin varmistua taideasiantuntijan rakennushankkeen kokonaisuuteen tuomasta hyödystä. Pelkästään se, että mukana on taideasiantuntija, ei vielä tuo rakennushankkeelle lisäarvoa.

Taiteen tekemisessä pääosassa on taiteilija, joka myös itse on taiteen asiantuntija. Erillisestä taideasiantuntijasta on eniten hyöttyä silloin, kun taideasiantuntijan osaaminen täydentää taiteilijan osaamista. Taideasiantuntijan roolin ei pitäisi sekoittua taiteilijan rooliin, vaan tukea sitä. Taideasiantuntijan tehtävänä ei ole toteuttaa teosta, vaan luoda taiteilijalle edellytykset siinä onnistumiseen. Tämän tehtävän hoitamiseen tarvittavat taidot ovat hankkeen eri vaiheissa erilaisia.

Kaupunkiympäristön suunnittelijan kokemus

Pohdin seuraavaksi taiteen toteuttamista julkiseen kaupunkiympäristöön suunnitteluryhmän näkökulmasta. Tarkastelu rajautuu käytännön syistä kuvataiteeseen ja luonteeltaan pysyviin teoksiin. Keskityn rakennussuunnitteluvaiheeseen, jossa ratkaistaan hyvin yksityiskohteisella tavalla, miten kokonaisuus toteutetaan. Tämä suunnitteluvaihetta on tyypillisesti edeltänyt yleispiirteisempi suunnitteluvaihe.

Omassa työssäni kaupunkiympäristön suunnittelijana toimin osana monialaista suunnitteluryhmää. Työstämme yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden kanssa esimerkiksi uusien tai uudistettavien katujen, aukoiden ja viheralueiden suunnitelmia. Suunnitteluprosessi noudattaa toimivaksi ja tehokkaaksi osoittautunutta kaavaa, jossa toisiaan seuraavat vaiheet rakentuvat edellisten varaan. Eri osapuolilla, tilaajalla, suunnitteluryhmällä ja yhteistyötahoilla, on omat

kaikkien ennalta tuntemat tehtävänsä. Suunnitteluprosessiin sisältyy niin luovaa suunnittelua kuin teknisten yksityiskohtien ratkaisemista. Vaihtoehtoja tarkastelemalla ja valintoja tekemällä suunnitelmaa tarkennetaan vaiheittain, kunnes se on valmis toteutettavaksi. Tavoitteet ovat suunnittelun alkaessa usein vielä keskenään ristiriitaisia, mutta yhteisenä pyrkimyksenä on luoda miellyttävää ja käyttäjiään palvelevaa julkista kaupunkiympäristöä, joka on myös terveellistä ja turvallista sekä teknisesti ja kustannuksiltaan toteuttamiskelpoista.

Talonrakennushankkeessa pääsuunnittelijana toimivan arkkitehdin rooli on merkittävä. Arkkitehti on usein luonteva kumppani taiteilijalle ja taideasiantuntijalle. Infrarakentamisessa arkkitehti- ja maisemasuunnittelun rooli on toisenlainen. On tärkeää vakuuttaa koko suunnitteluryhmä siitä, että taiteen keinoin mukaan voidaan saada jotain ainutlaatuista.

Taide on suunnitteluhankkeissa mukava vaihtelevin tavoin. Joskus taustalla on taideohjelma tai taiteen yleissuunnitelma. Joillakin alueilla noudatetaan taiteen prosenttiperiaatetta. Toisinaan alueelle sijoittuvan taiteen valinnasta vastaa esimerkiksi kaupungin taidemuseo ja toisinaan taiteen osalta yhteistyötahona on taidkonsultti tai -koordinaattori. Yksityiskohtaisen rakennussuunnitelmavaiheen kannalta ei ole juurikaan merkitystä, mitä kautta taide on päätetty ottaa osaksi alueen kokonaisuutta tai miten taiteilija ja toteutettava teos on valittu.

Haastattelin julkisen kaupunkiympäristön suunnittelijoita heidän kokemuksistaan suunnittelutehtävistä, joissa taide on ollut mukana. Vaikka jo vuosia on puhuttu siitä, että taide tulee huomioida suunnittelussa riittävän varhaisessa vaiheessa, käytännön kokemus on edelleen se, että taide joudutaan sovittamaan jälkikäteen muilta osin jo valmiiseen suunnitelmaan. Vasta tarkempi keskustelu paljasti, että taiteen mukana olo sinänsä oli kyllä ajoissa suunnittelijoiden tiedossa, mutta toteutettavasta taideteoksesta ei ollut saatavilla minkäänlaisia luonnoksia, joista olisi käynyt ilmi esimerkiksi teoksen tarkka sijainti, toteutustapa tai sen toteuttamiseen liittyvät tarpeet. Ongelmana ei niinkään näyttäisi olevan aikataulu, vaan se että taidehanketta työsetään varsin pitkälle muusta kokonaisuudesta erillisenä omana projektinaan. Teoksen toteuttamiseen liittyvistä teknisistä reunaehdoista ei käydä etukäteen riittävästi keskustelua taidehankkeen ja rakennushankkeen suunnitteluryhmän välillä.

Tekniset reunaehdot on kuitenkin lopulta pakko huomioida, jotta teos voidaan toteuttaa. Kaupunkiympäristö on monista

tekijöistä muodostuva kokonaisuus. Ympäristöön sijoittuva taide on aina osa kokonaisuutta, myös silloin, kun taideteos näyttäisi olevan itsenäinen objekti. Ei ole itsestään selvää, että taideteoksen tarvitsemat perustukset ja muut rakenteet, valaistus ja sähköt voidaan toteuttaa taiteilijan ajattelemalla tavalla. Suunnitelmapii- rustuksissa tyhjältä näyttävä tila ei välttämättä ole käytettävissä taideteoksen sijoituspaikaksi. Suunnittelun aikana eri osapuolten tarpeet ja tavoitteet käydään huolellisesti läpi ja sovitetaan yhteen. Kun kokonaisratkaisu on valmis ja suunnittelu edennyt yksityis- kohtaisemmalle tasolle, suunnitelmaan ei mielellään enää tehdä merkittäviä muutoksia. Haastateltujen mainitsemisissa esimerk- kitapauksissa taideteoksen integroiminen kokonaisuuteen ei aina enää onnistunut taiteilijan toivomalla tavalla. Valmiiden sunni- telmien muuttamista pidettiin myös turhauttavana. Tämä ei ole paras lähtökohta taiteen ottamiseksi osaksi ympäristöä parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi suunnittelijat olivat huolissaan tilaa- jalle aiheutuneista turhista lisäkustannuksista.

Taideasiantuntija rakentaa yhteistyön

Käytännön kokemuksen mukaan yllättävän usein taiteilijavalin- noissa ja teosluonnoksen laatimisessa mukana ollut taideasiantun- tija ei osallistu lainkaan toteutusvaiheen suunnitteluun tai työpa- nos on hyvin pieni. Taiteilijan ja teoksen valintaan liittyvät asiat ovatkin usein ne, joista taideasiantuntijoina toimivilla henkilöillä on eniten kokemusta ja joihin heidän koulutuksensa soveltuu par- haiten. Taideasiantuntijan tehtäväkuvauksia lukemalla asiasta voi saada myös toisenlaisen käsityksen. Suunnittelukokouksen käyvät esimerkistä; suunnittelun kontekstissa asiantuntijalta odotetaan enemmän kuin pelkkää perehtyneisyyttä. Asiantuntijan on paitsi tunnettava oma erityisalansa ja kyettävä esittelemään siihen liit- tyvät asiat, myös pystyttävä osallistumaan keskusteluun ratkaisu- keskeisellä tavalla. Kaikissa esimerkeissä, jotka haastattelemani suunnittelijat mainitsivat, oli mukana taidekoordinaattori. Taide- koordinaattorin tehtävänä oli toimia viestinviejänä tilaajan, sun- nittelijoiden ja taiteilijan välillä. Taidekoordinaattori ei kuitenkaan osallistunut suunnittelukysymysten käsittelyyn.

Kun puhutaan julkiseen kaupunkiympäristöön sijoittuvista teok- sista, taiteilijan kohtaa usein teoksen toteuttamisen kannalta keskei- siä ongelmia toteutussuunnitteluvaiheessa. Taidekoordinaattori voi

auttaa luomaan kontakteja ja järjestämään kokouksia, mutta sun- nittelukysymysten kanssa taiteilija näyttää jäävän kovin yksin. Osalla taiteilijoista on omaa osaamista tai kontakteja aiemmista projek- teistaan. Moni kuitenkin tarvitsisi apua ja tukea keskusteluun tek- nisistä suunnitteluratkaisuista ja toteutuksesta vastaavien tahojen kanssa. Rakennussuunnitteluvaihe on teoksen toteutumisen kannalta kriittinen. Juuri siinä vaiheessa taiteilijan pitäisi pystyä neuvotte- lemaan teoksen toteuttamisen kannalta tärkeistä yksityiskohdista, jotka vaikuttavat siihen, millaisen vaikutelman valmis teos antaa.

Suunnittelijoiden haastatteluissa tuli esiin, että taiteilijat suh- tautuivat hyvin varautuneesti teostensa muuttamiseen millään tavalla. Yhteistyö taiteilijan ja suunnittelijoiden välillä vaatii opette- lua molemmilta osapuolilta. Monialaisessa suunnittelussa mukana olevat ovat tottuneita siihen, että toisinaan kaikki osapuolet joutu- vat tekemään kompromisseja. Heidän voi olla vaikeaa ymmärtää taiteen erityisluonnetta. Taideasiantuntijaa tarvittaisiin kommuni- koimaan taiteen erityisluonteesta muiden suunnittelijoiden kanssa.

Myös taiteilijoiden tulee olla valmiita yhteistyöhön. Teosluon- noksen kehittäminen yhteistyössä muiden asiantuntijoiden kanssa ei aina välttämättä tarkoita, että teoksen taiteellisesta arvosta jou- duttaisiin tinkimään. Taiteilijan kannalta julkisen taiteen tekemiseen liittyy paitsi mahdollisuuksia, myös toisenlaisia vaatimuksia ja rajoit- teita, kuin täysin omaehtoiseen taiteelliseen työskentelyyn. Nämä molemmat puolet tulee hyväksyä. Esimerkiksi turvallisuus, sään- kestävyys, huoltovapaus ja esteettömyys ovat välttämättömiä vaati- muksia kaikille julkiseen kaupunkiympäristöön sijoittuvalle elemen- teille. Taideteoksen puitteissa voi kuitenkin olla tarpeen tehdä rat- kaisuja, jotka eivät ole esimerkiksi teknisesti tai taloudellisesti itses- tään selvimpiä. Taideasiantuntijan tehtävänä on valvoa taiteilijan ja taideteoksen etua, kun teoksesta tehdään toteuttamiskelpoinen.

Taide on enemmän kuin luovaa suunnittelua

Se, että julkisessa tilassa on taidetta, ei ole itseisarvo. Taiteeseen panostaminen on tärkeää ja perusteltua, koska se tuottaa ympä- ristöön jotain sellaista, mitä ei syntyisi ilman kuvataiteilijan näke- mystä ja työpanosta. Parhaimmillaan taide saa katsomaan ja näke- mään kaupunkia uudella tavalla. Taide voi olla tärkeänä tekijänä luomassa paikan identiteettiä ja auttaa asukkaita identifioitumaan omaan kaupunginsaansa.

Luova suunnittelu on eri asia kuin taide. Kaupunkiympäristön suunnittelussa on muutenkin mukana jo iso joukko luovia osajia, jotka ovat tottuneita ideoimaan näyttävää ja virikkeellistä kaupunkitilaa ja innovoimaan uusia ratkaisuja. Lisäksi he ovat tottuneita tekemään monialaista yhteistyötä, löytämään vaihtoehtoja sekä huomioimaan tekniset ja turvallisuuteen liittyvät vaatimukset. On esimerkiksi arkkitehteja, maisema-arkkitehteja, muotoilijoita ja valaistussuunnittelijoita sekä palvelumuotoilijoita ja vuorovaikutusasiantuntijoita, jotka osaavat valmiiksi toimia osana monialaista suunnitteluryhmää ja joilla on toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi riittävä käsitys muiden suunnittelualojen mahdollisuuksista. Esteettisesti tasokkaan ja kiinnostavan kaupunkitilan luomiseen ei välttämättä tarvita taiteilijan työpanosta. Taiteen pitää pystyä tarjoamaan jotain muuta, jotain enemmän.

Julkiseen kaupunkiympäristöön sijoittuva taide on kaikkein näkyvintä taidetta. Siksi sen pitäisi olla myös laadukkainta, harkittua ja ammattilaisten tekemää taidetta. Julkisen taiteen kokijat eivät voi itse valita haluavatko kohdata teoksen vai eivät. Silti julkisessa taiteessa pitäisi voida olla haastavaakin sisältöä. Julkisessakaan tilassa taiteen ei tarvitse olla mitäänsanomatonta. Viime vuosina taidekilpailuissa on yleistynyt tapa asettaa kilpailuehdotukset esille ja antaa yleisön äänestää suosikkiaan. Jos yleisö halutaan ottaa aidosti mukaan taidehankkeeseen, osallistamisen eteen olisi nähtävä tätä enemmän vaivaa. Muuten taiteesta ei saada irti muuta kuin lyhytaikainen viihdearvo. Taiteen tehtävänä on myös julkisen kaupunkiympäristön kontekstissa avata kokijalleen uusia katsantokantoja ja tuoda esiin uusia ääniä. Julkisen taiteen ei tarvitse alistua ankeiden ja huonosti suunniteltujen paikkojen koristelun välineeksi. Myös julkinen taide voi laajentaa yleisöön käsitystä nykytaiteesta. Taideasiantuntijan ammattitaitoon kuuluu myös osata argumentoida rakennushankkeessa taiteen monimuotoisuuden ja laadun puolesta niin taiteilijavalintojen ja teosehdotusten osalta kuin toteutusvaiheessakin.

Taiteen lähettiläänä suunnitteluryhmässä

Julkisen kaupunkiympäristön kontekstissa taiteilijoiden ja taide-
teosten toteuttamisedellytysten kannalta olisi eduksi, jos suunnitteluryhmässä olisi mukana taiteen asiantuntemusta. Näin taide ja siihen liittyvät ratkaisut saataisiin tuotua osaksi kokonaisuuden suunnitteluprosessia sen sijaan, että taidehanke muodostaa oman

erillisen prosessinsa kokonaisuuden rinnalle. Tällä tavalla taide voisi olla jatkuvasti mukana siinä keskustelussa, jossa kaikki käytännön toteutukseen liittyvät suunnitteluratkaisut joka tapauksessa tehdään ja perustellaan. Taideasiantuntijan toimiminen osana suunnitteluryhmää mahdollistaisi taiteen erityispiirteiden esillä pitämisen jatkuvasti. Taideasiantuntijan työskentelyn kautta kaikille hankkeessa osallisena oleville kävisi ilmi, mitä taide voi kokonaisuudelle tarjota.

Monialaisessa suunnitteluryhmässä toimivan taideasiantuntijan tulisi pystyä sanallistamaan ja selittämään taiteen arvoa ja merkitystä, mutta myös osata kommunikoida hankkeen muiden osapuolien tavalla ja ymmärtää toteutukseen liittyviä teknisiä ratkaisuja ja rajoitteita. Ohut ymmärrys rakentamisesta ei vielä mahdollista kunnollista vuoropuhelua ja todelliset vaikuttamismahdollisuudet jäävät vähäisiksi. Olisi tärkeää, että taiteilija saa toteutussuunnitteluvaiheessa tuekseen taideasiantuntijan, joka pystyy sekä kyseenalaistamaan ehdotettuja menettelytapoja että tarjoamaan varteenotettavia ratkaisuehdotuksia. Taiteellinen näkemys teoksen toteuttamisesta säilyisi taiteilijan vastuulla ja taideasiantuntijan osaaminen tukisi sitä etenkin niiltä osin, joilla taiteilijan oma osaaminen on heikompa.

Edellä olen pohtinut taideasiantuntijan roolia suhteessa suunnitteluryhmän toimintatapoihin ja toisaalta taiteilijan tarpeisiin. Ideaalitulanteessa taiteen ja rakentamisen välille ei tarvita välittäjää, vaan taidehanke ja rakennushanke kuuluvat samaan kokonaisuuteen. Taideasiantuntijan sisällyttäminen julkisen kaupunkiympäristön suunnitteluryhmään olisi eduksi tilaajalle ja suunnitteluryhmälle, kun jälkikäteen suunnitelmiin tehtäviltä muutoksilta vältyttäisiin. Muiden alojen suunnittelijat voitaisiin innostaa keksimään ratkaisuja, jotka ovat eduksi taideteoksen ja kokonaisuuden kannalta, kun he kokisivat taiteen olevan olennainen osa yhdessä laadittavaa suunnitelmaa. Toimintamalli loisi paremmat toimintaedellytykset taiteilijalle ja mahdollistaisi teoksen toteuttamisen viimeistellyllä ja kokonaisuuteen hyvin istuvalla tavalla.

Annina Vainio on kaupunkiympäristön suunnitteluun erikoistunut arkkitehti. Hän toimii projektipäällikkönä ja vanhempana suunnittelijana Sitowise Oy:ssä. Kaupunkiympäristön suunnittelun ohella hän on erikoistunut asemakaavoitukseen ja suunnittelukilpailujen järjestämiseen.

Virkamies soluttautuu nerojen maailmaan - kokemuksia julkisesta taiteesta

Julkinen taide kärsii juhlien jälkeisestä krapulasta. Yhä lisääntyvät prosenttitaideprojektit tarjoavat taiteilijoille työmahdollisuuksia. Samalla kuitenkin pelätään, että prosenttitaiteen myötä taide yksipuolistuu ja Suomi täytetään lattealla kakkosluokan taiteella. Taidemaailman ulkopuolisen silmin tarkasteltuna julkisen taiteen keskustelu ja kehittäminen kietoutuvat taiteen vapauden ja taiteilijan identiteetin kysymyksiin. Julkinen taide kaipaa aitoa yhteistyöhön pyrkivää asennetta.

Miten päädyin julkisen taiteen erikoistumiskoulutukseen

Työskentelen noin 35 000 asukkaan, elinvoimaisen ja väestömäärältään kasvavan eteläsuomalaisen kaupungin organisaatiossa rivivirkamiehenä*. Olen taiteesta kiinnostunut arkkitehti ja kaupunkisuunnittelun ammattilainen.

Kaarinan kaupungilla on edessä historiansa suurimmat investoinnit kaupunkiympäristön kehittämisessä ja koulurakentamisessa. Osassa kohteista on jo hankesuunnitelman yhteydessä tehty investointipäätös, joka sisältää prosenttitaiteen osuuden. Nämä valtavat investoinnit sisältävät mahdollisuuden taidekokonaisuuteen. Hyvin suunniteltuna ja toteutettuna kokonaisuus voi olla suurempi kuin osiensa summa. Halusin tarttua tähän haasteeseen. Päätin hakea

*Olen vaihtanut työpaikkaa tämän esseen kirjoittamisen jälkeen.

julkisen taiteen erikoistumiskoulutukseen Taideyliopistoon. Hakuvaiheen motivaatiokirjeeseen rustasin:

”Kaarinan kaupungilla ei ole palveluksessaan taidealan asiantuntijoita. Tilanne on tyypillinen lähes kaikille pienille tai keskisuurille kaupungeille. Taidehankinnat on tähän mennessä tehty yksittäisinä ilman kokonaissuunnitelmaa. Taiteen arvostus ei ole kovin korkealla. Haluaisin omalla työpanoksellani kehittää toimintatapoja, luoda viihtyisää ja korkealuokkaista kaupunkiympäristöä sekä luoda innovatiivista ilmapiiriä. Uskon että monipuolinen työkokemukseni ja taideharrastukseni auttaa minua näkemään monialaisia ja monipuolisia uusia mahdollisuuksia taiteen, rakennussuunnittelun ja kaupunkisuunnittelun integroinnissa. Minua kiinnostavat prosenttitaiteen toimintatavat ja yhteistyömahdollisuudet. Haluaisin syventää osaamistani sekä taidehankintojen tilaajana että taiteen tuottajana ja tekijänä. Kaarinan kaupungin kevyt organisaatio mahdollistaa sen, että minulla on mahdollisuus vaikuttaa yli toimialarajojen. Koulutuksen jälkeen toivon osaavani paremmin sekä tarjota taidepalveluja että tilata niitä. Toivon löytäväni uusia kontakteja, työryhmiä ja oppivani koulutuksen jälkeen edelleen lisää.”

Mitä julkinen taide on?

Aikaisemmin julkisella taiteella tarkoitettiin vain julkisen sektorin julkisiin tiloihin tuottamaa taidetta. Nykyisin julkinen taide koskee laajemmin ylipäättään kaikissa julkisissa tiloissa sijaitsevaa, saavutettavissa olevaa taidetta. Julkista taidetta toteutetaan siis myös muualla kuin *julkisen sektorin* hankkeissa, ja se voi olla yhteiskunnan lisäksi yksityisen sektorin rahoittamaa. Julkista taidetta ovat esimerkiksi *monumentit, muistomerkit, patsaat ja veistokset*. Julkinen taide voi olla myös väliaikaista, esimerkiksi performanssin, tanssin, teatterin, runouden, graffitin, julisteiden, katutaiteen tai installaatioiden muodoissa.¹ Taideteoksella ei välttämättä tarvitse olla käytännön tehtävää. Toisaalta myös käytännölliset asiat voivat olla taidetta. Teos voi olla esimerkiksi samanaikaisesti sekä esteettisen mielihyvän että *kaupankäynnin* kohde.² Suomen taiteilijaseuran puheenjohtajan Teemu Mäen mukaan taiteen perustehtäviä ovat

¹ Verkossa: https://fi.wikipedia.org/wiki/Julkinen_taide

² Verkossa: <https://fi.wikipedia.org/wiki/Taide>

nautinto, keskustelu, viisauden tavoittelu ja tunne-elämän kehittäminen. Kulutuskapitalismin hengessä hän tiivistää rennosti: ”Taide on yksityisasiasia ja kaikki tulkinat yhtä hyviä. Taiteen avulla on kiva latailla akkuja.”³

Taiteen tehtävään on helppo suhtautua rennosti. Paljon vaikeampaa on määritellä, mitä tai millaista on hyvä taide tai hyvä julkinen taide. Taideyliopiston julkisen taiteen erikoistumisopin-tojen luennoilla käytyä keskustelua seurattessa on tullut hyvin ilmi, että taiteilijoiden suhde julkiseen taiteeseen on ristiriitainen – jopa vaikea. Julkisen taiteen hankkeet tarjoavat varmaa ja usein leveääkin leipää ja mahdollisuuksia toteuttaa suuriakin hankkeita – kääntöpuolena niiden nähdään tietyiltä osin rajoittavan taiteellisen työn vapautta. Julkisen taiteen hankkeisiin ladatut odotukset hyvinvoinnin, kansalaisaktiivisuuden ja osallistamisen vaatimuksesta nähdään osittain synonyyminä taiteen välineellistämiseksi. Julkinen taide nähdään kompromissitaiteena, joka on laadultaan korkeintaan keskinkertaista ja sielultaan latteaa ja hengetöntä. Taiteilijoiden puheenvuoroissa ratkaisuksi nähdään taiteilijan aseman ja profiilin nostaminen. Julkinen taide ja taiteilija julkisen taiteen tekijänä etsivät identiteettiään.

Taiteilijan vapaus julkisessa taiteessa

Keskustelu julkisesta taiteesta kietoutuu vahvasti taiteen vapauden, taiteilijan vapauden ja taiteilijan identiteetin kysymyksiin. Keskustelu tästä asiasta on vaikeaa, sillä eri osapuolet käyttävät samoja termejä puhuessaan täysin eri asioista. Yhteiskunnallisesti taiteen vapaus kulkee käsikädessä demokratian ja sananvapauden kanssa. ”Luottamus taiteeseen on demokratian tunnusmerkki”, tiivistää nykytaiteen supertähti Olafur Eliasson. En voisi olla enempää samaa mieltä. Yleisiä yhteiskunnallisia päämääriä ja arvoja käytetään kuitenkin myös subjektiivisen edun tavoitteluun. Osa taiteilijoista kokee omalle luomistyölleen ongelmallisena, että julkisessa taiteessa rahoittava taho saattaa puuttua taideteoksen

³ Mäki, Teemu, Taiteen Tehtävä – Esseitä, Into Kustannus, Suomi 2017.

⁴ Vilkmann, Sanna, Nykytaiteen supertähti Olafur Eliasson Suomessa: Taiteen merkitys kasvaa, kun luottamus politiikkaan on mennyt. Yle-Uutiset 8.2.2017. Verkossa: yle.fi/uutiset/3-9449772

lähtökohtiin tai sisältöön. Yleisesti uskotaan, että hyvää taidetta voi syntyä vain silloin, kun taiteilijalla on täysi vapaus olla välittämättä reunaehdoista, yhteiskunnan normeista tai talouden rakenteista. Minusta vaatimus taiteilijan täysin vapaasta lähtökohdasta on outo julkisen taiteen lähtökohta. Yksityisellä rahoituksella kukin saa toki tehdä taidetta vapaasti, eikä yhteiskunnan taiteelle antama tuki saa olla riippuvaista siitä, miten hyvin se palvelee esimerkiksi poliittisia päämääriä, mutta julkisella rahoituksella tehty tiettyyn hankkeeseen tilattu taideteos on enemmän asiakaspalvelua kuin oman itsensä vapaata toteuttamista. Olen ehdottomasti samaa mieltä, että taiteilijalla on oikeus olla olemassa ja tehdä taidetta niin halutessaan vain taiteellisista lähtökohdista käsin. Mutta lähes yhtä ehdottomasti olen sitä mieltä, että tämä asenne aiheuttaa suuria ongelmia, kun sitä väkisin sorvataan prosenttitaiteeseen tai muihin monialaisten projektien taidehankintoihin. Vapaa itsensä toteuttaminen ammentaa voimansa vuosisatojen takaisesta näkemyksestä taiteilijasta luovana nerona.

Taiteilijan identiteetti – käsityöläisestä luovaksi neroksi

Ennen taiteilija ja käsityöläinen olivat käytännössä sama henkilö. Taiteilija tai käsityöläinen oli taitava valmistaja ja taideteos oli työn tuloksena syntynyt hyödyllinen tuote. Käsite ”taide” tarkoitti suunnilleen samaa asiaa kuin kreikkalainen sana ”tekhne” eli taito. Taiteen ja sen tuotteiden hyödyllisyys eivät rajoittuneet pelkästään käyttötarkoitukseen tai koristeellisuuteen, vaan taide palveli myös kulttuuria ja älyllistä elämää, kuten uskonnollisia rituaaleja, muistomerkkejä ja viihdettä. Taiteellisessa työssä oli ilmaisuvapaus, mutta sitä rajoitti se, mistä yleisö (tai käyttäjät) olivat valmiita maksamaan. Kauneus ja taiteen arvo olivat niin voimakkaasti yhteydessä hyödyllisyyteen, että esine ei voinut olla kaunis, jos se ei soveltunut tavanomaiseen käyttöön.

Uusi taidekäsitys syntyi 1800-luvulla taiteen markkinoiden kehittymisen myötä kasvavan keskiluokan keskuudessa. Visuaaliset taiteet erotettiin käsityöstä hienostuneen maun objektina, ja hyödyllisyydestä tuli pikemminkin negatiivinen kuin positiivinen piirre taideteokselle. Taide taiteen vuoksi, taiteilija visionäärinä ja ainutlaatuinen esteettinen asenne ja kokemus nousivat taidetta

kuvaaviksi piirteiksi. Samalla syntyivät taiteille omistautuneet instituutiot, kuten galleriat ja museot.⁵

Romantiikan aikakaudella taiteilijuuteen liitettiin vahvasti näkemys luovasta nerosta. Nerouden myytti on peräisin antiikista, jossa luotiin käsite *genius*. Se tarkoitti ylhäältä annettua jumalallista inspiraatiota ja synnynnäistä kykyä. Romantiikan taiteilijanerolla oli yhteys luonnon salattuihin ja mystisiin voimiin, jotka ikään kuin luovat hänen kauttaan. Tässä hengessä taiteilijan elämästä itsestään kirjoitetaan runollinen ja mielikuvituksellinen taideteos, jossa myyttiset tekijät sekoittuvat yhteen todellisuuden kanssa. Tarkastelutapa painottaa taiteilijoiden elämäkerran sankarillisia ja dramaattisia puolia: neron intensiivinen elämä kruunautuu kuolemalla. Kuolleet nerot ovatkin monessa suhteessa parhaita ja riskittömmimpiä, sillä he eivät enää voi epäonnistua. Usein neroa ei ymmärretä omana aikanaan, vaan vasta jälkipolvien piirissä.⁶ Tästä hyvä esimerkki on esimerkiksi Vincent Van Gogh, joka elinaikanaan sai myytyä vain yhden taulun.

Nerouden taakka on raskas kannettavaksi. Eino Leinin sanoin: ”Vuoroin olin uhrannut *elämän* taiteelleni, vuoroin taiteen elämälteni. Ja kummassakin tapauksessa oli *omatunto* aina soimannut minua, milloin yhden, milloin toisen *sielunpuoleni* polkemisesta ja väärinkäyttämisestä. – En ollut koskaan *tahtonut* enkä *toivonut* tulla yksipuoliseksi. Siksi ei minusta koskaan ollut tullut eikä tule eheätä taiteilijaa. Sillä eheän taiteilijan, samoin kuin hyvän ampujan, olemukseen kuuluu ennen kaikkea taito – tai synnynnäinen *lahja* – sulkea toinen *silmänsä* ja tähdätä toisella suoraan ja rävähtämättä nuolenkantamalla olevaan *pisteeseen*. Olin aina tahtonut pitää auki molemmat silmäni. – En uhrata taiteilijaa, mutta en myöskään ihmistä itsessäni kokonaan. Siitä kyyneleet! Ja siitä myös se ristiiriita, joka on havaittavana kautta kumpienkin.”⁷

Romantiikan myyttiset taiteilijaidentiteetit voidaan profiloida elämästä luopuvaksi erakoksi, ekspressiiviseksi eläjäksi (intensiivinen elämä toimii taiteen rakennusaineena) ja marttyyriiseksi sankariksi, joka uhraa itsensä taiteen alttarille.⁸

⁵ Shiner, Larry, *The Invention of Art*, Univ. of Chicago Press, 2001.

⁶ Lepistö, Vappu, *Kuvataiteilija taidemaailmassa, Tapaustutkimuskuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä*, Tutkijaliitto, Helsinki 1991

⁷ Laine, Jarkko (toim.), *Suuri sitaattisanakirja*, Otava, 1989.

Moderni taiteilijaidentiteetti on hajaantunut

Länsimaisessa taidetraditiossa kuvataiteilijan asema ja käsitys taiteilijasta ovat muuttuneet yhteiskunnan kehitysvaiheiden ja eri sosiaaliryhmien valta-aseman ja pyrkimysten mukaan. Nykyaikaisessa käsityksessä taiteilijuus ei niinkään ole luontaista lahjakkuutta tai opeteltua taitoa kuin innovaatio sääntöjen ulkopuolelta. Boheemi luova taiteilija nähdään sovinnollisen poroporvarillisuuden vastakohtana. Toimintastrategiana on usein ajatus taiteen etujoukosta, *avantgardesta*. Kaupallisuus sinänsä on hyljeksittyä, mutta järjestelmä toimii kaupallisten periaatteiden mukaan: ”huonon tavaramerkin” omaavat taiteilijat eivät pysy mukana kamppailussa markkinoista. Järjestelmän turvin lahjakkaimmat pyrkivät kohoamaan ja rakentamaan etuoikeutettujen luokan muiden taiteilijoiden yläpuolelle.⁹

Modernin taiteilijaidentiteetin määrittely on vaikeampaa kuin menneisyyden arviointi. Identiteettiluokittelu edellyttää yleistämistä ja sitä voidaan horjuttaa helposti nostamalla esiin kriteereihin sopimaton esimerkkitapaus. Modernin maailman taiteilijoilla on useita eri lähestymistapoja taiteeseen. Pentti Saarikosken tavoin taide voi olla keino rakentaa omaa identiteettiä: ”Kirjoittamalla luon itselleni identiteettiä, ilman sitä en tuntisi olevani mikään, siis persoonallisuus... Tässä ei ole kysymys niinkään itsensä ilmaisemisen kuin itsensä löytämisen tarpeesta.” Osa taiteilijoista haluaa tietoisesti ottaa etäisyyttä myyttiseen nerohahmoon ja toimia asiantuntijan roolissa. Tällöin taiteen katsotaan edellyttävän erityistietoja ja pitkälle harjaantunutta taitoa. Taiteilija voi olla luopunut ”vanhanaikaisista” pyyteettömyyden kriteereistä, jolloin taiteellinen toiminta lähestyy suoraviivaisesti tuotesuunnittelua ja toimii liike-elämän pelisäännöillä. Taide ja taiteilija voivat yhdessä muodostaa kokonaistaideteoksen, jossa nimenomaan hyödynnetään nerouden myyttiä. Taide on oman persoonan jatke ja toiminta ulottuu usein monipuolisesti taidekentän eri osa-alueille. Osa taiteilijoista

⁸ Lepistö, Vappu, *Kuvataiteilija taidemaailmassa, Tapaustutkimuskuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä*, Tutkijaliitto, Helsinki 1991

⁹ Lepistö, Vappu, *Kuvataiteilija taidemaailmassa, Tapaustutkimuskuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä*, Tutkijaliitto, Helsinki 1991.

identifioituu yhteisproduktio-taiteilijoiksi, joille tärkeää on osallistaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Taiteeseen voi suhtautua myös käytännöllisesti, jolloin taiteen tekeminen lähestyy erityislahjakkuutta edellyttävää palkkatyötä.¹⁰ Vasta tulevat sukupolvet pystyvät määrittämään, mikä tämän ajan valtavirtaus on ajalle leiman antava. Myytit kuitenkin elävät ja vaikuttavat vahvasti taidemaailman taustalla.

Myyttisten taidekäsitusten vaikutus

Kuvataidemaailma varjelee sen kannalta tärkeitä myyttisiä käsitteitä. On ehkä väärin väittää, että koulutuksessa pönkitetään edelleen taiteilijan asemaa kaikkivoipaisena nerona. Minulle on kuitenkin ollut yllätys, miten vahvasti taiteilijoiden puheenvuoroissa oikeutetaan poikkeuksellista käytöstä taiteellisella toiminnalla. Rajojen rikkominen näyttäytyy parhaimmillaan uuden luomisena ja ikävimmillään yhteistyökyvyttömytenä ja jopa piittämättömänä käytöksenä. Mieleen muistuu 1990-luvun lopun opiskeluaikat arkkitehtuurin osastolla, jossa ensimmäisenä opiskelijoiden otsaan taotiin sankariarkkitehdin näkemys, että arkkitehti on jotain enemmän kuin insinööri. Arkkitehti on taiteilija, mihin insinööri ei koskaan kykene. Nyt 2020-luvulla taidekorkeakoululla käsitys on jalostunut muotoon, että vain taidekorkeakoulun käynyt taiteilija voi ymmärtää taidetta tai osallistua taidehankkeiden määrittelyyn. Asenne ja opetusmenetelmät kaipaavat kipeästi tuuletusta ja päivitystä yhteistyökykyisyyteen. Onneksi itse tajusin ajoissa, että insinööri on yhteistyökumppani, jota ilman ei voi tehdä arkkitehtuuria. Taiteilijalle tilaaja, kaupunkisuunnittelija, rakennussuunnittelija sekä muut erikoissuunnittelijat ovat yhteistyökumppaneita, joita ilman ei synny julkista kaupunkitilaa – siis ympäristöjä julkiselle taiteelle. Tässä palapelissä ei kenelläkään ole varaa pelata soolona.

Olen liberalististen markkinatalouden kannattajien kanssa monesta asiasta hyvin eri mieltä. Minusta kulttuurialaa tulee tukea yhteiskunnan rahoista. Siitä huolimatta jotenkin samaistun

¹⁰ Lepistö, Vappu, Kuvataiteilija taidemaailmassa, Tapaus tutkimuskuvataiteellisen toiminnan sosiaalipsykologisista merkityksistä, Tutkijaliitto, Helsinki 1991.

elinkeinoelämän valtuuskunnan johtaja Matti Apusen näkemykseen taiteilijan neroudesta: ”Käsityöläisyys nähdään porvarillisena ja sovinnaisena. Tehdään jotain, mikä joku toinen tilaa, ja mikä olisi aidon puhtaana leimuavan taiteen tuho... Kaikki ryhtyvät [taiteilijat] täyspäiväkapinallisiksi, mikä on mielestäni myyttinen lähestymistapa ammattiin. Siitä jumalaisesta tulesta huolimatta, taiteen tekeminen pitäisi nähdä työnä, eikä messiaallisena sananvälityksenä.”¹¹ Prosenttitaiteen käsikirjassa tilaajalle sama asia tiivistetään näin: ”Taiteilijat ovat usein korkeasti koulutettuja alansa käytännöt ja työtavat tuntevia ammattilaisia, joiden taito on harjoittelun, soveltamisen ja oivaltamisen yhteispelejä. Työtä tehdään omasta persoonasta käsin, eikä sitä voi ulkoistaa muiden tehtäväksi samalla tavalla kuin mekaanisessa suorittavassa työssä. Taiteilija voi tehdä työtään suunnitelmallisesti aikatauluttaen ja työaikojen puitteissa siinä missä muutkin. Ammattiin liittyy paljon erityispiirteitä, mutta se on siitä huolimatta oikeaa työtä. Työ voi toisinaan olla myös tuskastuttavaa, mutta tuska ei ole edellytys hyvälle lopputulokselle.”¹² Molemmat ovat siis samaa mieltä, mutta silti yhteentörmäys on raju.

Ruokkiiko vapaus vai rajat luovuutta?

Viime vuosina tiedotusvälineissä on julkaistu useita kirjoituksia taiteilijaneron ongelmallisesta asenteesta ja asetelmasta. Varsinainen asenteiden muutos räjähti maailmalla käyntiin Me Too -kampanjan myötä. Myös Suomessa on kyseenalaistettu taiteilijaneron käytöksen rajat ja valta-aseman oikeutus häiriökäyttäytymiseen. Perverssisti jopa odotetaan, että taiteilijaneron kuuluu rikkoa rajoja ja luoda omat sääntönsä. Nero saa usein huseerata vapaasti, vaikka käyttäytyisi sikamaisesti. Ympäröivä yhteisö tekee näin tilaa yksinvaltiaalle. Teemu Laaksonen kirjoittaa osuvasti: ”On syytä olla tarkkana siinä, mitä rajojen rikkomisella tarkoitetaan. On ihan eri asia ravistella yhteiskunnan luutunutta arvomaailmaa tai normeja

¹¹ Tervola, Marjut, Mielikuva persaukisesta taiteilijasta on myytti, Yle 10.4.2015. Verkossa <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/04/10/mielikuva-persaukisesta-taiteilijasta-kurjuudessa-myytti>

¹² Tervola Marjut (toim.), Prosenttitaiteen käsikirja tilaajalle, Suomen taiteilijaseura 2019. Verkossa https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Prosenttiperiaatteen_kasikirja_Taiteen_tilaajalle_2019.pdf

kuin kohdella huonosti läheisiään tai työkavereitaan. Edellinen voi hyvinkin olla tarpeen, mutta jälkimmäinen sen sijaan on eettisesti väärin. Kuten filosofi Emmanuel Levinas *on todennut*, epämoraliisuus alkaa, kun toisen ihmisen kärsimystä yritetään oikeuttaa. Toisin sanoen, mikään taiteellinenkaan päämäärä ei perustele aiheutettua kärsimystä. Miten neron piittaamattomuutta sitten pitäisi rajoittaa? Esimerkiksi niin, että ketään ei enää seppelöidä neroksi. Ihmiselle ei tee hyvää olla asemassa, jossa saa pelata eri säännöillä kuin muut. Jokainen tarvitsee ulkopuolisten kriittistä katsetta.”¹³ Vaikka nämä sitaattit on poimittu jutusta, jossa käsiteltiin ahdistelusyhtöksiä, pätevät ne myös muuhun toimintaan.

Olen viimeisen kahden vuoden aikana kuunnellut Taideyliopistolla luentoja Suomen eturivin taiteilijoilta. Taiteilijat luennoivat innokkaimmin omasta tuotannostaan, joka on usein oman persoonan ilmentymä. Ehkä voisi joiltain osin puhua jopa kokonaistaideteoksesta. Taiteilijat kertovat laajalti toimeentulon ongelmista (mikä varmasti on totta) ja siitä huolimatta tinkimättömästi tehdystä työstä (mikä sekin on varmasti totta). Luovuus nähdään ennen kaikkea oman sisäisen maailman ilmentymänä. Olen luennoilla pohjittanut omaa identiteettiäni kaupunkisuunnittelijana. Olen työssäni todella hyvä. Pystyn tuottamaan toiminnallisesti ja esteettisesti korkealaatuisia suunnitelmia, löytämään vaihtoehtoisia ratkaisuja ja sovittamaan yhteen monien eri alojen suunnitelmia. Pidän työtäni erittäin luovana. Minun on tehnyt mieli häiriköiden kysyä luennoilla, miksi taiteilijapiirit usein näkevät yhteistyön (enkä tarkoita tässä taiteilijoiden keskinäistä yhteistyötä vaan monialaista yhteistyötä ja muita myös asetettuja reunaehtoja) luovuuden rajoittamisena eikä innoittajana? Tekemisen vapaus – myös taiteilijalle – syntyy luottamuksesta, kun eri osapuolet tietävät kaikkien työtävän samaa päämäärää.

Itsevaltiaskin voi erehtyä

Taiteilijan ja taiteen vapautteen liittyvä näkökulmien yhteentörmäys näkyy hyvin mm. Tilted Arcin kiistassa. Vuonna 1981 *Richard Serra*n 3,5 metriä korkea veistos Tilted Arc asennettiin New Yorkin

¹³ Laaksonen, Teemu, Taiteilijaneron aika on ohi, Yle 5.9.2018. Verkossa <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/09/05/taiteilijaneron-aika-on-ohi>

Federal Plaza -aukiolle. Teos aiheutti valituksia, koska se tukki aukion poikki kävelevien ihmisten kulkureitin. Asian johdosta järjestettiin julkinen kuuleminen, jossa päädyttiin teoksen siirtämiseen. Taiteilija vastusti siirtämistä vetoamalla teoksen paikkasidonnaisuuteen ja sanoi, että ”teoksen siirtäminen tuhoaisi sen”. Serran näkemys pohjaa röyhkeän avantgardistiseen asenteeseen: teos on ikään kuin laajennettu versio modernistisen tekijän omasta subjektivistisesta universumista. Hän ei ole aidosti kiinnostunut julkisen tilan käyttäjistä tai heidän tuntemuksistaan ja kokemuksistaan. Taiteilijaneron näkökulmasta hänen yksityinen näkemyksensä oikeutti teoksen olemassaolon. Taidepiirit pitivät teosta yleisesti onnistuneena paitsi sen tilaa muuttavien ja veistoksellisten ansioiden vuoksi myös sen aikaansaaman keskustelun ansiosta. Taiteen tehtävä on rikkoa sovinnaisuuden normeja. Kriittiset näkökulmat keskittyivät teoksen koettuun rumuuteen ja sen aiheuttamaan haittaan ympäristössä. Taiteilija puhui vahvasti paikkasidonnaisuudesta, mutta ei itse edes halunnut ymmärtää paikan luonnetta.¹⁴ Tällä hetkellä taidepiireissä pyritään siihen, että taiteilijoiden tulisi olla mukana hankkeissa alusta saakka ja pystyä siten vaikuttamaan ympäristöön, johon taideteos tehdään. Toisaalta vähintään henkisesti tasolla edellytetään vapautta ja riippumattomuutta, oikeutta toteuttaa itseään riippumattomasti yhteiskunnasta tai muiden mielipiteistä. Minusta kombinaatio kuulostaa pelottavalta. Esimerkiksi kaupunkisuunnittelu on aina eri intressien yhteensovittamista ja yhteistyötä. Taiteilijaneron on asennoiduttava uudelleen tai jälki voi olla tuhoisaa.

”Vallitsevien trendien armoton kyseenalaistaminen, oman itsen tinkimätön toteuttaminen, aitous ja ainutkertaisuus ovat hyveitä, joita tämän päivän tuotteistamisen ja massaviihteen maailmassa kipeästi kaivataan. Nämä hyveet eivät kuulu vain harvoille ja valituille. Ne löytyvät itse ihmisyyden ja demokratian ytimestä.”¹⁵ Uutta luovia, innovatiivisia ja oivaltavia taideteoksia voi tehdä myös yhteistyössä ja muita kuunnellen. Vastedes despoottinerot joutuvat kyhäämään mestariteoksensa ihan itsekseen – toivottavasti. Ja muualla kuin julkisen taiteen hankkeissa.

¹⁴ Verkossa: https://en.wikipedia.org/wiki/Tilted_Arc

¹⁵ Wahlstedt, Pekka, Nerot vievät maailmaa eteenpäin. Nerous asusti ennen vain miehissä, nyt myös luovissa naisissa. Helsingin Sanomat 27.2.2007

Onnistunut julkinen taide on monitahoinen kokonaisuus

Millainen julkinen taide on relevanttia ja kenelle sitä tehdään? Edes taiteen alan ammattilaiset eivät pysty antamaan kysymykseen yksiselitteistä vastausta. Taiteellista kunnianhimoa tavoittelevat tahot arvottavat julkisen taiteen avantgarden näkökulmasta. Ankarasti arvioiden vain pelottavimmat ja sosiaalisesti tai poliittisesti järkyttävimmät teokset ovat todellista taidetta. Humanistit lähestyvät kysymystä sosiaalisen vaikuttavuuden perusteella. Taiteesta on yleisesti ottaen tullut entistä vaikeammin saavutettavaa yleisölle, kun se on vieraantunut käsityöstä ja esteettisyydestä.

Kyselytutkimukset kertovat, että suomalaiset haluavat nähdä taidetta arjisissa ympäristöissään. Uusimman tutkimuksen mukaan 75 % suomalaisista haluaa taideteoksia asuinalueille, kouluihin, kirjastoihin ja työpaikoille. 79 % on sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä sekä turvallisuutta ja 67 % vastaajista uskoo, että taide nostaa asuinalueen sekä kiinteistön arvoa.¹⁶ Yleisön näkökulmassa korostuvat osallistuminen, vaikutusmahdollisuudet sekä esteettiset kokemukset. Taide on hengen ravintoa. Väliaikaisen tai hetkellisen taiteen liikkumavara on suurempi kuin pysyvästi sijoitetun taiteen. Hetkellinen hätkäytys on sallitavampaa kuin pysyvä pahoinvointi. Yhteiskunnan kannalta julkisessa taiteessa on kyse taiteen saavutettavuudesta ja ihmisten oikeudesta kulttuuriin.

Julkisuudessa käyty keskustelu julkisesta taiteesta on hyvin taiteilijakeskeistä. Keskustelussa unohtuu usein, että hankintaprosessin keskiössä ei itse asiassa ole taiteilija vaan tilaaja. Tilaajalla on oikeus odottaa, että tilattu taideteos täyttää siihen kohdistuneet odotukset esimerkiksi toiminnallisuuden ja esteettisyyden suhteen. Tilaaja ei välttämättä ole taidealan ammattilainen. Tilaajan näkökulmasta julkisen taiteen hanke on onnistunut, kun se on edennyt hallitusti. Esiin nousevat ennen kaikkea käytännön asiat kuten budjetin ja aikataulun pitävyys sekä esimerkiksi pitkäaikaiskestävyys ja huoltotoimenpiteiden vaivattomuus. Taiteen mahdollisesti

¹⁶ Tervola Marjut (toim.), Prosenttitaiteen käsikirja tilaajalle, Suomen taiteilijaseura 2019. Verkossa https://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Prosenttiperiaatteen_kasikirja_Taiteen_tilajalle_2019.pdf

tuomat lisäarvot, kuten ympäristön laadun koheneminen, tunnistettava imago tai positiiviset sosiaaliset vaikutukset ovat mahdollista lisäbonusta. Osalla tilaajista (kuten museoilla), joilla on itsellään taidealan ammattitaitoa ja taloudellisia resursseja, saattavat taiteelliset ambitiot nousta käytännön asioiden rinnalle tai jopa ohi. Tällöin tilaajan näkökulma lähestyy taiteilijan tavoitteita. Taiteilijan intressinä on taiteen tekeminen: omien päämäärien ja taiteellisten tavoitteiden saavuttaminen. Taide on vaikuttamiskeino, jolla voi ottaa kantaa esimerkiksi yhteiskunnan arvoihin. Taiteen avulla voi tarjota oivalluksia tai tuottaa esteettistä mielihyvää.¹⁷

Kritiikin tehtävänä on erotella arvokas taide arvottomasta ja huoltaa taiteen ja ei-taiteen rajaa. Taidekritiikillä on vivahte-ero siihen, kun arvioidaan teoksen onnistumista. Kritiikki ei niinkään kohdistu siihen, miten teos täyttää esimerkiksi julkiselle taiteelle määritellyjä kriteerejä vaan se pyrkii kuvailemaan, tulkitsemaan ja arvottamaan teoksen toimintaa. Kritiikki erittelee teosta eri näkökulmista. Se on taideteoksen sanoman ja sielun ja merkityksen etsimistä. Kriitikkojen käsitys taiteesta poikkeaa usein huomattavasti tavallisten taiteen kuluttajien käsityksistä. Kulttuurisivuilla kehutut teokset ovat vallan muita kuin lukijoiden suosikit. Julkisessa taiteessa ei olisi pahitteeksi, että julkista taidetta käsiteltäisiin kritiikissä myös siten, että tavallinenkin kansalainen voi ymmärtää lukemansa. Tällöin julkisen taiteen teokset avautuvat julkiselle yleisölle. Taidekritiikin ei tarvitse sisältää hankalia akateemisia käsitteitä ollakseen älykäästä ja syvällistä.¹⁸

Kokemusten yhteenveto

”Olisihan se tylsää tehdä hajutonta ja mautonta taidetta, joka ei herätä väittelyitä”, sanoo julkisia taideteoksia ympäri Suomen tehnyt monialainen taiteilija Anssi Kasitonni. Hänen mielestään taidetta voi verrata musiikkiin: se mikä on jollekin hyvää, on toiselle huonoa. Makuasioista voi väitellä, mutta ei ole olemassa yhtä

¹⁷ Kolu, Marja, Julkisten taidehankintojen menetelmät 2000-luvun Suomessa – yksittäisen taiteilijan näkökulma, pro gradu, Jyväskylän yliopisto, 2014. Verkossa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44901/URN:NBN:fi:jyu-201412163514.pdf?sequence=1>

¹⁸ Ihonen, Markku, Taidekritiikki täynnä ristiriitoja, Aamulehti 28.5.2000. Verkossa <https://people.uta.fi/~tlmaih/Jutut2/kritipara.htm>

oikeaa tulkintaa. Kasitonin mielestä taide pitäisi olla kaikille lähes-tyttävää. ”Kuulen tosi usein, että joku ei halua mennä katsomaan taidetta, koska ei kuitenkaan ymmärrä sitä. En tajua, miksi taide-teosta pitäisi ymmärtää. Sen voi vain kokea.”¹⁹

Kasitonin näkemys saa tukea uusista taiteen teorioista. Nyky-aikaista taidekäsitystä on aina pyritty ampumaan alas argumen-toimalla, että se erottaa taiteen elämästä. Esimerkiksi Larry Shi-nerin väitöskirja *The Invention of Art* vastaa tähän näkemyksellä kolmannesta taiteen järjestelmästä. Shinerin taiteen järjestelmä säilyttäisi modernin järjestelmän parhaat puolet eli se arvostaisi edelleen luovaa tekemistä riippumatta tuotoksien hyödyllisyydestä. Taiteen tuki ei ole sidoksissa hyödyllisyyteen. Taide olisi kuitenkin integroituneempi muuhun elämään. Oikeissa olosuhteissa hyödyllisyys, kannattavuus ja suosio arvostetaan positiivisesti sen sijaan, että niitä pidettäisiin merkityksettöminä tai jopa kielteisinä piirteinä. Tuloksena saattaa olla ”arjen estetiikkaa”. Käsite taide sisältää kaikki alalajit, kuten musiikin, käsityöt, viihteen, muotoi-lun, kuvataiteen ja arkkitehtuurin. Mitään ei pidetä ”ei taiteena” pelkästään sen vuoksi että se käsitetään kuuluvan johonkin edellä mainituista alalajeista.²⁰

Rap-musiikkia ei arvioida sinfonioiden kriteereillä. Räppäri on kuitenkin muusikko, tai taiteilija, siinä missä oopperalaulajakin. Julkisen taiteen tehtävä on spesifioitunut siten, että käyttäjät on erityisesti otettava huomioon. Julkisen taiteen kenttä on moninai-nen. Julkista taidetta arvioidaan monesta näkökulmasta. Tuskin mikään hanke on onnistunut kaikilla näillä kriteereillä mitattuna. Se on kuitenkin varmaa, että jos prosessin tuloksena on tallattuja sieluja, ei hanke ole onnistunut. Nerona eläminen on traagisen tus-kallista, mutta neron kanssa työskentely voi olla sielua rikkovaa. Tommy Tabermann kirjoittaa teoksessaan *Intohimon panttivanki*: ”Kaikkea saa tehdä. Kaikkea pitää tehdä. Kaikkia ovia pitää tem-poa, kaikkia kuita kurkotella. On vain yksi ehto, elinehto: Värisevää sielua ei saa tallata”. Tähän lisää ironian pilke silmäkulmassa: vir-kamiehelläkin on tunnetusti sielu, ainakin pieni sellainen.²¹

¹⁹ Verkossa: <https://www.ornamo.fi/fi/artikkeli/miksi-julkista-aidetta-tarvitaan-kaupunkikuvaan-kouluihin-ja-sairaaloihin/>

²⁰ Shiner, Larry, *The Invention of Art*, Univ. of Chicago Press, 2001.

²¹ Tabermann, Tommy, *Intohimon panttivanki*, Weilin + Göös 1980.

Johtopäätökset – Mitä minulle jäi koulutuksesta käteen

Koulutuksen jälkeen taidekenttä näyttäytyy minulle hyvin sirpa-leisena. Valitettavan usein kriittisen keskustelun ja parannuseh-dotusten sijaan keskitytään omassa piirissä niiden haukkumiseen, jotka eivät ole paikalla. Uhriutumisen tunne tai epävarmuus omasta asemasta toimii esteenä monialaisille kehittämismahdollisuuksille. Yhteistyötä viritetään lähinnä omaa asemaa pönkittäen ja saman mielisesti ajattelevien kanssa. Taidemaailma näyttäytyy minulle pii-rinä, johon minä en arkkitehtina ole tervetullut. Minulle suotu rooli olisi lähinnä mykkä mahdollistaja, jonka tehtävänä on avata tilaa vapaalle taiteilijalle. Ehkä taiteilija puolestaan pelkää, että hänelle jää vain koristelijan rooli, kun arkkitehti on jo määritellyt reuna-ehdoja. Kun koulutuksen loppupuolella luen hakuvaiheen motivaatiokirjettäni, pystyn lähinnä nauramaan omalle naiiviudelleni. En kuitenkaan ole loukkaantunut. Koulutus oli mielenkiintoinen kur-kistus oman työn ulkopuolelle. Nyt jatkan hyvillä mielin ja tyyty-väisenä työuraani kaupunkisuunnittelijana. Minulle virkamiehenä rajojen rikkomista oli tämän esseen kirjoittaminen.

Taide- ja kulttuurialalla toimii valtava määrä tinkimätöntä työtä ja usein lähes ilman korvausta työtä tekeviä kovan luokan ammattilaisia. Minä arvostan taiteilijoita ja taiteen alan tekijöitä. Tämän kirjoituksen provokatiivisuutta ei tule yleistää koskemaan kaikkia taiteen tekijöitä. Taiteen alalla – kuten kaikilla muillakin aloilla – toimii monen tyyppisiä tekijöitä. Kirjoituksen tarkoitus on ravistella asenteita. Kun esittelin tämän kirjoituksen ensimmäistä luonnosta Taideyliopiston zoom-luennolla, chatissa kirjoitettiin: nerous ei haittaa, yhteistyökyvyttömyys kyllä. Valitettavan usein nämä kulkevat käsi kädessä. Kyse on nimenomaan asenteesta. Kun-nioitetaan toistemme työtä.

Eveliina Eteläkoski on taiteesta kiinnostunut arkkitehti ja kaupun-kisuunnittelun ammattilainen. Taide on minulle ennen kaikkea hengen ravintoa ja esteettinen kokemus. Työelämässä identifioin itseni virka-mieheksi: nautin säännöllisestä työstä ja kriittisestä keskustelusta.

Aistikokemus immersiivisessä teoksessa

Voiko taide auttaa tauon pitämisessä?

Lähestyn aistikokemusta immerstiivisen media- ja valotaiteen kautta. Käsittelen aistien kautta välittyvien, samanaikaisten ärsykkeiden yhteisvaikutusta teoksen kokonaisvaltaiseen kokemiseen. Kysyn, mitä on tämän kokemuksen keskittymisen laatu ja miten teoksen ominaisuuksilla voi syventää kokemusta. Pysin selvittämään katsojassa heränneitä ajatuksia ja tunteita, kun hän oli osallinen teoksen kulkuun tai vain katsojan roolissa. Tai miten katsojan oma liike ja eleet vaikuttavat kokemukseen ja keskittymiseen? Miten valon rytmi ja siihen yhdistetty äänimaisema koetaan? Kuvailen uppoutumiskokemusta ja keskittymisen laatua kolmen erilaisen teoksen aistivirityksen kautta; ensin vuorovaikutteisen, osallistavaan toimintaan perustuvan, toisena paikallaan seurattavan, verbaalisen ja älyyn vetoavan sekä kolmantena abstraktimman, kuvan ja äänen suhteeseen perustuvan aistivirityksen kautta. Hyödynnän omia taiteellisia lähtökohtia ja pohdin myös, kuinka vähäisin aistivirityksin on mahdollista uppoutua teokseen ja saavuttaa keskittymisen tila.

Keräsin tietoa katsojakokemuksesta Helsingin keskustakirjasto Oodin (myöh. Oodi) Kuutiossa¹ järjestetyssä Mediakuutio²-projektin tutkimuksessa, jossa olin yksi taiteilija-tutkija-tiimin jäsen. Mediakuutio toi Oodin älylasiseinillä varustettuun Kuutio-tilaan immerstiivisiä mediataideteoksia ja tutki teosprosessien kautta kuvataiteen mahdollisuuksia annetun tekniikan keinoin. Kesällä 2020 sain

¹ Vuokrattava Kuutio sijaitsee keskustakirjasto Oodin 2. kerroksessa. Kuutio on 90 neliön lasiseinäinen tila. Tila toimii tällä hetkellä pääosin kokous- ja koulutuskäytössä. Tilassa on kaksi valkokangasta ja projektorita sekä kehitysvaiheessa olevat älyseinät.

mahdollisuuden Mediakuutio-tutkimuksen osana toteuttaa itse-
näisesti kävijäkyselyn³ ja havainnointiin perustuvan tiedonkeruun
projektissa toteutetuista teosten käytöstä ja katsojakokemuksista.
Taustakokemuksena myös oma praktiikka taiteilijana ja muuta-
malta vuosikymmeneltä harvakseltaan kerätty kokemustieto sekä
omista valoteoksista saamastani katsojapalautteesta.

Taidekokemuksiin syventyminen voi olla moniaistista ja uppout-
taa palauttavaan ja aivoja lataavaan keskittymisen tilaan. Viittaan
artikkelissa myös viimeaikaiseen tietokirjallisuuteen intuitiosta ja
kognitiivisesta aivotutkimuksesta. Nykyisessä virikkeiden tulvassa
ja jatkuvien keskeytysten ympäristöissä aivotutkijat kehoittavat
lataamaan aivoja keskittymisharjoituksilla. Voiko syvä taiteeseen
keskittyminen olla aivolepoa ja latausta? Oletan, että uppoutuminen
teokseen vastaa intensiteetiltään palauttavaa keskittymisharjoi-
tusta. Parhaimmillaan taide synnyttää intuitiivisia oivalluksen tiloja.

*”Taiteesta nauttiminen on tapa aktivoida luovuuteen liittyvää
aivoverkostoa ja ruokkia mielikuvitusta. Tutkimusten mukaan nau-
tinnollisen kuvataide-elämyksen aikana aktivoituu tunteisiin ja mieli-
hyvään liittyvien aivoalueiden lisäksi myös luovuuteen liitetty aivojen
joutokäyntiverkosto.”⁴*

Havainnointia aistikokemuksesta immersiivisissä mediateoksissa

Immersiolla tarkoitetaan uppoutumista ja immerstiivinen teos
tavallaan ympäröi kokijansa huomion ja aistikokemuksen teoksen
maailman kautta. Esimerkiksi tietokonegrafikalla toteutettuun,
kolmiulotteisena koettavaan kuvaan voi ikäänkuin astua sisään.

² Mediakuutio oli Oodin, Taiken, Muu ry:n ja Taideyliopiston yhteishanke, joka toi keskustakirjasto Oodin älylasiseinillä varustettuun Kuutio-tilaan immerstiivisiä mediataideteoksia. Mediakuutio-projekti on osa Taiteen edistämiskeskuksen Taiteilijan asiantuntijuuden ja välittäjätoiminnan kehittämisohjelmaa, joka tekee näkyväksi taiteellisen osaamisen uudenlaista soveltamista. Projektin tutkimusosioista järjestettiin elokuussa 2020 webinaari. <https://www.uniarts.fi/artikkelit/uutiset/mediakuutio-webinaari-kasitteelle-kuvataiteen-mahdollisuuksia-digitaalisen-kulttuurin-aikakaudella/>

³ Taike tuki kävijätutkimusta. Mediakuution teosten kävijöiden kokemuksesta kokoamani esitys löytyy raportin liitteestä 6. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/318738>

⁴ Huotilainen, Minna ja Saarikivi, Katri. 2018, s. 177

Immersiivisen teoksen kokija sallii teoksen välittämät aistiärsykkeet osana teoksen todellisuutta ja viimeistelee teoksessa annetuista elementeistä tilatodellisuuden itsensä ja teoksen välille. Katsoja reagoi annettuihin aistiärsykkeisiin erilaisin tuntein ja keholisin tuntemuksin, jotka vaikuttavat mielikuvaan ja kokemukseen teoksesta. Uppoutuessaan teokseen, kokija tavallaan sulkee aistinsa ulkomaailmalta ja teoksen piiriin kuulumattomilta aistiärsykkeiltä ja informaatiolta.

Uppoutuminen mielletään syväksi keskittymisen tilaksi ja parhaimmillaan siinä voi kokea niin sanottua flow- eli virtaustunteuksia⁵. Virtauksen tilassa ajantaju katoaa, asiat tuntuvat sujuvan helposti, intuitiivisesti⁶. Immersiivisyyttä teokseen voidaan hakea aistikokemuksen kautta. Immersiivinen teos voi toimia porttina virtauksen tilaan.

Sopivan vireystilan ja keskittymiskyvyn lisäksi taiteeseen uppoutuminen vaatii orientoitumista, vastaanottavaista ja hyväksyvää mieltä. Galleriamaisissa tiloissa on helppo rajata teoksen aikaa ja tilaa. Katsojan orientaatio taidekokemukseen on tapahtunut oma-alotteisesti jo valinnalla saapua galleriaan. Olisi hyvä miettiä, miten katsojaa voi auttaa rauhoittumaan taiteen ääreen myös julkisessa tai puolijulkisessa tilassa.

⁵ "Virtaustilassa ihmisen täysi kognitiivinen kapasiteetti on käytettävissä. Mikään ei haittaa muistia, tarkkaavaisuutta, havaintokykyä tai toiminnan suunnittelua. Virtaustilan käyttöjärjestelmä optimoi taidon, tekemisen, oivaltamisen, aikaansaamisen, osaamisen ja oppimisen tuloa käyttöön, kun taas taistele tai pakene -tilan käyttöjärjestelmä optimoi henkiinjäämistä. Virtaustila vie seuraavalle tasolle, mutta taistele tai pakene -tila mahdollistaa nopeimman tien ulos uhkatilanteesta." Huottilainen, Minna, Moisala, Mona 2018, s. 73

⁶ "Intuitio eli nopean ajattelun järjestelmä on kokoelma erilaisia tiedon muotoja, prosesseja ja lopputuloksia. Intuitio-sana on oikeastaan kerrassaan surkea sana. Se kuvaa vähän kaikkea, eikä siksi oikein mitään. Sana juontaa juurensa latinan sanaan intueri, joka merkitsee katsomista. Arjen puheessa intuitio-sana todennäköisesti aiheuttaa mielleyhtymän vähän kyseenalaisesta tiedosta, sillä sitä käytetään kuvaamaan liian montaa asiaa samanaikaisesti. Tämä tekee sanasta epätarkan. Intuitio kuvaa erilaisia tiedon muotoja (mm. vaisto, alitajuinen tieto, kehollinen tieto), erilaisia prosesseja (mm. tunnepohjainen toiminta, assosiaatio, automaatio, ei-sanallinen aistiminen, hahmontunnistus) ja erilaisia lopputuloksia (mm. oivallus, tunne, sanoma, ennakkoavistus, näky, kylmät väreet). Jokaiselle näistä tarvitsimme omat, kuvaavat ja täsmälliset sanansa. Puheessa intuitio sekoittuu lisäksi muihin kehon signaaleihin, satunnaisiin tunnereaktioihin tai mielikuvituksen tuotoksiin, joista mikään ei ole intuitiota." Raami, Asta 2020, s. 38

Esimerkiksi kirjastotilassa taidetta voi kohdata vahingossa, valmistautumatta. Toisaalta suunnittelematon kohtaaminen voi myös kaataa ennakkoluuloja ja -käsityksiä taiteesta. Yllätyksen aiheuttama uteliaisuus on yleensä jo loistava lähtökohta uuden kohtaamiselle ja kokemuksen vastaanottamiselle. Oodin arkkitehtuuri vetää puoleensa suuria määriä kävijöitä, jotka tutkivat tiloja uteliaisuuden, ihmetyksen ja ihastuksen vallassa (poikkeuksena Covid-19 -aika). Mikä olisikaan kiitollisempi lähtötilanne myös taiteen kohtaamiselle!

Julkisena tilana Helsingin keskustakirjasto Oodi asettaa omat reunaehdonsa⁷ siellä esitettäville teoksille ja Kuution teknologia asettaa katsojan uudelleen tilanteeseen. Miten herättää mielenkiinto ja houkuttaa katsoja teoksen luokse? Kuution lasiseinät ovat kaksipuoleiset ja seinille projisoitu teos näkyy myös ulkopuolelle Oodin 2. kerroksessa. Mediakuutio-tutkimuksen mukaan Kuutiossa esitettävän teoksen ensimmäiset tapahtumat nähtiin merkittävimpinä, jotta saatiin katsoja houkutelua teoksen piiriin. Teoksen kulkua ja uppoutumiskokemusta ajatellen pohdittiin myös, miten pitää katsojan kiinnostusta yllä ja millä keinoin vaivihkaa osoittaa tapa olla teoksessa ja vaikuttaa sen kulkuun. Taiteilija tarvitsee teoksen toteutusta suunnitellessaan empatiatyövälineitä asettuaikseen katsojan asemaan⁸.

Aistikokemuksilla kohti syvempää keskittymisen tilaa

Aistikokemuksella viitataan moniaistiseen kokemukseen, jossa teos stimuloi useampaa aistia merkityssisältöjen syntymisessä. Mitä

⁷ Kirjasto, kaikille avoimena tilana, asettaa myös taiteelle erilaiset reunaehdot, kuin esimerkiksi galleria tai museo. Kävijärajoituksia ei voi kirjastossa asettaa, taiteen pitää sopia kaikille, myös lapsille. "Kirjastoala suhteutuu taiteeseen, erityisesti immersiiiviseen taiteeseen sillä tavalla, että kirjastolaki sanoo, että kirjastojen tulee tarjota tasa-arvoisesti kaikille kansalaisille pääsy esim uusien teknologioiden ja ilmiöiden äärelle. Kirjastolla on yleissivistävä tehtävä." Mediakuutio-tutkimusraportti s. 25.

⁸ Taiteen rajoja lähestyvä teosprosessi, joka poikkeaa valkoisen kuution perinteestä. Taiteilijan oli otettava huomioon teoksessa erilaisia asioita liittyen sisältöön ja katsojan kokemukseen. Taiteilija tarvitsi empatiatyökaluja, koska katsoja otettiin eri tavalla huomioon teosta toteutettaessa. Tämä herätti keskustelua taiteen rajoista. Taustalla oli pelko, että teos menettää jotain ja muuttuu käyttäjälähtöiseksi. Kuutiosta teoksen käyttö ja sen suunnittelu on ensisijaisesti toteutustekniikka, joka ei muuta taiteen sisältöä. Jos teoksella ei ole vahvaa identiteettiä, niin se voi hajota käyttäjälähtöisyyteen. Aina riippuu teoksen sisällöstä.

kokonaisvaltaisempi aistien viritys teokseen on, sitä keskittyneemmin kokija voi uppoutua teoksen maailmaan.

Interaktiivisissa ja osallistavissa teoksissa viestiminä toimivat näkemisen ja kuulemisen lisäksi myös kokijan oma liike ja teokseen koskettamisen merkitys. Esimerkiksi pajaaava tai vaikka tökkivä kosketus heijastelee eri tunteita myös niiden antajaan. Teos käsitetään⁹ myös kehollisesti, laajemmin kuin vain nähden ja kuullen. Tunteukset ja kokemus teoksessa poikkeavat passiivisen ja aktiivisen katsojan välillä.

Jotta älyseiniä hyödyntävää immersioon pyrkivää teosta olisi helppo oppia käyttämään intuitiivisesti, hyödynnetään yleisimpiä kosketusnäyttöjen käyttöeleitä¹⁰. Liikkeeseen reagoivien 3D syvyyskameroiden avulla on mahdollista vaikuttaa teokseen kehollisesti laajemmilla liikeradoilla ja eleillä¹¹.

”Kun työskentelemme käsillämme, hyödynnämme aivojen kykyä keholliseen kognitioon. Ajattelumme ei sijaitse ainoastaan aivoissa,

⁹ Käsittää-sanana etymologiasta: Käsittää-verbi on johdos sanasta käsi, ja kädellä onkin tekemistä verbin alkuperäisen merkityksen kanssa: verbi on tarkoittanut käsissä pitämistä ja käsiin saamista. Nykyisessä yleiskielessä se kuitenkin ensisijaisesti tarkoittaa ymmärtämistä.

Käsittämisen lisäksi myös erällä muilla ihmisen ajatustoimintaa kuvaavilla suomen kielen verbeillä on alun perin ollut hyvin konkreettinen merkitys. Esimerkiksi ajatella liittyy takaa ajamiseen, keksiä tukkilaistenkin käyttämään välineeseen keksiin, pohtia-verbin taustalla on viljan pohtaminen eli seulominen pohtimella, ja ymmärtää liittyy ympäri kulkemiseen. Eri kielissä on hyvin tavallista, että käsissä pitämistä ja käsin johonkin tarttumista merkitsevät verbit ovat saaneet ymmärtämisen merkityksen. Kehityskulku johtuu siitä, että ymmärtäminen on tiettyssä mielessä samanlaista kuin kädessä pitäminen: ymmärretty asia on ikään kuin saatu käteen, henkisesti haltuun. Samanlainen merkityksen kehitys on tapahtunut mm. latinan verbeissä *comprehendere* ja *capere* sekä ruotsin ja saksan verbeissä *begripa* ja *begreifen*.

kielikello.fi/ Kieli kartalla 1/2016 Nina Kamppi: Renki isäntää käsittämässä <https://www.kielikello.fi/-/renki-isantaa-kasittamassa>

¹⁰ ”Teoksista toivotaan kaikilta osapuolilta käyttöliittymältään helppoa, johon ei vaadita mitään erityistä teknistä osaamista. Kosketusnäytöt ovat yleistyneet joten oletetaan, että Kuution seiniä osataan käyttää. Kuutiossa teoksen käytön intuitiivista oppimista verrataan älypuhelimien käyttöön. Käyttöeleet, nipistykset ja pyyhkimiset ovat lähes samanlaisia, standardinomaisia.” Mediakuutio tutkimusraportti s. 13

¹¹ diip kehosoitin Oodissa <https://www.oodihelsinki.fi/event/helmet:216640/diip-kehosoitin-oodissa/?lang=fi>

¹² Huotilainen, Minna ja Peltonen, Leeni 2017, s. 175

vaan myös kehollamme on ajattelussamme tärkeä rooli. Käsiiä käyttäessämme otamme tuota kehollista älykkyyttä käyttöömme.”¹²

Mediakuutio-projektissa toteutukseen valittiin kaksi hyvin erityyppistä teosta. Ami Lindholmin Oodin Äidit -teoksessa käsiteltiin vauvaperheen arkea ja vanhempien, etenkin äidin uupumusta. Taiteilijan tavoitteena oli valottaa arkisia tilanteita väsyneiden vanhempien silmin ja herättää katsojassa empatiaa osallistavan teoksen kautta. Teoskokemukseen orientoiva viestintä oli kattavaa. Teoksen sisältöä sanallistettiin paljon jo etukäteen ja teosta mainostavassa tiedotuksessa kannustettiin autta maan teoksen äiti-hahmoa. Kuution ulkopuolella seisoi väsähtänyt pahviäiti vastaanottamassa katsojia ja animaatioperheen eskaloituneet arkitilanteet näkyivät jo Kuutiota lähestyttäessä. Kuution ja teokseen astuttaessa vastassa oli ohjeistusta, käsidesiä ja kertakäyttökäsineitä, jotka myös antoivat vihjeen teoksen käytöstä. Pysähtyminen käsihygieniasta huolehtimiseen toimi myös tavallaan rituaalina ja orientaationa teoksen keholliseen vastaanottamiseen. Käsien huomioimisen kautta ikäänkuin avattiin aistikanava teoksen käsittämiseen.

Oodin Äidit -teoksessa katsoja pääsi liikkumaan ja pystyi vaikuttamaan tapahtumien kulkuun koskettamalla näyttöä teoksen erilaisissa tilanteissa. Teoksen hahmoja pystyi lohduttamaan ja auttamaan pajaaavilla kosketuksilla. Toiminta oli silta immersioon. Tuttujen tilanteiden tunnistaminen osaltaan tasoitti tietä hyväksyvälle asenteelle teosta kohtaan, jolloin teoksen ymmärtäminen ja siihen uppoutuminenkin oli kenties helpompaa. Teoksen kokijat kertoivat tunteneensa empatiaa teoksen hahmoja kohtaan.

Kuution laajalle kuvapinnalle, älyseiniin tuotetun interaktiivisen animaation lisäksi teoksen äänet oli sijoitettu kuvapinnan eri kohdissa simultaanisti tapahtuvien episodien pisteisiin. Myös muistijäljet tutuista tilanteista laukaisivat ja aktivoivat katsojan tunnereaktioita teoksen tilanteisiin. Moniaistisuus ja liike tilassa lisäsivät kokemuksen kolmiulotteista vaikutelmaa ja teokseen oli kävijäpalautteen mukaan helppo uppoutua.

Mieluisaksi koettiin myös muiden katsojien seuraaminen, kun he käyttivät teosta. Tämä todennäköisesti syvensi keskittymistä ja laajensi empatian kokemisen tunteita kanssakokijoihin ja yhdessä toimimiseen. Aivotutkimuksessa on havaittu, että yhteistoiminnan aikana aivorytmit voivat synkronoitua ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kenties joidenkin ihmisten tunteet tarttuvat herkemmin toisiin ja aktivoivat samalle taajuudelle

pääsyä¹³. Vuorovaikutuksessa aktivoituvat peilisolut¹⁴ tukevat empatian kokemista ja tahdistamista. Empatian on todettu myös paranevan taiteen vaikutuksesta¹⁵.

Teoksesta ulostultaessa tunnelmat olivat pääosin iloiset ja innostuneet teoksen toimintaan ja kulkuun liittyvistä oivalluksista johtuen. Helpottuneisuuskin mainittiin, kun oli saatu ratkaistua teoksen tilanteita ja autettua sen hahmoja¹⁶.

”Virtaustilassa ihmisen täysi kognitiivinen kapasiteetti on käytävissä. Mikään ei häiritse muistia, tarkkaavaisuutta, havaintokykyä tai toiminnan suunnittelua. Virtaustilan käyttöjärjestelmä optimoi taidon, tekemisen, oivaltamisen, aikaansaamisen, osaamisen ja oppimisen tuloa käyttöön”¹⁷

Teoksen koettiin herättävän empatiaa lapsiperheen arkikokemukseen ja ymmärrystä pienen avun merkityksestä. Teos oli herättänyt eläviä muistoja omasta elämästä. Muutokset tunnetiloissa kertovat osaltaan keskittymisestä ja uppoutumiskokemuksesta. Palautteen mukaan vaikutti siltä, että teokseen oli uppouduttu niin, että muut asiat lakkasivat pyörimästä mielessä. Toiminnallisuus tukee uusien yhteyksien syntyä¹⁸, liikkeelle lähtemisen on todettu stimuloivan aivoissa uusien hermoyhteyksien syntyä. Vastauksista päätellen tapahtumiin oli heittäytytty ja osallistumisen kautta päästy intuitiivisen oivaltamisen kaltaiseen virtaus-tilaan.

¹³ Huotilainen, Minna ja Saarikivi, Katri 2018, s. 243–244

¹⁴ ”Ajatellaan, että aivojen peilineuronit eli peilisolut ovat yksi tärkeä mekanismi tunteiden tarttumisen sekä toisten toiminnan tarkoitusten ymmärtämisen kannalta.”

Huotilainen, Minna ja Saarikivi, Katri 2018, s. 239

¹⁵ ”Erään tutkimuksen mukaan kaunokirjallisuuden lukemisen on todettu parantavan suoriutumista empatiaa vaativissa testeissä. Myös miellyttävä kuvataide-elämys aktivoi tutkimusten mukaan mentalisointiverkostoa, joka on tärkeä toisten ajatusten ymmärtämistä tukeva aivomekanismi. Kenties kaikki, mikä ruokkii mielikuvitustamme, voi tukea toisten tunteisiin ja ajatuksiin eläytymistä. Helppo tapa ruokkia omaa empatiaa olisi siis nauttia taiteista; rikastaa omaa ajattelua monipuolisilla näkökulmilla elämään.” Huotilainen, Minna ja Saarikivi, Katri 2018, s. 247

¹⁶ <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/11/07/aivosi-kiittavat-kun-teet-hyvaa-toiselle>

¹⁷ Huotilainen, Minna, Moisala, Mona 2018, s. 73

¹⁸ Uusien asioiden kokeileminen, uuden oppiminen ja luova toiminta puolestaan muodostavat täysin uusia hermoyhteyksiä ja rikastuttavat aivojen yhteysverkostoja.”

Huotilainen, Minna, Moisala, Mona 2018, s. 29

Turhautumisesta käyttövoimaa

Keskustakirjasto Oodin Kuutiossa immersiiivisyys toteutuu ensisijaisesti superlaajan näytön eli kahdelle kuution sivulle ulottuvien älyseiniä avulla. Joonas Hyvösen *God’s Flat Earth is Drowning* -teoksessa esitettiin luoppina variaatioita ilmastonmuutosta ja vedenpinnan nousua käsittelevästä teoskokonaisuudesta, jonka dialogin rakenne vaihteli jokaisella esityskerralla. Hyvösen teos koettiin kuuntelemalla ja katsomalla kahdelle seinälle ulottuvaa, pienieleistä animaatiokuvapintaa. Tilan tunnun koettiin lisääntyvän ajoittaisista loppien äänistä. Teokseen äänitetty dialogi ja sen sisältö provosoi teoksen katsojaa. Laajassa kuvapinnassa hiljalleen, väijäämättä nouseva vesi asetti teokselle kuvitelun aikajanan ja teoksen animoitujen hahmojen hukkuminen yksi kerrallaan asetti dialogin sisällön absurdiin kontekstiin ja myös siten herätti katsojissa tunnereaktioita ja ajatuksia. Reaalimaailman uhat ja kuvitelun pelimaailman yhteensulauma puistatti, koska todellisuuden ja kuvitelman raja epäselveni, eikä mihinkään voinut vaikuttaa. Teoksen maailma upotti sisällöllään ja katsojat kokivat uppoutuneensa teokseen, vaikka immersiiivistä tekniikkaa ei teoksessa ollutkaan mahdollista käyttää.

Katsoisuus oli yhdensuuntaista, teokseen ja sen kulkuun ei voinut vaikuttaa, katsoja on tarkkailijan asemassa, seisten tai istuen. Vastaukset ensitunnelmista teoksen jälkeen olivat todella monenlaisia ja useimmin toistuivat sanat hämmennys ja vaikuttuneisuus, nimenomaan teoksen sisältöön liittyen. Eräässä vastauksessa tunteukset oli eritelty näin: ”Sain tuntemuksia erityisesti siitä, mitä tulkituin teoksen symboloivan. Tunnepuolella tuntui eniten turhautuneelta ja samaistuvalla. Ajatuspuolella taas tajusin paremmin, miksi aktivistien on vaikea saada tärkeitä viestejään kuuluville.”

Vastausten määräästä päätellen teos herätti niin paljon ajatuksia ja pohdinnan tarvetta, että vaikutti siltä, että tutkimuskysely saatettiin nähdä ristiriitaisten tunteiden ensimmäisenä purkukeinona. Teoksen sisältö koettiin samanaikaisesti ärsyttäväksi ja kiinnostavaksi, ajatuksia ja ahdistusta herättäväksi, mutta myös omia ajatuspilviä sanoittavaksi. Vastauksista nousi pelkoa ja ahdistusta, mutta toisaalta teos oli herättänyt myös halua tehdä asioille jotain. Teos oli herättänyt hahmottomattomia, uusia ajatuksia ja ideoita, jotka selvästi käynnistivät uusia ymmärryksen prosesseja. Hyvästä keskittymisestä kertoi, että osa vastanneista koki aidosti

uppoutuneensa teokseen. Uppoutumiskokemusta auttoi teoksen maailman samankaltaisuus todellisuuden kanssa ja samaistuttavat hahmot.

Paikallaan seurattava, vähäeleinen aistikokemus häiriintyi herkästi. Tilan valoisuus, ovi keskellä teosta, ilmastonin humina ja toimistomaisuus koettiin keskittymistä häiritsevänä. Uppoutumista häiritsi myös tilan ulkopuolelta syntyvät varjot, kirjaston hälinä ja muut ihmiset. Joku mainitsi, että nälkä häiritsi uppoutumista. Toisaalta istumahetki Kuutio-tilassa koettiin rauhoittavana ja laajalle levittäytyvä kuva miellyttävänä. Kuutio tilana mainittiin viileänä, hiljaisena ja immersivisyyteen pyrkivänä. Kuutioon toivottiin enemmän tuoleja, jotta voi rauhassa istua ja katsoa teoksen. Teoksen katsominen oli koettu hyvänä irtiottona ulkopuolisesta todellisuudesta.

Havainnoinnin perusteella kävijät koettivat vaikuttaa teokseen koskettamalla kuvapinnalla olevia hahmoja yleisten kosketusnäyttösovellusten elein. Vaikka teos ei ollut interaktiivinen, yleisön toiminta kertoo laajemmasta kollektiivisesta oppimisesta uuden teknologian parissa ja auttaa teosten toteutussuunnittelussa, kun mietitään intuitiivista oppimista ja teoksen käytön haltuunottoa.

Hyvösen teos sai erityishuomiota mediassa, joten sen äärelle löydettiin usein ennakkotietoisena teoksen sisällöstä. Mutta tilaan saattoi kävellä myös uteliaisuuttaan, ymmärtämättä olevansa teoksessa. Teoksen pelimäinen ensivaikutelma sai kävijän kenties helpommin koskettamaan älyseiniä ja kokeilemaan, voiko kuvaan vaikuttaa omalla toiminnalla. Hämmennys sai katsojan tarkkailemaan teosta oppivin ja avoimin silmin, se ikäänkuin antoi arvoituksen ratkaistavaksi ja siten auttoi keskittymään teokseen ja unohtamaan ulkomailman. Uteliaassa mielentilassa puolestaan aivojen muistiin ja motivaatioon liittyvät rakenteet sekä niiden väliset yhteydet aktivoituvat tavallista enemmän, ja uuden tiedon mieleenpainuminen on erityisen tehokasta¹⁹. Hyvösen teoksen pienieleinen aistikokemus herätti taas ajatuksen siitä, että miten vähäisillä aistiärsykkeillä on mahdollista saada kokija suuntaamaan huomionsa ja mielensä keskittymään.

¹⁹ "Uteliaassa mielentilassa puolestaan aivojen muistiin ja motivaatioon liittyvät rakenteet sekä niiden väliset yhteydet aktivoituvat tavallista enemmän, ja uuden tiedon mieleenpainuminen on erityisen tehokasta. Onkin ehdotettu, että uteliaisuus johtaa uuden tiedon omaksumiseen, mutta että ällistyminen olisi erityisen tärkeää mielensisäisten mallien päivittämiseksi, tai tieteellisen tiedon oppimiselle." Saarikivi, Katri: Miltä tuntuu, kun et tiedä?

Samanaikaisesti stimuloiva ja rauhoittava teos

Sain kummallisen ristiriitaista palautetta aikoinaan (2000) ensimmäisistä valon liikettä sisältäneistä, kolmiulotteisista valoveistoksistani; ne koettiin samanaikaisesti rauhoittavina ja stimuloivina²⁰. Ajatuksen sisäinen ristiriita oli kiehtova ja se sai miettimään, mikä monitahoisen kokemuksen sai aikaiseksi ja liittyikö siihen erityisiä tunne-elämyksiä. Teokset olivat eri tavoin toteutettuja Ovo-valoveistoksia, osassa sykki ja läikähteli tietyillä sykleillä toistuva valon tai värin rytmi. Uskoisin, että helposti tunnustettava ja laajalti asosiatiivinen munan muoto, toteutusten variaatiot ja valon rytmi yhteisvaikutukseltaan aiheuttivat paradoksaalisia tuntemuksia ja ajatuksia. Muodon tunnustettavuus teki teoksista helposti lähestyttäviä ja katsojan omat tuntemukset väreistä ja rytmistä saivat assosiaatiot liikkeelle. Valon vaihtelu loi liikettä, joka stimuloi mieltä ja fokusoi huomion, syklinen rytmi toi teokseen oman ajallisuutensa ja hiljalleen toistuvat tapahtumat loivat kenties turvallisen ja rauhoittavan olotilan. Teosta pitkään katsoessaan saattoi vaipua jonkinasteiseen keskittyneeseen lepoon.

Myöhemmin (2003 ja 2008) sukelsin vedenalaisen valon rytmeihin ja toteutin teemaa laajemmilla kuvapinnoilla. Tein teoksia, joissa valo aaltoili teoksen rakenteissa luoden vaikutelmaa aaltoliikkeestä (tai palautteen mukaan takkatulesta). Huomasimme eräs ilta ystäväni kanssa Auringonkilo-teosta tuijotellessamme, että taustalla soivan musiikin rytmi tuntui löytyvän kuvapinnasta. Olipa musiikin ja rytmin laji mikä tahansa, se löytyi aina teoksessa vellovasta valon rytmistä. Nyt olen oppinut, että mieli pyrkii koherenssiin²¹ ja balansoi aistikokemuksia, mikä selittää rytmin ja äänen yhdistämisen.

²⁰ Tutkin valon ja rytmin yhdistämistä materiaaliin valokuitujen avulla MA-lopputyössäni vuonna 2000. Ab ovo lopputyöni koostui kahdesta näyttelystä ja 17 Ovosta ts. munan muotoisista valoveistoksista. Teokset oli toteutettu eri materiaaleista ja niihin johdettu kuituoptinen valo eli jokaisessa teoksessa eri tavoin, väriä vaihtaen, rytmisyklein tai still-valolla hehkuttaen. Näyttelyiden oheen tein yleisökyselyn, jossa kysyin vaikutelmia, assosiaatiota ja mahdollisia teosten sijoituspaikkoja. Soila Hänninen: Ab ovo. 2000. Taideteollinen korkeakoulu

²¹ "ihmisen mieli pyrkii koherenssiin, johdonmukaisuuteen ja koossa pysymiseen. Tietoiseen mieleen yltävät vain ne havainnot, jotka säilyttävät tämän oman mielen tasapainon. Havainnot, jotka rikkoisivat tämän koherenssin, sivuutetaan. Tämä johtuu siitä, että tietoisuus voi taipua ja venyä, mutta se ei kestä koherenssin katkeamista. Silloin mieli tai vähintäänkin turvallisuudentunne särkyy. Itsellemme epäsovien havaintojen sivuuttaminen on siis luontainen mielen suojakeino. Raami, Asta 2016, s. 254

Oletan, että kun katsoo teosta, jossa kuvapinnalle levittyy tietty syklinen rytmi, huomio keskittyy siihen pikkuhiljaa. Mielessään alkaa etsiä rytmisiä sääntöjä ja toistuvuuksia. Jos taustalla soi musiikki, mikä tahansa, alkaa mieli muodostamaan yhteyttä aistikokemusten välille. Koska mielen koherenssin tarve on ensisijainen, se löytää aina taustalla soivan rytmin nähdystä liikkeestä. Oletan, että jo akuutisti koherenssiin pyrkivä mieli on keskittynyt mieli. Ja edelleen, mitä virittyneempi aistikokemus sitä syvempi keskittymisen tila. Toistuva rytmin sykli on koettu myös meditatiivisena.

Aivotutkijoiden mukaan meditointi auttaa aivoja lepäämään ja meditatiivisten taukojen pitäminen edesauttaa aivojen toimintakykyä ja parantaa keskittymistä. Aivot myös tarvitsevat rauhallisen toiminnan tiloja ja intentionaalista ajattelusta vapautumista. Pysähtyneet hetket kuten takkatulen tuijottelu ovat todella tärkeitä²². Tietoisesta ajattelusta vapaa mieli saa liikkumatilaa ja mahdollisuuden uusiin oivalluksiin.

²² "Rauhallinen, jopa tylsä hetki on mielen palautumiselle tärkeä. Silloin aivot käyvät uudelleen läpi asioita, joita päivän aikana on tullut vastaan, ja järjestelivät niitä muistiin. Silloin syntyy myös uusia oivalluksia ja erikoisia yhdistymisiä asioiden välillä. Tärkein rauhallinen toiminnantila on tietysti uni, mutta myös pysähtyneet hetket, kuten takkatulen tuijottelu, ovat tosi tärkeitä." Huotilainen, Minna, Moisala, Mona 2018, s. 74

Koherenssikoe (yksityiskohta videosta).

Kuva: Soila Hänninen

Lopuksi

Taide voi siis toimia myös taukona. Saatu kokemusaineisto viittaa siihen, että syvää keskittymistä vastaavaan, upottavaan aistikokemukseen voi virittäytyä immerstiivisen teoksen äärellä monella tavoin. Kuution teoksissa silta immersioon vaikutti muodostuvan vuorovaikutteisesta toiminnan ja kosketuksen voimistamasta empatian tunteesta tai turhautumisen muuttumisesta käyttövoimaksi teoksen samastuttavan sisällön ja toiminnan välisessä paradoksaalisuudessa. Ajatusten ja tunteiden herättäminen oli keskeistä kummassakin teoksessa. Kehollinen osallistuminen ja liike stimuloivat myös mieltä ja selkeästi helpottavat syventymistä. Uppoutuminen ja keskittyminen omilla teoksissani on pääsääntöisesti sanallisesti hahmottumatonta ja keskittyminen vaikuttaa syntyvän liikkeen rytmistä, ristiriidasta stimuloivan ja rauhoittavan välillä sekä akustisten ja visuaalisten ärsykkeiden koherenssista.

Voi sanoa, että nämä ovat immersiivisyyden piirteitä ja strategioita uppoutumiskokemuksen saavuttamiseksi. Tärkeintä kuitenkin lienee kokijan hyväksyvä ja vastaanottavainen mieli ja keho.

Tutkimusmatka on ollut inspiroiva ja tuntuu, että vasta pintaraapaisu aiheesta. Olisi mielenkiintoista tutkia taiteen kautta lisää vuorovaikutteista ja immersivistä aistikokemusta, kehollista tiedon vastaanottamista ja ymmärtämistä sekä intuitiota.

Kiitokset huomioista ja rakentavasta kommentoinnista kirjoitusprosessissa Denise Ziegler ja Heli Lukkarinen.

Lähteet:

- Hietanen, Jani ja Tandefelt, Marko 2020. Vibrotaktiili kollektiivinen kehosoitin diip. diip kehosoitin Oodissa. <https://www.oodihelsinki.fi/event/helmet:216640/diip-kehosoitin-oodissa/?lang=fi>
Viitattu 11.10.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Hänninen, Soila; Koski-Vähälä, Sari; Lindfors, Ninu; Vuorinen, Anna-Kaisa; Ziegler, Denise 2020. Mediakuutio-projekti Keskustakirjasto Oodin Kuutiassa: Mediateosten toteuttamiseen tarvittava asiantuntijuus ja välittävyys taiteilijoiden ja järjestäjien näkökulmasta.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020082864552>
Viitattu 24.9.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Hyvönen, Joonas 2020. God's Flat Earth is Drowning. [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Joonas_Hyvonen_Gods_Flat_Earth_is_Drowni\(211958\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Joonas_Hyvonen_Gods_Flat_Earth_is_Drowni(211958))
Päivitetty 25.6.2020. Viitattu 4.11.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Immersiivisen taiteen ovet avautuvat Oodissa 2020.
[https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Immersiivisen_taiteen_ovet_avautuvat_Ood\(211763\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Immersiivisen_taiteen_ovet_avautuvat_Ood(211763)) Päivitetty 18.6.2020. Viitattu 11.10.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Lindholm, Ami 2020. Oodin Äidit.
[https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Ami_Lindholm_Oodin_Aidit_6_3082020\(213250\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Ami_Lindholm_Oodin_Aidit_6_3082020(213250))
Päivitetty 10.8.2020. Viitattu 4.11.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Mediakuutio-projektista: <https://www.oodihelsinki.fi/immersiivisen-taiteen-ovet-avautuvat-oodissa/>
Julkaistu 16.6.2020. Viitattu 4.11.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Mediakuutio webinaari: <https://www.uniarts.fi/artikkelit/uutiset/mediakuutio-webinaari-kasittelee-kuvataiteen-mahdollisuuksia-digitaalisen-kulttuurin-aikakaudella/>
Julkaistu 17.8.2020. Viitattu 27.10.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020
- Mediakuutio-tutkimusraportti, jonka liitteissä kävijäkysely:
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020082864552>.
Julkaistu 2020. Viitattu 24.9.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020.

Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja verkkomateriaalia

- Huotilainen, Minna, Moisala, Mona 2018. Keskittymiskyvyn elvytysopas. Keuruu: Tuuma-kustannus. Otavan kirjapaino Oy.
- Huotilainen, Minna ja Peltonen, Leeni 2017. Tunne aivosi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Huotilainen, Minna ja Saarikivi, Katri 2018. Aivot työssä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Hänninen, Soila. 2000: Ab ovo. Taideteollinen korkeakoulu
- Raami, Asta 2020. Intuitio 3. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Raami, Asta 2016. Älykäs intuitio. Helsinki: Kustantamo S&S. Otavan kirjapaino Oy.
- Saarikivi, Katri 2020: Miltä tuntuu, kun et tiedä? Kolumni.
<https://yle.fi/uutiset/3-11531440> Julkaistu 13.10.2020.
Viitattu 18.10.2020. Linkki tarkistettu 5.12.2020.

Soila Hänninen on aktiivisesti taiteiden välisellä kentällä työskentelevä kuva-/valotaiteilija, TaM, joka on osallistunut yhteis- ja yksityisnäyttelyihin taajaan Suomessa ja Euroopassa sekä oman taiteellisen praktiikkansa lisäksi toiminut alalla monipuolisesti eri tehtävissä.

Hänninen on kiinnostunut havaitsemisesta, aistikokemuksesta, valosta, rytmistä sekä immersion ja levon kokemuksesta teoksessa. Rauhoittumisen, keskittyneet uppoutumiskokemukset ja oivalluksille avoimet mielentilat hän näkee myös ekologisesti ja eettisesti kestäviksi sekä merkityksellisiksi.

- <https://www.instagram.com/soilahanninen/>
- soila.hanninen@gmail.com

Paluumuuttaja retkellä idässä

Muutin neljä vuotta sitten Helsinkiin lähes kymmenen muualla asutun vuoden jälkeen. Palasin kaupunkiin, jossa olin kasvanut, käynyt kouluni, opiskellut ja perustanut perheen. Luulin palaavani samaan pisteeseen, josta olin lähtenyt, mutta kymmenessä vuodessa kaupunki, minä ja oma ammattilaisuuteni julkisen taiteen parissa olivat muuttuneet. Muuttoani ennen, vuonna 2007 olin ollut laatimassa taiteen lähiympäristösuunnitelmaa Helsingin Arabianrannan eteläosaan yhdessä alueen taidekoordinaattori TaT Tuula Isohannin ja arkkitehti-taiteilija Johanna Hyrkäksen kanssa. Tuossa suunnitelmassa taide nivottiin osaksi viiden yhteispihan sarjaa ja tavoitteena oli yhdistää taide- ja maisema-arkkitehtuuri pihoilte kokonaiskokemukseksi.

Muualla asuttujen vuosien aikana olin laatinut taideohjelmiä ja suunnitelmia moniin kaupunkeihin ja kaupunginosaan eri puolella Suomea. Olin saanut olla mukana muun muassa koulun pihojen, leikkipaikkojen ja paikoitustalojen taideprojekteissa. Olin päässyt Aalto-yliopiston tuntiopettajana kiertämään Tanskaa opiskelijoiden opintomatkojen mukana moneen kertaan. Huomasin katsovani Helsinkiä uudesta näkökulmasta ja positiosta. Olinkin vieras ja tarkkailija, jonka suhde kaupunkiin ja taiteeseen kaupunkitiloissa oli muuttunut.

Asetuin asumaan perheeni kanssa uudelle alueelle, joka ei ollut minulle entuudestaan tuttu. Lasteni harrastukset sijoituivat eri puolille Itä-Helsinkiä. Odottaessani lapsiani harrastuksistaan aloin tutkia minulle entuudestaan tuntemattomia kaupunginosia kävelemällä. Kiertelin mm. Vuosaarella, Roihuvuoressa, Myllypurossa, Herttoniemessä tai Itäkeskuksessa. Huomasin etsiväni taidetta ja luovia oivalluksia ympäriltäni. Etsin niitä pimeiltä ja vilkkailta kävelyreiteiltä, metroasemilta, alikulkutunneleista ja leikki- ja liikuntapuistoista. Yllätyin, miten synkkiä ja hieman pelottavia monet

Valotaideteos muuttaa alikulun tunnelmaa Berliinissä. Taiteilija tuntematon.

Kuva: Kaisa Berry

julkisen liikenteen siirtymätilat olivat. Miten sinänsä helpot matkat olivat liian pelottavia alaluokkalaisille lapsille kulkea yksin. Jouduinkin kuljettamaan heitä autolla paljon enemmän, kun olin ajatellut. Matka lähikirjastoon oli niin pelottava, että sinnekin piti mennä aina yhdessä kävelemällä, vaikka matkaa oli vain kilometrin verran. Liikuntatuokioiden aikana jäin miettimään, miten pienillä muutoksilla ja lisäpanostuksilla teknisesti ratkaistusta uudesta leikki- ja liikuntapuistosta Latokartanossa olisi saanut inspiroivan ja elämyksellisen.

Kymmenessä vuodessa huomasin myös talvien muuttuneen. Ilmastonmuutoksen eteneminen näkyy erityisesti merellisessä Helsingissä. Kaupungin talvet pimenevät ja synkkenevät. Harmaan keskelle julkisen taiteen monet muodot voisivat tuoda lohtua, inspiraatiota ja oivallusta. Mielestäni ilmastoviisaassa kaupungissa meidän pitäisi viihtyä paremmin lähiympäristössämme ilman tarvetta olla jatkuvasti matkustamassa jonnekin muualle. Tähän toki on juuri nyt jo koronavirus vaikuttanut. Lähiympäristön laatu vaikuttaa ihmisten viihtyvyyteen asuinalueillaan. Taide voisi tuoda mielikuvittelua kaupunkitilaan, kertoa tarinoita ja luoda uutta tulevaisuuden ympäristöä. Taidehankkeet voisivat

olla vahvimmin osa myös Hiilineutraali Helsinki 2035 toimenpideohjelmasta. Julkinen taide voisi nivoutua osaksi muun muassa hulevesiratkaisujen, viherkattojen ja seinien tai vaikka tulvavallien suunnittelua.

Kävelyretkilläni rupesin pohtimaan, kuinka Itä-Helsingissä on paljon potentiaalia ja omaleimaisia kaupunginosia, mutta erityisesti siirtymätilat ja reitit alueilta toisille kaipaisivat luovuutta.

Mallia Kööpenhaminasta

Olin Kööpenhaminassa nähnyt, miten kaupunki panostaa reittien toiminnallisuuteen ja elämyksellisyyteen sekä kehittää viheralueita vahvasti taidetta yhdistäen ongelmallisten asuinalueiden läheisyydessä. Tästä yhtenä, ja varmasti kuuluisimpana esimerkkinä, on Superkilen Mimersgade-alueen kasvojenkohotushanke. Superkilen on vuonna 2012 valmistunut Kööpenhaminan kaupungin ja Realdanian tilaama aukio- ja puistokokonaisuus Norrebroarkin ja Tagensvejn välissä. Kohteesta on vastannut kolme tahoa BIG, Topotek ja Superflex. Superkilen jakautuu kolmeen alueeseen, jotka ovat vihreä, musta ja punainen. Kohteen suunnitteluun on osallistettu alueen asukkaita, jotka tulevat 57 eri kulttuuritaustasta. Alueen kulttuurinen rikkaus näkyy kokonaisuudessa 57 eri elementtinä, jotka asukkaat ovat kohteeseen valinneet. Nämä objektit on tuotu paikalle eri puolilta maailmaa ja niiden yhteydessä kerrotaan mitä ja mistä päin ne ovat. Superkilen tekee näkyväksi alueen moninaisuuden ja kääntää sen vahvuudeksi ja rikkaudeksi.

Kohde on monella tapaa kiinnostava, sillä se edustaa kovin toisenlaista taideajattelua kuin mikä meillä Suomessa on vallalla. Kohteessa käydessä nousee esille kysymyksiä, kuten kuka on taiteilija ja kenen teos tämä on? Samalla kun kysymykset nousevat esille, myös vastaus tuntuu selvältä. Oikeastaan sillä, kenen teos on kyseessä ei ole niinkään merkitystä, kuin sillä, miltä paikassa tuntuu olla. Superkilenissä ei ole yhtä taiteilijaa vaan kokonaisuus on kolmen toimiston yhteistyötä, ja taiteilijakin on kohteessa kollektiivi. Mistään kohteesta ei käy ilmi, missä raja taiteen ja suunnittelun välissä menee ja kenen teos mikäkin osa on. Tämä poikkeaa suomalaisesta ajattelusta siinä, että meillä perinteisesti raja-aidat suunnittelun ja taiteen välissä ovat tarkat eikä vastaavan kaltaisia kokonaiskokemuksia olekaan täällä juurikaan toteutettu.

Bigin, Topotekin ja Superflexin yhteistyö Superkilen on kokonaiskokemus, jossa rajaa taiteen ja suunnittelun välillä ei huomaa. Kuva Superkilenin mustasta alueesta.

Kuva: Kaisa Berry

Olen vierailut kohteessa kaksi kertaa. Keskustelu paikallisen asukkaan, arkkitehti Johanna Rossbachin kanssa, avasi kohteen merkitystä minulle aivan uudella tavalla. Norrebro-lainen ystäväni kertoi alueesta ja sen monikulttuurisuudesta sekä levottomista puolista. Samalla hän avasi näkökulmia voimakkaiden värien takana. Siinä missä Superkilenin punaiset sävyt näyttävät valokuvissa huomionhakuilta shokkiväreiltä, paikallisen kertomina värit avautuivat aivan eri tavalla. Punaiset värit ovat alueelle maapallon toiselta puolelta muuttaneille tärkeitä värisymboleja. Kirkkaan punaista vasten tumma ihonväri ei tunnu vieraalta ja ulkopuoliselta. Aukiolla, jolla hehkuu eteläisen pallonpuoliskon intensiteettiä, voi Tanskassa ja Kööpenhaminassa ulkopuolisuuden tunteita kokeva asukas tuntea hetken olonsa kodikkaaksi ja hyväksytyksi. Ystäväni mukaan juuri tuo punaisen värin alue on muodostunut erittäin suosituksi oleskelupaikaksi.

Myös muissa hankkeissa, kuten Israels Pladsin suunnittelussa, taide on integroitu vahvasti muuhun aukion suunnitteluun. Israels Pladsin suunnittelusta ovat vastanneet Cobe, Sweco ja kuvanveistäjä Morten Staede. Kaipaamme samanlaista suunnittelun ja taiteen raja-aidat unohtavaa ajattelua nykyistä enemmän myös Helsinkiin. Taidehankkeet voisivat Helsingissäkin nivoutua tiiviimmin esimerkiksi infra-, puisto- ja aukiosuunnitelmien kanssa. Tulevaisuudessa toivon näkeväni monikulttuurisessa Itä-Helsingissä jotain niin inspiroivaa, että sitä halutaan tulla katsomaan kauempaakin.

Taide on vahvasti läsnä Kalasatamassa

Koordinoin vuosina 2016–2018 taidehanketta yksityiselle Redin alueelle Helsingin Kalasatamaan. Alueelle on toteutunut ja toteutmassa teokset seuraavilta taiteilijoilta: EGS, Jenni Rope, Silja Rantanen, H C Berg, Heini Riitahuhta, Tapio Rosenius+Lighting Design Collective ja Inni Pärnänen sekä seuraavilta yhteistyötahoilta: maisema-arkkitehtitoimisto Maanlumo+H-L-arkkitehdit+kuvanveistäjä Pertti Kukkonen sekä maisema-arkkitehtitoimisto Maanlumo+Lighting Design Collective+Helin&co arkkitehdit.

Koordinoidessani Redin taidehanketta tutustuin Kalasataman alueen taiteeseen myös muuten. Uusien kantakaupungin yhteyteen rakentuvien kaupunginosien taiteeseen panostetaan paljon. Kalasataman alueella on käytössä prosenttiperiaate. Vs. asemakaavapäällikkö Tuomas Hakalan mukaan päätös prosenttiperiaatteeseen sitoutumisesta on tehty kaupungin asemakaavoituksen

Jacob Dalgrenin Early One Morning Eternity Sculpture luo letkeän optimistista tunnelmaa Capellan aukiolle tummanpuhuvien korttelien keskelle Kalasatamaan.

Kuva: Kaisa Berry

ja kaupunginkanslian aluerakentamisyksikön kanssa yhteistyössä alueen suunnittelun aloittamisen aikaan, ennen kun käynnissä oli yhtään varsinaista rakennushanketta. Hakalan mukaan Kalasataman ensimmäisille alueille arkkitehti-taiteilija Johanna Hyrkäs laati taideohjelman, jossa oli paljon vapauksia. Myöhemmin asemakaavoituksessa on laadittu suunnitelmia taiteen

mahdollisista sijaintipaikoista. Taidemuseo esittää kohteisiin taiteilijat sekä taiteen paikat, jotka Kalasataman ympäristötaideryhmä hyväksyy. Kalasataman ympäristötaideprojektia ohjaa Helsingin kaupungin kaupunginkanslia yhteistyössä kaupunkiympäristön toimialan ja kulttuuri ja vapaa-ajan toimialan kanssa. Alueen ympäristötaide rahoitetaan rakennuttajilta perittävillä kerrosneliökoh- taisilla maksuilla, 10 euroa per kerrosneliömetri, joka on sidottu

indeksiin. Alueen ympäristötaiteesta 70 % voi olla pysyvää, 15 % voi olla väliaikaista ja 15 % tapahtumia¹.

Kalasadaman ympäristötaidehankkeen myötä alueen aukioille on noussut toinen toistaan komeampia uusia teoksia asukkaiden iloksi, kuten Jacob Dalgrenin Early One Morning Eternity Sculpture vuonna 2019, Riikka Purosen Harppi ja Tähdet vuonna 2018, Villu Jaanison Kuukkeli vuonna 2016, Timo Heinon Veteen piirretty viiva vuonna 2014 sekä Marjukka Korhosen eri vuosina valmistuneet istuininvestokset. Pysyvien teosten lisäksi alueelle on toteutettu väliaikaista taidetta, kuten esimerkiksi Pasi Rauhalan Flamigos-teos Kulosaaren sillan alle syksyllä 2019. Sompasaaren alueen taiteesta on järjestetty avoin kaksivaiheinen kilpailu vuonna 2015. Alueella on toteutettu myös taidetapahtumia ja performansseja. Projektinsinööri Anni Bäckmanin mukaan Kalasadaman toimintatapa on vakiintunut ja hyväksi havaittu. Alueella prosenttiperiaatteen myötä taide on vahvasti ja monimuotoisesti läsnä arjen ympäristössä.

Työskennellessäni Kalasadaman taiteen parissa katseeni tarkentui entisestään idän lähiöihin, ja aloin toivoa enemmän ja monipuolisempaa taidetta myös muille kuin uusille kantakaupunkiin rakennettaville alueille. Huomasin itse myös pohtivani, painottuuko uusi julkinen taide liikaa niille alueille, jotka ovat jo sijaintinsa ja uuden rakennuskannan ansiosta haluttavia. Jääkö tällä rahoitusmallilla riittävissä mittakaavassa taide puuttumaan esimerkiksi idän lähiöistä.

Miten taidetta saadaan myös itään

Itä-Helsinki kasvaa nopeasti ja kaupungin rakentamisen painopiste on siirtymässä sinne. Monet Itä-Helsingin lähiöt vastaavat väestömäärältään pieniä kaupunkeja. Hiljattain ovat ratkenneet seuraavat merkittävät suunnittelukilpailut, kuten Kontulan keskustan arkkitehtikilpailu, Itä-Helsingin keskustakilpailu sekä Malmin alueen visiotyö. Merkittäviä täydennysrakennusalueita ovat näiden lisäksi Mellunkylän ja Laajasalon alueet. Tätä artikkelia varten olen selvittänyt taiteen roolia Itä-Helsingin kaava-, infra- ja rakennushankkeissa haastatteluilla.

Raide-Jokeri on Espoon ja Helsingin lähiöt yhdistävänä uutena raidelinjana yksi suurimmista liikenneinvestoinneista ja joukkoliikenteen parannushankkeista pääkaupunkiseudulla. Vuonna 2020

¹ www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasadaman-ymparistotaide

ei ole tiedossa, että Raide-Jokeri-hankkeeseen olisi tulossa mukaan taidetta. Raide-jokerilla arvioidaan tehtävän vuonna 2040 102 000 matkaa päivässä. Hankkeen kokonaiskustannus on 367 miljoonaa euroa². Tilaajan projektijohtajan Juha Saarikosken mukaan prosenttiperiaate jouduttiin karsimaan projektin alkuvaiheen kustannuspaineissa. Saarikosken mukaan yksittäisiä keskusteluja taiteen mukaan tuomisesta hankkeeseen on käyty. Projektijohtaja Ari Karjalaisen mukaan asiaan voidaan palata vuoden 2021 alussa aluerakentamisryhmässä. Pitäisin taiteen mukaan tuomista hankkeeseen tärkeänä tapana tuoda uutta taidetta jo olemassa oleviin lähiöihin.

Siinä missä prosenttiperiaatteen noudattaminen Kalasadamassa on tuonut paljon julkista taidetta alueelle, ei sama periaate tunnu toimivan Itä- ja Koillis-Helsingin alueella yhtä hyvin. Kaupunginkanslian Esikaupunkialueiden aluerakentamisprojektin projektijohtaja Ritva Tannerin mukaan prosenttiperiaate on lähtökohtaisesti ongelmallinen Itä- ja Koillis-Helsingissä ainakin samalla tavalla toteutettuna kuin Kalasadamassa. Matala asuntojen hintataso haastaa uusien asuntojen rakennuskustannuksia, eivätkä hankkeet lähde liikkeelle, jos niitä ei saada kustannustehokkaiksi. Hankkeisiin liittyviä kustannuksiin vaikuttavia reunaehtoja on paljon. Näin ollen pieniinkin kustannuslisäyksiin joudutaan suhtautumaan hyvin harkiten.

Yli 38 000 asukkaan Mellunkylä on yksi Helsingin täydennysrakentamisen painopisteitä. Voimakkaasti kasvavassa ja uudistuvassa Mellunmäessä harkitaan prosenttiperiaatetta Vantaan ratiikan yhteydessä. Taide voisi integroitua pysäkkikatoksiin, ja hanketta rahoittaisivat Helsingin ja Vantaan kaupungit omilta osiltaan. Ritva Tannerin mukaan tästä ei kuitenkaan ole vielä tehty päätöksiä. Olisi todella tärkeää saada taide Vantaan ratikkahankkeeseen mukaan jo aikaisessa vaiheessa.

Itäisen asemakaavayksikön päällikön Anri Lindenin mukaan tällä hetkellä kaikkea kaavoitustyötä ohjaa kunnianhimoinen Hii-lineutraali Helsinki 2035 toimenpideohjelma. Prosenttitaide ei ole viime aikoina ollut mukana keskusteluissa. Lindenin mukaan olisi hyvä, jos myös taide voisi olla osa edellä mainittua ohjelmaa.

Viime vuosina Helsingin eri alueiden asuntojen hintakehitys on eriytynyt³. Olisi tärkeää saada Itään ja Koillis-Helsinkiin vanhoille asuinalueille uusia vetovoimatekijöitä, eikä ainoastaan

² www.raidejokeri.info

³ Helsingin Sanomat 13.11.2020

lisäasuinkerrosneliömetrejä. Mielestäni taiteen ja luovuuden tuomista matalamman tulotason asuinalueille sekä niiden uudisrakennushankkeisiin tulisi vahvistaa. Rakennushankekohtaisen prosenttiperiaatteen noudattamisen sijaan mielestäni voisi olla koko kaupungin käsittävä prosenttitaiderahasto. Näin rahaa taiteeseen ja erikoissuunnitteluun voitaisiin varata aiempaa vapaammin myös sellaisiin hankkeisiin, joiden kustannusraamin taide ei suoraan mahdu. Näin vältettäisiin tilanne, jossa toisille alueille julkista taidetta tulee prosenttiperiaatehankkeina yltäkyläisyyteen asti ja toisille alueille sitä on vaikea saada mukaan. Näin voitaisiin kerralla toteuttaa myös suurempia ja koko kaupungin mittakaavassa näyttävämpiä taidehankkeita.

HAMin Julkisen taiteen yksikön päällikön Taru Tappolan mukaan parhaillaan keskustellaan prosenttirahoituksesta ainakin joillekin täydennysrakentamisen alueille esimerkiksi Vuosaarissa ja Rastilassa. Näistä ei vielä olla tehty päätöksiä. Tappolan mukaan HAMin oma vuotuinen investointiraha antaa suurempaa pelivaraa paikan valinnassa kuin prosenttiraha, joka on sidottu alueeseen tai hankkeeseen. Tällä investointirahalla voidaan toteuttaa julkista taidetta alueille, joilla taidetta on ennestään vähän tai ei laisinkaan. Taru Tappolan mukaan tämä raha on kuitenkin pienentynyt vuosi vuodelta, ja esimerkiksi ensi vuonna tätä rahaa on kaupungin säästötavoitteiden takia niin vähän, ettei uusia hankkeita pystytä välttämättä aloittamaan ollenkaan. Julkisia taideteoksia tulee Helsingin kaupungille myös lahjoituksina. Taidemuseo arvioi lahjoitusehdotusten taiteellisen arvon ennen niiden vastaanottoa. Lahjoittajatahon toiveena on yleensä keskustan läheisyys.

Tällä hetkellä käytössä on myös osallistava budjetointi, jonka kautta taidetta voi ehdottaa eri alueille. Toistaiseksi osallistavan budjetin kautta toteutukseen ei ole edennyt taidehankkeita Itä- tai Koillis-Helsingissä.

Näkisin, että erityisesti Idän uuden keskustan ja siihen liittyvän Punos-jokerikorttelin hankkeissa taiteella tulisi olla merkittävä rooli. Näin taidetta saataisiin ainakin Idän keskustaan, vaikka sitä ei kaikkiin alueen hankkeisiin voitaisikaan nivoa mukaan. Punos-korttelin liikenneterminaali tulee olemaan Itäisen Helsingin liikenteen tärkein solmukohta ja Raide-Jokerin pääteasema Helsingissä.

Uudessa Idän keskustassa taiteen painopiste voisi olla esimerkiksi toiminnallisessa taiteessa. Onhan alueen väestökin kaupungin nuorinta. Idän uuden keskustan rakentaminen on koko

Useilla Länsi-metron asemilla on näyttäviä taideteoksia. Kuvassa taiteilija Mari Rantasen teos Niittykummun metroasemalla. Toivon näkeväni tulevaisuudessa taidetta myös Itäkeskuksen liikenneterminaalissa.

Kuva: Kaisa Berry

Itä-Helsingille merkittävä hanke, ja mielestäni alueelle tulisi laatia taiteen kaava, jossa tarkastellaan jo olemassa olevaa taidetta sekä sitä, mitä taiteen muotoja ja keinoja alueelle voisi uuden rakentamisen myötä tuoda lisää.

Hamista vetovoimaa itään

Oma polkuni ympäristötaiteen pariin alkoi lapsuuden museovierailuilla Helsingin kaupungin taidemuseossa Meilahdessa. Vuonna 1976 avautunut Meilahden taidemuseo ja minä vartuimme samaan aikaan 1980-luvulla. Sain ensikosketukseni ympäristötaiteeseen Ars 1983 näyttelyssä. Myöhemmin syvän vaikutuksen minuun tekivät mm. Henry Mooren,

Louise Bourgeoisin, Ana Mendietan ja Outi Heiskasen näyttelyt. Pidin suuresti taiteen ja Meilahden kartanoympäristön välisestä suhteesta. Monet teokset kävivät hienoa vuoropuhelua ympäristönsä kanssa. Museo Meilahdessa sulkeutui kosteusongelmien vuoksi vuonna 2012. En ole koskaan oikein löytänyt tietäni popcornin tuoksuiseen Tennispalatsin museoon. Nyt kun HAM etsii uutta kotia itselleen olisi todellinen mahdollisuus siirtää kaupungin taidetarjonnan painopistettä kerralla reilusti itään.

Helsingin ydinkeskustassa on nyt kaksi nykytaidetta esittelevää museota Kiasma ja Amos Rex. Kaupungista puuttuu tällä hetkellä museo, jossa taide voisi käydä vuoropuhelua ympäröivän luonnon kanssa. Taidemuseo meren rannalla Itä-Helsingissä olisi merkittävä seudun haluttavuuteen vaikuttava teko. Uusi museo voisi sijoittua esimerkiksi Vartiokylänlahden rannalle Rastilaan urbaanin kaupungin ja merellisen luonnon saumakohtaan. Metroaseman läheisyydessä sijaitseva museo olisi helposti saavutettava eri puolilta pääkaupunkiseutua. Samalla se korjaisi taiteen ja kulttuurin saavutettavuuteen liittyvää vinoutumaa. Tuleva museo voisi olla Idän oma Louisiana, jossa taide ja merellinen Helsinki kohtaisivat ainutlaatuisella tavalla. Idässä löytyisi myös muita kiinnostavia paikkoja uudelle museolle kuten esimerkiksi taidemuseo osana Idän uutta keskustaa.

Taidemuseo meren rannalla Itä-Helsingissä voisi olla idän oma Louisiana, jossa taide ja merellinen Helsinki kohtaisivat ainutlaatuisella tavalla.

Kuva: Kaisa Berry

Lähteet:

Haastattelut:

- Sähköpostihaastattelu 17.11.2020, Anni Bäckman, Projekti-insinööri, Aluerakentamisyksikkö, Kaupunginkanslia, Helsingin kaupunki
- Sähköpostihaastattelu 16.11.2020, Tuomas Hakala, Vs. Asemakaavapäällikkö, Helsingin kaupunki
- Sähköpostihaastattelu 3.12.2020, Ari Karjalainen, projektijohtaja, Raide-Jokerin aluerakentamisprojekti, Kaupunginkanslia, Helsingin kaupunki
- Puhelinhaastattelu 16.11.2020, Anri Linden, Itäisen asemakaavayksikön päällikkö, Helsingin kaupunki
- Sähköpostihaastattelu 24.11.2020, Tilaajan projektipäällikkö, Juha Saarikoski, Raide-Jokeri, Helsingin kaupunki
- Sähköpostihaastattelu 26.11.2020, Ritva Tanner, Esikaupunkialueiden aluerakentamisprojektin projektijohtaja, Kaupunginkanslia, Helsingin kaupunki
- Sähköpostihaastattelu 30.11.2020, Taru Tappola, Julkisen taiteen yksikön päällikkö, HAM, Helsingin kaupunki

Painetut lähteet:

- Helsingin Sanomat 13.11.2020
- Guide to New Architecture In Copenhagen, Danish Architecture Centre, 2013

Sähköiset lähteet:

- www.uuttahelsinki.fi/fi/kalasadaman-ymparistotaide
- www.raidejokeri.info

Kaisa Berry on ympäristötaiteilija ja arkkitehti, joka työskentelee monipuolisesti eri mittakaavaisen taiteen ja rakennetun ympäristön hankkeiden parissa.

Hän tarkastelee paikkoja, tiloja ja kaupunkikeja useista rooleista käsin. Oman taiteellisen työn ohessa Kaisa opettaa Aalto-yliopistossa.

- www.kaisaberry.fi

Hiipimällä asiantuntijaksi

Julkisella taiteella on tärkeä rooli opetustyössäni, asiantuntija-tehtävissä ja omassa taiteellisessa ilmaisussani. Julkisen taiteen asiantuntijan erikoistumisopinnot ovat antaneet hyvän sysäyksen kohti vahvistuvaa asiantuntijuutta, johon olen työni rinnalla pyrkinyt. Tämä teksti on prosessinomainen kuvaus julkiseen taiteeseen liittyvistä töistäni kahden vuoden ajalta. Kursiivilla merkityt osiot tekstissä ovat otteita muistiinpanoistani.

Helmikuu 2019

5.2. Olen alkanut panostaa laajenevan oppimisympäristön rakentamiseen opetustyössä.

SAMK Kuvataiteen kampuksella on kuvanveiston koulutusta pidetty yhtenä vahvuusalueista. Saatavilla olevan ohjauksen lisäksi koulu tarjoaa opiskelijoilleen monipuoliset materiaalit. Kuvanveistossa on hyvät työskentelytilat muovailuun, metallin-, kiven- ja puun-työstöön sekä erilaisille valuille. Opintojaksoilla toteutetaan opiskelijoiden omia teosideoita ja tuotoksia esitellään seminaareissa ja taidekoulun omassa galleriassa. Opiskelijoilla on runsaasti mahdollisuuksia saada teoksiaan esille myös julkiseen tilaan sekä osallistua kaupunki- ja maaseututilan hankkeisiin. Julkisten teoksien suunnittelu on helpompaa ja luontevampaa, jos ja kun sitä pääsee harjoittelemaan jo opiskeluaikana. Uskallus oman työn soveltamiseen, joustavuus, työskentely työryhmän jäsenenä ja vuorovaikutus eri toimijoiden kanssa ovat osoittautuneet kuitenkin usein kompastuskiviksi. Harjoittelua erilaisissa ympäristöissä tarvitaan jatkossakin.

Opetusalaani kuuluu vuosittain *Taide julkisessa tilassa* -opintojakso. Se on suunnattu edistyneemmille opiskelijoille. Jakson yhtenä tavoitteena on osallistua julkisen taiteen kilpailuun, mikäli sellainen sattuu olemaan avoinna juuri sillä hetkellä. Viime vuosina kilpailuja onkin ollut kiitettävästi. Yksittäisen opintojakson lisäksi

Sandra Suominen,
Time Travel, 2019.
Kuva: Sandra Suominen

olen pyrkinyt tuomaan julkisen taiteen mahdollisuuksia esille kaikissa muissakin yhteyksissä, joihin ne luontevasti sopivat.

Omien opintojeni myötä julkisen taiteen rooli ja sen nivominen vahvemmaksi osaksi opetustyötäni on entisestään selkeytynyt. Esimerkiksi *Metalliveistos*-opintojaksolla opetelaan kädestä pitäen käyttämään metallintyöstövälineitä ja lankahit-sauslaitetta. Jakso on osa kuvanveiston perusopintoja, ja sen aikana toteutetaan oma teos opittuja työtapoja hyödyntäen. Aiemmin harjoitteet ja teokset ovat olleet esillä kuvanveiston tiloissa tai koulun omassa galleriassa. Viime syksynä velvoitin jaksolle osallistuneet opiskelijat etsimään teoksilleen soveltuvan näyttelypaikan kaupungilta ja neuvottelemaan teokselle väliaikaisen esillepanon. Opiskelijoiden piti myös miettiä itsensä esilletuomista ja markkinointia.

Teoksilla ei ollut teemallisia tai kokoon liittyviä rajoitteita ja ne saivat olla mittakaavaltaan myös pieniä. Materiaaleina käytettiin koululta saatavia peltejä ja harjateräksiä ja Sataedun metalliosaston kierrätyslavalta noudettua rautaa. Opiskelijat hankkivat

materiaaleja myös itsenäisesti. Eräs opiskelijoista koosti hyönteistä muistuttavan teoksensa kierrätykseen päätyneistä metallisista ruokailuvälineistä. Kohteina teosten esillepanossa Kankaanpään keskustassa olivat kukkakauppa, kuntoutuskeskus, kirjaston edusta, kaupungintalo ja taidekoulun edusaukio. Palautekeskustelussa opiskelijat kertoivat tehtävän ensin hirvittäneen: ensimmäiset tekeleet suoraan esille ja julkiseen tilaan! Lopputulos oli raikas ja spontaani: tehtävä rohkaisi astumaan ulos koululta, ottamaan kontaktia kaupunkilaisiin. Myös töistä tuli viimeistellympiä, kun yleisönä ei ollutkaan vain oma oppilaitosyhteisö.

7.2. Osallistuin Kankaanpään kaupungin Liikuntakeskuksen taideteoskilpailun palkintolautakuntaan taiteilijajäsenenä. Teos toteutetaan prosentitaidehankintana.

Kilpailua ei ollut hyväksytetty Suomen Taiteilijaseurassa, mutta ohjeita noudatettiin mahdollisimman tarkasti. Lautakunnan muut jäsenet olivat: kaupunginarkkitehti, puutarhuri, museojohtaja, tekninen johtaja, liikuntakeskuksen rakennustoimikunnan puheenjohtaja sekä SAMK kuvataiteen tiimivastaava. Kilpailuun oli kutsuttu neljä nimekästä taiteilijaa, joilla oli jokin aiempi kytkös Kankaanpäähän ja taidekouluun: osa oli entisiä opiskelijoita, osa toiminut koulussamme opetustehtävissä. Kilpailun taiteilijat olivat Kirsi Kaulanen, Antti Laitinen, Janne Nabb / Maria Teeri, ja Jaakko Niemelä. Voittajaksi valittiin polveilevan keskustelun jälkeen teos *Pikku Apollo*, jonka tekijäksi osoittautui Kirsi Kaulanen. Teos ei ollut kovin yllätyksellinen, mutta jätetyistä ehdotuksista näyttävintä ja toteutuskelpoisinta ja se myös koettiin huolloiltaan yksinkertaiseksi. Kilpailuun lähetetyt ehdotukset käsiteltiin nimettöminä, mutta tekijät olivat helposti tunnistettavissa ainakin osalle ryhmästä. Arvioinnin jälkeen tehtäväkseni jäi kirjoittaa kuvaukset teoksista. Muut raadin jäsenet kommentoivat kuvauksia ja tekivät täydennyksiä.

Huhtikuu 2019

23.4. Kuopion tilaustyöstä tehtiin vain esisopimus! Se koskee teoksen työstämisen aloituskustannuksia. Saanpa edes tilatun veistosrungon maksettua.

Kuopion kaupunki tilasi minulta idealuonnoksia julkisesta teoksesta tulevana vuosina valmistuvalle urheilu- ja vapaa-ajan alueelle. Jätin luonnokset jo alkuvuodesta 2017 ja tein tarkentavan luonnoksen valitusta ideasta loppuvuonna 2017. Alue oli tuolloin täysin

Abkunste Manor,
Jelgava, 2019.

Kuva: HeLi Ryhänen

keskeneräinen. Kaupunki päätti tilata teoksen minulta vuonna 2018. Tilaussopimuksen lähes lopullinen versio oli valmis tammikuussa 2019, mutta sitten prosessi jostain syystä pysähtyi.

Näytti siltä, että alueen valmistumiseen saattaa mennä vielä vuosia, siksi ehdotin sopimukseen sisällytettävän vastuun valmiin teoksen säilyttämisestä kaupungin tiloissa alueen valmistumiseen saakka. Kaupunki taas puolestaan toivoi minun toimittavan teoksen paikoilleen vasta kun alue olisi valmis. Tilaussopimusta ei päästy allekirjoittamaan, mutta työstä tehtiin esisopimus. Siinä sovittiin, että kaupunki sitoutuu ilmoittamaan kaksi vuotta etukäteen, milloin teos halutaan paikalleen, jotta minulle jäisi riittävästi aikaa toteutukseen. Olin tilannut teräsrungon veistosta varten kesäkuussa 2018. Veistoksen rakenne on haastava, mutta työ firman muihin tilauksiin nähden pieni. Aikaa rungon valmistamiselle ei tahtonut löytyä. Toivottavasti se saadaan valmiiksi kesään 2020 mennessä. Käytän runkoa sekä muoviluvaiheessa että tukemaan valmista teosta.

Toukokuu 2019

15.-19.5. *Hankematka Jelgavaan ympäristötaiteen opintojakson puitteissa. Matkalla tutustuimme hyvään uuteen kumppaniin, jonka kanssa olisi kiinnostavaa jatkaa yhteistyötä.*

Jelgavan *Manson Abkunste* -kartanolla oli hienot puitteet ja tulevaisuudessa siellä voisi olla mahdollista järjestää esim. ympäristötaide- tai studiotyöskentelyjaksojen puitteissa keramiikka-, turvetai puuveistuskursseja taiteilijaresidenssiohjelman ja hanketyön yhdistelmänä.

Kesä-, heinäkuu 2019

28.6. *Saimme opintojemme kesätehtäväksi tutustua julkisiin teoksiin siellä missä liikummekin ja kirjata niistä huomioita. Pidän tehtävästä kovasti, muutenkin mielelläni kuvaan ja tutustun julkisiin teoksiin myös matkoilla ollessani.*

Matkustimme perheeni kanssa Viroa ristiin rastiin kesälomallamme. Matkamme aikana etsin internetistä reitillemme osuvia teoksia. Kuvasin julkisia teoksia myös eripuolilla Suomea sekä Tukholmassa. Vahvimpina mieleen jäivät vuonna 2018 kommunismin uhreille rakennettu *Teekond*-muistomerkki Tallinnassa¹ sekä aiemmin huomiotta jäänyt Svenska Filmhuset:in ulkoseinässä ympäristöään valvova veistossilmä Tukholmassa, joka on valmistunut vuonna 1971².

Syyskuu 2019

23.9. *Perustan Kankaanpäästä valmistuneille ja valmistuville julkiseen taiteeseen liittyvän alumniryhmän Facebookiin. Soittorinki muutamille alumneille, keskustelu mahdollisen laajenevan julkisten teosten verkoston ajatuksesta Kankaanpään taidekehän³ yhteyteen.*

Vuosien mittaan olen saanut entisiltä oppilailta Facebookin kautta kuvanveistoon liittyviä kysymyksiä. Minulta on kysytty työvälineiden ja materiaalien hankintapaikkoja, työstöohjeita, sopivia näyttelypaikkoja, ohjeita tilaustoihin ja kilpailuehdotuksiin. Olen vastailut kysymyksiin ja samalla ajatellut, että antamani ohjeet voisivat

¹ Teekond-muistomerkki kommunismin uhreille, Tallinna, <https://www.memoriaal.ee>

² Svenska Filmhuset, Tukholma, <https://www.filminstitutet.se/en/about-us/filmhuset/about-the-film-house/>

³ Kankaanpään taidekeha, <https://www.kankaanpaa.fi/kulttuuri-liikunta-ja-nuoriso/kulttuuri-ja-taide/taidekeha/>

hyödyttää muitakin valmistuvia opiskelijoitamme. Yhteisön katoaminen opintojen päätyttyä voi myös olla iso ongelma. Alumniryhmästä voisi löytyä tukiverkko ja lähellä omaa aluetta työskenteleviä hengenheimolaisia. Kankaanpäästä on valmistunut suuri joukko taiteilijoita, jotka ovat tehneet teoksia myös julkiseen tilaan. Monien hienojen teosten olemassaolo jää tietoon vain alueellisesti. Minua kiinnostaa mahdollisuus rakentaa digitaalinen, laajeneva teosverkosto Kankaanpään taidekehän yhteyteen. Alumnit voisivat ilmoittaa omat pysyvät tai tilapäisetkin julkiset teoksensa verkostoon ja saada väylän lisätä näkyvyyttä teoksilleen.

Lokakuu 2019

8.10. *Taiteilijaesittely kesäyliopistolla. Palkkio ei päätä huimaa, mutta ryhmä on kiinnostava: kuvataiteen aineopintojen taiteellinen ajattelu ja ilmaisu.*

En ole pitänyt näyttelyitä Tampereella vähään aikaan, taiteilijaesittely on yksi tapa esitellä töitä paikalliselle yleisölle ja pitää yllä esiintymistaitoja. Odotin ryhmäläisten esittävän kriittisiä kysymyksiä ja nostavan esiin keskusteluaiheita. Jonkin verran kysymyksiä tulikin, mutta keskustelua ei juuri syntynyt. Ehkä olin itse liikaa äänessä.

9.10. *Sain kutsun Vuohenojan maisemateoksen taidekilpailun juryyn Tampereella. Juryssa on Suomen taiteilijaseuran suositusten mukaisesti kaksi taiteilijajäsentä. Tämä on ensimmäinen julkisen taiteen kilpailu Pirkanmaalla, jossa olen mukana juryn jäsenenä.*

Marraskuu 2019

14.11. *Facebook-ryhmän listalla on nyt 55 tekijää. Nimesin ryhmän nimellä JUUTAS-julkisen taiteen alumniverkosto. Olen myös ottanut yhteyttä muutamien listan taiteilijoista, jotka ovat aiemmin toteuttaneet kiinnostavan teoksen ja pyytänyt materiaalia työstövaiheista opetuskäyttöön.*

Joulukuu 2019

18.12. *Osallistuminen taiteilijajäsenenä Pohjois-Satakunnan peruspalvelukuntayhtymän (PoSa) uudisrakennuksen kutsukilpailun työ- ja palkintolautakuntaan. Kilpailuun päätettiin kutsua neljä viime vuosina SAMK kuvataiteen kampukselta valmistunutta, Satakunnassa asuvaa ja työskentelevää nuorta taiteilijaa. Kutsutut taiteilijat ovat Henri Ijäs, Ville Kirjanen, Laura Lehenkari ja Ilona Tala.*

Teosrunko saapuu työhuoneelle 1.3.2020.

Kuva: HeLi Ryhänen

Tammikuu 2020

6.1. Juutas-ryhmä Facebookiin perustettu, kirje alumneille lähetetty. Kutsu Suomen taiteilijaseuran julkisen taiteen strategiatyöryhmään.

Strategiatyö sisältää kutsukilpailun säännösten ja sopimus pohjien uudistustyötä kentän eri toimijoiden kanssa yhteistyössä. Sovittuja kokouksia on keväälle viisi, ensimmäinen on tammikuun lopussa.

28.1. JUUTAS-alumnisivistolla on jo 19 jäsentä, julkisten teosten teostietoja saatu seitsemältä taiteilijalta.

Helmikuu 2020

12.2. Vierailu Sinisalon valimolla opiskelijaryhmän kanssa.

Kävimme meneillään olevan pronssivalukurssin muotinpolttopäivänä Säkylässä Taidevalimo Sinisalolla. Valimo on pienyritys ja laitteisto rakennettu niin, että toimintaa pystyy pyörittämään muutaman ihmisen voimin. Tutustuimme valimotyön prosesseihin, keskustelimme valettavien töiden mittakaavakirjosta, työvaiheista sekä mahdollisuuksista valattaa teoksia työstämällä itse

joitain tiettyjä työvaiheita. Keskustelimme myös julkiseen tilaan valimolla parhaillaan tekeillä olevista teoksista⁴.

20.2. Kuopiosta ei ole kuulunut mitään. Laitan kyselyä missä mennään.

Maaliskuu 2020

1.3. Kuopion tilaustyön veistosrunko saapuu työhuoneelle. Teetin veistosrungolle myös irrotettavan ja pyörillä liikkuvan alustan. Se helpottaa painavan rungon siirtelyä työhuoneella ja varmistaa, että kiinnityspisteet pysyvät paikoillaan työstön ajan.

6.3. Vaasan kaupungin kulttuuri- ja kaupunkisuunnittelun sekä Pohjanmaan museon asiantuntijat vierailivat Kankaanpäässä.

Heidän yhteydenotonsa yhteistyön kehittämiseksi pohjautui kiinnostukseen Kankaanpään taidekehästä. Taidekehä on laaja kokoelma teoksia julkisessa tilassa. Kokoelman teokset ovat syntyneet tilaustöinä, symposiumtuotoksina, opiskelijatöinä ja lahjoituksina. Vähäkyröllä⁵ taas on kaksituhattavuotinen historia ja Suomen tihein muinaismuistojäämistö. Pyrkimyksenä Vähäkyröllä on paikallisdentiteetin kehittäminen kulttuurikehäksi nostamalla esiin historiakohteita sekä tuomalla mukaan ympäristötaidetta ja yhteisötaideteoksia. Oma osuuteni hankkeesta on osallistuvien opiskelijoiden ohjaus, työskentelyn koordinointi koulullamme Kankaanpäässä ja paikan päällä Vähäkyrössä.

11.3. Hankkeen tavoitteet tuntuvat suurilta – meidän panostusmahdollisuutemme pieniltä... Ehkä löydettävissä on joku keskitie?

18.3. Koronaviruksen leviäminen asettaa uusia haasteita Vaasan hankkeen toteutumiselle.

Oppilaitoksen tilat suljettiin tänään, opetus ja opiskelu siirtyvät etätöksi. Valmistimme etukäteen paperimassaa pellava- ja puuvillakuuduista meneillään olevan paperitaidekurssin puitteissa. Opiskelijat voivat ottaa sitä mukaan ja työstää teoksia kotona, mikäli se on mahdollista. Yhteydenpitoa jatketaan puhelimitse, sähköpostilla ja videopalaverina. Hankkeen kannalta myös jo olemassa olevien teosten hyödyntämistä täytyy harkita, mikäli etätöskentely pitkittyy. Alkuperäisen suunnitelman mukaiset ulkotiloihin soveltuvat teokset voivat jäädä toteutumatta laite- ja tilaongelmien vuoksi.

⁴ Taidevalimo Sinisalo, <http://www.taidevalimo.fi>

⁵ Vähäkyrö-hanke, <https://www.pohjankyro-lehti.fi/artikkeli-6.4.528647.0e30ce36e7>

POSA:n taidekilpailun juryn kokoontuminen, ehdotusten avaaminen ja läpikäynti.

Osa juryn jäsenistä kuuluu riskiryhmään, joten kaksi osallistujaa oli mukana verkon välityksellä. Ehdotukset avattiin kokoushuoneessa ja käytiin läpi ryhmän kanssa. Yhdessä neljästä ehdotuksesta oli mukana pienoismalli. Verkon kautta pienoismallin esittely oli vaikeaa, sillä käytössämme ei ollut siirrettävää videokameraa vaan mallia esiteltiin kannettavan tietokoneen kameralla. Ehdotuksista keskusteltiin yhteisesti, kokouksen jälkeen materiaalit lähetettiin sähköisesti vielä kaikille juryn jäsenille luettaviksi ja tutustuttaviksi.

23.3. *Opintoihini liittyvä Heli Mäenpään konsultointi liittyen omaan brändiini ja näkyvyyteeni netissä. Olimme samaa mieltä siitä, että kotisivuni ovat huonot ja aikansa eläneet.*

26.3. *POSA:n taidekilpailun päätöskokous. Kolme juryn jäsenistä kokoontui Kankaanpäässä, muut osallistuivat verkon välityksellä. Kokouksesta tuli vaikea. Juryn mielipiteet jakautuivat kolmen ehdotuksen kesken eikä yksimieliseen päätökseen päästy. Lopputulos saavutettiin äänestämällä. Kaikki ehdotukset olivat toteutuskelpoisia, mutta Henri Ijäksen voittajaehdotus oli raikkain ja rohkein. Kokonaisuudesta tulee tyylikäs.*

Huhtikuu 2020

7.4. *Alkaa hirvittää toteutuuko Kuopio-teos ollenkaan.*

Teoksen tilauksen liikkeellepanevat voimat ovat taidemuseolla, mutta pelkään, että keskeiset henkilöt ehtivät eläköityä ennen kuin sopimus saadaan tehdyksi.

21.4. *Julkisen taiteen strategiatyöryhmässä hiottiin jälleen sopimustekstien yksityiskohtia Taiken vetämien tapaamisten pohjalta saadun palautteen avulla.*

Totesimme, että prosessinomainen työskentely tekstiä kerran kuussa läpikäyden ja palaute huomioiden, vie työtä eteenpäin harppauksittain. Työtä edistää myös ryhmämme jäsenten suorasanainen, mutta toiset hyvin huomioiva ja välitön tapa toimia. Kokousten pohjatyöt on myös tehty Auran ja Annukan toimesta niin hyvin, että aina päästään heti asiaan.

Vähäkyrö-hankkeeseen ja Kankaanpään Taideviikkoon osallistuvien opiskelijoiden kanssa kokoonnumme verkossa viikoittain. Teokset etenevät kaikesta huolimatta, osa alkuperäisen suunnitelman mukaan, osa pienemmässä mittakaavassa. Haasteita ovat tuotaneet mm. työskentelytilojen puutteet. Muutamat opiskelijoista

ratkaisivat ongelman kysymällä kankaanpääläisiltä isännöitsijöiltään kerrostaloasuntojensa vähällä käytöllä olevia kerhohuoneita työskentelykäyttöön. Molemmissa tapauksissa tilat saatiin käyttöön ilman erilliskorvausta. Opiskelijoilla on ollut myös mahdollisuus saada materiaaleja ja työvälineitä koululta. Taideviikolla teokset tulevat olemaan esillä mm. torilla, taidekoulun edustalla ja piha-alueella sekä poikkeustilan vuoksi pienyritysten, uima- ja palloiluhallin ikkunoissa. Näyttelystä tehdään digitaalinen ja painettu taidekartta, jota kaupunkilaiset saavat käyttöönsä kaupungin epävirallisilta ilmoitustauluilta, kuten ruokakauppojen eteisistä. Perinteisesti taidekoulun tarjonta taideviikolle on keskittynyt koulun galleriaan ja -ulkotiloihin. Virusepidemian aiheuttama poikkeustila toi uuden ulottuvuuden koko projektille ja ideoimme jo, miten voisimme saada nyt mukana olevista yrityksistä ja julkistahoista uutta yleisöä syksyn näyttelyihin oppilaitokselle.

Toukokuu 2020

4.5. *Taideviikon teosten avajaiset pidettiin verkossa. Kaikki eivät olleet vielä valmiita, muutama teos ilmestyy katukuvaan jälkijunassa. Prosessi on ollut opiskelijoille raskas, mutta hyvää oppia aikataulutuksesta, omista voimavaroista ja poikkeustilassa työskentelystä. Vähäkyrössä kävimme ripustamassa teoksia pienryhmissä. Siirtymiset toteutettiin poikkeustilasaännösten mukaisesti niin, ettei yhdessäkään autossa ollut enempää kuin kolme henkilöä. Teoksia ripustettiin useisiin kohteisiin keskustaan pitkälle iltaan. Lopputuloksena oli pari pienempää ja muutama oikein näyttävä kokonaisuus.*

Taiteen kentällä korostetaan yksilöllisyyttä, erottautumista ja oma-eräisyyttä. Vahvat ja näkyvät taiteilijapersonat saavat helpommin myös teoksilleen huomiota kuin introvertit mietiskelijät. Julkisen taiteen opintoihin liittyvissä keskusteluissa on noussut esiin taiteilijoiden ja virkamiesten yhteentörmäyksiä. Taiteilijoita syytetään pahimmillaan hankaliksi ja yhteistyökyvyttömiksi hankekumppaneiksi. Taideopetusta taas on syyllistetty neromyytin hellimisestä. Itse en tunnista tällaista kasvatusta opetuksessani, mutta opiskelupolussa olisi varmasti vielä kehitettävää yhteistyötaitojen osalta.

Perinteitä kunnioittavassa taidekoulutuksessa yksilönvapaus on ollut korostunutta. Työskentely on rakentunut itsenäiselle pohdinnalle sekä vapaiden, omasta sisäisestä maailmasta nousevien ideoiden työstämiselle. Oppilaitoksemme ulkopuolelle on toteutettu moninaisia hankkeita jo vuosia, mutta opiskelijoiden innostaminen

Santiago Delgado,
kaarnamaskit, Vaasan
Vähäkyrö, 2020.

Kuva: Saija Mustaniemi

niihin on edelleen haastavaa. Molempiin tämän kevään hankkeisiin suurin kiinnostus oli ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoilla. Edistyneemillä opiskelijoilla tuntuu olevan jonkinlainen kynnys irrottautua omasta tekemisestä projekteihin, joissa vaaditaan soveltamista, yhteistyötä ja kompromisseja. Edistyneemät opiskelijat kokevat usein, että yhteistyökumppani hyötyy hankkeesta enemmän, vaikka he saisivatkin näkyvyyttä omille töilleen. Voihan myös olla, että epävarmuus omasta osaamisesta kasvaa nurinkurisesti taitojen karttuessa?

19.5. *Oman julkisen teoksen toteutuminen epäilyttää, taitaa käydä juuri niin kuin pelkäsinkin! Tilausta eteenpäin vienyt intendentti todella jää eläkkeelle nyt toukokuussa ja homma hautautuu.*

Kesäkuu 2020

4.6. *Tampereen Vuohenojan maisemateoksen taidekilpailun työvaliokunnan ensimmäinen kokoontuminen, vihdoinkin.*

Raatiimme oli suurempi kuin mitä alun perin olimme siitä tietoa saaneet: juryssä olikin kolme taiteilijajäsentä, taidemuseon julkisen taiteen uusi koordinaattori (ilman äänioikeutta) ja taidemuseon

johtaja. Työvaliokuntana teimme ehdotuksista alustavan luokittelun, joka esitellään koko palkintolautakunnalle seuraavassa kokoontumisessa. Kilpailuehdotuksia tuli paljon (114 kpl), joten päädyimme jakamaan mahdolliset ehdotukset kolmeen kategoriaan. Kilpailualue oli ilmeisen haastava, varteenotettavia ehdotuksia oli yllättävän vähän. Kolme taiteilijajäsentä oli yllättävän hyvä yhdistelmä. Mielenpitoisten vaihtoa ja perusteluita tuli monesta näkökulmasta käsin. Parhaaseen A sekä B luokkaan nostetuista ehdotuksista päätettiin kirjata alustavat lausunnot saman tien.

8.6. *Palaveri Vaasan taidekehän jatkosta. Kesätyöskentely paikan päällä on aikataulutettu.*

Sovittiin, että syksyllä pidetään päätöstapahtuma, jossa mukana on muutamia yhteisöllisiä työpajoja.

10.6. *Sain yhteyden Kuopion taidemuseon virkaa tekevään intendenttiin. Hän kertoi, että tilaussopimuskokousta ei saada enää kesäkuulle, mutta se järjestetään elokuussa heti lomien jälkeen.*

15.6. *Suomen Taiteilijaseuran julkisen taiteen kutsukilpailutyö saatiin päätökseen ja säännöt julkistettiin vuosikokouksessa.*

16.–17.6. *Vuohenojan kilpailun palkintolautakunnan kokoukset. Lautakunnassa oli kaikkiaan 10 osallista: Tampereen kaupungilta apulaispormestari, yhdyskuntasuunnittelupäällikkö, ympäristösuunnittelija, raitiotien kehitysohjelman projektipäällikkö, taidemuseon johtaja, muistosäätiön asiamies ja taiteilijajäsenet.*

Oletin, että päätöksenteko olisi vaikeaa noin isolla raadilla, mutta palkintolautakunta ei esittänyt suuria muutoksia tekemäämme ehdotusten ryhmittelyyn. Keskustelua teoksista käytiin runsaasti ja muutamia muutoksia tehtiin, mutta lopulliseen järjestykseen päästiin yksimielisesti. Tunnelma latautui, kun ilmeni, että voittajaksi valittu teos tuli Suomen ulkopuolelta ja tekijäryhmä oli palkintolautakunnalle ennakkoon tuntematon. Apua kysyttiin Suomen Taiteilijaseurasta, tekijöiden kotisivuja tutkittiin. Päätettiin tarkistaa, että voittajaehdokkaat täyttävät kaikki kilpailuohjelmassa määritellyt ehdot, ja julkistaa voittaja vasta sen jälkeen. Kilpailujärjestäjä tekikin työn huolella, jotta jälkipyykiltä vältyttäisiin. Lopullinen järjestys ei muuttunut ja palkitut julkistettiin juhannuksen jälkeen⁶.

26.6. *Uudet kotisivut ovat valmiit!*

Kotisivujen tekijän löytäminen ei ole yksinkertaista. Ammattilaisia toki on, mutta jos tekijä ei ole tuttu, sivujen päivittämisestä tulee helposti raskas ja mahdollisesti kalliskin prosessi. Aluksi kysyin sivujen tekijäksi siskoani, jolla on ammattiosaamista mutta ei aikaa.

Seuraavaksi painostin puolisoani ja lopulta tein kotisivuni itse käyttäen ilmaisohjelma wix:iä. Koronakeväässä oli siis jotain hyvääkin: etätöiden vuoksi jo valmiiksi koneen äärellä istuessa sain vuosia roikkuneen työn tehdyksi⁷.

Heinäkuu 2020

28.7. *Pitkästä aikaa voin keskittyä uusiin näyttelytöihin ja ehkä myös aloittaa Kuopion teoksen muovailua.*

Sain edellisvuonna apurahan omaan työskentelyyni ja jään työvaapaalle opetustyöstä elokuun alusta.

Elokuu 2020

10.8. *Juutas-ryhmä ei ainakaan toistaiseksi ole lähtenyt lentoon. Postaan sinne aika ajoin kilpailuja ja muita uutisia, mutta keskustelua ei ole juuri syntynyt. Ehkä tarkoitukseen sopivia kanavia olikin jo riittävästi.*

Laitan ryhmään liittymiskutsuja kuitenkin vielä jatkossakin uusille valmistuville taiteilijoille. Ehkä sieltä löytyy aktiivisia keskustelijoita.

14.8. *Sain kutsun osallistua uuteen julkisen teoksen kilpailuun Tampereella.*

Kilpailussa käytetään rinnakkaisen luonnostilauksen mallia. Kilpailun aloituskokous pidettiin arkkitehtitoimistossa ja kaikki kutsutut tekijät olivat paikalla. Rakenne on mielestäni hyvä: kysymyksiä esitettiin laajasti ja vastaukset saatiin välittömästi. Kilpailu on myös järjestetty väljällä aikataululla; toteutettavan teoksen työstöön on aikaa lähes kaksi vuotta.

Syyskuu 2020

24.9. *Kuopion teoksen tilaussopimus on allekirjoitettu! Pääsen aloittamaan teoksen muovailun!*

Runko onkin seisonut työhuoneella odottamassa maaliskuusta lähtien.

Lokakuu 2020

21.10. *Taiteilijaesittely kesäyliopiston uudelle kuvataiteen aineopintojen ”Taiteellinen ajattelu ja ilmaisu” -ryhmälle.*

⁶ Vuohenojan maisemateoksen taidekilpailu, <https://www.tampereenratikka.fi/art/ratikan-taide-tuo-maamerkin-vuohenojalle-maisemateoksen-taidekilpailun-voittaja-on-selvinnyt/>

⁷ kotisivut, www.heliryhanen.fi

Tällä kertaa esittely oli Zoomissa. Keskustelua syntyi vielä vähemmän kuin ensimmäisellä kerralla, mutta se ei tullut yllätyksenä. Luontevaa keskustelua uuden ryhmän kanssa on verkkotapaamisessa vaikea saavuttaa. Seuraavan kerran vastaavassa luentotilaisuudessa käytän enemmän aikaa ryhmään tutustumiseen.

Marraskuu 2020

12.11. *Kankaanpään liikuntakeskuksen taidekilpailun voittanut teos siirtyy säilytykseen odottamaan alueen valmistumista. Myös PoSan taidekilpailuteoksen kiinnitys viivästyy.*

Liikuntakeskuksen teos voidaan kiinnittää vasta kun rakennuksen kolmas kunnostusvaihe ympäristöineen on valmis arviolta vuonna 2022. PoSan teoksessa viivytystä ovat aiheuttaneet työn toteutuksen tekniset haasteet. Teos saadaan kuitenkin paikoilleen vielä tämän vuoden puolella⁸.

Mitä jäi käteen?

Opintojaksotasolla panostin opetuksen kehittämiseen ja laajenevan oppimisympäristön rakentamiseen. Vähäkyrön taidekehä -yhteistyötä jatketaan todennäköisesti myös tulevina vuosina. Jelgava-yhteistyö oli osa laajempaa eurooppalaista hankeyhteistyötä, joka päättyi SAMK:in osalta vuoden 2019 loppuun. Hankekumppani oli kuitenkin niin kiinnostava, että yhteistyötä kannattaa kehittää ainakin yksittäisten opiskelijoiden tasolla. Taidekehän laajenevaa julkisten teosten digitaalista verkostoa ei vielä syntynyt, mutta kehitän ideaa, kun palaan takaisin opetustyöhön. Hankkeiden eteenpäinviemistä vaikeuttaa, että kuvataiteen hanketyöntekijöitä on aiempaa vähemmän oman työnkuvani keskittyessä opetukseen. Tulevassa opetustyössäni pyrin painottamaan julkisen tilan mahdollisuuksia entistä vahvemmin.

Suomen Taiteilijaseuran kilpailuohjeisiin liittyvä työ oli ajan-kohtaista minulle niin opettajan kuin taiteilijankin roolissa. Pystyin välittämään tuoreen tiedon uusista julkisen taiteen tilausmalleista suoraan opiskelijoille ja hyödyntämään niitä tulevissa asiantuntijatehtävissä. Taiteilijaseura tarjoaa taiteen tilaajan käyttöön viisi erilaista tilaamisen tapaa: avoin kilpailu, kutsukilpailu, rinnakkainen luonnostilaus, portfoliohaku ja suora tilaus taiteilijalta. Näistä

⁸ Henri Ijäs, Toistot, <https://www.kankaanpaa.fi/teras-valmistautuu-venyttelemaan-henri-ijaksen-teoksessa-toistot/>

rinnakkainen luonnostilaus ja portfoliohaku ovat uusia, kentältä tulneiden toiveiden mukaisia tilaustapoja. Kilpailusäännöt ja ohjeet mahdollistavat hyvin erilaisten ja erikokoisten julkisen taiteen hakujen järjestämisen. Suomen Taiteilijaseuran tarjoama neuvontapalvelu laajeni koskemaan myös muita julkisen taiteen hakuja.

Kuopioon tulevan julkisen teokseni veistososan saan valmiiksi alkuvuoteen 2022 mennessä. Kaupunki sitoutui varastoimaan teoksen siihen asti, kunnes suunniteltu alue valmistuu ja teos saadaan kiinnitettyä paikalleen. Prosessi on opettanut niin pitkäjänteisyyttä kuin myös varautumista pitkiin tuotantoaikoihin alihankkijoiden kanssa. Vaikka arviot työn määrästä ja kestosta olisivat tiedossa jo luonnosvaiheessa, yllätyksiä tulee varmasti.

Kahden vuoden aikana osallistuin kolmen taidekilpailun palkintolautakuntaan: kahteen kutsukilpailuun ja yhteen avoimeen kilpailuun. Toimintatavat vaihtelivat jonkin verran, mutta kaikki olivat ammattimaisesti järjestettyjä. Jokaisesta prosessista opin jotain uutta, kuten esimerkiksi perustelemaan omaa näkemystäni huolellisemmin. Kiinnostavinta kilpailuissa on nähdä miten taiteilijat ratkaisevat ehdotuksissaan kulloisenkin kilpailun ydinkysymyksiä: idean sopivuutta kohteeseen, mittakaavaa, paikan ja tilan vaatimuksia, ympäristön huomioimista sekä valittujen materiaalien, tekniikan ja budjetin uskottavuutta.

Monialainen työ on parhaimmillaan innostavaa ja kehittävää yhden työn ruokkiessa toista. Uupumisen riskikin on kuitenkin huomioitava. Opetustyössä työn hajautuminen yhä useampiin osa-alueisiin, henkilökunnan vähäisyys ja jatkuvat työn keskeytykset turhauttavat ja stressaavat. Taiteen asiantuntijalta vaaditaan erityisesti hyviä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Taiteilijan ammatissa taas tarvitaan vahvaa muutosten ja epävarmuuden sietokykyä. Mielestäni yksi niin taiteilijan, asiantuntijan kuin opettajankin keskeisimpiä taitoja on ongelmanratkaisukyky. Minulle kaiken tekemisen pohjana on oma taiteellinen työ. Taiteen tekeminen on ilmaisunvapaudessaan palkitsevaa. Taiteessa on mahdollisuus yllättymiseen ja oivalluksen iloon, ja se antaa tilaa ajatella asioita loppuun asti.

Heli Ryhänen on Tampereella asuva kuvanveistäjä. Toimin lehtorina Satakunnan Ammattikorkeakoulun kuvataiteen kampuksella Kankaanpäässä.

Käymässä Itä-Helsingissä

Tällä tekstillä haluan laajentaa käsityksemme siitä, mitä julkinen tila on ja mistä se koostuu. Se on kokeilu, jossa hahmotan saman paikan kolmen eri keskustelun kautta. Kävelin kolme kertaa, aina eri henkilön kanssa, samaa reittiä Helsingin Itäkeskuksen Tallinnanaukion ja Puhos ostoskeskuksen välillä. Ensimmäinen kävely oli toimittaja Silja Ylitalon kanssa, joka asuu Itäkeskuksen lähiympäristössä ja käy alueella päivittäin. Hänellä oli tehtävänä haastatella minua julkisesta taiteesta, mitä se on ja mitä se voisi olla.¹ Toinen kävely oli taiteilijakollega ja arkkitehti Petteri Nisusen kanssa joka, kuten kirjoittajakaan, ei tunne paikkaa erityisen hyvin. Kolmas kävely oli valokuvaaja Sanna Lehdon kanssa, jonka tehtävänä oli ottaa kuvia paikan päällä. Keskusteluja kirjaamalla lukijalle syntyy kuva paikasta. Se koostuu sekä paikan päällä tehdyistä havainnoista että mielle yhtymistä ja muistoista. Keskusteluissa ilmaistu kokemus loi paikan – sellaisena, millaisena se meille eri kävelyillä ilmeni.

Pehmenneiden mansikoiden mehun jäljet

Meillä on tapaaminen Tallinnanaukion länsipäädyssä, Itäkeskuksen metron sisäänkäynnin kohdalla. Olen hieman etuajassa ja seuraan aukion tapahtumia. Aukion kauppakeskuksen puoleisella laidalla on myyntikojuja. Tarjolla on herneitä ja mansikoita. Kojujen välissä on ravintolan terassikalustoa, ja kahdesta yhdeksi

¹ Ylitalo, Silja 2020. Julkinen taide saa katsomaan maailmaa uudella tavalla verkossa: https://www.uniarts.fi/artikkelit/ilmiot/julkinen-taide-saa-katso-maan-maailmaa-uudella-tavalla/?fbclid=IwAR3eqVOYcLjQ_wrHo81ptN7mk-FjgBHRUg03cJmXkZC1iU13E4DmdgCd0-ns (Haettu 20.11.2020) Artikkelin ilmestyi alun perin Image-lehden välissä Issue X -liitteessä syyskuussa 2020.

yhdistetyn pitkän pöydän ympärille on kerääntynyt iloinen seurue eläkeikäisiä ihmisiä. He ovat siirtäneet tuoleja viereisistä pöydistä yhteisen pöydän äärelle. Kuuluu naurua ja rupattelua. Aukion toisella puolella on pingviinin kuvalla varustettu perävaunu, joka toimii jäätelökioskina. Se on vielä suljettu kellon ollessa hieman vaille kymmentä aamulla. Jäätelökioskin kylkeen on teipattu lappu, jossa lukee, että kioskissa ei säilytetä käteistä. Kioskin takana alkaa parikymmentä metriä pitkä, kiinteä penkkirivi. Penkkirivi on maalattu noin parimetrisinä pätkinä kirkkain värein. Ihmiset istuvat penkillä aamuauringossa, väljästi ja hieman uneliaina. Aukion keskelle on rakennettu pieni tekonurmialue, jonka päällä on erilaisia muovisia lasten aktiviteettilaitteita. Mies on pienen pojan kanssa tekonurmialueella. Keskellä tekonurmea nousee muovinen, oranssivärinen kaari. Se muistuttaa E. Saarisen St. Louisin kaupungissa toteuttamaa maamerkkiä tai puolikasta pikaruokaketjun logosta. Värikkään penkkirivin toisessa päädyssä on puolikkaan bussipysäkin näköinen rakennelma, joka osoittautuu katetuksi tupakointipaikaksi. Katos on kovassa käytössä, ja joku on pysäköinyt rollaattorinsa sen ulkopuolelle. Heti sen vieressä on Kimmo Schroderuksen iso metallinen, hieman simpukkaa muistuttavaa taideteos (*Kuru 2006*), johon liittyy vesiaihe. Taideteoksen molemmin puolin, sekä myös pitkän penkin ja kahvilan terassin molempiin päätyihin sekä myyntikojujen väliin, on asetettu suurikokoisia, tynnyrin näköisiä puisia astioita, joihin on istutettu jo melko suuriksi kasvaneita puita. Aukiota reunustavat kauppakeskus Itiksen puolella edellä mainittu ravintola sekä vaateliikkeitä. Sen toisella puolella on apteekki ja terveyskeskus. Vanhempien kauppakeskusten tapaan rakennusten ensimmäinen kerros on sisennetty ja ylemmät kerrokset ovat tuettu tasaisin välimatkoin pylvällä. Jalankulkijat pääsevät näin katselemaan näyteikkunoita katetulta käytävältä.

Palaan takaisin metroaseman sisäänkäynnin luo, jonne sovimme tapaamisen. Tasaisin väliajoin metroaseman ovi käy ja ihmisiä astuu määrätietoisina aukiolle. Yllättävän paljon ihmisiä on liikkeellä näin keskikesäisenä aamuna. Ja siinä tulee Silja. En ole tavannut häntä aiemmin, mutta ”tunnistamme” toisiamme heti. Esittelyn jälkeen hän ehdottaa, että mentäisiin aluksi alas metroaseman laiturille. Se sopii minulle. Laiturilla yritämme ensin jutella HSL:n julistekampanjasta, jossa eri taiteilijat ovat suunnitelleet metroasemien seinillä oleviin mainoskehysiin Helsinki-aiheisia kuvia ja tekstejä. Mutta oikeasti tulimme tänne kuuntelemaan metrojunien ääniä.

Talinnanaukio, Itäkeskus.

Kuva: Denise Ziegler

Lähestyvän junan jarrutusääni, ovien aukaisemis- ja sulkemisäänet ja junan kiihdyttämisääni. Toimittaja kertoo, että metrojunasarjaa on kolme erilaista (M100, M200 ja M300) ja ne voi erottaa sekä äänistä että junavaunun etuvalojen heijastuksista tunnelin seinämältä junia lähestyessä asemaa. Toimittaja on oppinut tämän pojaltaan, joka osasi erottaa metrojunatyyppejä äänien ja etuvaloheijastuksien perusteella jo ennen kuin hän pystyi puhumaan. Mahtavaa, ajattelen. Toimittaja ei kysele, vaan kertoo itse kokemuksistaan ja havainnoistaan ympäristössään, jossa hän ilmeisesti liikkuu säännöllisesti.

Kun palaamme metroaseman laiturilta aukiolle, huomaan sen laidalla olevien rakennusten ulkonevan toisen kerroksen kulmissa useassa kohdassa kahden, halkaisijaltaan noin 10 cm, metallikiekon muodostamia pareja. Kiekot on ripustettu allekkain lyhyiden ketjujen varaan. Ne ovat maalattu joskus kauan sitten, mutta kelkainen ja punainen väri erottuvat vielä. Koska nyt arki-aamuna

usean tavarantoimittajan pakettiauto on aukiolla, ajattelen ääneen, että nämä ”mobilet” toimivat luultavasti isommille pakettiautoille varoituksena siitä, että alakatto saattaa rajoittaa kulkua. Ylitämme aukion ja käytämme sen pohjoispuolella kauppakeskuksen kyljessä olevan ajotien ylittävää kävelysiltaa. Sijaintinsa vuoksi kuilussa kulkeva liikenne on varjossa. Muistan aiemmilta käynneiltä kiinnittäneeni huomioni siihen, että liikenneväylä on tässä kohdassa useimmiten varjossa. Toimittaja kertoo, että pyörällä on hankala päästä kauppakeskuskompleksin toiselle puolelle. Pitää kiertää pitkän mallista kauppakeskusta kauas joko länsi tai itä suuntaan. Muutenkin alueen lähestyminen jalan (eli ei metroaseman kautta) on hieman monimutkaista. Tässä ympäristössä asuu kuitenkin melko paljon ihmisiä, jotka eivät välttämättä ole autolla liikkeellä.

Kulttuurikeskus Stoaan edessä ihmettelemme maahan kiinnitettyjä pöytiä ja penkkejä, jotka kutsuvat ihmisiä istumaan ja seurustelemaan ilman, että ne kuuluisivat mihinkään kahvilaan. Hannu Sirenin kookas teos *Stoa* (1984) – neljä sinistä pylvästä sinisellä laakealla alustalla – vaikuttaa aukion ilmapiiriin rauhallisella ja varmalla olemuksellaan, vaikka tällä hetkellä teoksen ympärille on pystytetty tusinan verran puisia istutuslaatikoita kukkaloistoi-neen. Kukkalaatikoiden takana, aukiota rajaavalle verkkoaidalle, on ripustettu hyönteishotelleja eli muun muassa puuaineksista rakennettuja tyyliteltyjä pienoismalleja ihmisten taloista, jotka ovat tarkoitettu hyönteisten pesimäpaikoiksi. Verkkoaita on jatke maasta nousevalle kivimuurille, joka kiertää viereistä tonttia. Muuria pitkin on pysäköity parin kolmen metrin välein kaksipyöräisiä mummokärkyjä. Niiden omistajia ei näy. Lieneekö jokin tapahtuma meneillään, mahdollisesti läheisen päiväkodin tiloissa?

Aukion toisessa päädyssä Ihmettelemme rakennustyömaata ja keskeneräistä rakennusta, jonka erikoinen muoto on jo hahmo-tettavissa. Epäilemme, että se saattaa olla uuden moskeijan raken-nustyömaa. Toimittaja yrittää tarkistaa tietoa kännykästä, mutta aurinko paistaa ja estää näkemästä ruutua kunnolla, joten jat-kamme kävelyämme. Käännyimme oikealle Puhos ostoskeskuksen suuntaan. Toimittaja kertoo, että Puhos tai sana Puhto oli ajateltu vaihtoehtona nykyisin ostoskeskukseksi nimitettyjen paikkojen nimeksi. Myöhemmin kuitenkin sana ostoskeskus yleistyi suomen kielelläkin ja Puhos nimeä kantaa vain kyseinen ostoskeskus. Minä olen aina ajatellut, että Puhos sana olisi lyhenne sanoista **Puotin-harjun Ostoskeskus**.²

Kun kävelee Stoasta kohti Puhosta, huomaa että ostoskeskus on rakennettu loivaan rinteeseen. Päätymuurille on kiinnitetty iso, metallilevyistä laserleikkaustekniikalla toteutettu piirros. Teos ei löydy Helsingin kaupunginmuseo HAM:in julkisten teosten listoilta, mutta se on toteutettu ja kiinnitetty paikoilleen pysyväksi tarkoite-tulla tavalla. Toimittaja mietti, olisiko teos syntynyt yleisötaidetyö-pajojen tuloksena. Kiinnitän huomion siihen, miten vinosti leikatut ja toisiinsa tasaiseksi nelikulmioksi yhdistettyjen levyjen muodot sointuvat yhteen loivaan rinteeseen ”vajoavaan” ostoskeskuksen päätymuuriin. Toimittaja huomauttaa, ettei hän sellaiseen osaisi kiinnittää huomiota. Näen kaukaa keskellä ostoskeskuksen ja Stoaan parkkipaikkaa hämöttävän kivimöhkäleen, jonka haluaisin käydä katsomassa lähempää. ”Käydään vaan katsomassa”, sanoo toimit-taja. Nupukivien muodostaman ja reunuskivillä reunustetun ympy-rän päällä lepää Olli Salon teos *Pakokaasu* (2008). Nimensä mukaan se esittää suurennettua pilveä, joka lähtee suurennetusta pakoput-kesta. Kaasupilven keveys on aistittavissa, vaikka teos on hakattu graniitista. Teos on mielestäni sijoitettu juuri oikeaan paikkaan, ja on minulle ilmiänsultaan muutenkin ilahduttava uusi tuttavuus.

Siirrymme Puhoksen ympyrän muotoiselle keskuspihalle. Minä ihailen vanhoja liukuportaita³, jotka ovat käytössä, mutta eivät toi-minnassa. Myöhemmin luen, että kun tämä Suomen suurin ostos-keskus avattiin 1965, nämä liukuportaat olivat Suomen ensimmäi-siä ulkona olevia liukuportaita. Puhoksen arkkitehtuuri on hienoa, modernia betonirakentamista. Paikka on hieman rapistunut ja puo-let liiketiloista on tyhjillään. Toiminnassa olevat liiketilat näyttävät kuitenkin eloisilta. Poikkeamme Puhoksen alakerrassa sijaitsevalla kirpputorilla, jossa tavarat ovat väljästi ja selkeästi esillä. Toimit-taja kertoo etsivänsä värillisiä lasisia käyttöesineitä, minä taas etsin käytettyä akustista kitaraa. Tutkittaessa eri hyllytasojen esineitä havahdumme molemmat siihen, että meillähän on haastattelutref-fit. Poistumme kirpputorilta. Puhomme nuorten merkkipaatetie-toisuudesta. Palaamme Stoaan aukiolle, joka on kirjastopalveluna varattavissa pieniin ja suurempiin tapahtumiin. Sieltä löytyy pieni

² Kolehmainen, Taru 2000. Ostoskeskus Puhoksen tarina. Artikkelii Kielikello, kielenhuollon tiedotuslehdessä 2/2000. <https://www.kielikello.fi/-/ostoskeskus-puhoksen-tarina> (Haettu 20.11.2020)

³ Nordström, Jenni 2018. Helsinkiin avattiin vuonna 1965 Suomen suurin ostoskeskus - tältä se näyttää nyt. Iltalehti 27.1.2018 <https://www.iltalehti.fi/iltvuutiset/a/201801270091037> (Haettu 20.11.2020)

lavakin. Kierrämme kulttuurikeskus Stoaan sisätiloja. Käymme kat-somassa näyttelyä ja kierrämme avointa tilaa yläkerran parvella. Toimittaja näyttää minulle erilaisia looseja pöytineen ja pehmustet-tuine penkkeineen, jossa hän on aikaisemmilla käynneillään nähnyt nuoria kokoontuvan koulun jälkeen. Nyt koronakesänä 2020 loo-sit ovat poissa käytöstä ja pääsy niihin on estetty punakeltaisella vinoraidallisella muovinauhalla. Kiinnitämme molemmat huomi-otamme paikan upeisiin, osittain kookkaisiin, eläviin viherkasvei-hin. Muistan Elimäenkadun lounasravintolan, jossa kohdevalo on ”polttanut” ympyrän muotoiselta alueelta muovisen viherseinän vihreää väriä. Kasvia esittävällä muovilla on valokeilan alueella jäljellä vain punasinertäviä sävyjä.

Jälleen ulkona huomaamme, että yhden mummokärryletkan kärryn kohdalla nojaa kaksi naista muuriin. Käydäänkö kysymässä mistä on kyse? Naiset vastaavat empimättä: tämä on ruokajono. Aamusta pitää olla jonossa, jos haluaa olla mukana klo 13 alkavassa ruokakassien jakelussa. Naiset ovat puheliaita ja he kertovat koke-muksiaan ruokajakelun väärinkäyttäjistä. He puhuvat väheksyt-tävästi niistä, joille ei kelpaa ruokakassissa mahdollisesti olevaa sianliha. Naisten mielestä maahanmuuttajat saavat isoja summia tukea valtiolta ja he saavat enemmän kuin kantasuomalaiset. Toi-mittaja vastaa, että avustussumma on kaikille sama. Toinen naisista jatkaa, että hän ei voi käyttää voimakkaasti maustettuja ruokia, joten hän ei niitä ruokakassinsa kaipaa. Yhdestä kassillisesta saa ruokaa noin kahdeksi päiväksi ja jakelu on kuulemma joka päivä. Toimittaja pyytää naisilta lupaa käyttää nimiä. Toinen kieltäytyy ja toinen sanoo, että mikäs siinä. Hänen nimensä on Roos-Maria Hossain. Jatkamme vielä tovin keskustelua ja palamme sitten Itä-keskuksen metroaseman sisäänkäynnin luo, josta kävelykeskus-telumme alkoi. Olemme molemmat sitä mieltä, että on mielekästä tarkastella paikkaa keskustellen ja ilman tiettyä agenda. Pienet punaiset läikät, joista muodostuu katkoviiva laatoitetun aukion halki, tunnistamme pehmenneiden mansikoiden mehuksi.

Oudon mielenkiintoisia paikkoja

Tämä on tosiaan tietyllä lailla anonyymi tässä. Tähän ei kiinnitä huomiota. Ennen kun sitten vasta keskustellaan tässä. Se on niin luonnon muotoinen. Olli Salo *Pakokaasu* (2008). Joo, harvinaisen

osuva tälle parkkipaikalle.” Näin avaa keskustelun kuvataiteilija ja arkkitehti Petteri Nisunen. Itäkeskus on kummallekin meistä melko tuntematon alue. Kerron merkillisestä haastattelukävelystä toimittajan kanssa, jossa keskustelimme paikan päällä tekemis-tämme havainnoista. Kerron, että sen jälkeen sain idean kävellä ja keskustella täällä uudestaan, tällä kertaa minun kutsumani hen-kilön kanssa. Aloitamme kävelyn Puhoksen parkkipaikalta, eli kävelemme käänteisessä järjestyksessä kuin toimittajan kanssa, koska Nisunen saapui paikalle autollaan. Hänellä oli suhteellisen pitkä matka Espoon Tapiolasta tänne Itäkeskukseen. Onneksi hän pystyi yhdistämään käyntinsä muiden työasioidensa hoitamiseen läheisellä teollisuusalueella.

Tietenkin olisi pitänyt aloittaa tämä tapaaminen lounaalla, huomauttaa Nisunen, kun kävelemme pitkin Puhos ostoskeskuk-sen käytäviä. Kello on 13, vanhalle ostoskeskukselle leviää hyvän ruoan tuoksu. Nisunen kyselee mahdollisista taidehankinnoista, jotka liittyisivät Puhokseen. Hän haluaa tietää Puhoksen tulevai-suudesta. Minulla ei ole tietoa. Nisunen ihmettelee, onko rakennus suojeltu. Hän kertoo Suomen toiseksi vanhimmasta ostoskeskuk-sesta, Tapiolan Heikintorista, josta ”oikeat” liikkeet ja asiakaskunta ovat valuneet lähellä oleviin jättikauppakeskuksiin. Rakennuksen suojelusta huolimatta taidegallerioiden ja divareiden vuokratuloilla on hankala ylläpitää rakennusta.

Ihailimme Puhoksen avonaista arkkitehtuuria ja pysähdymme ympyränmuotoisen keskusaukion kohdalla. Tämä on melkein kuin taideteos, kun aurinko paistaa ja voimakkaat varjot korostavat beto-nisten rakenteiden muotoja. Näkymä herättää muistoja Rovanie-men lentokentän hallissa sijainneesta Lauri Anttilan *Maan kierto-rata* (1991) teoksesta, joka hiljattain tuhoutui lentokentän remon-tin yhteydessä ilman, että taiteilijaa oltaisiin konsultoitu asiasta. Mietimme, miltä tuntuisi, jos kaikki Suomen ostoskeskuksia kut-suttaisiin Puhoksiksi, kuten oli vähällä käydä. Nisunen muistaa, että kahdeksankymmentäluvulla Puhoksella oli vaarallisen alueen maine. ”Täällä oli jengejä ja sen sellaista, täällä sai turpaan, jos tuli hengaillemaan.” Nisunen perhe ajoi lähinnä paikan ohi matkallaan kesäpaikkaan Sipoossa. Ostoskeskuksen ympärillä oli silloin laajalti peltoja. Nyt Puhos on ruokatrenditietoisten paikka. Tänne tullaan lähiympäristöstä kuten Kontulasta ja Vuosaaresta ruokailemaan ja ruokaostoksille. Mietin, että alueen tulevaan kehityssuunnitel-maan pitää sisällyttää nykyinen monikulttuurillinen käyttö. Puhos

tuo mieleemme myös väliaikaisia taidetapahtumia kuten Space Invaders -taidetapahtuman, joka on järjestetty eri yhteistyötahtojen kanssa muun muassa Matinkylän ostoskeskuksessa 2016.⁴

Huomaamme, että laserleikatun piirroksen takana on sähköjohtoja. Tämähän on mahdollisesti valaistu pimeään aikaan! Taas ihmettelemme, kenen teoksesta mahtaisi olla kyse. ”Kyltin laittaminen unohtuu joskus minun omista teoksistakin,” Nisunen huomauttaa. Tässä laserleikkaus toimii teoksen pääasiallisena tekotapana. Laserleikkaus on helppo tapa tehdä kaksikulotteisesta luonnoksesta julkista taidetta. Toisaalta se tekotapana kärsii jo inflaatiotakin. Minusta toimiva esimerkki digitalisoidusta piirustuksista on Porin uimahallin pukutiloissa olevat opastuskyltit, jotka ovat teräslevyille siirrettyjä lapsen piirustuksia, kuten esimerkiksi piirustus suihkusta.

Rakennustyömaan kohdalla, Stoaan aukiolla, ihmettelemme erikoista, keskeneräistä rakennusta. Ikkunat ovat kapeat ja korkeat. Rappauksen jälkeen siitä voi tulla Nisusen mielestä merkittävä rakennus. Keskustelumme jälkeen otan vihdoinkin selvää, että kyse on vuonna 2009 rakennusluvan saanut, 2012 aloitettu ja rahoitusvaikeuksien vuoksi jo vuosia keskeytyksissä oleva Pyhän Nikolauksen seurakunnan seurakuntatalo. Moskovan patriarkaattiin kuuluvan seurakunnan uuden, tontin toiselle laidalle suunnitellun ja yli 40 metriä korkean kirkon rakennustyöt ovat vielä aloittamatta. Rakennustyömaa seisoo autiona, rikkaruohot ja pioneerikasvillisuus valloittaa alueen. Työmaata on verrattu Antoni Gaudín suunnittelemaan Sagrada Família -kirkon Barcelonassa sijaitsevaan ikuiseen työmaahan.⁵

Stoa aukion veistos jäsentää ympäristöään sinisyydellään ja selkeällä muodollaan. Vanha teos pärjää hyvin lähellä oleville väliaikaisille kalustoille kuten kukkalaatikoille. Ainoastaan teoksen siniselle alustalle raahattu betonialustainen vihreä roskakori ihmetyttää Nisustakin. Muuten Nisunen pystyy katsomaan *Stoa* teosta irrallaan melko levottomasti varustetusta ympäristöstä. ”Se johtuu siitä, että teos on aika vahva ja kestää kaikenlaista”, hän miettii.

⁴ Porin kulttuurisäätiö 2016. <https://porinkulttuurisaato.org> (Haettu 20.11.2020)

⁵ Färding, Aada 2020. Mahtipontisen kirkon rakennustyömaa jumittanut vuosikausia keskeneräisenä Helsingissä – ”Ei tapahdu mitään”, artikkeli Helsingin Sanomissa 17.7.2020. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006573938.html> (Haettu 20.11.2020)

Nisunen mainitsee meksikolainen arkkitehti Luis Barragán. Hänen luomansa puhtaat modernistiset muodot ja hänen ideansa ”emotionaaliseen arkkitehtuuriin”⁶ sointuvat hyvin yhteen Hannu Sirenin *Stoa* veistoksen kanssa. *Stoa* veistos on antanut läheiselle kulttuurikeskukselle nimen. Hienoa, että se menee noinkin päin, että taideteoksella on ollut niin iso vaikutus, että se on otettu kulttuurikeskuksen nimeksi. Se on jäänyt ihmisten mieleen. *Stoa*, eli pylväshalli viittaa antiikin ajan rakennustyyppiin ja samalla hellenistisen filosofian koulukuntaan, Stoalaisuuteen, jonka keskiössä oli tunteiden hallinta, mielentyyneys ja tahdon vapaus.⁷ Julkisen teoksen maamerkki-idea toimii tässä ihmisiä yhdistävänä tekijänä.

Keramiikaksi veikkaamamme *Stoa* veistoksen materiaali selviää myöhemmin kobolttioksidilla värjättyksi kivimassaksi.⁸ Neljän pylvään päällä huomaamme jotain kiiltävää. Olisiko kiiltäviä esineitä sijoitettu sinne lintujen häätämiseksi? Google Earthista huomaan myöhemmin, että pylväät ovat onttoja ja auki ylöspäin. Tarkemmin kuvista ei saa selvää, mitä se valkoinen kiiltävä pylväiden päällä mahtaa olla. Teos ei kuitenkaan näytä peittävän mitään maanalaisen parkkihallin ilmastointiputkea. Ilmastointiputkien ja muiden funktionaalisten elementtien ”kaunistamiseksi” järjestetään nykyään aika usein julkisen taiteen kilpailu.⁹ *Stoa* saa olla ilman piilofunktiota. Nisusen mielestä *Stoa* veistoksen edistyksellisen, loivasti ympäristöstä nouseva alusta, suorastaan kutsuu hakeutumaan teoksen piiriin. Minä kerron, että ohitin paikan äsken ennen tapaamistamme ja näin, että kaksi nuorta naista oli seisomassa yhden sinisen pylvään varjossa katsomassa kännykköihinsä. Nisunen tarkkailee levyjä, joista pylväät on muodostettu. Hänestä umpipaadet olisivat olleet hienoja, mutta painaneet tietysti moninkertaisesti sen, mitä nyt käytetyt elementit painavat, ja olisivat olleet hankalampia käsitellä. Minusta näkyvästi levyistä koottujen pylväiden ilmiasu sisältää rakentamisen tai kasaamisen

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Luis_Barragán (Haettu 20.11.2020)

⁷ Kaarakainen, Teija & Kaukua, Jari (toim. 2004). *Stoalaisuus: Tiedon, tunteiden ja hyvän elämän filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

⁸ Siren, Hannu. 1984. *Stoa*. Helsingin kaupungin taidemuseo HAM <https://www.hamhelsinki.fi/sculpture/stoa-veistos-hannu-siren/> (Haettu 20.11.2020)

⁹ Esimerkiksi Taideteoskilpailu Tampereen Rantatunnelin ilmanvaihtopiippujen esteettisöimiseksi (2015).

eleen. ”Pitää mennä myös vähän kauemmas”, sanoo Nisunen ja kävelee teoksesta pois päin.

Talinnanaukiolle johtavalla kävelysillalla muistelen, että kävelin tätä reittiä usein, kun olin menossa uimaan aukion takana olevaan Itäkeskuksen uimahalliin. Uimahalli sijaitsee maan alla ja sen yhteydessä on pysäköintipaikkoja. Nisunen kertoo tulleensa autolla ensin sinne, kunnes huomasi olevansa väärässä paikassa. Kimmo Schroderuksen *Kuru* teoksen edessä Nisusta ihastuttaa teoksen käsityövaltainen tekotapa. Minusta teoksesta voi nauttia, vaikka ei tietäisikään sen tekotavasta. Sen syvennyksiin ja kohoaviin muotoihin voi uppoutua katseella. Sen kuorimainen kaksipuolisuus yllättää. ”Katso mitä se on oikeasti”, huutaa lapsi huoltajalleen kiertäen teoksen ympärille ”Se on pieni uimahalli!” Schroderuksen teos istuu hyvin tähän ympäristöön. Veden lorinan kuulee selvästi, vaikka vesielementti ei muuten ole dominoiva. Jälleen Nisunen pystyy sulkemaan pois teoksen vieressä olevan bussipysäkin näköisen tupakoitsijoiden katoksen ja kaiken muun. Minulle aukion kaikista liikkuvista ja liikkumatta olevista elollisista ja elottomista muodostuu kokemus, josta en pysty enkä haluakaan erotella yksittäisiä elementtejä kokeakseni ne erikseen. Mietin kuitenkin usein julkisilla paikoilla, miten ne saisi toimivammiksi poistamalla ylimääräistä kalustoa. Poistaisin täältä mielelläni puiset tynnyrit, joista kasvaa pieniä puita. Nisusen mielestä alun perin suunnitelmissa tuskin on ollut muuta kuin teos, nämä penkit ja rakennukset. Siitä se sitten täyttyi ajan saatossa. Hänen mielestään kaupalliset jättinäytöt ilmaantuvat kaikkialle samaa logiikkaa noudattaen. Tapiolassa tuli valituksia, kun ihmisten asuntoihin asti loistavat liikkuvan kuvan mainospinnat häiritsevät yöllä rauhoittumista. Tupakkakatosta tarkkaillessa Nisusta melkein säälittää, että tupakoitsijat on ajettu niin ahtaalle. Joissakin ravintoloissakin on häpeäkoppeja. Ja lentokentillä.

Aukio vaikuttaa ihmisten mittaiselta, monimateriaaliselta ja monimuotoiselta. Tästä pääsee sitten Otaniemeen asti rakenteilla olevalla Raidejokeri raitiovaunulinjalla. Se korvaa tulevaisuudessa nykyisen bussi 550. ”East End Boys and West End Girls”, muistelee Nisunen Aalto-yliopistossa vetämänsä kurssin nimeä. Kurssi lähti ajatuksesta, että Helsingin mittakaavan mukaisessa kaupungissa yksi bussilinja voi yhdistää näin täysin erilaiset alueet kuin Westend ja Itäkeskus. Ulkomaalaiset opiskelijat eivät kuitenkaan hahmotta- neet täällä asuville ilmeisiä alueiden välisiä sosioekonomisia eroja, koska kansainvälisten mittapuiden mukaan ne ovat kuitenkin pieniä.

Ehdotan metroaseman laiturille menoa, mutta Nisunen huomauttaa, että sitä varten tarvittaisiin lippu. Totta, jätetään se sitten väliin. Sen sijaan huomioomme kiinnittyy metroaseman vieressä maassa oleviin teräksisiin ympyröihin. Ne ovat mahdollisesti upotettuja tolppia, jotka tarvittaessa voi nostaa esiin estääkseen ajoneuvoja pääsemästä aukiolle. Göteborgilaiseen ostoskeskukseen tarvittiin vastaavanlaisia tolppia sisääntuloalueella ajokaistan ja jalkakäyttävän tuntumassa. Niitä haluttiin sijoittaa tiheämpään kuin tässä nämä maahan upotetut. Grönlund-Nisunen taiteilijaryhmä suunnitteli nämä muutenkin tarvittavat elementit ja niiden yhteyteen valoteoksen.¹⁰ Kapeakiilaiset vihreän väriset led-valot ohjattiin tietokoneen avulla animoimaan valon liikettä. Siinä hyödynnettiin paljon jo olemassa oleva kalustoa, Nisunen kertoo. Teos on toiminnassa edelleen, tekniikka piti vain uusia jossain vaiheissa. Jos valitsee teoksen, johon sisältyy tekniikkaa, pitää ottaa se asenne, että se vaatii teknistä huolto muun huollon yhteydessä. Led-valotkin esimerkiksi kestävät sen kymmenen vuotta, sitten ne pitää uusia. Muussa rakentamisessa huolto ja saneeraus ovat luonnollinen osa rakennuksen ylläpitoa. Julkisen taideteosten median monipuolistuminen tarkoittaa myös erityisen huomioon kiinnittämistä huoltokirjoihin. Julkisten taideteosten huoltovastuu on usein epäselvä. Ja kun tarpeeksi aikaa menee, ongelmana voi olla, että tieto teosten huollosta ei siirry seuraavalle siitä vastaavalle.

Stoan kulttuurikeskuksessa huomaamme niin ikään lattialla keltaisia, kiiltäviä, metalliympyröitä, jotka liittyvät mahdollisesti väli aikaisten väliseinien rakentamiseen. Valokuvanäyttely on toisessa kerroksessa, ja koronakuulutuksia eri kielellä kuuluu kaiuttimista. Kuka olikaan kirjaston arkkitehti? Ja oikeita viherkasvia. Sisätilan lakattu tiililattia on hieno. ”Niin, lakattu tämä näyttää olevan, kun saumatkin kiiltävät”, toteamme molemmat kumarassa tunnustellen käsillämme tiililattian saumoja. Kahdeksankymmentäluvun ihmisen kokoinen rakentaminen kivijalkakauppoineen ja kolmekerroksisine asuintaloineen on nyttemmin taas väistynyt megalomaanisten kerrostalojen rakentamisen tieltä. ”Se muistuttaa seitsemänkymmentä lukua, jolloin isot lähiöt rakennettiin”, Nisunen pohtii. Kiinnostavaa, miten nämä tavat ajatella ja suunnitella rakennettua ympäristöä vuorottelevat. Nykyinen trendi on

¹⁰ Grönlund-Nisunen taiteilijaryhmän teos *Green Little Men* (2012) sijaitsee Emporia kauppakeskuksen sisäänkäynnin edessä Göteborgissa.

asuntojen huonekokojen pienentäminen, jolloin kolmio mahtuu aina vaan pienempään neliömäärään. Tämä tehdään siksi, että ihmisille olisi ylipäättään varaa ostaa asunto pääkaupunkiseudulla. Trendi ei voi Nisusen mielestä jatkua loputtomiin, koska niitä asuntoja ei pysty enää kalustamaan! Minä puolestani mietin, että asuntojen pienuus korostaa julkisen tilan tärkeyttä.

Nisunen heittää, että seuraavaksi voitaisiin sitten mennä Oulunkylää katsomaan, viitaten minun asuinlähiympäristöni. ”Tapiola on pelkää työmaata, sinne ei nyt kannattaa mennä”, hän jatkaa. Nisusen mieleen tulee hieno veistos Revontulentiellä, joka on ihan käsittämättömässä paikassa puristuksissa vakuutusyhtiön toimistorakennuksen seinän, jalkakäytävän ja ajotien välissä. Pieni pronssinen teos jalustalla, joka on ikään kuin unohdettu sinne. Teoksen outo sijoitus tekee sitä merkillisen. Nisunen kertoo, että hän miettii usein kohtia julkisessa tilassa, johon olisi kiva tehdä jotain, tai toisaalta taideteoksen määritelmät melkein täyttäviä oudon mielenkiintoisia paikkoja.

Nisunen kertoo jännästä ilmiöstä kilpailussa uuden asuintalon yhteydessä. Alueelle oli jo tehty taidekaava, johon haluttiin näkemystä myös kilpailuehdotusten lisäksi. Taiteilija haluttiin mukaan ratkaisemaan visuaalisesti ja kaupunkikuvallisesti hankalia kokonaisuuksia, kuten tavallista suuremman pyörätelinemäärän sijoittamista alueelle. Tämä voi olla joillekin taiteilijoille mielenkiintoinen lähtökohta, mutta monille on luontevampaa ajatella taidetta vain taiteena, ilman funktionaalisia odotuksia. ”Taiteilijan mahdollisuuksia rajataan, jos liikaa aletaan sanelemaan teosten ehtoja”, huomauttaa Nisunen. Kerron vastaesimerkkinä Ville Mäkikoskelan teoksesta *Tämä haipuu* (2020), jolla ei näyttää olevan minikäänlaisia ehtoja, vaan Mäkikoskela on saanut toteuttaa teoksen vapaasti. Teos koostuu seitsemästä märestä läikistä eri puolilla Pohjois-Helsinkiä: aukiolla, kävelytiellä, kevyen liikenteen väylillä ja autotien laidoilla. Teos tekee paikat merkitykselliseksi sille, joka huomaa ne. Ne saattavat kehittää ohikulkijan herkkyyttä havaita ympäristössään tapahtuvia hienovaraisiakin muutoksia. Ne voivat myös jäädä huomaamatta. ”Näihin läikkien paikkoihin liittyy henkilökohtaisia, toistensa päälle kerrostuneita muistoja siitä, mitä mietin, juuri tämän kohdan ohi kulkiessani”, kirjoittaa Mäkikoskela.¹¹

¹¹ Mäkikoskela, Ville 2020. Tämä haipuu. Hybridea <http://www.hybridea.net/portfolio/ville-makikoskela-tama-haipuu-2020/> (Haettu 20.11.2020)

Tapahtumapaikka

Käyn vielä kolmannen kerran samalla kävelyllä Itäkeskuksessa. Nyt kierrän paikkoja valokuvaajan kanssa, joka sai tehtäväkseen tuottaa neljä kuvaa minusta toimittajan kanssa käydyn kävelyhaastattelun paikoissa. Hieman vierastan ideaa siitä, että minun pitäisi olla kuvassa, kun keskustelun aiheena on julkinen tila ja julkinen taide. Sitten kiinnostun siitä, miten valokuvaaja näkee paikan työtehtävänsä konkreettisenä ja kirjaimellisenä taustana. Valokuvaaja kiinnittää huomiota *Stoa* veistoksen ja Puhos rakennuksen erilaisiin sinisävyisiin väreihin. Ne sointuvat paitani väriin ja hän ehdottaa näitä paikkoja. Hän asettelee minut paikalle, viittaa peukalolla vasemmalle ja oikealle, ehdottaa katseeni suuntaa ja käskee vetämään leukaa sisään. Hän yrittää kai tehdä minusta kuvauksellisempaa. ”Saavatko kuvat näyttää hauskalta?” hän kysyy. Minä vastaan, että ei. Mielenkiintoista on huomata, että ohikulijat ja alueella oleskelevat seuraavat kuvaustilannetta. Aikaisemmat kävelykeskustelut eivät ole kiinnostaneet ketään erityisesti. Kuvaustilanne sen sijaan tekee paikasta tapahtumapaikan, siinä on menossa performanssi, jota yleisö seuraa. Minä kuvattavana olen näyttämöllä ja ympärivät tapahtumatkin muuttuvat tapahtumapaikan lavasteiksi. Kuvaustapahtuman myötä olen ikään kuin vaihtunut paikka havainnoijasta havaittuun, olen tullut osaksi paikan tapahtumaa.

Näin eilen televisiossa kotimaisen rikossarja Roban 4. kauden 8/10 jakson, jossa epäilyn pidätys on kuvattu juuri tällä Puhoksen aukiolla, näiden kaarevien betoniportaiden juurella. Paikka tuntuu yhtäkkiä epätodelliselta. Saksankielinen sana Tatort (tapahtumapaikka / teon paikka) ja samanniminen saksalainen rikossarja (suom. Rikospaikalla) tulee mieleeni. Siinä eri fiktiiviset rikospoliisin ryhmät ratkaisevat rikostapauksia kukin ”omassa” kaupunkiympäristössään. Kaupunkien kuten Kölnin, Münsterin tai Dortmundin (myös Wienin ja Luzernin) arkkitehtuuri, kulttuuri ja kieli ovat sarjassa olennaisia, ja usein kaupunki on sarjan jaksoissa avainasemassa poliisien tai rikostapahtumien sijaan¹². Tästä Tatort-sarjan konseptista voisi mielestäni oppia jotain siitä, miten taide tulisi sijoittaa julkiseen tilaan.

Poseeraamalla Itäkeskuksen ympäristössä tunnen itseni ulkopuoliseksi. Ikään kuin mahdollisuus havainnoida ja tunnustella

paikkaa olisi minulta kuvauskohteena ollessani yhtäkkiä evätty. Keskustelukävelyillä loimme paikan hetkellisten havaintojen ja niiden herättämien mielikuvien perusteella. Nyt kun täällä otetaan minusta kuvia, paikka määrittyy sen mukaan, mitä linssiin tallentuu. Suh-
tautuminen paikkaan havainnoimalla, muistamalla, ihmettelemällä ja keskustelemalla jonkun kanssa ei enää tunnu olevan mahdollista. Huomaan samalla, miten tämä paikka voi ilmetä minulle aivan eri tavalla, aina sen mukaan, missä aikeissa täällä liikun ja miten ja kenen kanssa peilaan kokemuksiani. Jos julkinen tilaa rakentuu, kuten täällä ehdotetaan, käyttäjien vuoropuheluissa aina uudestaan eri tavalla, niin kysymyksiä kuten: mitä täällä tapahtuu? ja mistä täällä keskustellaan? ovat olennaisia paikan tulevaa kehitystä suunniteltaessa. Keskustelevat vapaamuotoiset kuvaukset ympäristön tilasta – sosiaalisina tapahtumina tai taideteoksina – voivat olla ohjenuoria ja tutkimuksellisia työkaluja, joilla on yhteiskunnallista ja poliittistakin vaikuttavuutta.

Kuva: Jukka Juhaalo

Denise Ziegler on kuvataiteilija ja julkisen tilan tutkija, joka toimii parhaillaan tutkijatohtorina Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa. Hänen työskentelynsä toistuvana aiheena on ohikulkijan nostaminen olennaiseksi osaksi ympäröivää tilaa ja yhdeksi sen tärkeimmistä kehittäjistä. Näin sekä rakennettu että sosiaalinen ympäristö voi kehittyä monimuotoisuutta ja inhimillisyyttä tukevaan suuntaan.

¹² Tatort (Rikospaikalla) -televisiosarja. "Developed by the German television channel ARD, it is unique in its approach, in that it is jointly produced by all of the station's regional public-service broadcasters whereby every regional station contributes a number of episodes to a common pool. Therefore, the series is a collection of different police stories where different police teams each solve crimes in their respective city. Uniqueness in architecture, customs and dialects of the cities is therefore a distinctive part of the series and often the city, not the police force is the real main character of an episode." <https://en.wikipedia.org/wiki/Tatort> (Haettu 20.11.2020)

Julkisen taiteen sisällöistä

Prosenttitaiteen hankinnat näyttävät olevan vahvasti lisääntymässä, kenties Taiteen edistämiskeskuksen tekemän voimakkaan markkinointityön ansiosta. Vuonna 2019 visuaalisen julkisen taiteen tunnetuissa kaupungeissa Tampereella, Helsingissä ja Oulussa sekä Valtion taideteostoimikunnan hankkeissa oli tekeillä tai toteutettu yhteensä neljäkymmentä teosta. Tarkastelen tässä artikkelissa, millaista taidetta julkisen taiteen prosesseissa tällä hetkellä toteutetaan sekä niitä hankintoihin liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat teosten sisällölliseen ja visuaaliseen laatuun. Tutkimusaineisto kattaa yhden vuoden tilanteen ja vain Suomen osalta. Nostan kärjistäen esiin taidevalintojen yksioikoisuutta ja turhaa yleisön reaktioiden pelkoa.

Nykyisen käsityksen mukaan kaikki mitä aistimme muodostuu kolmijakoisesti materiaalista, muodosta ja sisällöstä.^{1,2} Materiaali ja muoto ovat helposti havainnoitavissa. Mutta mikä on sisällön osuus, laatu tai kertomus julkista taidetta katsoessamme. Sisältö ääripäissään pohjautuu poliittisesta poeettisiin aiheisiin mahdollistaen myös kaiken siltä väliltä, kuten elämään kuuluukin. Väitteeni on, että julkisen taiteen sisällöt pohjautuvat joko modernismin estetiikan perintöön eli tietynlaisen kauneuden tavoitteluun tai yhteisen tilan iloisuuden/viihtyvyyden rakentamiseen.

¹ (Materiaalin ja muodon välisen pohdinnan aloitti Martin Heidegger kirjassaan Taideteoksen alkuperä 1936. suom 1950. Sisällön osuus taiteen tapahtumaan tuli vasta myöhemmin 70 luvulla. www10.edu.fi asia ilmaistaan näin: Teoksen muoto ja sisältö ovat merkityksissä, jotka perustuvat kieleen ja käsitteisiin). Heidegger Martin, Taideteoksen alkuperä 1936. suom 1950.

² http://www10.edu.fi/kuvataide/toiminnallinen_luonnon_kokemistapa/kasitetaide/

Poliittinen taide julkisessa tilassa

Poliittisen taiteen puuttuminen julkisesta taiteesta maassamme on jossain mielessä ymmärrettävää. Ensinnäkin poliittinen taide sitoutuu aikaan. Poliittiset sisällöt vanhenevat nopeasti yhteiskunnan rakenteen muuttuessa. Toiseksi rakennettaessa yhteistä tilaa taiteen tulisi nykyisen eetoksen mukaan kuulua kaikille. Tällöin politiikka julkisessa tilassa jää väistämättä taiteen ulkopuolelle. Ulkomaillakin esimerkkejä löytyy vähänlaisesti. Mieleeni tulee Keith Haringin Crack is Wack³ -teos (huumeista varoitettava muraali) New Yorkissa vuodelta 1986, joka syntyi street art -hengessä salaa ja päättyi lopulta monien vaiheiden jälkeen yhteiskunnan suojelukseseen. New Yorkin 80-luku Lower East Side:issa ja South Willage:issä oli street artille suotuisaa aikaa. Kyseiset kaupunginosat olivat lainsuojattomia ja vaarallisia. Juhlinta, rappio, luovuus ja noidankattila olivat aikalaisten avainsanoja alueille. Jean-Michel Basquiat ja Richard Hambleton olivat myös keskeisiä street art -toimijoita alueella ja olivat edelläkävijöitä Banksyn maailmanvalloitukselle⁴.

Carl Fredrik Reuterswärdin The Knotted Gun⁵ (1985) sijaitsee Yhdistyneiden Kansakuntien pääkonttorin edessä, missä teoksen sodan ja aseiden vastaista – YK:n periaatteita mukailevaa – julkilausumaa ei ole kyseenalaistettu. Mutta kun ruotsalaisen katutaiteilijan Carolina Falkholtin neljäkerroksinen jättimäinen penis⁶ ilmestyi jouluaattona 2017 New Yorkin katukuvaan, se aiheutti voimakkaan vastareaktion. Teoksen tilasi katutaiteen yhdistys The New Allen. Falkholtin ajatuksena ei ollut miehisen vallan osoittaminen, vaan herättää pohtimaan seksuaalisuutta yleensäkin, taiteilija kun useimmiten maalaa naisten sukupuolielimiä. Teos ei saanut olla kovin kauan esillä ja se maalattiin ylitse pian valmistumisensa jälkeen. Poliittishenkisen julkisen taiteen haasteena on ajattomuuden ja ennen kaikkea yleisen hyväksyttävyyden vaatimus.

³ <https://www.nycgovparks.org/parks/crack-is-wack-playground/monuments/1801>

⁴ <https://areena.yle.fi/1-50147703> Shadowman 2020.

⁵ [https://en.wikipedia.org/wiki/Non-Violence_\(sculpture\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Non-Violence_(sculpture))

⁶ <https://www.theguardian.com/us-news/2017/dec/27/new-york-art-penis-mural-carolina-falkholt>

Poeettiset sisällöt

Poeettisia lähtökohtia löytyy vain muutamia meiltä kotimaastakin. Esimerkkinä vaikka Tommi Toijan Bad Bad Boy⁷, joka syntyi Ruotsin Örebrossa julkisen taiteen OpenAir-tapahtumaan vuonna 2013. Virtsaavaa poikaa esittävän betoniveistoksen runollinen ilme syntyy sen monitulkintaisuudesta. Helsinkiin päätynyt Tuhma poika voidaan kokea arkikokemuksen tuotteena, sillä Helsingissä pissaavat miehet ovat jokseenkin tavallinen näky katukuvassa. Toisaalta teoksen yllättyneet ja hieman nolostunut katse viittaa häpeän tunteeseen. Teos ottaa ympäröivän tilan osaksi itseään ottaen osaa yhteisen tilan keskusteluun. Poeettishenkinen on myös Jan Ruscican videoteos Toivo on höyhenpukuinen. Teoksessa nähdään kuusitiainen, laulurastas, pyy ja tavi vierilemassa Oodin sisätiloissa. Teoksessa esiintyvien lintulajien tiedetään pesineen Töölönlahden alueella ja siirtyneen elämään muutamaa kilometriä pohjoisemmaksi alueen rakentamisen myötä. Ruscican teos voidaan nähdä myös poliittisena ilmaisuna rakennetun ympäristön vaikutuksesta luontoon.

Mahdollisuuksien tila

Julkisen taiteen hankintoja perustellaan ympäristön viihtyvyyden parantamisella, alueen imagon elävöittämisellä, rakennuksen rahallisella arvonnousulla, ilkeväen vähenemisellä ja tavoitteella tuoda kulttuuria kaikkien ulottuville. Näiden halujen toteutuminen vaikuttaa ilman muuta taiteen sisältöihin.

Lähden tarkastelemaan tilannetta sosiaalisen tilan käsitteen pohjalta. Sosiaalinen tila ymmärretään tässä yhteisenä tilana, joka jakautuu osatiloiksi, jotta toimiminen olisi yleensä mahdollista. Yhteiseen tilaan kohdistuu erilaisia intressejä ja toisaalta sen toimintaa ohjaavat tilaa hallitsevat elementit. Näin sosiaaliseen tilaan syntyy jännitteinen intressi-dominanssi-tilanne, jossa toiminta on aina poliittista ja strategista.

Pohdinta-apparaattina käytän Richard Münchin interpenetraatiokäsitettä. Münchin teoria perustuu näkemykseen sosiaalisten järjestelmien toisiinsa tunkeutumisesta eli interpenetraatiosta.

⁷ <https://www.ts.fi/kulttuuri/670358/Kuvanveistäjä+Tommi+Toija+ei+halua+selitellä+teoksiaan>

Siinä nähdään eri sosiaalisten osa-alueiden kietoutuvan yhteen osana nyky-yhteiskunnan hyvinvointikehitystä. Taidejärjestelmän on nähty viime aikoina interpenetroituneen erityisesti yhteiskunnan poliittis-hallinnollisen osajärjestelmän kanssa, osana hyvinvointiyhteiskunnallistumista ja yhteiskunnan taloudellisen osajärjestelmän kanssa osana kulttuurin taloudellistumista^{8,9}. Näin taiteen autonomisen aseman voidaan nähdä vähentyneen.

Julkisen taiteen hankintamalleissa yhteiskunnan osajärjestelmänä voidaan nähdä ainakin taiteen, politiikan, talouden ja hallinnon järjestelmät. Nämä toimijat vaikuttavat omilta suunniltaan taidehankintoihin asettaen ehtoja, jotka vaikuttavat taiteen sisältöihin. Hankintaprosessien tuloksena on yleensä kompromissi, jossa toimijoiden tavoitteet eivät täydellisesti täyty, eikä yksikään taho toimi vain omalla kompetenssialueellaan.

Taiteilijan työtä ajatellen julkisen taiteen prosesseihin vaikuttaa ainakin kolme seikkaa. Ensinnäkin ajattelua ja toimintaa ohjaa raha. Se, joka rahoittaa taideteoksen, myös päättää teoksen valinnoista. Näin taiteilijan on yritettävä miellyttää rahoittajaa. Toiseksi taiteilijan täytyy miellyttää myös taidehallinnon päättäviä elimiä. Taidekilpailuissa on aina edustettuna vähintäänkin paikallisen taidemuseon edustaja. Tällöin taiteilijan teosehdotukseen vaikuttaa taidehallinnossa vallitseva käsitys kiinnostavasta ja ajankohtaisesta taiteesta. Kolmanneksi julkinen taide on valtionhallinnon mielestä tarkoitettu kaikille – kulttuuria kaikkien ulottuville. Näin taiteilija joutuu ehdotuksessaan myös miettimään, miten suuri yleisö teoksen vastaanottaa.

Jotta kilpailu kulkisi ikään kuin taide edellä, on valitsijajäsenenä julkisen taiteen kilpailuissa aina vähintäänkin kaksi Suomen taiteilijaseuran jäsentä. Väitän kuitenkin, että julkisen taiteen hankintaprosesseissa ehdotuksia ohjaavat vahvasti nuo kolme edellä esitettyä sosiaalisen tilan asetelmaa. Tällä tavoin taiteilija on jo ennalta alisteisessa asemassa sosiaaliseen tilaan ja tilanteeseen nähden.

Valtionhallinnon näkökulmasta julkisen taiteen edistämispyrkimys näyttäytyy positiivisena asiana. Taiken pyrkimyshän on työllistää taiteilijoita. Taustalla on Suomi-imagon edistäminen, jonka taustalla taas on kaupan edistäminen. Mikäli valtio ei esiinny

⁸ Rautiainen Pauli, *Taiteen vapaus perusoikeutena*, 2007, s. 121.

⁹ Sevänen Erkki, *Taide instituutiona ja järjestelmänä*, 1998, s. 19–20.

kulttuurisesti kiinnostavana, myös kaupankäynti voi olla tahmeaa. Näin valtionhallinnon strategiana on toisaalta kulttuurin säilyttäminen, mikä näkyy museoiden tukemisena ja toisaalta kulttuurin edistäminen, jolla kulttuurimme elinvoimaisuutta voidaan todistaa. Julkisen taiteen tekijöinä taiteilijoiden tuotantoon vaikuttaa näin ollen valtion strateginen ohjaus, johon kiistanalaiset tai kulttuuria kriittisesti rakentavat sisällöt eivät kuulu. Kuitenkin iso osa taiteilijoista pitää omassa taiteen tekemisessään pyrkimyksenä tuottaa poliittista taidetta tai ainakin kyseenalaistaa vanhan taiteen sisältöjä sekä visuaalisuutta.

Taiteilijan pyrkimykset taidekentän suhteen voivat olla moninaiset. Tekijä katsoo maailmaa omasta perspektiivistään ja tuottaa omassa ympäristössään saaduista kokemuksista teoksen, jota sitten taas katsoja tarkastelee omista kokemuksistaan käsin. Tähän väliin asettuu valintaprosesseja, joissa esille valikoituvat valintoja tekevien mielestä kiinnostavat taiteilijat. Näitä prosesseja ovat esimerkiksi apurahajärjestelmät, galleria- ja museovalinnat sekä julkisen taiteen tekijävalinnat. Niihin kutsutaan asiantuntijajäseniä, jotta valinnat olisivat demokraattisia ja lopputuloksena olisi ajallisesti kestävä ja kiinnostavaa taidetta. Julkisen taiteen prosesseissa asiantuntijajäseniin kuuluvat STS:n nimeämät taiteilijajäsenet, mutta yhtälailla arkkitehti tai aluesuunnittelija, tilaajan edustaja, poliittinen edustus, taiteen virallinen näkökulma (yleensä paikallinen taidemuseo) ja joskus myös alueen tai tilan käyttäjien edustus.

Taiteilijan on joko hyväksyttävä järjestelmä ja sen luoma ideaali tai hyökätä sitä vastaan tai ainakin kokeilla valintaprosessien rajoja. Myös järjestelmän hylkääminen on mahdollinen näkökulma. Järjestelmän hyväksyminen ei ole ongelma niille taiteilijoille, joiden työskentely muutenkin asettuu samoille linjoille vallitsevien taidekäsitusten tai tarpeiden kanssa. Tarkoitin tällä taiteilijoita, jotka töissään operoivat modernismin abstraktin taiteen estetiikan alueilla tai jotka muuten tuotannossaan käsittelevät iloisia asioita. Tässä ei sinänsä ole ongelmaa, sillä tämän tyyppiselle taiteelle on tietysti paikkansa. Mielestäni ongelma liittyy taiteen vapauteen.

Suomen perustuslakiin on kirjattu taiteen vapaus perusoikeutena, eli vapaus tuottaa kriittisiäkin sisältöjä taiteessa, kuten on myös sananvapauden perusoikeussäännökseen kirjattu. Taiteenvapautta koskeva perusoikeussäännös perustuslain 16.3 pykälässä on kirjoitusasultaan lyhyt ja abstrakti: ”Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.”

Säädöksessä ei ole subjektia, joten oikeusjärjestelmän mukaan siinä ei turvata esim. taiteilijaa, vaan se koskee koko taidemaailmaa tekijästä ja taiteen jakelijoista katsojiin asti¹⁰.

Hyvinvointivaltion ja demokratiavaltion hybridinä Suomen valtion tulisi edistää taidetta ja taiteen tuottamia sisältöjä ja myös edistää taiteen jakelua kaikille. Julkisen taiteen kyseessä ollen Taike tukee tätä tehtävää tukemalla nykyisin rahallisesti prosenttitai- teesta kiinnostuneita yrityksiä, kaupunkeja ja kuntia. Valitettavasti tuki rajoittuu taiteeseen, joka edistää alussa esittämiäni positiivisia arvoja (kauneuden tavoittelu, tilan iloisuus ja viihtyvyys). Poliitiikkaa tai uusia yllättäviä avauksia ei näy julkisten taidekilpailujen valinnoissa, mutta näkykö se kilpailuihin tullessa esityksissä? Poliittisesti sitoutuneet, rakentavaakin kritiikkiä toiminnassaan tuottavat taiteilijat näyttävät tietoisesti jättäytyvän julkisesti tuet- tujen taiteenprosessien ulkopuolelle. Toisaalta poliittisia ilmaisia tehdään ainakin street artin hengessä. Ja elämään kuuluu muuta- kin kuin politiikkaa, se on täynnä sisältöjä ja kysymyksiä, syvälli- siäkin, jotka askarruttavat meitä kaikkia. Näyttää siltä, että ihmi- sen elämän sisältöjä tekemisessään pohtivat taiteilijat jättäytyvät pois julkisen taiteen projekteista. Kysymykseksi tässä jää, mitä on se taide, jota valtio tai taidehallinto haluaa edistää?

Pauli Rautiainen (s. 1981) on suomalainen valtiosääntöasian- tuntija, tutkija ja apulaisprofessori. Hän on toiminut vuodesta 2016 alkaen Tampereen yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessorina johtamisen ja talouden tiedekunnassa.

Teoksessaan Taiteen vapaus perusoikeutena Rautiainen kir- joittaa yhteenvedossaan näin:

Julkisen vallan suoranainen puuttuminen taiteelliseen toimintaan on tällä hetkellä vähäistä. Taiteelliseen toimintaan suoraan käsky- ja kieltonormien kohdistuvan oikeudellisen erityissäätelyn määrä on vähentynyt ja epäsideellisten julkaisujen valvontalautakunnan tyyppi- sistä toimielimistä on luovuttu tai niiden roolia on muutettu. Säätelyä toteutetaan nykyään yhä enemmän yleisten rikosoikeudellisten krimi- nalisointien kautta. Ne tarjoavatkin edelleen mahdollisuuden puuttua eri tavoin pahennusta ja ärtymystä aiheuttaviin tekoihin ja siten myös taiteelliseen toimintaan – taiteen vapauteen. Kriminalisoinneista säädet- täessä ja niitä sovellettaessa onkin muistettava tarkastella taiteellista

¹⁰ Rautiainen Pauli, Taiteen vapaus perusoikeutena, 2007, s. 57.

ilmaisia sen omia taiteellisia pyrkimyksiä kunnioittaen ja ottaen huo- mioon taiteen vapautta koskevan perusoikeuden taiteellisen muodon ja kanavan vapaalle valinnalle antaman perustuslain tasoisen tuen¹¹.

Valtio ei siis aseta erityisvaatimuksia taiteen sisältöihin, päin- vastoin lainsäädännön tarkoituksena on edistää kaikenlaista tai- detta sisältöihin puuttumatta. Taiteessa tulee vallita ilmaisun ja menetelmien vapaus, joka edistää ja monipuolistaa yhteiskunnal- lista keskustelua¹².

Provokatorisemman näkökulman julkisen taiteen ja prosent- tiperiaatteen näkökulmaan antaa Pierre Bourdieun esitys taiteen tilasta sosiaalisena järjestelmänä, missä taiteilijat, jakelijat ja vas- taanottajat osallistuvat taiteen keskusteluun sosiaalisista asemis- taan käsin. Sosiaalisilla asemilla Bourdieu tarkoittaa varallisuuteen, koulutukseen ja perheen taustojen sosiaalisesti periytyvien asemien tuottamaa valtaa. Bourdieu lainaa Michel Foucaultia ja ehdottaa, että tätä erilaisuuksien ja hajontojen säädeltyä järjestelmää, jonka sisällä jokainen yksittäinen teos määrätty, kutsuttaisiin strategis- ten mahdollisuuksien kentäksi¹³.

Näin meillä on tila, joka sisältää kaksi ulottuvuutta ja kaksi taiste- lun ja historian muotoa. Yhtäällä käydään kahteen alakenttään, ”puh- taaseen” ja ”kaupalliseen”, sitoutuneiden taiteilijoiden taistelu itse tai- teilijan määritelmästä ja taiteen ja taiteilijan statuksesta (nämä vain kilpailijoidensa tunnustusta etsivien ”puhtaisten” ja suuren maailman kuuluisuutta ja kaupallista menestystä etsivien ”porvarillisten” tai- teilijoiden väliset taistelut ovat tärkeimpiä muotoja vallitsevasta hal- litsemisperiaatteesta käydyssä taistelussa, joka vallan kentällä asettaa vastakkain intellektuellit ja ”porvarillisen” älymystön edustaman ”por- variston”). Toisaalla, autonomisimmalla navalla, eli rajatun tuotan- non alakentällä, käydään vakiintuneen avantgarden ja uuden avant- garden väliset taistelut¹⁴.

Bourdieuun ajattelumallilla taiteen avantgardistit eivät näkisi kiinnos- tavia mahdollisuuksia julkisen taiteen projekteissa valtion tuesta huoli- matta, koska niissä on liikaa rajoituksia taiteen uusiutumista ajatellen.

¹¹ Rautiainen Pauli, Taiteen vapaus perusoikeutena, 2007, s. 125.

¹² Hallituksen esitys 309/1993 vp, Rautiainen Pauli, Taiteen vapaus perusoikeutena, 2007, s. 60.

¹³ Bourdieu Pierre, Järjen käytännöllisyys, 1988, s. 50.

¹⁴ Bourdieu Pierre, Järjen käytännöllisyys, 1988, s. 61.

Taiteen kehittyminen ei siis ole riippuvainen taloudellisesta tuesta ja päinvastoin taloudellinen tuki ei välttämättä edistä taiteen uusiutumista. Toisaalta taiteen sisältöjä uudistavat saattavat julkisen taiteen projekteissaan (mikäli niitä on) käyttää jo olemassa olevia normeja, käytäntöjä ja tekniikoita. Silloin päämäärä saattaa olla toinen; elämänlaadun turvaaminen. Valtion halu edistää ja monipuolistaa keskustelua julkisella taiteella epäonnistuu tällä ajattelumallilla. Valtion ajatus, saattaa taide kaikkien ulottuville, epäonnistuu myös bourdielaisittain, sillä hänen mukaansa taiteesta nauttiminen edellyttää tietoisuutta mahdollisten tilasta, jossa teos on syntynyt. Tätä tietoisuutta ei monellakaan tavallisen kansan piirissä ole.

Tutkimusaineisto

Tarkastelen pohdinnassani mahdollisimman tuoretta aineistoa siitä, mitä prosenttitaiteen merkittävässä kaupungeissa Tampereella, Turussa, Oulussa ja Helsingissä oli tekeillä vuoden 2019 aikana. Aineiston sisälle otan myös Valtion taideteostoimikunnan vuonna 2019 tekeillä olleet prosenttitaiteeseen liittyvät hankkeet ja muut julkisen taiteen tilaustyöt. Taiteen valintaprosesseihin en luonnollisesti pääse kiinni, mutta voin tarkastella sitä, minkä aiheisia ja tyyllisiä teoksia prosesseihin on tullut valituksi. Onko kotimaan julkinen taide pelkästään abstraktin idean kauneuden tavoittelua tai iloisuutta viestittävää ja ennen kaikkea, löytyykö tuolta vuodelta yhtään prosessien läpi päässyttä kiinnostavaa ja/tai rakentavaa kritiikkiä edustavaa projektia yhteisessä sosiaalisessa tilassamme?

Turusta ei ainakaan internetissä ollut löydettävissä aktiviteetteja julkisen taiteen projekteista vuodelta 2019, joten Turku jää aineiston ulkopuolelle. Tampereella ei myöskään ollut prosenttiperiaatteeseen liittyviä tilauksia, mutta Tampere juhlisti 240-vuotista olemassaoloaan vuonna 2019¹⁵ järjestäen Tammerkosken rannalle julkisen taiteen tapahtuman. Siihen osallistui yhdeksän taiteilijaa/taiteilijaryhmää kotimaasta ja muutama ulkomailtakin. Teokset olivat pääosin väliaikaisia, joten kiinnostavaa on katsoa, poikkeako teosten aiheympäristö pysyvien julkisen taiteen teosten aiheympäristöstä. Oulussa toteutettiin kyseisenä vuonna kolme prosenttitaiteeseen liittyvää projektia¹⁶. Helsingissä HAM ilmoittaa toteutettuja

¹⁵ https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2019/09/27092019_2.html

prosenttitaiteeseen liittyviä hankkeita olleen kymmenen teosta, joista kaksi oli väliaikaisia. Lisäksi HAM oli yhteistyökumppanina Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan sekä Suomen Kuvanveistäjäliiton kanssa toteuttamassa Sculpture Expanded –liikkuvaa julkisen taiteen laboratoriota¹⁷ Helsingissä. Tapahtumaan valikoitui kymmenen taiteilijaa. Valtion taideteostoimikunta¹⁸ ilmoittaa vuosikatsauksessaan tekeillä olevia prosenttitaiteen kohteita olleen kolme ja muita tilaustöitä yhdeksän kappaletta. Näistä projekteista en löytänyt kahdesta teosehdotuksesta mitään tietoa. Näin aineistotutkimukseen päätyi kokonaisuudessaan neljäkymmentä julkisen taiteen projektia.

Pysyviksi tarkoitetut teokset

Julkisen taiteen pysyviksi tarkoitettuja hankkeita on tarkasteltavana kaksikymmentä. Näistä abstrakteja, sisällöistä vetäytyviä teoksia oli neljä. Yleiseen kulttuuriseen symboliikkaan kytkeytyviä teoksia löytyi kolme. Luontosuhteeseen viittaavia teoksia oli eniten, yksitoista kappaletta. Usein luontoa käsiteltiin kauneuden näkökulmasta. Ainoastaan kaksi teosta kytkeytyi huomioihin sosiaalisen tilan rakenteista tai rakenteisiin kytkeytyvistä sisällöistä. Kumpikaan näistä ei ollut kriittinen sisällöltään vaan enemmänkin toteava. Molemmat teokset kytkeytyivät teemaan ihmisen vaikutuksesta luontoon. Rakentavan kriittisyyden puute julkisessa taiteessa liittyy edellä mainitsemini seikkoihin; interpenetraation ilmiöön (hyvinvointiyhteiskunnallistuminen sekä kulttuurin taloudellistuminen) ja siinä vallitsevaan konsensuskseen, ajatukseen että julkinen taide on tarkoitettu kaikille (ei saa ärsyttää) sekä teosten pysyväisluonteisuuteen. Valtion taideteostoimikunnan jäsen Henri Terho kirjoittaa valintaprosesseista seuraavasti:

”Työ on tarkoittanut paljon puhetta taiteesta, mikä on tärkeää ja aina opettaa ymmärtämään uusia näkökulmia. Keskustelu on polveilevaa, pitkää, rönsyilevää niin kuin taiteesta puhumisen pitääkin olla! Päätökset ovat muodollisesti yksimielisiä, mutta taustalla on hyvinkin eriäviä

¹⁶ <https://www.ouka.fi/oulu/luoppi/julkinen-taide>

¹⁷ <https://www.sculptureexpanded.com>

¹⁸ <https://www.valtiontaideteostoimikunta.fi/uutinen/valtion-taideteostoimikunnan-vuoden-2019-teoshankinnat-numeroina/>

mielipiteitä ehdotusten välillä. Monijäsenisen toimikunnan tulee toimia kuitenkin konsensushakuisesti, jolloin päätökset ovat yhteisiä”¹⁹.

Valtion taideteostoimikuntaan kuului vuonna 2019 puheenjohtajan lisäksi viisi taiteilijajäsentä, konservaattori ja taiteen erityisasiantuntija. Oulussa tilapalvelut on velvoitettu rakennussuunnitelmia laatiessaan kokoamaan asianomaisista toimijoista yhteistyöryhmän kuvataidehankintojen suorittamista varten. Asianomaisia toimijoita ovat tilapalvelun lisäksi taidemuseo ja arkkitehti, taiteilijajäseniä ei mainita. HAMin taiteilijavalinnoista päättävistä tahoista ei löytynyt tietoa. Kävin myös valikoituneiksi tulleiden taiteilijoiden kotisivuilla vertaamassa, muuntavatko julkisen taiteen kilpailuihin osallistuvat taiteilijat strategiaansa oman työhuoneella tapahtuvan normaali-tekemisen ja julkisten taideteosten välillä. Näin ei ole. Kyseisten taiteilijoiden normaali tuotanto on kaikkien tekijöiden osalta yhtenevää heidän julkisten taideprojektiensa kanssa. Näin voin vetää johtopäätöksen, että julkisen taiteen kilpailuihin osallistuvat ne taiteilijat, joiden tuotanto vastaa taidehallinnon totuttua kysyntää. Visuaalinen kiinnostavuus kulkee sisällöllisen kiinnostavuuden edellä.

Väliaikaiset tapahtumahenkiset teokset

Väliaikaisiksi tarkoitettujen tapahtumahenkisten ja pysyviksi suunniteltujen taideteosten välinen eroavaisuus sisältöjen suhteen on huomattava. Väliaikaisiksi tarkoitetuista töistä miltei kaikki kytkeytyivät sisällöltään sosiaalisen tilan arkeen ja käytäntöihin ja lisäksi pyrkivät keskustelemaan ympäristönsä kanssa. Täysin abstrakteja teoksia oli vain yksi. Materiaalinen vapaus näkyi myös projekteissa; teoksissa käytettiin rakennusmateriaaleja, luonnonmateriaaleja, ihmiskehoa sekä löydettyjä ja hankittuja objekteja. Mediaa sisältäviä teoksia toteutettiin peräti kaksitoista kappaletta. (Median näkyvyys pysyvissä teoksissa on harvinaista, sillä media välineenä ikääntyy nopeasti niin softien kuin apparaattienkin osalta.)

MIT:n apulaisprofessori Gediminas Urbonas jakaa julkisen taiteen projektit kahteen ryhmään: monumentteihin ja anti-monumentteihin.²⁰ Monumentit ovat Urbonasin mukaan julkisen taiteen pysyväisluonteisia teoksia – joihin prosentti taiteelle -periaate pyrkii

¹⁹ <https://www.valtionaideteostoimikunta.fi>

²⁰ Urbonas Gediminas, luento 23.4.2020 Aalto Zoomissa.

– ja anti-monumentit olisivat väliaikaisia poliittisen taiteen mahdollistavia akteja, joiden päämääränä on kriittinen yhteiskunnallinen ajattelu ja ihmisten parempi elämä. Urbonas näkee julkisen tilan paikkana, joka ei ole minkään ryhmän hallinnassa. Se ei ole yksityistä tilaa eikä se ole kaupallisuuden tai julkisen vallan hallinnassa, vaan julkinen tila on yhteisen keskustelun aluetta, jossa moniäänisyys, demokratia ja vastustaminenkin on mahdollista. Suomalaisen julkisen taiteen projekteissa vallalla näyttää olevan ”monumentillinen” taide – pysyväisluonteiset visuaalisuutta korostavat teokset ja ”anti-monumentillinen” taide eli hetkeen sijoittuvat väliaikaiset sisältöä korostavat teokset jäävät marginaaliin.

Väliaikaisia taideprojekteja ja julkisen taiteen uusia avauksia edustaa myös Valtion taideteostoimikunnan ja Kiasman vuonna 2016 toteutettu taidekilpailu, jonka voittivat Nestori Syrjälän Running Man ja Harri Ahosen Watercolour teokset. Näihin teoksiin on yhdistetty ajatus Uuden ajan monumenteista²¹.

Lopuksi

Mikäli valtio ja taidehallinto haluaa edistää julkisen taiteen moninaisuutta, so. ilmaisun ja menetelmien vapautta sekä kasvatuksellista näkökulmaa katsojia ja kokijoita kohtaan, niiden tulisi tukea sekä visuaalista että sisältöä edellä kulkevaa taidetta. Kuvataiteen sisältöjä koskien elämäämme kuuluu paljon muitakin sisältöjä kuin kantaaottava politiikka; runollisuutta, mystiikkaa, arjen kokemuksia jne. Pysyväisluonteinen julkinen taide näyttää kuitenkin eriytyneen näistä näkökulmista. Jossakin tilanteessa pitää olla mahdollista visuaalisen taiteen ja sisältöihin keskittyvän taiteen yhentymisen tai jopa kohtaaminen positiivisessa ja rakentavassa hengessä.

²¹ <https://www.valtionaideteostoimikunta.fi>

Tom Enblom on rovaniemeläinen kuvanveistäjä ja toimii plastisen sommittelun lehtorina Lapin yliopistossa. Kirjoittamishetkellä hän työskentelee Lapin keskussairaalan taidehankintojen koordinaattorina.

Intressien ristivetoa

- julkinen taide kontekstien ja kompromissien puristuksessa

Eräänä kevätpäivänä taidegallerian edustalle ilmestyi tukkipino. Valtakunnan radioverkossa kuvanveistäjä Petri Eskelinen ja kansanedustaja Teuvo Hakkarainen keskustelivat tukkipinon estetiikasta. Odotetusti Hakkarainen jäi alakynteen, eikä hän suostunut vakuutteluista huolimatta pitämään tukkipinoa taiteena. Tämä ei ole yllättävää, eihän tukkipinoa voi tajuta taiteeksi ilman teoksen kontekstia. Julkisen taiteen uudet kontekstit aiheuttavat hämmennystä.

Nykymisen yhteiskuntavastuun aikana taide pyritään sovittamaan kulloiseenkin käyttöyhteyteen sopivaksi: puhutaan soveltavasta taiteesta, hoivataiteesta ja integroidusta taiteesta. Taiteelta odotetaan myös hyvinvointivaikutuksia. Nämä keskustelut ja poliittiset linjaukset paljastavat, kuinka taiteelle sovitetaan uutta viittaa. Samanaikaisesti julkinen taide, jota kohtaamme ympäristöissämme, on tuiki turvallista eikä juuri vaikuta arkeemme. Kuinka tähän tilanteeseen on tultu?

Julkisella taiteella on historiansa. Integroiminen ei ole aina ollut ykkössijalla, saati mahdollista. Kun esi-isämme raapustivat maalauksia kallioluoliin, he tekivät julkista taidetta. Me aloitamme julkisen taiteen tarkastelumme ranskalaisesta Auguste Rodinista, jota pidetään yhtenä modernin kuvanveiston uranuurtajana. Taidehistorioitsija Rosalind Krauss kirjoittaa tunnetussa esseessään *Sculpture in the Expanded Field* Rodinin *Helvetin portit* -veistoksesta (1880) ja Balzacin näköismonumentista (1891), joita ei koskaan pystytetty alun perin suunnitelluille paikoille. *Helvetin portit* -teoksen ovet olivat etääntyneet niin kauas alkuperäisestä

funktiostaan, että ne olivat ovina käyttökelvottomat. Balzacin monumentti puolestaan oli niin subjektiivinen, että Rodin itsekin epäili teoksen tulemistä hyväksytyksi. Oletetun käyttökelvottomuuden vuoksi Rodinin monumenttien arvoa ei vielä tuolloin kyetty tunnistamaan.

Krauss kirjoittaa, että ohittamalla tuonaikaisen monumenttien logiikan Rodinin teokset ajautuivat negatiiviseen paikattomuuden ja kodittomuuden tilaan, minkä seurauksena ne menettivät asemansa tuon ajan taiteen kategorioissa. Kraussin mukaan tämänkaltaisen kehityksen myötä saavuttiin 1900-luvun alussa vähitellen modernismin tilaan, jossa operoitiin nimenomaan paikan menetyksen suhteilla, ja jossa oli mahdollista tuottaa monumentti puhtaana abstraktiona. Tämän ominaisuuden Krauss määrittelee modernistisille veistoksille luonteenomaiseksi. Voi hyvin sanoa, että taide eristäytyi omalakisiksi alueekseen, jonka ei tarvinnut legitimoida itseään ja olemassaoloaan minkään ulkoisen ominaisuuden perusteella, eikä edes minkään ulkoisen instituution kautta. Taide oikeutti itsensä omalla kielellään ja omilla muodoillaan.

Negatiiviseen välitilaan jäävän veistoksen luonnetta alettiin näin määritellä etupäässä sen kautta, mitä veistos ei ole. Veistoksia on kuitenkin perinteisesti tarkasteltu osana erilaisten tilojen suhteita. 1960-luvulta virinnyt paikkasidonnaisuuden idea, *site specific* -ajatelu, oli pyrkimys määritellä uudelleen taideinstituutioiden ulkopuolisen taiteen kielioppi. Tämä pyrkimys vaati uhrinsa.

Tapaus Tilted Arc ja paikkasidonnaisuuden murros

Richard Serra määritteli vuonna 1981 New Yorkin Federal Plazaalle pystytetyt – ja vuonna 1989 paikaltaan poistetut – *Tilted Arc* -veistoksensa *site specific* -teokseksi, joka oli suunniteltu tuota nimenomaista aukiota varten, eikä sitä näin ollen olisi voitu sijoittaa uudelleen mihinkään toiseen paikkaan, kuten teoksen poistamista myöhemmin vaatineet ehdottivat. Serra piti Federal Plazaan irrallisena ja artikuloitumattomana suhteessa ympäröiviin rakennuksiin ja niiden toimintaan. Hänelle paikkasidonnaisuus tarkoitti, että teos suunnitellaan ja perustetaan aina tietyn rakennuspaikan ominaisuuksien mukaan. Hän ei kuitenkaan nähnyt tätä suhdetta veistoksen integroimisena ympäristöön, vaan pikemmin kritiikkinä monella eri tasolla. Tämä tarkoitti, että Serra ei lähtökohtaisesti

Tilted Arc.

Kuva: Thomas Finkelpearl

ollut kiinnostunut tilan estetisoimisesta, vaan ennemmin sen polemisoimisesta. Hänen tavoitteenaan oli sekoittaa ja muuttaa aukion funktiota niin, että se tulisi fyysisellä ja esteettisellä tasolla ymmärrettäviksi ja havaituksi uudella tavalla, vain hänen teoksensa läsnäolon kautta. Paikkasidonaisuus merkitsi hänelle taiteellista itsemääräämisoikeutta. Veistoksen valmistuttua tila olisi ymmärrettävissä etupäässä *Tilted Arc* -teoksen ja sen funktion kautta. Veistoksen oli määrä ottaa tila panttivangikseen.

Taidehistorioitsija Dario Gambonin mukaan Serran oli välttämätöntä työskennellä kontekstin rajoituksia vastaan, jotta teosta ei voisi tulkita kyseenalaisten ideologioiden tai poliittisten voimien tunnustamiseksi. Serra assosioi *Tilted Arc* -veistoksen liittyvän myös hänen omaan sosiaaliseen taustaansa, nuoruuden aikaiseen työpaikkaan terästehtaassa, ja viittaavan näin amerikkalaiseen terästeollisuusestetiikkaan. Teos kohtasi välittömästi vastustusta, mutta ajan kuluessa kritiikki laantui ja olisi ehkä hävinnyt kokonaan, elleivät liittovaltion taide- ja rakennushankkeista vastaavat

virkamiehet olisi ryhtyneet kuuntelemaan herkällä korvalla ääniä, jotka yhä sinnikkäästi vastustivat teosta. Jotkut teoksen poistamista vaatineet näkivät tilaisuuden nostaa omaa poliittista profiliaan. Ja kun asenteet, virkamiehet ja poliittiset mielipiteet olivat vaihtuneet rakennuspäättökseen ajoista, poistamisesta ei ollut kovinkaan vaikea tehdä poliittista kysymystä. Liittovaltion taide- ja rakennushankkeista vastaavan viraston, GSA:n, virkamiehet eivät olleet erityisen hanakoita osallistumaan Serran poliittisesti inspiroituneeseen kritiikkiin. Onkin helppo ymmärtää, että osittain myös Serran oma retoriikka teki veistoksen poistamisen lopulta mieluisaksi monille muillekin kuin populistisia valtakirjoja metsästäneille Ronald Reaganin ajan poliittisesti nimitetyille virkamiehille.

Teoksen puolesta ja teosta vastaan käytiin kiivasta polemiikkaa. Perustellessaan miksi veistosta ei tulisi poistaa, Serra vetosi ajatukseensa paikkasidonaisuudesta. Taiteenfilosofi Michael Kelly ei kuitenkaan pidä Serran paikkasidonaisuuspuolustusta uskottavana ja kyseenalaistaa *Tilted Arc* -teoksen paikkasidonaisen luonteen ylipäättään. Kellyn mukaan veistos oli pelkästään yksityinen, taiteilijan luomisprosessissa syntynyt teos, joka vain sijoitettiin julkiseen tilaan. Serra siis ikään kuin yksityisti tai fetisoi julkisen tilan teostaan varten sen sijaan että olisi tehnyt paikkasidonaisen veistoksen siinä merkityksessä kuin Kelly termin käsittää. Kelly näkee paikkasidonaisuuden merkitsevän sitä, että taiteilija huomioi yleisön tarpeet ja makutottumukset ja sovittaa teoksensa näihin, kuten hänen mukaansa Maya Lin teki Vietnamin sodan muistomerkin tapauksessa (*Vietnam Veterans Memorial*) vuonna 1982. Kelly siis kritisoi Serran paikkasidonaisuusajattelua, koska se pohjautui yksipuoliseen ajatukseen veistoksen autonomiasta suhteessa arkkitehtuuriin. Näin avantgardistinen modernistinen asenne törmäsi taiteen autonomiasta piittaamattomaan yleisöpalveluideaan.

Teoksesta käyty polemiikki osoittaa, että veistoksen vaikutus todella ulottui poliittisen, fyysisen ja esteettisen lisäksi myös sosiaalisen keskustelun tasolle, kuten Serra oli alun perin kaavailutkin. Tällaista diskurssia Serra itsekin piti yllä osallistumalla veistoksesta käytyyn keskusteluun ja toteamalla, että taide ei kaipaa ulkoitaiteellisia perusteluja. Näin hän pyrki raivaamaan elintilaa teokselleen ja kiinnittämään sen jo olemattomaksi käyneeseen (jälki) modernistiseen maaperään. Sulkemalla ja määrittelemällä teoksensa tällä tavoin itsereflektoituvuuden logiikkaa noudattavaksi objektiksi, Serra ei jättänyt sille elintilaa, eikä mahdollisuuksia

säilyttää paikkaansa. Paradoksaalisesti hän pyrki pyhittämään sekä veistoksensa että sen alustan.

Kellyn paikkasidonnaisuuskäsityksen mukaan Serran olisi tässä tilanteessa pitänyt tarkistaa retoriikkaansa ja problematisoida uudelleen niin omat pyrkimyksensä kuin ympäristön muuttuneet intressit. Serran ilmeisenä ”virheenä” voidaan Kellyn kritiikin pohjalta pitää sitä, että hän ryhtyi käsittelemään veistostaan ikään kuin siihen liittyvä argumentointi olisi irrallaan ulkoisista, veistoksen ympärillä tapahtuneista muutoksista, koko muuttuneesta todellisuudesta ja poliittisesta maaperästä, jossa keskustelu ja ajatustenvaihto tuolloin tapahtui. Näin Serran virhe kirjautui lopulta niin teoksen kuin aukion pintaan.

Serran veistoksesta käyty keskustelu ja teoksen poistaminen loivat osaltaan puitteet nykyiselle, 1980-luvun jälkeiselle tilanteelle, tuomalla näkyviin tilan ja taiteen muuttuneen kentän ja logiikan. Olemattomuudellaan *Tilted Arc* todistaa yhä käydyn keskustelun synnyttämää julkisen tilan ambivalenssia. Tässä prosessissa teos oli uhri, jonka myötä muutos tuli näkyväksi. Samalla teoksen kohtalo konkretisoi, millä tavoin ja kuinka kokonaisvaltaisesti julkinen, avoin kaupunkitila on nykyäänkin institutionalisoitu. Julkiset tilat ovat ajan kuluessa muuttuneet eräänlaisiksi ihmis- ja intressi-installaatioiksi.

Serra onnistui mitätöimään poiston kulttuurisesti mutta ei poliittisesti. Professori William J. T. Mitchellin mukaan *Tilted Arc* -teoksen voi nähdä klassisena, ”korkean” modernistisena yrityksenä estetisoida julkinen paikka siitä huolimatta, että taiteilija oli ennustanut tämän tapahtuvan poroporvarillisten reaktioiden saattelemana. Prosessin viesti on, ettei modernismi voi enää toimia yleisen ja yksityisen välillä omilla termeillään, vaan taiteen on mukautettava itseensä sosiaaliset neuvonpidot ja ennakoitava yleisön reaktiot, jotka vaihtelevat väkivaltaisesta välinpitämättömyyteen.

Pesuveiden mukana meni muutakin kuin itse veistos. Taide ja taiteen kokeminen ovat näistä ajoista lähtien vetäytyneet turvalliseksi koettuihin tiloihin. Taidekokemukset ovat institutionalisoituneet ja privatisoituneet museoihin ja gallerioihin samalla kun paikkasidonnaisuuskeskustelu on väljähtynyt jutusteluksi ja tilatapetiksi. Toisaalta sosiaaliset ja yhteisölliset painotukset ovat viime aikoina pyrkineet tuomaan taiteen jälleen lähemmäksi arkikokemuksiamme.

Taideyleisön maku ja institutionalisoidun taiteen ongelma

Tilted Arc -teoksen tapaus ja Maya Linin Vietnamin sodan muistomerkki nostavat esiin kysymyksiä julkisen taiteen ja maun suhteesta. Näiden teosten tiimoilta käydyissä keskusteluissa Michael Kelly asettuu puolustamaan yleisön makua. Hän pitää Maya Linin Vietnamin sodan muistomerkkiä Serran teokseen verrattuna onnistuneena julkisena teoksena, koska sen valitsemisessa ja toteuttamisessa myös veteraanit tulivat kuulluiksi. Itse teos koostuu kahdesta kiillotetusta 75 metriä pitkästä mustasta graniittipaadesta, joihin on hakattu lähes 60 000 Vietnamin sodassa kaatuneen sotilain nimet. Muistomerkin muotokieli on modernistisen niukka, aivan kuten Serralla, mutta teoksen luonne pintaan hakattuine nimineen on pikemmin muistomerkki kuin autonominen, tiettyyn paikkaan sijoitettu veistos.

Linin muistomerkki aiheutti kuitenkin niin paljon yleistä polemiikkaa, että kaksi vuotta myöhemmin päätettiin kilpailussa kolmanneksi sijoittuneelta Frederick Hartilta tilata perinteinen, realistinen veistoskokonaisuus *Kolme sotilasta* muistomerkin läheisyyteen.

Jos yleisö haluaa näköisveistoksen, pitääkö heille sellainen antaa – riippumatta siitä, onko teos taiteellisesti ajankohtainen? Niin tai näin, sama kaava toistuu muualla. Eila Hiltusen *Sibeliusmonumentin* abstrakti muotokieli oli liikaa 1960-luvun Suomessa, ja taiteilija velvoitettiin valmistamaan säveltäjän kasvofiguuri teoksen välittömään yhteyteen. Matti Nykäsen muistomerkkihankkeessa ollaan yhä samojen näköispatsasvaatimusten äärellä.

Semi Purhonen työryhmineen selvitti kymmenisen vuotta sitten suomalaista makua. Tutkimustulokset eivät olleet yllättäviä: populaariestetiiikka nautti suurta suosiota kaikissa taidelajeissa samalla kun myös korkeakulttuurisen maun arvo tunnustettiin laajasti. Suomalaisten kuvataidemaussa painottuu realismi. Taideyleisöstä 68 prosenttia suosii maisemamaalauksia, kun taas performanssitaiteen suosio on pyöreä nolla. Koulutus muuttaa asetelmaa jonkin verran: korkeimmin koulutetuista vain 36 prosenttia suosii maisemamaalauksia, ja performanssitaiteen kannatus nousee kahteen prosenttiin. Vitaly Komar ja Alexander Melamid toteuttivat 1990-luvun alussa tunnetun *Painting by Numbers* -projektinsa, jossa he konkretisoivat ja ironisoivat ihmisen universaalia maisemamieltymystä maalaamalla juuri sellaisia maalauksia, joista ihmiset

tilastollisesti eniten pitävät. Ei liene yllätys, että suomalainen maisema oli murren ruskeansävyinen hirvineen, järvimaisemineen ja auringonlaskuineen.

Tilastot kertovat meille faktoja, eikä niin sanotussa kansanmaussakaan ole mitään uutta. Kuvataiteilijat sosiaalistuvat koulutuksensa kautta, oppivat käsitteellistämisen taidon ja omaksuvat ammattimaisen institutionaalisen taidenäkemyksen – näin varmasti tulee olemaan niin kauan kuin kuvataiteilijaksi valmistutaan järjestäytyneen taidekoulutuksen kautta. Silti rajoja koetellaan. Pitäisikö julkisen taiteen herättämiä makukysymyksiä miettiä mieluummin yhteiskunnallisessa mittakaavassa? Asian ydin piilee taiteen institutionaalisuudessa eli siinä, että taideyleisölle näkyvä ja kaikille avoin taide toteutuu nykytilanteessa lähes yksinomaan sovituissa ja jokseenkin turvallisissa puitteissa. Eikö taidetta ole olemassa ilman instituutiota? Eivätkö instituutiot ole keinotekoisia, ihmisen luomia, luonnottomia rakenteita?

Taideinstituutio on saaliinhimoinen. Alkujaan instituution ulkopuolinen ja instituutiokriittinen taide legitimoitiin tutuilla institutionaalisilla kriteereillä ja kontekstualisoinneilla, jotta se tuli ymmärretyksi taiteena. Esimerkiksi Ite-taide korotettiin jalustalle vertaamalla sitä institutionaalisen taiteen kylmyyteen ja tylsyyteen ja instituutioiden tyhjyyteen. Korostettiin, että Ite-taide on luonnollista ja aidosta ilmaisun tarpeesta syntyneitä. Tästä lähtökohdasta onkin helppo tehdä päätelmiä taiteen elitismistä ja asemoitua yksinkertaisen vihamielisesti, kuten kansanedustaja Hakkarainen tukkipinon äärellä. Vastaava epäluulon kehä näkyy ja vaikuttaa julkisen taiteen prosesseissa samalla kun myös maku- ja laatuksymykset kietoutuvat tähän epäselvään vyyhtiin. Se mikä päättyy näkyville, ei välttämättä ole mielenkiintoisinta, oivaltavinta tai edes uutta. Voi olla jopa päinvastoin.

Tukkipinon kontekstit

Eliitti vastaan kansa -positio konkretisoitui ruotsalaisen nykytaiteilijan Ebba Bohlinin tukkipinon aikaansaamassa keskustelussa Helsingin Sanomien mielipidepalstalla keväällä 2013. Tukkipino – nimeltään *Hygge/Homely* – oli esillä helsinkiläisen Galleria Sinnen sisä- ja ulkotilassa. Kuten mainittu, tukkipinosta keskusteltiin samana keväänä myös Yle Radio 1:n Kultakuume-ohjelmassa, jossa perussuomalaisen kansanedustaja Teuvo Hakkarainen kutsui sitä

”ropsikasaksi”. Taiteena hän ei tukkipinoa pitänyt, mutta puut hän kyllä tunsi.

Viihteen vastakkainasettelulogiikan mukaisesti Kultakuume esitteli kaksi napaa: kansan taidemaun ja taideinstituution edustaman legitiimin taidemaun. Kuvanveistäjä Petri Eskelinen keskusteli ohjelmassa Hakkaraisen kanssa. Toimittaja Tuomas Karemo veti keskustelua. Eskelinen yritti vakuuttaa Hakkaraisen siitä, että käymällä näyttelyissä ja seuraamalla taidetta oma taidemaku voisi laajentua. Yhä uusia alueita saattaisi tulla oman taidekäsitteellisen piiriin, ja Hakkarainen saattaisi innostua jostakin uudesta. Toimittaja Karemo ja nykytaiteilija Eskelinen yrittivät siis sivistää sahuria tarjoamalla hänelle institutionaalisia eväitä taideymmärryksen kehittämiseen. Kunhan olet opiskellut taidehistoriaa ja tutustunut aktiivisesti taiteeseen, voit kenties ymmärtääkin jotakin.

Kysymys ei ole siitä, ettei kansanmies Hakkarainen osaisi arvioida puita esteettisesti. Vilkaistuaan tukkipinoa hän analysoi heti, että kyseessä olivat nopeakasvuiset männyt, jotka olivat kasvaneet rehevällä maalla. Hänen mukaansa puut oli kaadettu pellolta, johon olisi ollut parempi istuttaa kuusentaimia. Sahaustekniikasta hän tuumasi, että puut oli tehty huonosti. Saha oli ollut tylsä, ja puiden kaato-, karsimis- ja katkomistekniikka heikko. Mikäli hän olisi itse ollut asialla, jälki olisi ollut siistimpää.

Hakkaraiselle kyse on oikeastaan siitä, että hänelle tuiki tavallinen tukkipino ei muutu taiteeksi, kun se tuodaan galleriatilaan tai kadulle. Hänelle taidetta edustavat vain ”hyvät maalaukset”, kuten Akseli Gallen-Kallelan teokset. Asetelmat, maisemat, muotokuvat ja kansallisromanttiset kuvitukset kuuluvat hänen mukaansa taiteen kaanoniin. Tällaisella – Hakkaraisenkin edustamalla – taidemaulla on tarkat rajat, jotka eivät ole juuri muuttuneet sitten 1800-luvun. Eikä taidemakuun sisälly juuri muuta kuin maalaustaidetta – mutta eivätpä Eskelinen ja Karemokaan pysty tarjoamaan Hakkaraiselle muuta kuin etabloitunutta galleria- ja museotaidetta. Miten ylittää kansan maun ja institutionaalisen maun välinen kuilu ilman, että syntyy vallankäytölle altistava asetelma?

Näköispatsaita peräänkuuluttavilta puuttuu nykytaiteen kokeemiselle olennainen tottumus ajatella käsitteellisesti – taito, jolla pääsisi vaivatta tukkipinonkin taiteellisuuden äärelle. Amerikkalainen tutkiva toimittaja David Epstein kirjoittaa teoksessaan *Range* venäläisestä psykologista Alexander Luriasta, joka halusi selvittää, miten työn muuttuminen vaikuttaa ihmisen mieleen. Luria havaitsi, että

Neuvostoliiton syrjäisimmissä kylissä, joihin kollektivisointi ei ollut vielä ulottunut, ihmiset eivät kyenneet käsitteelliseen luokitteluun. Kun eräälle kyläläiselle esitettiin ”mikä ei kuulu joukkoon” -kysymyksiä, hän oli pulassa. Kolmen aikuisen ja yhden lapsen ryhmästä hän arveli kaikkien kuuluvan joukkoon. Puupölkkyä hän ei erottanut vasaran, sahan ja kirveen ryhmästä. Mitä työkaluilla tekisikään ilman puuta? Sen sijaan ne viljelijät ja koululaiset, jotka oli singottu uudenlaiseen elämään lähelle asutuskeskuksia, olivat alkaneet soveltaa käsitteellistä ajattelua – sitä mitä älykkyydestitkin edellyttävät. Heille käsitteellisten erojen havaitseminen ei tuottanut ongelmia.

Bohlinin tukkipino ilmentää arjen, luonnon ja ympäristön ilmiöitä lähentelevän – tai elämän ja taiteen välistä eroa hälventävän – nykytaiteen perimmäistä paradoksia. Arjen estetiikkaa tutkinut filosofi Yuriko Saito ottaa teoksessaan *Everyday Aesthetics* esimerkiksi walesilaisen kuvanveistäjän David Nashin teoksen *Ash Dome* (1977), jossa Nash raivasi maata kotinsa lähellä Walesissa ja istutti kaksikymmentäkaksi saarnia kehän muotoon. Teos valmistui sitä mukaa kun puut kasvoivat. Lisäksi Saito kirjoittaa unkarilais-amerikkalaisen Agnes Denesin teoksesta *Wheatfield – A Confrontation*. Denes raivautti 1980-luvun alussa New Yorkin Manhattanilla – muutaman korttelin päässä Wall Streetiltä ja WTC:n torneista – vajaan hehtaarin kokoisen maapalstan. Sitten hän istutti avustajineen paikalle vehnää, jonka sadon he aikanaan korjasivat. Lopuksi Saito kertoo thaimaalaisen Rirkrit Tiravanijan projektista, jossa tämä rakennutti East Villagen asuntonsa viimeistä yksityiskohtaa myöten Ohion valtionyliopistossa sijaitsevaan Wexnerin taidekeskuksen näyttelytilaan. 1990-luvun lopulla Tiravanija valmisti rakennuttamassaan tilassa thai-curryä ja tarjoili sitä näyttelyvieraille.

Saiton mukaan paradoksaalista on se, että niin kauan kuin taide käsitetään muuna kuin päivittäiset askareemme – vaikka se olisi tarkoitettu valaisemaan arkeamme – se on jo saavuttanut jokapäiväisestä elämästä poikkeavan erityisaseman. Vaikka teokset pyrkisivät kieltämään tai kumoamaan taideinstituutiota toteutamalla arkiympäristössä, ne toimivat silti taidehistoriallisessa kontekstissa, eivätkä voi paeta taidemaailmaa. Denesin vehnäpelto poikkeaa keskilämmen maanviljelijän vehnäpellosta käsitteellisen kontekstinsa vuoksi. Denesin vilja kasvoi maailman kalleimmalla maa-alueella globaalin kapitalismin symbolien katveessa. Teoksen nimi *Wheatfield – A Confrontation* kertoo olennaisen: kyse on ekologisen maankäytön ja luonnon resursseja riistävän kapitalismin

törmäyksestä. Maanviljelijän pellon tehtävä on hankkia toimeentuloa, ei herättää kumouksellista keskustelua.

Samat paradoksit pätevät taiteellisissa puunistutusprojekteissa David Nashista Joseph Beuyusiin. Samoin curryn syöminen galleriassa on merkitykseltään erilaista kuin curryn syöminen ravintolassa. Galleriatilassa mieleen hiipii väistämättä ajatus, että kyseessä on epäkonventionaalinen toiminta, koska museokäytännöt yleensä kieltävät syömiseen museon tiloissa. Curryn syöminen johtaa myös ajatuksiin jokapäiväisen roolista nykytaiteessa, mitä ei välttämättä tapahdu, kun syömme läheisessä thairavintolassa. Siispä niin kauan kuin taiteilijat pitävät kiinni taiteilijuudestaan ja teostensa erityisyydestä taideteoksina, jokapäiväisyys ei voi toteutua. Syynä on se, että taiteen ja elämän nivoutumisen täytyy jollakin tavalla välittyä yleisölle, eikä muita keinoja ole keksitty kuin näyttelytiedotteet, dokumentaatio, taidekirjat tai kritiikki. Tullakseen taiteeksi teos vaatii ympärilleen taidemaailman keinotekoiset kehukset, kontekstin. Ilman sitä yleisö ei voi käsittää, että viljapelto, puunistutus, tukkipino tai curryn syönti on taidetta.

Denesin, Nashin ja Tiravanijan teosten institutionaalinen problematiikka vastaa sitä, mistä Lorenzo Servi alias SerraGlia kirjoittaa kirjasessaan *Art Is Everywhere – How to Really Look at Things*. Servi viittaa Marcel Duchampin ready made -teoksiin ja John Cagen kappaleeseen *4'33*. Hänen mukaansa Duchampin pullotelien ja urinaalien olisi pitänyt muuttaa taiteen – ja samalla elämän – merkitystä perusteellisesti, mutta näin ei käynyt, vaan Duchampin ja Cagen ”äärimmäiset yritykset avata silmämme sille, mitä ympärillämme jo on” muuttuivat itsessään päämääräksi. Käytännössä mainitut teokset, monien muiden vastaavien tavoin, vain lisäsivät taidemaailman fetisististä kiinnittymistä objekteihin taiteena taiteen vuoksi.

Taiteen turvakonsepti ja heränneitä kysymyksiä

Tämän päivän New York on toinen kaupunki kuin se, missä Serra teki työtään. Menneet ovat myös ne ajat, jolloin taiteilija saattoi tunkeutua hylättyyn teollisuusrakennukseen ja työskennellä siellä kenenkään häiritsemättä, kuten amerikkalainen kuvanveistäjä Gordon Matta-Clark (1943–1978), jonka keskeiset teokset olivat tällaisissa, kauan sitten kadonneissa rakennuksissa. Sisäänpääsy senkaltaisiin rakennuksiin on estetty, kaupunkirakenteen avoimet

tilat on tarkoin hyötykäytetty, turvatoimet ovat tiukkoja, ja taiteellista aktivismia saatetaan pitää jopa uutena terrorismin muotona. Teoksia voidaan toteuttaa ainoastaan mittavin turvatoimin. Olemme kasvattaneet turvakonseptin, joka pyyhkii pois kaikki ne positiiviset olosuhteet, jotka aikoinaan mahdollistivat tilojen hyödyntämisen taideteosten paikkoina.

Omistaminen, hallinta ja valta eivät suosi kyseenalaistamista, joka on olennainen osa peräti omaa olemassaoloaankin problematisoivan taiteen sisältöä. Kun taide asettaa itsensä kyseenalaiseksi, siitä on vaikea löytää omistamista ja valtasuhteita tukevaa retoriikkaa, ja näin taide saatetaan kokea sikäläkin hyödyttömänä, jopa ympäristöhäiriönä. Kukaties ennakolta varovaisina olemme välttyneet *Tilted Arc* -veistoksen kaltaiselta polemiikilta, mutta olemmeko samalla menettäneet jotain olennaista taiteen uskalluksesta? Voisiko sellainen, jota ei voida käyttää, tai sellainen, joka on tuottamattomana hyödytöntä, osoittautua potentiaalisesti uudelleenlaisen tilan alkupisteeksi?

Julkinen tila on periaatteessa kaikkien yhteinen, siinäkin mielessä, että julkinen taide ei ole vältettävissä. Taidemuseoissa ja -gallerioissa esitettävä taide on rajatummin saatavilla, vaikka sekin on avointa jokaiselle, jolla on varaa pääsylippuun ja halua astua sisään. Suurelle yleisölle tulee joskus yllätyksenä, että taidegalleriat eivät peri pääsymaksuja. Toisin sanoen: taidemuseoissa ja -gallerioissa käyminen on vapaaehtoista, ja näyttelyt vaihtuvat tiheään, mutta työmatkan varrella sijaitseva julkinen veistos on paikallaan aamusta toiseen. Jotta jotain uutta ja ainutkertaista voi jälleen syntyä, taiteilijan on osattava lukea ympäristöä ja sen reaktioita, jotka vaihtelevat häiriöstä hiljaisuuteen.

Entä pitäisikö julkisen taiteen valinta- ja valmistusprosessit nähdä kansan mahdollisuuksina valita itseään miellyttävää taidetta? Johtaako julkisuus niin sanottuun maun enemmistöperiaatteen: valitaan sitä, mistä eniten pidetään? Vai tulisiko valittujen teosten kasvattaa kansalaisten uteliaisuutta ja ymmärrystä niitä yllättäviäkin näkymiä kohtaan, joita taide voi avata? Asia ei ole yksiselitteinen. Yhtäältä jokaisella on oltava vapaus ilmaista mielipiteensä ympäristöstään ja myös siihen mahdollisesti tuodusta taiteesta. Mutta missä loppuu kaiken huomiointi? Onko yleisön mielipiteiden loputon onginta näennäisdemokratiaa ja vain yritys peitellä sitä, että tärkeimmissä ympäristömme asioissa sananvaltaa on vain politiikan ja talouden vallanpitäjillä?

Lopuksi

Palataanpa vielä näköispatsaiden äärelle. Ne nimittäin voivat ilmentää muutakin kuin vain merkittävän urheilusankarin tai valtiomiehen (sic, useimmiten) muistoa ja kunniaa. La Vaughn Bellen ja Jeannette Ehlersin veistos *I Am Queen Mary* (2018) on installoitu Kööpenhaminassa entisen sokeri- ja rommivaraston eteen. Monumentti on kunnianosoitus 1800-luvulla eläneelle Mary Thomasille, joka johti suurta kansannousua tanskalaista kolonialismia vastaan Karibianmerellä. The Fireburn -mellakassa vuonna 1878 Thomas johti naisjoukkoa, joka tunnetaan Neitsytsaarten mytologiassa nimellä ”Queens of the Fireburn”. Naiset polttivat lyhdyillään lukuisia sokerialjelmia ja osan Frederikstedin kaupunkia, joka sijaitsee Neitsytsaarille kuuluvan Santa Cruzin länsirannalla. Mellakoiden syy oli Tanskan kolonialistinen siirtomaapolitiikka, muun muassa se, etteivät tanskalaiset pitäneet kiinni tehdyistä sopimuksista: paikallisväestö oli yhä sidoksissa plantaaseihin, vaikka orjuus oli muodollisesti lakkautettu vuonna 1848.

Toinen veistoksen tekijöistä, neitsytsaarelainen taiteilija La Vaughn Belle, kertoo että teos haastaa Tanskan kollektiivisen muistin ja pyrkii muuttamaan kerrottuja tarinoita. Myös toisen tekijän, tanskalaisen Jeannette Ehlersin, suku on lähtöisin Karibianmeren alueelta. Veistoksen visuaalinen esikuva on varsin mielenkiintoinen, minkä oheinen kuvapari tuo esiin. Toinen, ikoninen kuva esittää *Black Panther* -järjestön perustajajäsentä ja ideologista johtajaa Huey P. Newtonia (1967). Kuten Newtonin kuvassa, myös Maryn käsiin on asetettu aseita, vallan symboleja.

Vaikuttava veistos on herättänyt ansaittua huomiota. Tanskalaisen on ollut vaikea hyväksyä siirtomaahistoriaansa, ja veistos epäilemättä auttaa käsittelemään tätä traumaa, vaikka monet mielipiteet ovat olleet ankaria ja tuomitsevia. Tanskan valtion taidemuseon vanhempi tutkija Henrik Holm toteaa, että patsaan esiin nostamia tapahtumia on veistoksen myötä vaikeampi painaa unohduksiin. Hänen mukaansa monumentti taistelee hiljaisuutta, unohdamista, taantumista ja vihaa vastaan. Mitään tämänkaltaista ei ole aiemmin pystytetty Tanskan maaperälle, Holm mainitsee ja jatkaa, että nyt tanskalaisilla on patsas, joka osoittaa suoraan menneeseen, mutta on samalla taideteos tulevaisuutta varten.

I am Queen Mary on sijoitettu oikeaan aikaan ja oikeaan, huolellisesti valittuun paikkaan: Voimakkaan, mustan kuningatar Maryn

"I am Queen Mary", Queen Mary Early Afternoon Light.

Kuva: David Berg

taustalla sijaitseva entinen varastorakennus sisältää kuninkaalliseen taidekokoelmaan kuuluvat yli 2 000 valkoista kipsiveistosta, länsimaisen taiteen klassikoita antiikin ajoista lähtien. Teos todistaa, että taideteos voi olla puhutteleva ilman, että kenenkään tarvitsee kysellä, mikä taideinstituution kannalta olisi relevantti ja legitiimi tapa tuoda esiin olennaisia ja ajankohtaisia kysymyksiä. Lisäksi *I am Queen Mary* näyttää, että näköispatsas

Huey Percy Newton (1942–1989) oli Mustat Panterit -järjestön ideologinen johtaja ja perustajajäsen. Kuva esittää of Huey P. Newton istumassa rottinki-istuimella pukeutuneena barettiin ja mustaan nahkatakkiin. Hän pitelee oikeassa kädessään kivääriä ja keihästä vasemmassa. kummallakin puolella istuinta, seinää vasten nojaamassa lehdenmuotoiset Zulu-tyyliset kilvet.

Kuva: © Collection of the Smithsonian National Museum of African American History and Culture

voi toimia loistavasti myös meidän aikanamme. Näköispatsas, tai mikä tahansa muu julkinen veistos, voi olla relevantti ainoastaan, mikäli sillä on ihmisten todellisuudessa kiintopiste – olipa se sitten ropsikasa tai poliittisen arkaluonteisuutensa vuoksi pimentoon jäänyt aihe.

Patsaita myös kaadetaan. Kaatamisen ja rakentamisen teoilla on aina poliittinen ulottuvuutensa – kuten myös *I Am Queen Mary* -teoksessa. Siitä, miten taiteen kautta voidaan käsitellä poliittisia aiheita, on vielä pitkä matka siihen, miten teos toimii esteettisesti. On kuitenkin selvää, että jos ympäristömme taide perustuu yleisön maun miellyttämiseen ja taiteen ilmaisumahdollisuuksien kaventumiseen, mitään taiteellisesti merkittävää ei tule tapahtumaan.

Tässä kirjoituksessa olemme esitelleet ja polemisoinneet julkista taidetta. Olemme painottaneet, että julkinen taide voi olla myös näköistä ja samalla aidosti kiinnostavaa. Yksi kuvataiteilijan yhteiskunnallisista tehtävistä on haastaa ympäristöjä, vaikka häntä ei tähän kannustettaisikaan. Julkisessa taiteessa juuri kysymys ympäristön haastamisesta on osoittautunut kerta toisensa jälkeen ongelmalliseksi. Meillä suomalaisilla ei ole aivan samantyyppistä kolonialistista taakkaa kannettavanamme kuin tanskalaisilla, mutta meillä on oma historiamme. HakkaraiSTEMME taas toivoisi löytävän ropsikasan kätkeistä muutakin kuin polttopuita. Urheilijan näköispatsas toistaa usein sankarista vain sen pintapuolisen kuvan, joka meillä jo on hänestä. Läpihallinnoidut julkisen taiteen hankintaprosessit johtavat helposti latteisiin lopputuloksiin ja tuotavat huonoimmillaan toistuvaa yksiulotteisuutta, joka ei pahoita kenenkään mieltä – mutta ei ketään myöskään sykähdytä.

Kirjallisuutta/Lähteet

- Gamboni, Dario (2007). *The Destruction of Art: Iconoclasm and Vandalism since the French Revolution*. London: Reaktion Books.
- Epstein, David (2019) *Range: Why Generalists Triumph in a Specialized World*, New York: Riverhead Books
- Horowitz, Gregg M. (2008) *Public Art/Public Space. The spectacle of the Tilted Arc controversy*. Teoksessa; Alex Neill and Aaron Ridley (ed.) *Arguing about Art. Contemporary Philosophical Debates*. Third Edition. New York: Routledge, 416–426.

- Kaverma, Petri (2012) *Tyhjä piha – häiriö ja hiljaisuus [nyky] taiteessa*. Helsinki: Kuvataideakatemia.
- Kelly, Michael (2008) *Public Art Controversy. The Serra and Lin cases*. Teoksessa; Alex Neill and Aaron Ridley (ed.) *Arguing about Art. Contemporary Philosophical Debates*. Third Edition. New York: Routledge, 427–440.
- Krauss, Rosalind (1979) *Sculpture in the Expanded Field*, October Vol. 8, 1979.
- Kultakuume, Yle Radio 1 <https://areena.yle.fi/audio/1-1871828>
- Mitchell, W. J. T (1992). *Art and the Public Sphere*, toim. W. J. T Mitchell. Chicago: University of Chicago.
- Mutanen Annikka (2019), *Uusi tietokirja: Menestystä ei tuokaan varhainen erikoistuminen eikä jälkeen jäämistä pidä pelätä*, Helsingin Sanomat, 21.8.2019
- Purhonen, Semi (2014) *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saito, Yuriko (2010) *Everyday Aesthetics*. Oxford: Oxford University Press.
- Servi, Lorenzo (2017) *Art Is Everywhere: How to Really Look at Things*.
- *I am Queen Mary* -verkkosivusto, (luettu 25.9.2020), <https://www.iamqueenmary.com/press-release/>

Petri Kaverma on kuvataiteilija-tutkija ja viime vuosina hän on toiminut Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa tutkijatohtorina ja yliopistonlehtorina.

Kalle Lampela on kuvataiteilija-tutkija ja kuvataiteen apulaisprofessori Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa.

Piirros: Kalle Lampela